

ข๑๑
302.23
๑372ก



15981



ห้องสมุดคณะวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

10 ม.ค. 9 หน้า ๑๐๖ สมุดคณะพิมพ์ของกรมศึกษาธิการ

๑๖/๓๖ ๒๕๔๕

21 ม.ค. 2545

**การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของประชาชน
ในวิหขุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง
(ตุลาคม 2541-สิงหาคม 2544)**

15981



ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรพรรณ ปิลันธน์โอวาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนอุดหนุนของสภาวิจัยแห่งชาติ

พ.ศ. 2544

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการสื่อสาร การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดระยอง การวิจัยเป็นการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ คือการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานี ประชาชนผู้จัดหรือผู้ดำเนินรายการ ผู้นำชุมชน และการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ความพึงพอใจของประชาชนในฐานะผู้ฟัง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ประชาชนทั้งสองจังหวัดที่มาร่วมผลิตและดำเนินรายการยังเป็น “ปัญญาชนคนชั้นกลาง” ในระยองเจ้าหน้าที่สถานียังคงดำเนินการผลิตรายการวิทยุชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ในทั้งสองจังหวัด ประชาชนระดับรากหญ้ายังไม่มีโอกาสผลิตรายการ ร่วมบริหารรายการวิทยุชุมชน ไม่คุ้นเคยกับแนวคิดของวิทยุชุมชนแต่พอเข้าใจการดำเนินรายการวิทยุแบบประชาธิปไตย

2. ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความพอใจรายการวิทยุชุมชนในระดับหนึ่งและเสนอการปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบของรายการ

3. หากได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ 20% ตามที่พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียงฯ กำหนดไว้ ประชาชนอาจมีทางเลือกในระยะแรกคือใช้เวลาร่วมกับสถานีวิทยุของรัฐที่มีอยู่แล้ว และค่อยพัฒนาเป็นเจ้าของสถานีในระยะหลังโดยรวมตัวขอคลื่นความถี่ การดำเนินงานในรูปของเครือข่ายวิทยุชุมชนในระดับภูมิภาค (เหนือ ได้ กลาง ตะวันออก อีสาน) จะทำให้การทำงานของวิทยุชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการร่วมมือกับกระทรวงหลักๆ ก็จะได้ผลมากเช่นกัน

4. เงินทุนอาจได้มาจากการจัดสรรของ กสช. การรับทุนอุดหนุนจากการไม่แสวงกำไร การหาโฆษณา จากธุรกิจรายย่อยภายในชุมชนนั้นๆ การปันผลกำไรของวิทยุภาคเอกชน ส่วนการเก็บเงินจากสมาชิกคงต้องค่อยเป็นค่อยไปเพราะผู้ฟังยังไม่เห็นประโยชน์เต็มที่

5. ปัญหาบุคลากรคือประชาชนระดับรากหญ้าขาดความรู้และทักษะในการออกอากาศ และจัดรายการซึ่งอาจแก้ไขได้โดยอาศัยความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่วิทยุของรัฐและสถาบันการศึกษาให้การฝึกอบรม ความไม่สม่ำเสมอของการมาจัดรายการอาจแก้ไขได้โดยให้ผลัดเวรกันมาจัด โดยผู้นำชุมชนเป็นแกนนำสำคัญ โดยควรมีการทำงานผ่าน อบต. เขาวชนควรได้รับการสนับสนุนให้มาจัดรายการเพราะถือเป็นการศึกษาระยะยาวในเรื่องสื่อมวลชนและสิทธิของประชาชน

6. ปัญหาเรื่องระเบียบกฎหมายที่อาจแก้ไขได้โดยการออกอากาศเป็นภาษาถิ่นซึ่งควรได้รับการสนับสนุน การมีใบประกาศเป็นสิ่งจำเป็นแต่ควรทดสอบประเมินผลในลักษณะให้ทราบระเบียบกฎหมายของการจัดรายการมากกว่าเป็นการทดสอบการอ่านออกเสียง

7. ปัญหาเรื่องเทคโนโลยีอุปกรณ์อาจแก้ไขได้โดยระยะแรกอาจให้ใช้ร่วมกับสถานีวิทยุ

ของรัฐก่อน หรือในระยะแรกอาจให้ทดลองออกอากาศโดยใช้หอกระจายข่าว หลังจากนั้นอาจ
จะเช่าอาคารทำสถานีของชาวบ้านเองพร้อมอุปกรณ์เครื่องส่งรุ่นเก่าที่อาจหาเข้าได้ในราคาถูก

8. รายการวิทยุชุมชนที่ประชาชนรากหญ้าสนใจในฐานะจะเป็นผู้จัดรายการคือ รายการเกี่ยวกับปากท้อง รายการศิลปวัฒนธรรม โคลงกลอน ศาสนา รายการหายปัญหา รายการวิทยุรุ่น รายการทั้งหมดนี้ควรมีเพลงคั่นบ้าง ของรางวัลในการจูงใจให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมควรมีบ้างแต่ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นที่สุด



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลขเรียกหนังสือ	๓๐๒-๒๓ / ๑๓๗๓๓
เลขทะเบียน	15981
วัน เดือน ปี	๒๕ ๕๕ ๕๕

Abstract

This research investigated communication participation, and gratification with community radio of the people in the provinces of Ubonratchatani and Rayong. The methodology undertaken included both the qualitative and quantitative procedures: documentary research, in-depth interviews of radio station managers/directors, lay producer-and-announcer teams, and community leaders, and survey research using questionnaires to inquire into the satisfaction of the people as community radio program listeners. The results are as follows:

1. The people in the two provinces who joined in the producing and running the programs were still those from the "intellectual social middle-class." In Rayong the major program producers were the Thailand Radio Station staff members. In both provinces, grassroots people still had not had a chance to produce any radio programs, not to mention a chance to participate in the management team. These grassroots people, nonetheless, apparently were not familiar with the concept of community radio; they, nonetheless, understood the concept of democratically-run radio.

2. People as listeners were satisfied with community radio programs at a certain level and suggested some improvements in content and form of the programs.

3. If being allocated 20% of radio frequency as prescribed in the Law of Frequency Distribution and Radio Regulation Organization etc., the people might have a choice in the initial stage to produce community radio programs by sharing broadcasting time with the already existing state radio stations and then gradually work together as legal body to request for their own frequency and station. Management and cooperation under the network structure of regional community radio (north, south, central, east, and northeast) help facilitate the activities of community radio. Also cooperation with major ministries would likewise render efficiency to community radio progress.

4. Financial support should be allocated to each community radio station from the National Broadcasting Committee. Parts of the funding might come from non-profit organizations, advertising from small businesses in each particular community, and profit sharing from private sector radio stations. Funding from membership fees, however, should be the last recourse since people still did not consider community radio a "must".

5. The problem of grassroots people lacking knowledge and skill in broadcasting and program producing could be solved by the training assistance of the state radio stations staff and the academic institutions. In terms of inconsistencies of program runnings of these rural people, community leaders would assign turn takings to villagers through the acknowledgment of tambon management committees. Young people should be encouraged to run radio programs because this was considerable long-term media education and rights of the people.

6. Regarding the rules and regulation problems, broadcasting in dialects should be acceptable. Being granted announcer certificate by the Department of Public Relations should be a requisite but should be an evaluation of knowledge in program producing and running rather than testing of pronunciation.

7. Technology and equipment problems could be solved by being primarily dependent on the state radio stations equipment or on trial basis first with the broadcasting through loudspeaking towers system in the villages. Later there might be some leasing of old buildings and second-hand equipment for the operation of the villagers' own radio stations.

8. Community radio programs as proposed by grassroots people if they turned to be producers included news and features concerning their livelihood and careers, culture and art, poetry, religion, quiz and riddles plus teenagers' programs. Definitely, music was very important. Free gifts to attract people to the programs were reinforcement but not necessities if the programs proved to be very useful.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาของสถาบันและบุคคลต่อไปนี้ ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณยิ่งไว้ ณ ที่นี้

สภาวิจัยแห่งชาติ ซึ่งได้มอบทุนอุดหนุนสนับสนุนงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากแลเห็นความสำคัญยิ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนระดับรากหญ้าในสิทธิของการใช้สื่อเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

ท่านทั้งหลายที่มีชื่ออยู่ในบทต่างๆ ของงานวิจัยชิ้นนี้ และในบรรณานุกรมผู้ซึ่งได้ให้ข้อมูลและจุดประกายความคิดหลายอย่างให้แก่ผู้วิจัย

ท่านรองอธิบดี วีระ กองแก้ว และภรรยาคือคุณสุภาพ กองแก้ว แห่งกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ผู้ซึ่งให้ความอนุเคราะห์ประสานงานกับพัฒนาการจังหวัดและพัฒนาการอำเภอ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดระยอง จนทำให้ผู้วิจัยได้พบกับผู้นำชุมชนในอำเภอต่างๆ ได้พบกับประชาชนระดับรากหญ้าอันเป็นที่มาของนันทาทรศนะทั้งหลายทั้งปวงที่ได้ถ่ายทอดลงในงานวิจัยชิ้นนี้

นิสิตปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักศึกษาปริญญาตรี สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี และ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี วิทยาเขตระยอง ผู้ซึ่งได้ช่วยครูของเขาให้ทำงานได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น

งานชิ้นนี้เป็นความสำเร็จร่วมกันของเราทุกคน

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรวรรณ ปิรันธน์โอวาท

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
กิตติกรรมประกาศ	๘
บทที่ 1	
บทนำ	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	9
- คำถามนำวิจัย	10
- ขอบเขตของการวิจัย	10
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	11
- นิยามศัพท์	11
บทที่ 2	
แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	13
- แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	13
- แนวคิดเรื่องชุมชนและประชาสังคม	13
- แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	20
- แนวคิดเรื่องผู้นำชุมชนและผู้นำความคิด	27
- ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ	28
- พัฒนาการทางภาคประชาชนในการตอบสนองต่อการจัดสรรคลื่นความถี่ เกี่ยวกับวิทยุชุมชน	31
- วิทยุชุมชนในประเทศอื่นๆ	34
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	38
บทที่ 3	
ระเบียบวิธีวิจัย	42
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	42

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4	
สรุปผลการวิจัยในช่วงแรกของโครงการ	49
-โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานี และวิทยุชุมชนระยองในช่วงแรกของการวิจัย	49
-สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ วิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัดเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและความเข้าใจ ในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน	51
-บทสรุปของปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนิน การและสืบสานวิทยุชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหา	53
-บทสรุปเกี่ยวกับการรับฟัง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของ ผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนในสองจังหวัด	55
บทที่ 5	
ผลการวิจัยในช่วงหลังของโครงการ	59
-คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	60
-สรุปประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	60
-คำถามสัมภาษณ์ข้อ 1 : แนวทางการบริหารคลื่นความถี่ ของภาคประชาชน 20%	61
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารระดับสูงสถานีวิทยุที่มีรายการเพื่อชุมชน ในสองจังหวัด	61
-คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนที่มีส่วนร่วมในการผลิตรายการวิทยุชุมชน ในสองจังหวัด	65
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในสองจังหวัด	66
-คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิก	67
-คำถามสัมภาษณ์ข้อ 2 : ปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดทำ วิทยุชุมชน	68
-ปัญหาเงินทุน	68
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในสองจังหวัด	68

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

-คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้ร่วมจัดรายการวิทยุชุมชน ในสองจังหวัด	68
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในสองจังหวัด	69
-คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกทั้งสองจังหวัด	69
-ปัญหาบุคลากร	70
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในสองจังหวัด	70
-คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้ร่วมจัดรายการวิทยุชุมชน ในสองจังหวัด	70
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในสองจังหวัด	70
-คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกทั้งสองจังหวัด	71
-ปัญหากฎหมายระเบียบข้อบังคับ	71
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในสองจังหวัด	71
-คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้ร่วมจัดรายการวิทยุชุมชน ในสองจังหวัด	72
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในสองจังหวัด	72
-คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกทั้งสองจังหวัด	72
-ปัญหาอุปกรณ์และเทคโนโลยี	73
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในสองจังหวัด	73
-คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้ร่วมจัดรายการวิทยุชุมชน ในสองจังหวัด	73
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในสองจังหวัด	74
-คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกทั้งสองจังหวัด	74
-คำถามสัมภาษณ์ข้อ 3 : จัดรายการวิทยุชุมชนอย่างไร	75
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในสองจังหวัด	75
-คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้ร่วมจัดรายการวิทยุชุมชน ในสองจังหวัด	75
-คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในสองจังหวัด	76
-คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกทั้งสองจังหวัด	77

สารบัญ(ต่อ)

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายและข้อเสนอแนะ	92
-ความเข้าใจของประชาชนในฐานะผู้บริหาร/ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ ต่อแนวคิดเรื่องวิถึชุมชน	93
-ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำวิถึชุมชน	94
-ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิถึชุมชน การเข้าร่วมของประชาชนและ การใช้ประโยชน์ของประชาชนในฐานะผู้ฟัง	95
-จากการจัดสรรคลื่นความถี่ การเปลี่ยนบทบาทประชาชนมาเป็น ผู้บริหาร/ผู้จัดรายการวิถึชุมชน	97
-การจัดรายการวิถึชุมชนโดยชาวบ้านให้มีคนฟัง	98
-ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการบริหารดำเนินการ วิถึชุมชนและแนวทางแก้ไข	98
-การอภิปรายและข้อเสนอแนะ	102
-กรอบความคิด	104
-เงินทุน	104
-บุคลากร	106
-ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ	107
-อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ	108
-ประชาชนในฐานะผู้ฟัง	109
-ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป	104
เอกสารอ้างอิง	112

บทที่ 1
บทนำ

ประเทศไทยจัดตัวเองเข้าอยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีผู้กล่าวว่า ระบอบประชาธิปไตยของไทยล้มลุกคลุกคลานมาตลอดตั้งแต่ปี 2475 จนเข้าปีที่ 69 ใน พ.ศ.2544 แต่เราก็ยังเห็นแสงแห่งความหวังเกิดขึ้นบ้างเป็นครั้งคราว และหนึ่งในความหวัง เหล่านี้คือการพยายามสร้างชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อให้แนวความคิดของการเป็นสังคมที่มีความเท่าเทียมกันใกล้เคียงความจริงมากยิ่งขึ้นเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการเป็นประชาสังคม (civil society) อย่างแท้จริง ชุมชนที่เข้มแข็งเป็นบ่อเกิดของการจะกระตุ้นให้ประชาชนกล้าแสดงออก กล้าทวงสิทธิในการที่จะบอกให้สังคมรู้และรับฟังพวกเขา เพราะโดยปกติแล้วประชาชนตั้งแต่ ระดับรากหญ้า (grassroots) ขึ้นไปมักขาดโอกาสที่จะแสดงออกและแม้เมื่อมีโอกาส เงื่อนไข หลายประการในสังคมก็ยังไม่เอื้ออำนวยให้ จวบจนถึงการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ สสร.ปี 2540 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้สังเกตเห็นความจำเป็นที่จะให้คลื่นความถี่ได้มีการแบ่งสรรกันอย่างเป็นธรรมตั้งแต่รัฐ องค์กรเอกชนไปจนถึงประชาชนในตำบลหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปในทุกที่ ทั่วประเทศไทย โดยมีความหวังว่า คลื่นความถี่เหล่านี้คงจะได้นำเรื่องราวของประชาชนผ่านสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ออกสู่ผู้บริหารประเทศจากล่างสู่บนและกระจายออกสู่ผู้ฟังที่เป็นประชาชนด้วยกัน เองในแนวระนาบ เพื่อสร้างความเป็นชุมชนที่ช่วยตนเองได้ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถทำ ประโยชน์ให้แก่ชุมชนของตนเองในเบื้องต้นและกระจายวงกว้างออกไปสู่ชุมชนอื่นจนถึงระดับ ประเทศในระดับมหภาคต่อไป

การจัดสรรคลื่นความถี่ดังกล่าวแล้วได้มีระบุไว้ในมาตรา 39, 40 และ 41 ของ รัฐธรรมนูญฉบับสสร. พุทธศักราช 2540 ดังมีความว่า

มาตรา 39 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ แห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพ ของประชาชน

การสั่งปิดโรงพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ เพื่อลดรอนเสรี ภาพตามมาตรานี้จะกระทำมิได้

การให้หน้าข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์ สิ่ง พิมพ์ วิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบท บัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามความในวรรคสอง

เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นดئونเป็นบุคคลสัญชาติไทย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การให้เงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นของเอกชนรับจะกระทำมิได้

มาตรา 40 คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มืองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

มาตรา 41 พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ ย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นภายใต้ข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจติของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจรรยาบรรณแห่งการประกอบอาชีพ

ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจในกิจการวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ย่อมมีเสรีภาพเช่นเดียวกับพนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนตามวรรคหนึ่ง

ทั้งนี้การจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อประชาชนได้เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับ สสร. ได้มีการประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2540 เป็นต้นมา ในขณะที่งานวิจัยนี้ดำเนินอยู่ เป็นที่ยอมรับกันในหลักการในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่า จะมีการจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชนในอัตราส่วนร้อยละยี่สิบ นอกเหนือไปจากการจัดสรรให้รัฐและเอกชน

การจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชนมีแนวคิดหลักคือให้ประชาชนได้ใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยสื่อหลักที่จะให้ประชาชนได้ใช้คือ วิทยุกระจายเสียงภายใต้ชื่อว่า วิทยุชุมชน (community radio) กล่าวอีกนัยหนึ่ง มาตรา 39, 40 และ 41 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ สสร. เปลี่ยนแนวคิดหลักจากประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (representative democracy) เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participative democracy) สื่อมวลชนซึ่งแต่เดิมผูกขาดโดยรัฐและธุรกิจเอกชนก็จะเปลี่ยนเป็นกระจายไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ประชาชนมีความเข้มขัน หลากหลาย เปิดกว้าง มีการกระจายอำนาจให้ประชาชนเป็นเจ้าของ สามารถเข้าถึง ร่วมจัดสรร มีการตรวจสอบองค์กร คุณภาพ เนื้อหาสาระในระบบเพื่อเพิ่ประโยชน์สูงสุด (นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ, 2542) แนวคิดของวิทยุชุมชนเช่นนี้ทำให้การเป็นประชาสังคม (civil society) ของคนไทยซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

องค์การยูเนสโกได้สรุปว่า วิทยุชุมชนถือเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) การสื่อสารในแนวนี้ได้เน้นหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ (Simon Partidge อ้างใน จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

1. การเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการ หรือจัดทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย นอกจากนี้เป็นช่องทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการเปลี่ยนแปลงรายการ เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้ แม้คณะผู้ผลิตรายการ หรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อให้ประชาชนก็สามารถเปลี่ยนได้

2. การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกระดับในระบบการสื่อสารเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (self-management) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตยและการตัดสินใจนั้นครอบคลุมการคิด การวางแผน การกำหนดนโยบาย การบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง รวมไปถึงการบริหารสถานี ยูเนสโกยอมรับว่าการจัดการด้วยตนเองจะต้องค่อยเป็นค่อยไป ส่วนใน 2 หลักการแรก คือการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มาก และสามารถทำได้ง่ายกว่า

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้ยึดถือแนวคิดการสร้าง ความเข้าใจ การยอมรับความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (diversity) ความไม่เพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่ง (plurality) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกันในความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ การยอมรับความหลากหลายทางความคิด การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน การยอมรับว่าทุกคนบนโลกมีหลากหลายเผ่าพันธุ์ ไม่ใช่เพียงเผ่าพันธุ์เดียวหรือวัฒนธรรมเดียวเท่านั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมย่อมต้องอยู่บนพื้นฐานการยอมรับในสิ่งเหล่านี้ (จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นที่สถานะแวดล้อมผู้รับสารมากกว่าตัวผู้ส่งสารหรือการแสดงผลการสื่อสาร สิ่งสำคัญคือเน้นให้เห็นถึงการแสวงหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสารมากกว่าวิธีการสื่อสารเพียงเพื่อถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นที่ผู้รับสารซึ่งมีหลากหลายเผ่าพันธุ์หลากหลายประเพณีและวัฒนธรรม ฉะนั้นนิยามะจึงบ่งว่าผู้รับสารคือประชาชนในระดับรากหญ้า เป็นคนท้องถิ่น เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งรวมถึงคนที่ด้อยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการสื่อสารนี้ด้วย โดยสรุปแล้ววิทยุชุมชนจะมีหลักการดังนี้ (Jan Servaes และคณะ, 1996)

1. ต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน โดยถือหลักว่าคนส่วนใหญ่รวมตัวกันแสดงความต้องการร่วมกัน

2. วิทยุชุมชนต้องเป็นการยอมรับของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน

3. วิทยุชุมชนย่อมไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน

4. วิทยุชุมชนต้องยึดถือแนวทางการเสนอข่าวสารและรายการของชุมชนเป็นหลักภายใต้แนวคิดความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ภายในท้องถิ่นเป็นหัวใจของการนำเสนอข่าวสารและรายการ

5. วิทยุชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหาร จัดการ หรือเป็นผู้ปฏิบัติในสถานที่ได้ องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้เห็นว่า “Participatory radio means a radio station that is self-managed by those participating in it” นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในวิทยุชุมชน ให้เป็นไปตามแนวคิดและความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักการกระบวนการทางประชาธิปไตย

6. วิทยุชุมชนเป็นสถานีวิทยุที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น(มีลักษณะเป็น narrowcasting ไม่ใช่ broadcasting)กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์

7. วิทยุชุมชนเป็นสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตย (democratic media) คือเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน

โดยสรุปวิทยุชุมชนมีแนวคิดหลักที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด อย่างไรก็ตามในบางประเทศการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐภายใต้กรอบการเป็นที่เลี้ยงให้กับประชาชนหรือให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออกเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาดำเนินการเอง ตามหลักการ “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” ได้อย่างเต็มที่

จุมพล รอดคำดี (2542 : (ข)) สรุปลักษณะการพิจารณาระดับของการเป็นวิทยุชุมชนมีอยู่ 6 ระดับ

1. ระดับรายการ แนวคิดคือ การจัดรายการเพื่อบริการประชาชน รายการเป็นของสถานีหรือเป็นของผู้จัด เช่น การจัดบริการประกาศของทนาย งานจัดเลี้ยง งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานพบปะสังสรรค์ ฯลฯ ประชาชนหรือผู้ฟังจะส่งจดหมายหรือโทรศัพท์มาบอก ผู้จัดรายการจะเป็นผู้เลือกเนื้อหาและพูดด้วยตนเอง ผู้ฟังหรือประชาชนไม่มีสิทธิในการเลือกเนื้อหาหรือวิธีการนำเสนอ ตลอดจนเป็นเจ้าของรายการได้

2. ระดับรายการที่มีแนวคิดการจัดรายการโดยเนื้อหาเป็นการรายงานโดยตรงจากประชาชน เช่น รายการของ จส.100 สวพ.91 รายการร่วมด้วยช่วยกันของ INN เป็นต้น ผู้ฟังจะเป็นผู้กำหนดเนื้อหา และวิธีการเสนอ (รายงานการจราจร แจ้งของหาย เหตุด่วน เหตุร้ายด้วยตนเอง) ตามที่สถานีกำหนดกรอบให้รายงาน แต่ประชาชนยังไม่สามารถเป็นเจ้าของรายการได้ สถานีหรือผู้จัดรายการยังเป็นผู้ควบคุม หรือเป็นเจ้าของรายการ หรือประชาชน หรือผู้ฟังจะเป็นผู้เสนอเนื้อหาหรือเล่าเหตุการณ์ด้วยตนเองเท่านั้น

3. ระดับรายการที่มีแนวคิดการจัดรายการในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของสถานี ซึ่งสถานียินยอมให้จัดเนื้อหาและวิธีการนำเสนอจะมาจากความคิดเห็นจากตัวแทนของประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกขึ้นมาอยู่ในรูปของ “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” จะเป็นผู้ตัดสินใจ และให้ความเห็นชอบว่าจะจัดรายการอย่างไร กรรมการชุดนี้จะเป็นผู้กำหนดนโยบาย กำหนดเรื่องราวหรือเนื้อหาที่จะเสนอ ในขณะที่เดียวกันจะสะท้อนความต้องการของผู้ฟังให้ทราบ ผู้จัดรายการซึ่งเป็นนักจัดรายการอาชีพ หรือเป็นเจ้าของที่ของสถานีนั้น ๆ ก็จะมีมติหรือเอาความเห็นของคณะกรรมการไปปฏิบัติ ในกรณีนี้ จะสังเกตได้ว่า ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรายการ และบริหารรายการโดยสามารถกำหนดเนื้อหา และวิธีการเสนอรายการตามแนวทางของตนได้ มีใช้สถานี หรือผู้จัดรายการเป็นผู้กำหนดแต่ประการใด สถานีจะทำหน้าที่ดูแลให้คำปรึกษาเฉพาะทางด้านระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างๆ และอำนวยความสะดวกในด้านการออกอากาศและผลิตรายการตามวัตถุประสงค์ของ “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” เท่านั้น เช่น รายการ “สร้างสรรค์จันทร์”

4. ระดับสถานี ในระดับนี้จะอาศัยอาสาสมัครเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติในหน้าที่ต่างๆ ในสถานีบริหารรายการทั้งหมด โดยกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ การกำหนดเนื้อหาในชุมชน การจัดรายการจะทำด้วยตนเองทั้งสิ้น โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานีคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือ แต่สถานียังเป็นหน่วยงานของรัฐ งบประมาณมาจากรัฐและการบริจาคประชาชนไม่ใช่เจ้าของ

5. ระดับสถานี เป็นสถานีที่มีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ในแนวคิดนี้ ประชาชนในชุมชนสามารถรวมตัวกันยื่นขอคลื่นความถี่จากรัฐ และลงทุนจัดตั้งสถานีวิทยุเป็นของชุมชนตนเอง แล้วตั้งตัวแทนเข้าไปบริหารสถานีในรูปคณะกรรมการวิทยุชุมชน คณะกรรมการฯ จะทำหน้าที่กำหนดนโยบาย การบริหารสถานี แต่งตั้งผู้จัดการสถานี (station managing director) และว่าจ้างผู้จัดรายการมืออาชีพ (professional radio producers) และนักข่าวมืออาชีพ (professional journalists) ตลอดจนจ้างพนักงานธุรการและอาสาสมัครหรือสมาชิกในชุมชนที่สามารถทำงานการเงินการบัญชีเข้ามาทำงานให้สถานี การทำงานของพนักงานสถานี ตั้งแต่ผู้จัดการลงไปจนถึงพนักงานระดับล่าง จะอยู่ภายใต้นโยบายของคณะกรรมการฯ การจัดรายการจะเป็นไปในแนวทางที่กรรมการฯ กำหนดหรือเห็นนโยบายเอาไว้

6. ระดับเจ้าของสถานีและมีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ ในระดับนี้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งสถานี และขอใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่จากรัฐเช่นเดียวกับระดับที่ 5 แต่การดำเนินงานของสถานี ตั้งแต่ระดับกรรมการวิทยุชุมชนไปจนถึงเจ้าหน้าที่ทุกคน ทุกระดับจะเป็นอาสาสมัครทั้งสิ้น อาสาสมัครเหล่านี้จะได้รับการอบรมจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการบริหารสถานี การจัดรายการ การสื่อข่าวเขียนข่าว และหน้าที่อื่น ๆ ที่จำเป็น ซึ่งชุมชนว่าจ้างให้มาอบรม หรือสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่เชี่ยวชาญจากภาคเอกชน ภาครัฐ อาจจะมาให้ความช่วยเหลือก็เป็นได้

กล่าวโดยรวมแล้ว ทั้ง 6 ระดับของการเป็นวิทยุชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระดับต้น ๆ คือผิวเผินไปจนถึงมีความสัมพันธ์มากขึ้นตามลำดับซึ่งต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนและเรียนรู้พอสมควร

วิทยุชุมชนในประเทศไทย (จุมพล รอดคำดี 2542 (ก) ; สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2534)

จากการศึกษาค้นคว้าจากในอดีตถึงปัจจุบัน รูปแบบของวิทยุชุมชนตามแนวคิด 6 ระดับของจุมพล รอดคำดี ดังกล่าวยังไม่ปรากฏอย่างสมบูรณ์ ในอดีตจะมีสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีที่ตั้งในต่างจังหวัดทั่วประเทศ เช่น สถานี วปด.ของกองทัพบก สถานีวิทยุ ปชส. (เปลี่ยนเป็น สวท.ในเวลาต่อมา) ของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น มีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะภูมิภาคหรือเฉพาะพื้นที่ไม่กี่จังหวัด โดยใช้การส่งคลื่นในระบบ A.M. ต่อมาเมื่อระบบการส่งสัญญาณคลื่น F.M. ได้นำมาใช้ สถานีในต่างจังหวัดก็ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงในระบบ F.M. มากขึ้นด้วย กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์ ตามระเบียบการควบคุมความถี่ของกรมไปรษณีย์โทรเลข หลังจากนั้นก็มีสถานีของหน่วยราชการอื่น ๆ อีกหลายแห่ง รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำธุรกิจทางด้านสื่อสารมวลชนโดยตรงคือองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ก็ได้ขยายจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ส่งคลื่นในระบบ F.M. ในท้องถิ่นมากขึ้น แต่ทุกสถานียังเป็นสถานีของทางราชการเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะพยายามให้บริการข่าวสารหรือจัดรายการเพื่อประชาชนในท้องถิ่นอยู่ก็ตาม ก็ยังไม่เป็นสถานีวิทยุชุมชนตามหลักการสากลดังกล่าวมาแล้ว เนื่องจากเนื้อหาสาระทั้งหมดและความเป็นเจ้าของยังไม่ได้เกิดจากความคิดริเริ่มและบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง

แต่เมื่อไม่นานนี้ ได้เกิดสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นมาในกรุงเทพมหานครอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนว่า หลายคนคิดว่า เป็นวิทยุชุมชนในรูปแบบหนึ่ง คือ สถานีวิทยุ จ.ส.100 ของกองทัพบกพร้อมกับบริษัทแปซิฟิกคอปอเรชั่น จำกัด เริ่มออกอากาศรายการจราจรเมื่อเดือนกันยายน 2534 และสถานีวิทยุ สวพ.91 ของกรมตำรวจเดิมได้จัดรายการโดยให้บริการข้อมูลข่าวสารการจราจรเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2537 โดยใช้ชื่อรายการว่า "ข่าวจราจร สวพ.91" รายการที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งสองสถานีนี้ประชาชนที่ขับรถใช้ถนนจะเป็นผู้รายงานสถานการณ์การจราจรให้ทราบ ซึ่งเท่ากับว่าประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมจัด ร่วมเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการ ถือว่าได้เข้าถึงสื่อและมีส่วนร่วมในการจัดรายการด้วย อย่างไรก็ตาม ประชาชนอีกจำนวนมากก็ยังไม่สามารถเข้าถึงรายการได้ทุกคน เพราะผู้ดำเนินรายการและฝ่ายข้อมูลจะเป็นผู้ขับรถออกอากาศ นอกจากนี้ กิจกรรมพิเศษต่าง ๆ จะทำเพื่อการพบปะสังสรรค์ในหมู่สมาชิกเสียเป็นส่วนใหญ่ การตัดสินใจ การเลือกเนื้อหารายการยังเป็นของผู้จัดรายการและพนักงานของบริษัทเท่านั้นและกองทัพบกและกรมตำรวจยังเป็นเจ้าของสถานีโดยแท้จริง

นอกจากการจัดตั้งสถานีวิทยุ เพื่อการรายงานข่าวจรรยาชนมาแล้ว สำนักข่าว INN ก็ยังได้จัดทำรายการ “ร่วมด้วยช่วยกัน” ทางสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. ขึ้นเมื่อขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2540 โดยให้ผู้ฟังโทรศัพท์แจ้งข่าวสารต่าง ๆ ได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดเฉพาะเรื่องข่าวจรรยาชนเท่านั้น เรื่องเดือตร้อนอื่น ๆ หรือภัยสังคมต่าง ๆ ก็สามารถรายงานออกอากาศได้

เมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้มีการทดลองจัดทำรายการวิทยุชุมชนขึ้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยระบบ F.M. จังหวัดจันทบุรีขึ้น โดยนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค นิสิตปริญญาโทสาขานิติศาสตร์พัฒนาการ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การทดลองในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต การทดลองได้พยายามยึดกรอบแนวคิดของวิทยุชุมชนตามหลักการ democratic media และ participatory communication คือให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่าย (accessibility) ช่วยกันคิด วางแผน กำหนดเนื้อหาการผลิตรายการร่วมกัน (participation) และเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจการตัดสินใจในการบริหารรายการด้วยตนเอง (self-management) โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจันทบุรีเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในด้านการจัดรายการ

การทดลองได้เริ่มขึ้นจากการเลือกกรรมการตัวแทนของประชาชนในเขตรัศมีการออกอากาศของสถานีคือ 1 กิโลเมตร กรรมการที่เป็นตัวแทนของประชาชนก็จะมีทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครผู้สนใจ กรรมการทั้งหมดจะประชุมกันทุกอาทิตย์เพื่อวางแผนการจัดรายการ ส่วนเวลาออกอากาศนั้นได้มีการสอบถามจากชาวบ้านในพื้นที่การออกอากาศ ซึ่งสรุปได้ว่าเวลาเที่ยงชาวบ้านจะหยุดพักรับประทานอาหารกลางวันและฟังวิทยุ จึงได้เจรจาขอเวลาออกอากาศจากสถานี เป็นเวลา 1 ชั่วโมงทุกวัน คือเริ่มตั้งแต่ 11.30-12.30 น. เพื่อใช้ในการทดลองในครั้งนี้ ซึ่งสถานีก็ได้อนุญาต เวลาในช่วงนี้จึงอยู่ในการบริหารของคณะกรรมการวิทยุชุมชนในช่วงตลอดการทดลอง(ประมาณ 2 เดือน)

กรรมการ ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการเสนอรายการ โดยกรรมการท่านหนึ่งอาสาแต่งเพลงประจำรายการเอง ส่วนเนื้อหาที่กำหนดว่าจะเป็นเรื่องอะไรบ้าง ในแต่ละวันในหนึ่งอาทิตย์ ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดูแลสวนผลไม้ การทำนาท่งและปัญหาในชุมชนต่าง ๆ พร้อมทั้งตั้งชื่อรายการว่า “รายการสร้างสรรค์จันทบุรี” สังเกตได้ว่า เรื่องที่นำมาเสนอนั้น กรรมการจะนึกถึงปัญหาที่ใกล้ตัวหรือเป็นปัญหาในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การแก้ปัญหา ก็จะร่วมกันใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนกันเอง สถานีจะเป็นตัวกลางนัดหมายผู้ที่มีปัญหากับคนที่รู้วิธีที่แก้ปัญหา ได้เดินทางมาแนะนำหรือนัดพบกันกับผู้ที่ปัญหาที่สถานี เลขที่เดียว แต่ถ้าเป็นปัญหาที่ชาวบ้านแก้กันเองไม่ได้ ก็จะขอความร่วมมือไปยังหน่วยราชการหรือสถาบันการศึกษาที่เชี่ยวชาญเพื่อให้ความช่วยเหลือและแนะนำ

ด้านผู้จัดรายการก็จะมีอาสาสมัครของชุมชนคนหนึ่ง และนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค ทั้งสองคนต้องจัดรายการตามข้อเสนอของกรรมการวิทยุชุมชนทุกเรื่อง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนก็ให้ความร่วมมือด้วยดี นายสุรินทร์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดรายการวิทยุเป็นอย่างดี เพราะเป็นข้าราชการ กรมประชาสัมพันธ์ แต่ส่วนอาสาสมัครเป็นเพียงนักจัดรายการวิทยุ

สมัครเล่นผู้หนึ่งเท่านั้นเมื่อได้ร่วมมือทำงานด้วยกันอาสาสมัครก็ได้เรียนรู้วิธีการจัดรายการไปด้วย

ผลของการทดลองปรากฏว่า ได้รับผลดีเป็นที่สนใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ยิ่งบางหมู่บ้านได้ถ่ายทอดออกอากาศทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านเพื่อให้มีการรับฟังการอย่างกว้างขวาง สรุปได้ว่าการทดลองการจัดทำรายการเพียงบางส่วนของสถานีฯ เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของวิทยุชุมชนก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดที่ยังไม่สมบูรณ์ตามแนวคิดก็คือการเป็นเจ้าของความถี่และสถานีวิทยุกระจายเสียงอย่างแท้จริง เนื้อหาสาระบางประการที่จะสะท้อนความเป็นอิสระทางความคิดในการจัดรายการยังติดขัดที่ระเบียบกฎหมายและวิธีปฏิบัติอยู่หลายประการ ข้อเท็จจริงคือสถานีฯ ยังเป็นหน่วยงานของรัฐ ไม่ใช่ของชุมชนนั่นเองแต่สิ่งที่ได้ทดลองไปได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ในการเผยแพร่ข่าวสารและการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนไปสู่สังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในอนาคต ซึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับที่มีเจตนาจะให้การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุและการดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ของชุมชน และเอกชนที่มีลักษณะเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic Media) ยิ่งขึ้นตามรัฐธรรมนูญมาตรา 39,40 และ 41 กรมประชาสัมพันธ์จึงได้จัดโครงการทดลองกระจายเสียงวิทยุชุมชนเป็นโครงการนำร่องใน 19 จังหวัด 19 สถานีในงบประมาณ 2541 โดยเริ่มการทดลองกระจายเสียงตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค. 41 ถึง 30 ก.ย. 42 สถานีวิทยุกระจายเสียงที่จะจัดรายการวิทยุชุมชน ทำการคัดเลือกโดยสำนักงานประชาสัมพันธ์เขต(สปช) 1 ถึงเขต 8 เขตละ 2 สถานีรวม 16 สถานีและมีบางเขตมี 3 สถานี รวมทั้งสิ้น 19 สถานี ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (วิทยุชุมชนกับอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน, 2542)

1. สปช. 1 ได้แก่ สวท.ขอนแก่น สวท.นครราชสีมา
2. สปช. 2 ได้แก่ สวท.บุรีรัมย์ สวท.อุบลราชธานี
3. สปช. 3 ได้แก่ สวท.ลำปาง สวท.แม่ฮ่องสอน
4. สปช. 4 ได้แก่ สวท.พิษณุโลก สวท.เพชรบูรณ์ สวท.อุดรดิตถ์
5. สปช. 5 ได้แก่ สวท.ภูเก็ต สวท.สุราษฎร์ธานี สวท.นครศรีธรรมราช
6. สปช. 6 ได้แก่ สวท.พัทลุง สวท.สงขลา
7. สปช. 7 ได้แก่ สวท.ตราด สวท.จันทบุรี สวท.ระยอง
8. สปช. 8 ได้แก่ สวท.เพชรบุรี สวท.สุพรรณบุรี

ต่อมากรมประชาสัมพันธ์ได้ขยายรายการวิทยุชุมชนไปยังสวท.ต่าง ๆ ในสปช.ทั้ง 8 เขต จนเป็นทั้งสิ้น 68 สถานี ในขณะนี้ที่เขียนรายงานนี้ (สิงหาคม 2544) ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. สปช.1 ได้แก่ สวท.ขอนแก่น สวท.นครราชสีมา สวท.หนองคาย สวท.สกลนคร สวท.กาฬสินธุ์ สวท.อุดรธานี สวท.อ.บึงกาฬ จ.หนองคาย สวท.เลย สวท.นครพนม สวท.ร้อยเอ็ด สวท.ยโสธร

2. สปช.2 ได้แก่ สวท.บุรีรัมย์ สวท.อุบลราชธานี สวท.มหาสารคาม สวท.ชัยภูมิ สวท.หนองบัวลำภู สวท.สุรินทร์ สวท.มุกดาหาร สวท.ศรีสะเกษ สวท.อำนาจเจริญ
3. สปช.3 ได้แก่ สวท.ลาปาง สวท.แม่ฮ่องสอน สวท.อ.แม่สะเรียง แม่ฮ่องสอน สวท.แพร่ สวท.เชียงใหม่ สวท.ฝาง จ.เชียงใหม่ สวท.น่าน สวท.ลำพูน สวท.พะเยา สวท.เชียงราย สวท.อุตรดิตถ์
4. สปช.4 ได้แก่ สวท.พิษณุโลก สวท.เพชรบูรณ์ สวท.อุตรดิตถ์ สวท.สุโขทัย สวท.นครสวรรค์ สวท.ตาก สวท.อ.แม่สอด จ.ตาก สวท.กำแพงเพชร สวท.ชัยนาท
5. สปช.5 ได้แก่ สวท.ภูเก็ต สวท.สุราษฎร์ธานี สวท.นครศรีธรรมราช สวท.อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา สวท.อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช สวท.กระบี่ สวท.ชุมพร สวท.พังงา สวท.ประจวบคีรีขันธ์ สวท.ระนอง สวท.อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี
6. สปช.6 ได้แก่ สวท.พัทลุง สวท.สงขลา สวท.ตรัง สวท.ยะลา สวท.อ.เบตง จ.ยะลา สวท.สตูล สวท.ปัตตานี สวท.อ.สุไหงโกลก จ.นราธิวาส สวท.นราธิวาส
7. สปช.7 ได้แก่ สวท.ตราด สวท.จันทบุรี สวท.ระยอง สวท.ชลบุรี สวท.สระแก้ว
8. สปช.8 ได้แก่ สวท.เพชรบุรี สวท.สุพรรณบุรี สวท.อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี สวท.ราชบุรี

จากการสอบถามผู้อำนวยการทางด้านวิทยุชุมชนสองท่านคือรองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค นักวิชาการ 9 สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ทำให้ทราบว่า วิทยุชุมชนที่สมควรนำมาเป็นแบบอย่างเพื่อศึกษาคือ วิทยุชุมชนที่จังหวัดอุบลราชธานีและที่จังหวัดระยอง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการดำเนินงานทางด้านวิทยุชุมชนที่นำศึกษาจับตามองเช่นเดียวกับจังหวัดระยองซึ่งเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งสองจังหวัดเป็นที่ตั้งของประชาสัมพันธ์เขต 2 และเขต 7 ตามลำดับ ลักษณะภูมิประเทศ ผู้คนแตกต่างกันไปบ้างแม้จะเป็นคนไทยเหมือนกัน งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของผู้ผลิต ผู้ดำเนินรายการและผู้รับฟังรายการ รวมทั้งศักยภาพของผู้นำชุมชนในพื้นที่สองจังหวัดนี้ และได้สำรวจทัศนคติของผู้บริหารสถานีวิทยุของรัฐและรัฐวิสาหกิจด้วย ผู้วิจัยมิได้จะมุ่งนำผลการสำรวจของสองจังหวัดนี้ไปสรุปรวม (generalize) เป็นลักษณะและการดำเนินงานของวิทยุชุมชนทั้งหมดในประเทศไทย เพียงแต่จะชี้ให้เห็นแนวโน้มปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขที่อาจจะคล้ายคลึงกันในวิทยุชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาว่า ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้างในฐานะผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ และในฐานะผู้ฟัง

2. เพื่อศึกษาว่า การเข้าร่วมของประชาชนในทั้งสองจังหวัดในการจัดทำวิद्यุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร มีมูลเหตุจูงใจอย่างไร

3. เพื่อศึกษาว่าปัจจัยบวกและปัจจัยลบในการดำเนินการและสืบสานวิद्यุชุมชนของทั้งสองจังหวัดมีอะไรบ้าง จะแก้ไขได้อย่างไร

4. เพื่อสำรวจการรับฟังและความพึงพอใจของผู้ฟังของวิद्यุชุมชน

5. เพื่อสำรวจศักยภาพของผู้นำชุมชนในทั้งสองจังหวัดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและบริหารวิद्यุชุมชน

6. เพื่อสำรวจทัศนคติของผู้บริหารสถานีวิद्यุของรัฐและรัฐวิสาหกิจ ผู้ผลิตรายการวิद्यุชุมชนในทั้งสองจังหวัด วุฒิสมาชิก นักวิชาการ ต่ออนาคตของวิद्यุชุมชนในทั้งสองจังหวัด

คำถามนำวิจัย

1. ประชาชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิद्यุชุมชนอย่างไรบ้าง

2. การเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีและระยองในการจัดทำวิद्यุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร อาศัยมูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจอะไรในการก่อตั้ง

3. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิद्यุชุมชนของทั้งสองจังหวัดมีอะไรบ้าง จะมีแนวทางแก้ไขได้อย่างไร

4. ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิद्यุชุมชนอย่างไรบ้างผู้ฟังใช้ประโยชน์และมีความพึงพอใจในวิद्यุชุมชนอย่างไร

5. ศักยภาพของผู้นำชุมชนในทั้งสองจังหวัดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและการบริหารวิद्यุชุมชนเป็นอย่างไร

6. อนาคตของวิद्यุชุมชนของทั้งสองจังหวัดจะมีลักษณะอย่างไรในทัศนคติของผู้บริหารสถานีวิद्यุของรัฐและรัฐวิสาหกิจและผู้ผลิตรายการวิद्यุชุมชน วุฒิสมาชิก นักวิชาการ ในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ข้อบังคับ

ขอบเขตของการวิจัย

ในแง่สถานที่ งานวิจัยนี้ครอบคลุมเฉพาะวิद्यุชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง อันถือเป็นจังหวัดนำร่อง 2 ใน 19 จังหวัดที่กรมประชาสัมพันธ์กำหนดให้ทำการกระจายเสียงวิद्यุชุมชน ในแง่เวลา งานวิจัยนี้ศึกษาวิद्यุชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีตั้งแต่โครงการนำร่องในเดือนตุลาคม 2541 ถึงเดือนมิถุนายน 2543 เป็นระยะแรก (first phase) และตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2543 ถึงสิงหาคม 2544 เป็นระยะที่สอง (second phase) และผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ที่จังหวัดระยอง คือระยะแรก (first phase) ครอบ



คลุมตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 ถึงเดือนมกราคม 2544 และระยะที่สอง (second phase) ครอบคลุมตั้งแต่กุมภาพันธ์ 2544 ถึงสิงหาคม 2544

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คาดว่าจะได้งานวิจัยที่ใช้การศึกษาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณซึ่งสามารถใช้ในการพิจารณาวางแผนและประเมินผลสำหรับการดำเนินการวิद्यุชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ และใช้ประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดตั้งนโยบายและแผนสำหรับการจัดสรรและการบริหารสื่อในภาคประชาชน

นิยามศัพท์

การสื่อสาร หมายถึง การแสดงออกของประชาชนทั้งความคิด และการกระทำเกี่ยวกับวิद्यุชุมชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต/ผู้จัดรายการ/ผู้ดำเนินรายการและผู้ฟัง

การมีส่วนร่วม หมายถึง ระดับและลักษณะของการทำกิจกรรมของประชาชนตั้งแต่น้อยไปหามากเกี่ยวกับวิद्यุชุมชนทั้งในลักษณะการเป็นผู้ฟัง ผู้ร่วมรายการ ผู้จัด/ผู้ผลิตรายการ ผู้บริหารและเจ้าของสถานี ได้แก่ การติดตามฟัง การโทรศัพท์เข้าไปในรายการ การส่งจดหมายไปร่วมรายการ การเป็นวิทยากรรับเชิญ การผลิตหรือการจัดหรือการดำเนินรายการ การบริหาร การรวมตัวขอคลื่นความถี่ การเป็นเจ้าของสถานี

ความพึงพอใจ หมายถึง การตระหนักรู้และการยอมรับของผู้จัดและผู้รับฟังว่าวิद्यุชุมชนได้สนองตอบการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ทั้งความบันเทิงและเนื้อหาสาระที่ใช้ประโยชน์ได้

วิद्यุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี หมายถึง รายการที่ออกอากาศ 4 รายการทาง สวท. คลื่น 98.5 เมกะเฮิรตซ์ ที่บริหารผลิต ดำเนินรายการโดยประชาชน และรับฟังโดยประชาชน อันได้แก่รายการ “ชาวบ้านเฮา” “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน อยู่ดีมีเฮง” และ “วิถีไท” รายการ 4 รายการนี้ออกอากาศจนถึง 30 มิถุนายน 2543 และทั้ง 4 รายการนี้ต่อมาถูกแทนด้วยรายการ “วิद्यุท้องถิ่นอุบลราชธานี” เพียงรายการเดียวตั้งแต่ กรกฎาคม 2543 ถึง สิงหาคม 2544

วิद्यุชุมชนจังหวัดระยอง หมายถึง รายการที่ออกอากาศ 3 รายการทาง สวท.ระยอง คลื่น 91.75 เมกะเฮิรตซ์ อันได้แก่ รายการ “วิद्यุชุมชนกับทอกระจายข่าว” (5.30-6.00 น.) “วิद्यุชุมชนเพื่อคนระยอง” (11.00-12.00 น.) และ “วิद्यุชุมชนเพื่อคนระยอง” (18.00-19.00 น.) รายการทั้ง 3 รายการนี้ออกอากาศจนถึงประมาณมกราคม 2544 และ

ได้ปรับเหลือแค่รายการ “วิทยุท้องถิ่นกับคนระยอง” (10.30-11.00 น.) และรายการ “บทกวีกับชีวิต” ออกอากาศ เสาร์-อาทิตย์ (9.00-11.00 น.)

รายการวิทยุที่เกี่ยวกับชุมชน หมายถึง รายการวิทยุที่ออกอากาศในสถานีอื่นๆ ที่ไม่ใช่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในจังหวัดอุบลราชธานีและระยองที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบริการชุมชน การประชาสัมพันธ์ เรื่องราวร้องทุกข์ ไม่ได้เป็นวิทยุชุมชนในความหมายของ community radio แต่เป็น radio program for community services

ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่ประชาชนในชุมชนหนึ่งๆ ให้การยอมรับนับถือในความรู้ความสามารถ ความเป็นที่ไว้วางใจ เห็นแก่ส่วนรวม สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ดีเป็นที่ยอมรับแก่สมาชิกทั้งหมด ผู้นำชุมชนในงานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 แบบคือ ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ที่เป็นข้าราชการ อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ฯลฯ และผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ คือผู้ที่ประชาชนเลือกขึ้นมา เช่น กรรมการชมรมเลี้ยงสัตว์ กรรมการชมรมทอผ้า ทั้งนี้จะรวมอาสาสมัครประจำชุมชนด้วย เพราะบุคคลเหล่านี้สนใจและเต็มใจเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน

ประชาชน หมายถึง ชาวบ้านในระดับรากหญ้า มีภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ขาดความเป็นมืออาชีพในการจัดทำรายการวิทยุ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 แนวคิดเรื่องชุมชน (Community) และประชาสังคม (Civil Society)
- 1.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication)
- 1.3 แนวคิดเรื่องผู้นำชุมชนและผู้นำความคิด
- 1.4 ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and gratification of media approach)
- 1.5 พัฒนาการของภาคประชาชนในแนวคิดเรื่องการจัดสรรคลื่นความถี่กับวิทยุชุมชน
- 1.6 วิทยุชุมชนในประเทศอื่นๆ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

-สรุปกรอบแนวคิดของงานวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเรื่องชุมชนและประชาสังคม

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง “ชุมชน” โดยใช้แทนคำว่า civic tradition หรือ civility ว่าหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วยกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็แล้วแต่ และมีการจัดการ (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ชูดี ศาดการณโกศล, 2541)

นอกจากนี้แล้ว ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่า การที่จะมองดูว่าความเป็นชุมชนเกิดขึ้นนั้นจะพบเห็นได้จากสิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนดังนี้คือ หนึ่ง เกิดความสุข ซึ่งเป็นความสุขของคนที่มาาร่วมกัน เพราะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน สอง มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้โดยง่าย อีกทั้งเป็นเครื่องพัฒนาวัฒนธรรม และการเมืองพร้อมกันในตัวด้วย นอกจากนี้ยังให้ความ

สำคัญกับทุกคนที่อยู่ในระบบ และสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ โดยต้องเป็นการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านทาง การปฏิบัติ (interactive learning through action) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญเพราะทำให้เกิดปัญญา และการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ สาม มีการจัดการ ซึ่งการจัดการเป็นปัญญาที่ทรงพลัง ถึงขนาดมีคนกล่าวไว้ว่า การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ (Management makes the impossible possible) เรื่องการจัดการนี้ต้องมีความเข้าใจเชิงระบบ และองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกัน ว่าควรจัดการเชื่อมโยงอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นการจัดการต้องไปสร้างความรู้ที่จุดต่างๆ ให้เข้ามาเชื่อมโยงกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ว่า “ชุมชน” คือ ที่ซึ่งเราต้องมีความสัมพันธ์โดยตรงทางกายภาพ หรืออย่างน้อยที่สุดเขียนจดหมายถึงกันแม้จะไม่เห็นหน้าค่าตากัน โดยมาตรฐานของชุมชนที่สำคัญคือ (1) ต้องสัมพันธ์โดยตรงได้ (2) ต้องมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล, 2541)

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวถึง “ชุมชน” โดยกล่าวว่า community เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า civil society โดยชี้ถึงจุดต่างว่า “ชุมชน” มีลักษณะเห็นหน้าค่าตากัน ใกล้ชิดและเป็นส่วนตัว (personal) ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักมีในชนบทและในความหมายนี้มักโยงใยทางสายเลือด มีความผูกพันทางจิตใจ (spiritual binding) ค่อนข้างสูง คนในชุมชนจะคิดคำนวนอะไรด้วยผลประโยชน์ หรือประกันด้วยสัญญาอะไรน้อยในขณะที่ civil society เป็นแนวคิดของสังคมเมือง มีเรื่องของสัญญา (contract) เข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งต้องสร้างความผูกพัน (bond) ขึ้นมา แต่ความผูกพันนี้เป็นเรื่องที่ต้องใช้จินตนาการเข้ามาช่วย ซึ่งจะแตกต่างกันกับชุมชนตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี คาดการณ์ไกล, 2541)

ไพบลีย์ วัฒนศิริธรรม ได้เสนอคำจำกัดความว่า “ชุมชน” (community) หมายถึงกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน และคำจำกัดความว่า ประชาคม (community ในความหมายกว้าง) หมายถึง กลุ่มประชาชนอันหลากหลายที่เกี่ยวกับพื้นที่อาณาเขตหนึ่งๆ เช่น จังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน กลุ่มจังหวัด และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่หรืออาณาเขตนั้นๆ (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี คาดการณ์ไกล, 2541)

ชูชัย ศุภวงศ์ ได้กล่าวถึง “ชุมชน” โดยอาศัยการอ้างอิงกรอบแนวคิดทางพุทธศาสนาว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกล่าวถึงคำว่า “สงฆ์” แปลว่า ชุมชน คำว่า “ไตรสิกขา” เป็นหลักของการดำเนินชีวิต สิกขาเป็นภาษาบาลี ตรงกับสันสกฤตว่า “ศึกษา” เพราะฉะนั้น สงฆ์ คือชุมชนของผู้เรียนรู้ (learning community) นั่นเอง (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี คาดการณ์ไกล, 2541)

กาญจนา แก้วเทพ ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะอาชีพที่เหมือนกัน หรือ

คล้ายคลึงกัน (homogeneous) มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้ที่อยู่อาศัย “ชุมชน” มีความรู้สึกว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลาน ซึ่งการเป็น “ชุมชน” นั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพ หรือขึ้นอยู่กับเพียง “ตัวคน” เท่านั้น แต่ปัจจัยที่ค่อนข้างจะเป็นตัวชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือ “ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น” ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “ความเป็นชุมชน” จะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนควรจะมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกันคือ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน (supra-village) (กาญจนา แก้วเทพ, 2538)

จากแนวคิดในเรื่องของการให้ความหมายคำว่า “ชุมชน” และ “ความเป็นชุมชน” จากนักวิชาการและนักคิดในสังคมไทยข้างต้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “ชุมชน” และ “ความเป็นชุมชน” มีสาระสำคัญคือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่มีต่อกันโดยตรง แสดงออกซึ่งความรู้สึกรวมถึงความเป็นกลุ่ม หรือ ชุมชนเดียวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในวัฒนธรรมชุมชน และมีศักยภาพในการจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนนี้ถือว่า เป็นสาระสำคัญประการหนึ่งสำหรับงานวิจัยนี้ เนื่องจากความเข้าใจ “ชุมชน” และ “ความเป็นชุมชน” อย่างถ่องแท้ นั้นจะเป็นสิ่งสร้างเสริมกรอบแนวคิดสำหรับการดำเนินงานวิจัยที่ต้องเข้าไปศึกษาในพื้นที่ของชุมชน รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ผล สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ที่มุ่งศึกษาการสื่อสารของกลุ่มคนในระดับชุมชนท้องถิ่น

แนวคิด “ประชาสังคม” ของประเทศ รัสเซีย และของ อีริชชอท บุนยมี จะเป็นแนวคิดที่งานวิจัยนี้เห็นในภาพรวม แนวคิดประชาสังคม (civil society) ได้ก่อตัวขึ้นมาอย่างช้า ๆ ในสังคมไทยภายในไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540) โดยมีผู้นำคำว่า “civil society” มาใช้ในภาษาไทยหลายคำ เช่น “ความเป็นชุมชน” หรือ “ประชาคม” (ประเทศ รัสเซีย) “สังคมประชาธรรม” (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม) “สังคมราษฎร” (เสนห์ จามริก) “วิถีประชา” (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ใช้คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า civic movement) “อารยะสังคม” (อเนก เหล่าธรรมทัศน์) และ “สังคมเข้มแข็ง” (อีริชชอท บุนยมี) เป็นต้น (อนุชาติ พวงสำลี และ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2540, ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

ประเทศ รัสเซีย เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายแนวคิดประชาสังคม โดยเสนอวิธีการทำงานในลักษณะ “เบญจภาคี” (พ.ศ.2535) และ “ยุทธศาสตร์สังคมมนุษยภาพและวิชา” (พ.ศ.2536) และเสนอให้มี “ประชาคมจังหวัด” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประมวลได้ว่า สังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ “รัฐาภภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน หรือ “ธนาภภาพ” ส่งผลให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล้าหลังในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคมที่เรียกว่า “สังคมานุภาพ” การ

เกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมที่เรียกว่า “สังคมสมานภาพ” ไต้หวัน ประเทศ รัสเซีย (2536) เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (community strengthening) หรือสังคมประชาธิปไตย หรือประชาสังคม (ประเทศ รัสเซีย, 2541 : 20)

ประเทศ รัสเซีย (2541 : 34-36) ยังกล่าวอีกว่า ประชาสังคมคือสังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน คำว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกันด้วย (community ต้อง communicate) ความเป็นชุมชนตามความหมายนี้ มิได้หมายถึงชุมชนแบบโบราณหรือบุพกาล แต่คือความเป็นชุมชนในบริษัทของสังคมสมัยใหม่ ความเป็นชุมชนอยู่ที่มีความร่วมกัน การที่มีคนจำนวนมาก แต่ไม่มีอะไรร่วมกัน ไม่เรียกว่ามีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่ และสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community) ความเป็นชุมชนสงฆ์ ความเป็นชุมชนทางอากาศ (เนื่องจากเป็นการรวมกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน) ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมาก เพราะเป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทร มีการกระทำ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นายแพทย์ประเทศ รัสเซียเรียกแนวคิดนี้ว่า interactive learning through action ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ผุดบังเกิด (emerge) ความมีชีวิตวิญญาณ² ผู้นำตามธรรมชาติ และการจัดการ³

การผุดบังเกิด(emergence) เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ปรากฏขึ้นเมื่อมี “ความเป็นทั้งหมด (whole) ซึ่งเกิดจากการมีส่วนประกอบ (parts) ที่พอดีหรือเหมาะสมแก่การบังเกิดขึ้น ความเป็นทั้งหมดเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีอำนาจเหนือส่วนประกอบ เช่น ส่วนต่างๆ ของนกบินไม่ได้ แต่ความเป็นนก หรือความเป็นทั้งหมดบินได้ ทำนองเดียวกับจิต หรือวิญญาณ (consciousness) ที่มีกายเป็นองค์ประกอบ แต่เป็นอีกมิติหนึ่งที่ไม่เหมือนกาย แต่มีอำนาจเหนือกายหรือสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ หรือจิตวิญญาณ สังขารหมายถึง การก่อตัว (formation) (ประเทศ รัสเซีย, 2541)

ความมีชีวิตวิญญาณ (spirituality) เกิดขึ้นเมื่อมีการก่อตัว หรือรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน (formation) หรือสังขาร จิตวิญญาณของกลุ่มจะไปมีอิทธิพลต่อความรู้สึก และพฤติกรรมของกลุ่ม ก่อให้เกิดความปิติ ความสุขสันต์เหลือ และเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์ ความเป็นชุมชนจึงมีพลังแห่งการเยียวยา (healing power) ทำให้มีความสุข และสุขภาพดี (ประเทศ รัสเซีย, 2541)

ในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ หรือกระบวนการชุมชน ความเป็นผู้นำจะผุดบังเกิด (emerge) ออกมา ผู้นำตามธรรมชาติมีลักษณะคือ มีปัญญา เห็นแก่ส่วนรวม ติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้ดี เป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหมด ผู้นำตามธรรมชาติจะมีหลายคน แล้วแต่เป็นผู้นำในเรื่องอะไร (ประเทศ รัสเซีย, 2541)

การเกื้อหนุนให้ “สังคมสมานภาพ” เกิดขึ้นได้นั้น ประเวศ วะสี (2540 : 24) กล่าวว่า ต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของ “เบญจภาคี” หรือพหุภาคี ได้แก่ ภาคสังคมต่าง ๆ ทั้ง ภาคประชาชน, ภาครัฐบาล และภาคธุรกิจเอกชน เช่น นักธุรกิจ ช่างราชการ NGO ผู้นำชุมชน นักวิชาการ นั่นคือกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์แนวดิ่ง และแนวนอน (หรือแนวราบ) เข้าด้วยกัน โครงสร้างแนวดิ่งหมายถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมเชิงอำนาจ เช่น นายกับไพร่ เจ้านายกับลูกน้อง คนมีอำนาจข้างบนจะดึงสิ่งต่าง ๆ จากคนข้างล่างไปสู่ตนเอง ทั้งเศรษฐกิจและเกียรติยศ เมื่อคนข้างล่างถูกบีบคั้นและเอาเปรียบ จะเกิดการโกงและแสวงหาผู้อุปถัมภ์ โครงสร้างอำนาจในแนวดิ่งนี้หากปราศจากการคานอำนาจ และการตรวจสอบอำนาจ จะนำไปสู่การคอร์รัปชัน และระบบอุปถัมภ์ ต้องอาศัยพลังทางสังคมหรือสังคมานภาพที่มีโครงสร้างแนวนอนเป็นจุดคานงัดให้เกิดการปรับอำนาจใหม่ (ประเวศ วะสี, 2542) โครงสร้างแนวนอนนั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีศักยภาพที่จะรวมกลุ่มด้วยความเท่าเทียมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในรูปของกลุ่ม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน หรือประชาคม (ประเวศ วะสี, 2541 : 7-8) ในสังคมไทย โครงสร้างแนวดิ่งและแนวนอนต่างมีความสำคัญ ต้องนำมาถักทอกันด้วยความรัก ความอดออม โดยใช้ธรรมะ ถักทอกันตั้งแต่ระดับรากหญ้า (grassroots) ขึ้นไป ทำให้ฐานแข็งแรงและส่งผลเศรษฐกิจที่ดีขึ้นสู่ข้างบน (ประเวศ วะสี, 2540 : 23)

ดังนั้น ประชาสังคมหรือสังคมเข้มแข็งหรือสังคมประชาธิปไตย จึงเป็นปัจจัยที่มีผลให้การเมืองดี เศรษฐกิจดี และศีลธรรมดี (ประเวศ วะสี, 2540 : 20)

ส่วนแนวคิดประชาสังคมของธีรยุทธ บุญมี จะมีรูปแบบแตกต่างออกไปบ้าง ธีรยุทธ บุญมี (2536) กล่าวว่า การแก้ปัญหาพื้นฐานสังคมนั้น ควรให้ความสำคัญกับ “พลังที่สาม” หรือพลังของสังคมโดยรวมทั้งหมด หากสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน และนักการเมืองสามารถร่วมแรงร่วมใจกันผลักดันสังคม ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ พลังที่สามควรเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง และมีบทบาทในการสร้างสรรค์ รูปแบบของพลังที่สามมีได้หลายแบบ เช่น กลุ่มอาสาสมัครเพื่อรับใช้ประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มศาสนา กลุ่มสังคมสงเคราะห์เด็ก กลุ่มผู้หญิง หรือกลุ่มที่พยายามทำงานด้านความคิด วัฒนธรรม หรือพรรคการเมือง ประเด็นสำคัญ คือ พลังที่สามต้องสุขุมเยือกเย็นในการพิจารณาความเหมาะสมต่าง ๆ การทำงานต้องค่อยเป็นค่อยไป เป็นพลังที่จริงจัง แต่มีเหตุมีผล

ธีรยุทธ (2540) ยังกล่าวอีกว่า การพัฒนาการเมืองไทยต้องเน้นการพัฒนา 3 ส่วน คือ พัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันกระจายอำนาจ ปฏิรูประบบกองทัพข้าราชการประจำ และพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง การพัฒนาทั้ง 3 ส่วนควรดำเนินไปพร้อม ๆ กันอย่างมีดุลยภาพระหว่างกัน

การพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งตามธรรมชาติของอิริยทุชนั้น มิได้หมายถึงการยก ระดับจิตสำนึก หรือการศึกษาของประชาชน หรือการสร้างกลุ่มหรือกระบวนการทางสังคมให้ เป็นชั่วอำนาจที่สามแทนที่พรรคการเมืองหรือข้าราชการ ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิด “ประชาชน เป็นใหญ่” หรือ “อำนาจของประชาชน” ที่มีการกล่าวกันในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 องค์ประกอบของการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งตามธรรมชาติของอิริยทุชนั้น (2536) ได้แก่

1. เน้นให้มีการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มความคิด กลุ่มอาสาสมัครเพื่อ สังคม เพื่อสาธารณประโยชน์ เพื่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในลักษณะที่กระจัดกระจาย (diffused) และควรให้มาจากคนทุกส่วนของสังคม ทุกวิชาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ มี กลุ่มองค์กรที่หลากหลายที่ก่อตัวให้เข้มแข็ง แม้นิคมอาชีพของตนเท่านั้นก็เพียงพอ โดยไม่จำ เป็นต้องมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือมีเป้าหมายทางการเมืองเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อให้ กลุ่มดังกล่าวได้สะท้อนปัญหา เสนอทางแก้ไขต่าง ๆ ของสังคม รวมทั้งต่อรองผลประโยชน์กับรัฐ

2. พัฒนาและขยายสถาบันของสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ให้ กระจายหลากหลายมากขึ้น สถาบันที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาบันสื่อ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ พัฒนาให้มีความอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและข้าราชการประจำ มีสถาบันวิชาการที่ รับผิดชอบต่อบ้านเมือง มีสถาบันวิชาชีพที่มีบทบาทรับผิดชอบต่อประโยชน์ตนเองและสังคม มากขึ้น สถาบันที่เป็นนามธรรมเช่น รัฐธรรมนูญ ตัวยกกฎหมาย ควรได้รับการพัฒนา เช่น ขยายสิทธิของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงในการปฏิบัติงานของรัฐบาล รัฐบาล และข้าราชการมากขึ้น สร้างกลไกที่เปิดโอกาสให้สังคมตรวจสอบการปฏิบัติงานและการใช้ อำนาจของรัฐบาลและฝ่ายบริหาร ในลักษณะที่ให้สังคมมาคุมผู้ใช้อำนาจมากกว่าผู้ใช้อำนาจไป ควบคุมสังคม เช่น กระบวนการประชาพิจารณ์ (public hearing) กระบวนการให้การต่อ สาธารณะ (testify) ของนักการเมืองและข้าราชการประจำ

3. ปฏิรูปกฎหมายให้ประชาชนมีสิทธิประโยชน์ในสิ่งที่เป็นของส่วนรวม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนปกป้องผล ประโยชน์ส่วนรวมด้วยตนเองและตรวจสอบอำนาจวินิจฉัยของฝ่ายบริหาร รวมทั้งตั้งกรมอัยการ ของประชาชน (public defense office) เพื่อฟ้องร้องรัฐบาลตามคำเรียกร้องของประชาชน

4. การสลายกลุ่มอุปถัมภ์นักการเมืองและพรรคการเมือง หรือเปลี่ยนรูปให้เป็น ความสัมพันธ์ผู้นำ ผู้ตาม กล่าวคือ ให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่นของผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, สภาท้องถิ่น

อิริยทุชน (2536) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างจิตสำนึกในระดับชุมชน กับจิตสำนึกในระดับสังคม จิตสำนึกระดับสังคมตามความหมายของอิริยทุชน หมายถึง จิต สำนึกที่บุคคลรู้สึกรับผิดชอบหรือผูกพันกับสังคมขนาดกว้าง ที่เป็นเมืองใหญ่หรือทั่วประเทศที่ กว้างกว่าชุมชน นั่นคือ เป็นจิตสำนึกที่ยกระดับจากจิตสำนึกระดับชุมชนให้เป็นระดับสังคมที่

ใหญ่ขึ้น โดยกล่าวว่า เดิมไทยมีเพียงจิตสำนึกระดับชุมชน⁴ เท่านั้น ยังไม่เกิดจิตสำนึกในระดับสังคม จิตสำนึกระดับสังคมเพิ่งก่อตัวขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2504 ภายหลังจากการพัฒนาเศรษฐกิจแผนใหม่ช่วงเวลาหนึ่ง และเกิดปัญหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ตามมาเช่น ปัญหาสลัม ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหาสภาพแวดล้อม ที่เริ่มเรียกว่า “ปัญหาสังคม” ซึ่งเป็นการเกิดจิตสำนึกร่วมกันเป็นครั้งแรกของคนไทยว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชนดั้งเดิม คือ วิถีชีวิตสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น การเกิดจิตสำนึกในระดับสังคมดังกล่าว เป็นการก่อตัวของสังคมเข้มแข็ง (civil society) ซึ่งธีรยุทธได้เสนอขั้นตอนการก่อตัวของสังคมเข้มแข็งว่ามี 4 ขั้นตอนคือ

1. การเกิดจิตสำนึกสังคม

2. การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสังคมต่างๆที่มีจิตสำนึกในการดูแล

ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ กลุ่มที่มีลักษณะสังคมสงเคราะห์ เช่น สมาสตร์ องค์กรพัฒนาเอกชนที่ดูแลปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้แก่ เด็ก สตรี ชนบท สภาพแวดล้อม ฯลฯ กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เช่น ทนายความ สถาปนิก แพทยสภา ฯลฯ ภาคเอกชน เช่น สมาคมธนาคาร อุตสาหกรรม ทอการค้า ฯลฯ รวมทั้งกลุ่มสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคมที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม (ซึ่งธีรยุทธเสนอว่า สังคมไทยปัจจุบันกำลังดำเนินอยู่ในขั้นตอนนี้)

4. การที่อุดมการณ์แห่งสังคมเข้มแข็งตกผลึกเป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต

จากแนวคิดของประเวศ วะสี และธีรยุทธ บุญมี จะเห็นได้ว่าแม้มีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยแต่โดยรวมแล้วมีความคล้ายคลึงกันทั้ง 2 ท่าน ต่างเห็นว่าการเสริมสร้างประชาสังคม หรือสังคมเข้มแข็ง เป็นพลังที่สามซึ่งสามารถสร้างสังคมที่มีดุลอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และสังคม เกิดเป็นสังคมสมานูภาพที่มีการถักทอโครงสร้างความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวนอนเข้าด้วยกัน สังคมเข้มแข็ง หรือสังคมประชาธิปไตย หรือประชาสังคม เป็นสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์แนวนอน ซึ่งความสัมพันธ์ของคนในสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีศักยภาพที่จะรวมกลุ่มด้วยความเท่าเทียมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ ในรูปของกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน

ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างให้เกิดประชาสังคม เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมทางการสื่อสารที่คนในชุมชนรวมตัวกัน เรียนรู้ร่วมกันในการวางแผน กำหนดรูปแบบและเนื้อหา รวมทั้งวิธีเสนอรายการร่วมกัน เป็นการเข้าถึงสื่อของประชาชนที่สามารถเสริมสร้าง “พลังที่สาม” ให้เกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมในการใช้สื่อวิทยุเพื่อดำเนินกิจ

⁴ คำว่า “ชุมชน” ตามความหมายของธีรยุทธ (2536) มีขนาดไม่ใหญ่มาก มีการดำเนินวิถีชีวิตร่วมกัน ซึ่งอาจจะเป็นเมืองเล็ก ๆ หมู่บ้าน ตรอก ซอย ย่าน โดยในวิถีชีวิตดังกล่าว ชุมชนจะควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน รับผิดชอบปัญหาศีลธรรม คุณธรรมและอื่น ๆ ร่วมกัน

กรรมทางการสื่อสารดังกล่าวมีระดับการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด หรือมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเพียงพอที่จะเสริมสร้างให้เกิด “ประชาสังคม” หรือ “สังคมเข้มแข็ง” มากน้อยเพียงใด สามารถศึกษาได้โดยใช้กรอบแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

1.2 แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) (Servaes, et. al. 1996)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน Multiplicity Paradigm ที่เกิด จากการศึกษาทฤษฎีการกระบวนทัศน์ 2 กระบวนทัศน์ คือ modernization และ dependency paradigm เป็นแนวคิดที่มีการเปลี่ยนแปลงมุมมองของการสื่อสารจากข้างล่างสู่ข้างบน และเปลี่ยนมุมมองความสามารถในการพัฒนาตนเองของชุมชน โดยเชื่อว่ามีแนวคิดและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสังคมสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ทั้งความหมาย เป้าหมาย และหนทางของการพัฒนา คำว่า “การพัฒนา” ของแต่ละสังคมไม่สามารถกำหนดโดยสังคมอื่นได้ และเพื่อให้เกิดความเข้าใจ multiplicity paradigm มากขึ้น จึงควรทำความเข้าใจกระบวนทัศน์ซึ่งเป็นที่มาของกระบวนทัศน์นี้คือ modernization paradigm และ dependency paradigm

Modernization Paradigm

กระบวนทัศน์นี้เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาความทันสมัยให้แก่สังคมกระบวนทัศน์หลักเกือบทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา modernization paradigm มีคุณลักษณะ คือ

1. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมอย่างเป็นเส้นตรงแบบชั้นบันได (unilinear) เมื่อเกิดแล้วมีแต่ก้าวรุกไปข้างหน้า ไม่มีกระบวนการย้อนกลับ (irreversible)
2. การพัฒนา หมายถึง การแยกแยะทางโครงสร้าง (structural differentiation) และการทำหน้าที่ใหม่ ๆ ของสถาบันทางสังคม (functional specialization)
3. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการใช้เทคโนโลยีที่ลงทุนสูง
4. การพัฒนานั้นสามารถถูกกระตุ้นจากปัจจัยภายนอก (external factors) ปัจจัยภายใน (endogenous factors) และจากระดับวิธีการภายใน (internal measures) ที่ช่วยสนับสนุนสังคมส่วนที่สมัยใหม่ และสร้างความทันสมัยให้แก่สังคมส่วนที่ยังยึดถือจารีตเดิม

ในกระบวนทัศน์การทำให้เป็นสมัยใหม่ การสื่อสารเพื่อพัฒนามีบทบาทเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยมองกระบวนการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ สื่อสารมวลชนจึงถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่นโยบายและวิธีปฏิบัติของรัฐและนักพัฒนา

เช่น แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของ Everett Rogers (1962) ที่เรียกว่า การเผยแพร่ นวัตกรรม ซึ่ง Rogers เสนอว่า การถ่ายทอดแนวคิดใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชนผ่านทางสื่อมวลชน ให้ประสบผลสำเร็จนั้น จำเป็นต้องใช้การสื่อสารสองจังหวะ กล่าวคือ การถ่ายทอดข่าวสารไปยัง มวลชนนั้น จะต้องทำการถ่ายทอดสารไปยังผู้นำความคิดในชุมชนเป็นจังหวะแรกก่อน จากนั้น สารจะได้รับการถ่ายทอดจากผู้นำความคิดผ่านไปยังมวลชนอีกจังหวะหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากสื่อ มวลชนทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดและโน้มน้าวด้วยข้อมูลเท่านั้น แต่ในขั้นตัดสินใจและลงมือปฏิบัติ จำเป็นต้องอาศัยคำแนะนำและการสนับสนุนจากสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดในชุมชน

แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน modernization paradigm อีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดของ Lerner (1958) ที่กล่าวว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพัฒนาเป็นสังคมทันสมัยนั้น ปัจเจกบุคคลต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมมาเป็นคนทันสมัยด้วย หรือแนวคิด ของ Schramm (1964) ที่นำเสนอบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาว่า สื่อมวลชนสมัย ใหม่มีบทบาทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมทันสมัย

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์ modernization ได้รับการวิพากษ์ วิจารณ์ว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหา สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม องค์การยูเนสโก ประกาศว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนวทาง การพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศโลกที่สามนั้น มีสาเหตุเนื่องมาจาก รูปแบบ แนวคิด และวิธีการ ทำงานในการพัฒนา เป็นการนำเข้าจากภายนอก และส่งผ่านจากบนสู่ล่าง ซึ่งละเลยความ สำคัญของประชาชนที่เกี่ยวข้อง กระบวนทัศน์ที่มีเนื้อหาต่อต้านกระบวนการทัศน์ modernization โดยตรงคือ dependency paradigm

dependency paradigm

กระบวนการทัศน์นี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาตาม modernization paradigm นั้น เป็น กระบวนการนำเอาประเทศโลกที่สาม ไปพึ่งพาขึ้นต่อประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว ข้อเสนอ ของ dependency paradigm ได้แก่

1. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาจะต้องแยกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ พัฒนาแล้วที่เรียกว่า ประเทศศูนย์กลาง และประเทศด้อยพัฒนาที่เรียกว่าประเทศรอบนอก
2. อุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนา คือปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่พึ่งพาและเอาเปรียบของประเทศศูนย์กลาง
3. เนื่องจากมีการดูดซับความมั่งคั่งจากประเทศรอบนอก ไปหล่อเลี้ยงประเทศ ศูนย์กลาง ดังนั้น ความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่พัฒนาแล้วจึงมาจากความด้อยพัฒนาของ ประเทศรอบนอกนั่นเอง
4. ประเทศรอบนอกจำเป็นต้องตัดขาดตนเองออกจากระบบตลาดโลก และมี นโยบายพึ่งตนเอง

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ dependency paradigm มักหมายถึง cultural imperialism ที่ศึกษาจักรวรรดินิยมหรือความครอบงำทางวัฒนธรรม และพบว่า เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการไหลเวียนข่าวสารระหว่างประเทศศูนย์กลางที่พัฒนาแล้วกับประเทศรอบนอกที่กำลังพัฒนา โดยมีแต่ข่าวสารจากประเทศศูนย์กลางเท่านั้นที่ไหลไปสู่ประเทศรอบนอก และกลายเป็นอุปสรรคปิดกั้นมิให้มีการไหลเวียนข่าวสารระหว่างประเทศด้อยพัฒนาด้วยกัน

จะเห็นได้ว่า กระบวนทัศน์ modernization กับกระบวนทัศน์ dependency แม้ว่าจะมีลักษณะขัดแย้งกัน แต่กระบวนทัศน์ทั้งสองยังคงเน้นว่า การพัฒนาคือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และใช้มิติเชิงปริมาณเป็นแนวทางหลักในการศึกษา รูปแบบ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา ยังคงมีลักษณะเป็นแนวตั้ง มีลักษณะครอบงำจากบนลงล่าง ทิศทางการไหลของข่าวสารแบบทางเดียว แตกต่างจากแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน multiplicity paradigm ที่มีรูปแบบการสื่อสารจากด้านล่างสู่ด้านบน มีทิศทางการไหลของข่าวสารแบบสองทาง เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา

Multiplicity Paradigm

กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า มีแนวคิดและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสังคมสร้างขึ้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน การพัฒนาไม่จำเป็นต้องมีกระบวนทัศน์เดียวที่ใช้กันอย่าง เป็นสากลทั่วโลก แต่ละสังคมอาจมีกระบวนทัศน์เฉพาะของตนเอง ขึ้นอยู่กับระบบนิเวศน์ และ วัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ที่มีประวัติความเป็นมาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ลักษณะสำคัญของ multiplicity paradigm ได้แก่

1. ประเทศทั้งหลายในโลกนี้จำเป็นต้องพึ่งพากันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกจึงน่าจะเป็นสาเหตุร่วมกันในกระบวนการพัฒนา
2. การศึกษาเรื่องการพัฒนาของประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาของประเทศนั้นท่ามกลางบริบทของสังคมโลก ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศศูนย์กลาง กับประเทศรอบนอก หรือความสัมพันธ์ภายในของแต่ละประเทศ
3. แนวทางการศึกษาการพัฒนานั้น ควรให้ความสนใจกับเนื้อหาของการพัฒนา ให้มากกว่าความสนใจรูปแบบของการพัฒนา
4. ไม่มีแบบจำลองสากลสำหรับการพัฒนา แต่ละสังคมต้องพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาสำหรับตนเองขึ้นมา

multiplicity paradigm จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องการพัฒนาและการสื่อสาร ดังนี้

1. เปลี่ยนแปลงวิธีมองการพัฒนาการสื่อสารในลักษณะที่เป็นปฏิฐานนิยม (positivist instrumentalist) ซึ่งใช้เชิงชี้การพัฒนาหรือดัชนีเชิงปริมาณ (quantifiable

indicators) มาเป็นแนวทัศน์แบบปทัสถาน (normative standpoint) ที่มองว่า การพัฒนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการวางมาตรฐานบางอย่างให้แก่สังคมและชีวิตมนุษย์ โดยเน้นวิธีดำเนินการและวิธีการศึกษาที่มีลักษณะเชิงคุณภาพและเชิงโครงสร้าง (qualitative and structuralism methods)

2. เปลี่ยนแปลงวิธีการให้ค่านิยมการพัฒนาที่เคยกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาเอาไว้ว่าเป็นสากล และสามารถคาดเดาล่วงหน้าได้ว่า จุดหมายปลายทางของแต่ละสังคมคืออะไร เปลี่ยนเป็นการให้ค่านิยมใหม่ว่าการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของแต่ละสังคม ซึ่งมีจุดหมายปลายทางและทิศทางที่แตกต่างกันอย่างไม้อาจคาดเดาอนาคตได้

3. เปลี่ยนแปลงจากความเข้าใจด้านการพัฒนาตามแบบอย่างตะวันตกมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่อิงบริบทและมีศูนย์กลางได้หลายแบบ

4. เปลี่ยนแปลงจากการเน้นเฉพาะปัจจัยภายในสังคม (endogenism) มาสู่การให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกสังคม (exogenism) และปัจจัยในสังคมระดับโลก (globalism)

5. เปลี่ยนแปลงหน่วยการวิเคราะห์ที่เคยใช้หน่วยระดับชาติ หรือระดับสากล มาเป็นการผสมผสานระหว่างหลายหน่วยการวิเคราะห์หลายระดับ

6. เปลี่ยนแปลงจากการเน้นหนักการพัฒนาในทางเศรษฐกิจมาสู่แนวทางการพัฒนาที่หลากหลาย

7. เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาที่มีลักษณะแยกส่วน (segmentary) มาสู่การศึกษาแบบองค์รวม (holistic) และถือเอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง

8. เปลี่ยนแปลงจากกลยุทธ์แบบบูรณาการปฏิรูปและทางเลือกแนวปฏิวัติ (integrationist - reformist strategy and revolutionary options) มาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและเป็นระดับนโยบาย

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ Multiplicity Paradigm มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนในการคิดอย่างเป็นอิสระ ส่งเสริมความเสมอภาคในชุมชน เป็นการพัฒนาแบบกระจายอำนาจ (decentralization) และพยายามถ่วงดุลอำนาจระหว่างการสะสมทุนกับการเคลื่อนพลังประชาชนทางด้านการเมืองสังคมและเพิ่มความเป็นชุมชน โดยมีกลยุทธ์พื้นฐานที่ตั้งอยู่บนหลักการของความเข้มแข็งของชุมชน ขอบเขตของการสื่อสารขยายจากสื่อมวลชนออกไปสู่การสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อประเพณี สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคล ที่ถูกนำมาใช้ร่วมกันเพื่อสนองความต้องการการสื่อสารของชุมชน โดยสื่อทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator role) ด้านข่าวสารทุกประเภทจากทุกแหล่งข่าวให้แก่ชุมชน การค้นคว้าวิจัยด้านการสื่อสารในกระบวนทัศน์ใหม่นี้มักใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยที่มีลักษณะเสมอภาคกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัยมากขึ้น และเป็นวิธีการวิจัยที่ให้คำตอบเรื่องกระบวนการแตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งมักให้คำตอบเรื่องผลลัพธ์

หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมี 2 ประเภทใหญ่ คือ (1) คำกล่าวของ Paulo Freire ที่ยืนยันว่า ประชาชนที่อยู่ภายใต้อำนาจรัฐจะต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะบุคคลในทุกกระบวนการทางการเมือง ประชาชนทุกคนตั้งแต่ระดับบุคคลถึงหมู่คณะมีสิทธิที่จะพูด ดังนั้น แนวคิดนี้จึงเน้นการฟังสิ่งที่ชาวบ้านพูด ยอมรับทัศนคติและเชื่อในความสามารถของประชาชน นั่นคือมีความเชื่อว่า ในชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า หากแต่บรรจุไว้ด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชนของตน หลักการที่ (2) ได้แก่ คำประกาศของยูเนสโกจากการประชุมที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย เมื่อปี ค.ศ. 1977 ที่ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมหมายถึง

1. การเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การใช้สื่อเพื่อให้บริการแก่สาธารณชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการที่จะเกี่ยวข้องกับตนเองได้อย่างหลากหลาย และมีวิธีการที่จะให้ประชาชนโต้ตอบกลับหรือแสดงความต้องการในวิธีการจัดการการผลิตรายการหลากหลายวิธี (demands to production organizations)

2. การมีส่วนร่วม (participation) ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในระบบการสื่อสาร ทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสาร

3. การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าการแสดงความเห็น และการให้คำปรึกษา คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุด โดยประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน กำหนดนโยบาย การบริหาร และการผลิตสื่อด้วยตนเอง

ในหลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของยูเนสโกดังกล่าว การมีส่วนร่วมในระดับเข้าถึงสื่อ (access) นั้น มีความเป็นไปได้ แต่ในระดับของการบริหารจัดการด้วยตนเอง อาจต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่างไรก็ตามยูเนสโกได้มุ่งประเด็นสำคัญไปที่สถาบัน โดยยกตัวอย่างวิทยุชุมชนว่าเป็นสถานีวิชวลที่มีการบริหารจัดการตนเองโดยประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ความสนใจกับกระบวนการและปริบทเพิ่มมากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญที่ผู้ทำการสื่อสารมาสู่การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง นักพัฒนาจะเป็นผู้ตอบสนองมากกว่าผู้ออกคำสั่ง โดยเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิริยาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา และเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในสังคมทุกระดับ กลยุทธ์ทางการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับหลักการของที่เชื่อมโยงกันระหว่างการสื่อสาร สันติภาพ ความเป็นประชาธิปไตย และการพัฒนาแบบขนานแท้ (authentic development)

เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ modernization และกระบวนทัศน์ dependency ที่เป็นระบบครอบงำจากบนลงล่าง (dominant top to bottom) กับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน multiplicity paradigm ที่มีความไม่เป็นเพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่งวิธีโดยมีทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างสู่

บน (pluralism bottom to top) จึงได้แสดงเปรียบเทียบทั้งองค์ประกอบของการพัฒนาและการสื่อสารในกระบวนทัศน์ดังกล่าวในตารางที่ 1

ตัวอย่างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของวิทยุชุมชนได้แก่ งานวิจัยของ Peruzzo (1996) ที่ศึกษารายการวิทยุชุมชน Sao Pedro's Popular Radio ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลหนึ่งของ Sao Pedro เมือง Victoria เมืองหลวงของรัฐ Espirito Santo ประเทศบราซิล ซึ่งเดิมที่วิทยุชุมชนยังไม่เป็นที่คุ้นเคยของคนในชุมชนมากนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่สามารถจะเป็นไปได้เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูงและมีความพยายามควบคุมอย่างมากของหน่วยงานรัฐบาล

	ระบบครอบงำ (dominant) จากบนลงล่าง	ระบบพหุนิยม pluralism จากล่างสู่บน
แหล่งสาร	ชนชั้นปกครอง หรือกลุ่มชนชั้นสูง	การแข่งขันอย่างเสรี กลุ่มบุคคลที่ให้ความสนใจ คนทุกกลุ่มในสังคม
สื่อ	อยู่ภายใต้การผูกขาดเป็นเจ้าของของกลุ่มเล็ก ๆ ไม่กี่กลุ่ม/มีรูปแบบเดียว	มีรูปแบบหลากหลายและเป็นอิสระซึ่งกันและกัน
โครงสร้าง	มีลำดับชั้นหรือตามอำเภอใจ	เป็นการสื่อสารแนวนอน มีลักษณะเสมอภาค
การผลิต	ตามมาตรฐานที่ชนชั้นปกครองกำหนด กระทำเป็นกิจวัตร ถูกควบคุมในทุกขั้นตอนการผลิต	ผู้ผลิตสามารถสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระ
เนื้อหาและอุดมการณ์	ผ่านการคัดเลือกและตัดสินใจจากเบื้องบน	มีเนื้อหาหลากหลาย เป็นการตัดสินใจจากข้างล่าง
ผู้รับสาร	มีความเฉื่อยชา (passive) สามารถถูกทำให้มีทัศนคติทางเดียวทั้งหมด	มีสิทธิเลือกทำ (active) และมีปฏิกิริยาตอบโต้ มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารระหว่างระบบครอบงำ (dominance) กับระบบพหุนิยม pluralism (p. 41)

ประชาชนในชุมชนที่มีการดำเนินการวิทยุชุมชนดังกล่าวมีรายได้ต่ำ มาตรฐานการดำเนินชีวิตด้านที่อยู่ต่ำมาก ในบริบททางสังคมดังกล่าว ระบบหอกระจายข่าว (system of loudspeakers) ของ Sao Pedro's popular radio ได้เริ่มดำเนินการกระจายเสียงเป็นเวลา 2 ชั่วโมง ทุกวันเสาร์ โดยรายการเริ่มต้นประกอบด้วยดนตรี การทำนายโชคชะตา การแข่งขัน

การแสดงความคิดเห็น การร้องเรียน และรายงานข่าว ซึ่งเนื้อหาสาระของรายการส่วนใหญ่เกี่ยวกับชุมชน

จุดเริ่มต้นของการดำเนินการสถานีวิทยุเริ่มจากการอภิปรายเกี่ยวกับความต้องการแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้ และวัตถุประสงค์ของระบบการสื่อสาร โดยเป็นการอภิปรายในกลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้แก่ ผู้นำชุมชน พรรคการเมืองฝ่ายซ้าย โดยในระยะเริ่มต้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากมีเออาซีพด้านวิทยุและอาจารย์จากมหาวิทยาลัย การกระจายเสียงเริ่มดำเนินการได้ โดยความอุปถัมภ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) 2 กลุ่ม ในปี ค.ศ.1986 จึงพบว่ามีผู้รับฟังรายการประมาณ 5,000 คน

การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การวางแผน และการบริหารจัดการด้านการสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 แนวทางคือ (1) ความร่วมมือกันของทีมงาน (2) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชน โดยเป็นการวิเคราะห์การดำเนินงานในระหว่างปี ค.ศ.1966 ถึงปี ค.ศ.1990 และแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงเริ่มดำเนินการ เดือนธันวาคม 1988 และมกราคม 1989-1990

การศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวพบว่า ช่วงแรก สถานีวิทยุมีการปฏิบัติอย่างประชาธิปไตย ผู้เข้าร่วมมีการประชุมเพื่อประเมินผล วางแผนงานและแจกจ่ายงานสัปดาห์ละครั้ง สมาชิกทุกคนคือผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน และมีส่วนร่วมในการอภิปรายและตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่พบและวิธีปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ คนที่ผู้นำชุมชนเชิญเข้ามา มิได้ถูกเลือกโดยองค์กรประชาชน

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในช่วงแรกเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของทีมงานทั้งการผลิตรายการ การวางแผน และการจัดการ แม้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวางจะถูกจำกัดที่ระดับของสาร กล่าวคือ ไม่มีช่องทางให้คนในชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการผลิต และการวางแผนรายการ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการควบคุมรายการ สมาชิกที่มีส่วนร่วมดำเนินการแม้ว่าจะเป็นคนในชุมชน แต่ก็มีความเป็นอิสระ เมื่อระยะเวลาผ่านไป สมาชิกที่เข้าร่วมส่วนใหญ่ลาออกไป สมาชิกใหม่ที่เข้ามาก็มาจากการเชิญของสมาชิกเก่าที่คงอยู่

ในช่วงที่สอง การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชนและเสรีภาพในที่มงานลดน้อยลง การประชุมสัปดาห์ละครั้งค่อย ๆ น้อยลง และหายไปในที่สุด จนในที่สุด รายการที่ออกอากาศปราศจากการวางแผน สมาชิกใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมในทีมเป็นเด็กนักเรียนอายุ 7-16 ปีขึ้นไป ซึ่งไม่ผ่านการฝึกมาอย่างเพียงพอ มีผลให้คุณภาพของรายการลดลงและให้ความสนใจกับการออกอากาศมากกว่างานด้านชุมชน สารที่ได้รับการออกอากาศเป็นการเลือกและตัดสินใจโดยผู้นำที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายซ้าย เช่น สุนทรพจน์ของผู้นำที่ออกอากาศโดยไม่มี การวางแผนมาก่อน

ดังนั้น การดำเนินการของวิद्यุชุมชนดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของคนในชุมชน ทั้งการออกแบบสาร การผลิต การวางแผน และการจัดการ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีบ้างเมื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชน

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทางวิद्यุชุมชนมีทางเป็นไปได้ ชุมชนมีความต้องการการสื่อสาร ถ้าเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงสื่อ ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหารจัดการ หรือเป็นผู้ดำเนินการในสถานี่ มีลักษณะการสื่อสารแบบสองทางโดยมีแนวทางหลักในการเสนอรายการและข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือในปริบทของชุมชนนั้นคือ การดำเนินการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่เลียนแบบคำกล่าวถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ว่า วิद्यุชุมชนคือ วิद्यุของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน นั่นเอง และในการปฏิบัติการเช่นที่กล่าวมาแล้ว บทบาทของผู้นำชุมชนเป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การจะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งต้องผ่านกระบวนการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน (multi-step flow communication) จากผู้นำชุมชนไปยังชาวบ้านเพื่อแนะนำให้ความรู้และจูงใจชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในวิद्यุชุมชนอย่างเต็มรูปแบบในที่สุด

1.3 แนวคิดเรื่องผู้นำชุมชนและผู้นำความคิด

มอร์เฟต (Morphet, 1967) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำชุมชนคือ บุคคลที่ใช้อิทธิพลของเขามีต่อบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากทุกคนในการดำเนินงานต่าง ๆ ของชุมชนให้ลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งคล้ายกับความหมายของ คูนซ์ และ โอ คอนเนล (Koontz and O'Donnel, 1964) ที่ว่าผู้นำชุมชนใช้อิทธิพลในลักษณะที่จะทำให้เกิดจุดประสงค์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ

สุเทพ สุนทรภณีส (2521: 99-100) เห็นว่าผู้นำชุมชนคือ ผู้ที่มีความคิดหรือการกระทำตลอดจนชีวิตหรือความเป็นอยู่ที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ หรือเป็นผู้นำในการสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนจนได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งสมาชิกชุมชนได้ทำหน้าที่ผู้นำอย่างเป็นทางการ เป็นตัวแทนของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายเป็นกรณีๆ ไป

ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างไม่มีติดเดี๋ยว และเคลื่อนไปพร้อมกับฐานของชาวบ้านทั้งหมด มีลักษณะเป็นผู้นำกลุ่มที่ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน ซึ่งในทรรศนะของชาวบ้านชอบในคุณลักษณะ บทบาท และวิถีทำงานดังนี้คือ (วิกรณ์ รัชชปวงชน และคณะ, 2525)

1. ร่วมมือกันทำงานดี เอาจริงเอาจังกับการทำงาน
2. แนะนำและชักชวนให้ชาวบ้านร่วมมือกันทำกิจกรรมในชุมชน
3. ให้ความช่วยเหลือแก่ลูกบ้านในเรื่องต่างๆ ทั้งความคิด เงิน แรงงาน
4. เอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของชาวบ้านเสมอ

5. เป็นปากเสียงแทนและปกป้องผลประโยชน์ของลูกบ้านเดิมที่

6. ให้ความสำคัญกับชาวบ้าน โดยแจ้งข่าวสารและร่วมปรึกษาหารือ กรณีมีปัญหา

7. โกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชนและสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทเด่นสำหรับวิทยุชุมชนคือการเป็นผู้นำความคิด (opinion leader) ให้แก่ชาวบ้าน วิทยุชุมชนถือเป็นนวัตกรรม (innovation) การจะชักจูงโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านยอมรับ มีส่วนร่วมย่อมต้องอาศัยผู้นำความคิด คำจำกัดความของผู้นำความคิดคือ แหล่งของข้อมูลหรือสารสนเทศที่มีอิทธิพลต่อผู้ตามและผู้ตามของบุคคลเหล่านี้เรียกว่าผู้รับสาร (Rogers, 1995) ผู้นำความคิดเหล่านี้อาจกลายเป็นผู้รับสารของผู้นำความคิดคนอื่นๆ ก็ได้โดยปกติผู้นำความคิดมักจะกระตือรือร้นในแง่การส่งและรับสาร

จากการค้นคว้าวิจัย (Rogers, 1995) ผู้นำความคิดจะมีลักษณะเด่นกว่าผู้ตาม ความคิดดังนี้คือ (ก) มีการศึกษาในสถาบันการศึกษามากกว่า (ข) มีสถานภาพทางสังคมและฐานะทางการเงินดีกว่า (ค) มีความคิดริเริ่มมากกว่าในการยอมรับความคิดเห็นใหม่ๆ (ง) มีการเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่า (จ) มีความสามารถในการ “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” มากกว่า (ฉ) มีส่วนร่วมทางสังคมมากกว่า (ช) มีความคุ้นเคยกับสังคมเมืองมากกว่า

จากการลักษณะเหล่านี้ งานวิจัยจึงได้ผนวกเรื่องผู้นำชุมชนและผู้นำความคิดมาเป็นส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิดในการถ่ายทอดชักจูงใจเรื่องวิทยุชุมชนแก่ประชาชนในอุบลราชธานีและระยอง

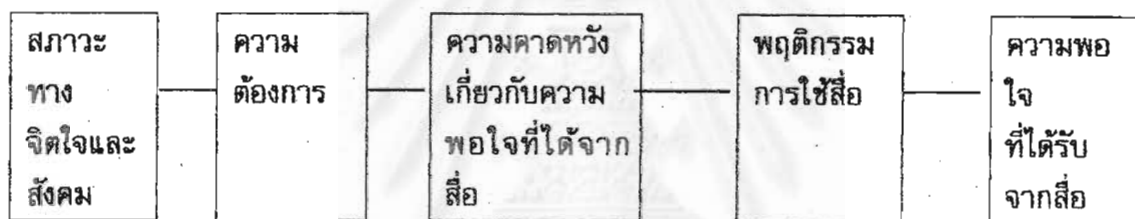
อนึ่ง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่รับฟังสารคือคนในชุมชน และเนื่องจากการสื่อสารที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับในชุมชน จึงเป็นการสื่อสารสองทางที่ผู้รับสารมีบทบาทเป็นผู้กระทำ (active) ดังนั้น การประเมินผลการดำเนินงานของวิทยุชุมชนและการดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดจึงต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมาเป็นแนวทาง จึงได้นำแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมานำเสนอต่อไป

1.4 ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and Gratifications Approach)

แนวคิดทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่า ผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่าตนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไร จึงจะสนองความพอใจของตนได้ ผู้ใช้สารจะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถตอบสนองความต้องการและความพอใจของตน (Katz et al. 1974) แนวคิดนี้จึงเป็นแนวคิดที่เน้นความสำคัญของผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้รับสารมิได้อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ (passive person) แต่อยู่ในฐานะผู้กระทำ (active person) ที่จะเลือกใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนเป็นหลัก

Katz และคณะ (1974) ได้สร้างแบบแผน (pattern) ของการศึกษาการใช้สื่อและความพึงพอใจว่า คือการศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาวะทางสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคลซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนนี้นำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรมอื่น ๆ ของบุคคล ยังผลให้เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งไม่ได้คาดหมายมาก่อน

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2534) ได้อธิบายแบบแผนดังกล่าวว่า ในสภาวะของสังคมและจิตใจที่แตกต่างกัน ส่งผลให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่ต่างกันนี้ทำให้แต่ละบุคคลคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทสามารถตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนได้แตกต่างกัน ดังนั้น ลักษณะการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกันจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อของแต่ละบุคคล ก็ยังมีความแตกต่างกันอีกด้วย ดังแสดงในแบบจำลองที่ 1



แบบจำลองที่ 1 อธิบายการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534)

Wenner (1985 อ้างถึงในชิบ จิตนิคม, 2534) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อและความพอใจและสร้างแผนที่แสดงความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (media news gratifications map) ซึ่งสามารถแบ่งความพึงพอใจออกเป็น 4 กลุ่มคือ

1. **Orientational Gratifications** หมายถึง การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูล เพื่อการอ้างอิง และเพื่อเป็นแรงเสริม ย้ำความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม รูปแบบของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร (surveillance) การได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (decisional utility)

2. **Social Gratifications** เป็นการใช้ข่าวสารเพื่อเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคมที่รับรู้มาเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคลของปัจเจกชน เช่น การนำข้อมูลไปใช้ในการสนทนากับผู้อื่นเพื่อการชักจูงใจ เป็นต้น

3. **Para-social Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ประโยชน์จากข่าวสารเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล หรือเพื่ออ้างอิงผ่านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือที่ปรากฏในเนื้อหาที่เกี่ยวกับสื่อ เช่น การยึดถือหรือชื่นชมพิธีกรรายการโทรทัศน์ และนำมาเป็นแบบอย่างของพฤติกรรม เป็นต้น

4. Para-orientational Gratifications หมายถึง กระบวนการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลดหรือผ่อนคลายความตึงเครียด หรือเพื่อปกป้องตนเอง เช่น การชมรายการตลกหรือละครน้ำเน่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งอื่นที่ไม่พึงพอใจ เป็นต้น

ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาชุดตัวแปรความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อมวลชน โดยปรับปรุงจากงานของ McQuail และคณะ (1972) ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
 - (1) เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตน สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
 - (2) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติ หรือความคิดเห็นในการตัดสินใจ
 - (3) สนองความอยากรู้อยากเห็นและความสนใจ
 - (4) ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
 - (5) สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน
2. ความต้องการสร้างความมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล
 - (1) ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
 - (2) ให้ตัวแบบพฤติกรรม
 - (3) แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ
 - (4) มองทะลุเข้าไปภายในตนเอง
3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - (1) มองทะลุลึกเข้าไปภายในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
 - (2) แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
 - (3) นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - (4) ใช้แทนเพื่อน
 - (5) ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
 - (6) สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม
4. ความต้องการความบันเทิง
 - (1) การหลีกเลี่ยง หลีกเลียงจากปัญหาต่าง ๆ
 - (2) การผ่อนคลาย
 - (3) ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้ความสนุกสนานทางสุนทรียะ
 - (4) ได้ทำอะไรเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
 - (5) ปลดปล่อยอารมณ์
 - (6) เป็นการกระตุ้นทางเพศ

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมีแนวคิดว่าคุณคนนั้นเปิดรับสื่ออย่างเป็นผู้กระทำ (active) เป็นการเลือกเปิดรับ (selective exposure) โดยการเลือกนั้นเกิดมาจากสภาพชีวิตที่เป็นจริงและความต้องการด้านต่าง ๆ ของบุคคลเอง ดังนั้น การดำเนินการวิทยุชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในทุกระดับของคนในชุมชน โดยเป็นการดำเนินการ วางแผน บริหารจัดการโดยคนในชุมชนเอง จึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากในทุกระดับตามหลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ถ้าข่าวสารในรายการที่กระจายเสียงนั้นมาจากการสำรวจความต้องการของชุมชน และมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น หรือปริบทของชุมชนนั้น ๆ นั้นเอง

จากแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วเป็นที่น่าสนใจว่าประชาชนในระดับรากหญ้ามีความตื่นตัวในเรื่องนี้อย่างใดเพียงใดซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

1.5 พัฒนาการของภาคประชาชนในการตอบสนองต่อการจัดสรรคลื่นความถี่เกี่ยวกับวิทยุชุมชน

นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับสรร.ได้ประกาศใช้ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี(คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์) ได้มอบนโยบายให้กรมประชาสัมพันธ์และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย จัดทำโครงการวิทยุชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2541 ควบคู่ไปกับการดำเนินของกรมประชาสัมพันธ์และ อสมท.

ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ (เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, 2544) แห่งสถาบันการวิจัยและพัฒนาสังคม ได้เป็นผู้นำในการจัดการสัมมนาในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ ในเรื่องบทบาทของสื่อท้องถิ่นเพื่อประชาสัมพันธ์ในช่วงปลายปี 2541 ภายหลังจากที่มาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญ ฉบับสรร.ได้แสดงเจตนารมณ์ที่จะให้ประชาชนเข้ามามีสิทธิมีเสียงในการใช้สื่อ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสัมมนาได้มีต่อเนื่องจนถึงปี 2542 ช่วงปลายปี 2542 ขณะที่ร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมกำลังอยู่ในการพิจารณาของคณะกรรมการวิสามัญ สภาผู้แทนราษฎร สถาบันวิจัยและพัฒนาประชาสัมพันธ์ร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการในระหว่างวันที่ 24-26 กันยายน 2542 ผู้เข้าร่วมประชุมคือผู้แทนจาก 18 จังหวัดที่กำลงดำเนินการผลิตและเผยแพร่รายการวิทยุในท้องถิ่นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องต่างๆ ของท้องถิ่นภายใต้การดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป เช่น ได้รับความร่วมมือจากสถานีวิทยุของหน่วยราชการ การซื้อเวลาด้วยเงินสนับสนุนจากองค์กรที่ไม่ค้ากำไรและจากองค์กรธุรกิจ แต่ภายใต้ความแตกต่างนั้นคือ ความเชื่อมั่นร่วมกันว่าชุมชนสามารถเข้ามามีจัดการรายการวิทยุได้ ยิ่งขาดแต่กระบวนการต่างๆ ทั้งด้านบริหารและปฏิบัติการที่จะต้องพัฒนาให้มั่นคงและต่อเนื่อง ผลจากการประชุมครั้งนั้นคือความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการร่างกฎหมายประกอบมาตรา 40

และการเตรียมความพร้อมของภาคประชาชน ผลสืบเนื่องที่เป็นรูปธรรมในการประชุมครั้งนั้นมีอาทิ การเข้าร่วมมือกับคณะติดตามมาตรา 40 ในการรณรงค์เพื่อเผยแพร่และระดมไปรษณียบัตรแสดงความต้องการของภาคประชาชนต่อร่างกฎหมายการจัดตั้งองค์กรอิสระ การเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งองค์กรนิติบุคคลในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสรรหาคณะผู้บริหารองค์กรอิสระ นอกจากนี้เห็นแก่หน้าแต่ละจังหวัดได้สร้างแผนงานการขยายผลไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันในจังหวัดของตน กิจกรรมครั้งนั้นเป็นจุดกำเนิดเครือข่ายวิทยุชุมชนซึ่งเดิมใช้ชื่อว่า เครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อประชาสังคมต่อมาเปลี่ยนเป็นเครือข่ายวิทยุประชาสังคม

ในส่วนกลางเองมีองค์กรภาคประชาชนร่วมกับนักวิชาการกลุ่มหนึ่งและสถาบันนักวิชาชีพรับผิดชอบดูแลและรักษาสีทิวทัศน์ของภาคประชาชนด้วยกลยุทธ์การสื่อสารลักษณะต่างๆ เช่น การจัดเวทีสนทนา การสื่อสารตรงกับผู้รับผิดชอบ การสื่อสารกับสื่อมวลชน การสร้างอำนาจต่อรองด้วยการสื่อสารกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิกและสื่อสารกับบุคคลที่เป็นพลังสำคัญในชั้นตอนต่างๆ

ในช่วงปลายปี 2542 สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมได้จัดการสัมมนาการเตรียมความพร้อมการปฏิรูปสื่อภาคประชาชนเมื่อวันที่ 19-20 ธันวาคม 2542 โดยมีตัวแทนจากจังหวัดต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรม 33 จังหวัด จุดมุ่งหมายของการจัดเพื่อพัฒนาความพร้อมของภาคประชาชนต่อสถานการณ์ความเคลื่อนไหวโดยเฉพาะกระบวนการคัดเลือกกรรมการสรรหาทสช.หรือคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ การกำหนดความต้องการของภาคประชาชนต่อการร่างพระราชบัญญัติการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์และแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ การสัมมนาครั้งนี้ได้สร้างความตื่นตัวให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมเป็นอย่างมาก และทำให้เห็นรายละเอียดชัดเจนขึ้นในกระบวนการร่าง พรบ.การประกอบกิจการฯ ที่ดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน” ว่าไม่ใช่การเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับเนื้อหาและการผลิตหรือการนำเสนอรายการ (partnership) แต่ต้องการให้เป็นไปในระดับเจ้าของ (ownership) ที่น่าสนใจคือ ผลสรุปของการสัมมนาในรูปแบบของการดำเนินการได้สรุปว่า (เอื้อจิต ไตรรัตน์วรกุล, 2544)

- องค์กรชุมชนร่วมเป็นเจ้าของในลักษณะเครือข่าย
- มีความเป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำของรัฐ การเมือง ธุรกิจ และต่างชาติ
- ดำเนินการโดยไม่หวังและไม่แสวงผลกำไร โดยการจัดตั้งกองทุนและดำเนินกิจกรรมระดมทุน ขอรับบริจาคอย่างไม่ให้สร้างเงื่อนไขต่อการดำเนินการ

- ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะ

- บริหารงานในรูปคณะกรรมการ ผู้มีส่วนร่วมทุกคนเป็นอาสาสมัครที่ทำงานด้วยความเสียสละ

ผลการระดมความคิดจากการสัมมนาทั้งสองครั้งได้มีการรวบรวมเพื่อนำไปสื่อสารกับผู้รับผิดชอบในการร่างกฎหมายประกอบกิจการและแผนแม่บทซึ่งรายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้นได้จากการจัดประชุมแกนนำจากทุกภูมิภาคในวันที่ 10-13 กุมภาพันธ์ 2543 เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บท และกฎหมายประกอบกิจการฯ และเพื่อกำหนดแผนการจัดเวทีการปฏิรูปสื่อภาคประชาชนในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งส่งผลให้เกิดการประชุมระดมความคิดต่อการร่างแผนแม่บทและกฎหมายประกอบกิจการดังนี้

-การประชุมของภาคใต้ 31 มีนาคม - 1 เมษายน 2543 ที่จังหวัดสงขลา มีผู้แทนจาก 7 จังหวัดเข้าร่วมประชุม

-การประชุมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1-2 เมษายน ที่จังหวัดขอนแก่น มีผู้แทนจาก 13 จังหวัดเข้าร่วมประชุม

-การประชุมของภาคเหนือ 21-23 เมษายน ที่จังหวัดพิจิตร มีผู้แทนจาก 9 จังหวัดเข้าร่วมประชุม

-การประชุมของภาคกลาง ภาคตะวันตกและภาคตะวันออก 6-7 พฤษภาคม 2543 ที่จังหวัดนนทบุรี มีผู้แทน 12 จังหวัดเข้าร่วมประชุม

สรุปคือมีผู้แทนเข้าร่วมทั้งสิ้นจาก 41 จังหวัด

ดร.เอื้อจิต ได้สรุปว่า จากการนำกรอบแนวคิดที่ได้มาพัฒนาเป็นลำดับเพื่อไประดมความคิดเห็นต่อแผนแม่บทและกฎหมายประกอบกิจการจากภาคประชาชนตั้งแต่ปี 2541-2543 กล่าวได้ว่าชุดกิจกรรมนี้ได้ขยายไปสู่จังหวัดทั่วประเทศกว่า 50 จังหวัด มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมกว่า 200 คน

อย่างไรก็ตาม ร่าง พรบ.ประกอบกิจการมิได้ถูกนำเข้ากระบวนการนิติบัญญัติในช่วงรัฐบาลชวน 2 ที่ประกาศยุบสภาเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2543 ฉะนั้นร่าง พรบ.ประกอบกิจการจึงต้องเริ่มนับหนึ่งใหม่หลังจากได้คณะรัฐมนตรีใหม่จากการเลือกตั้งทั่วไปหลัง 6 มกราคม 2544 และในขณะที่เขียนรายงานการวิจัยนี้ (สิงหาคม 2544) การคัดเลือก กสช. 14 คนให้เหลือ 7 คน ยังอยู่ในการพิจารณาของวุฒิสภา

ดร.เอื้อจิต ได้สรุปว่าเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของภาคประชาชน การประชุมระดมความคิดในหลายๆ ครั้งที่ผ่านมา ได้เตรียมความพร้อมภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ กสช. จัดทำขึ้นผนวกกับความคิดเห็นต่อร่าง พรบ.ประกอบกิจการสรุปรวมเป็นแนวคิดได้ในหัวข้อที่หลากหลาย (รายละเอียดดูได้ที่ เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, 2544) ได้แก่ ลักษณะและพันธกิจของสื่อกระจายเสียงภาคประชาชน การบริหารและการจัดการ การจัดการผลิตและการประเมินรายการ สิทธิของภาคประชาชน การให้อนุญาตการประกอบกิจการ คุณสมบัติของผู้ขออนุญาต ลักษณะการประกอบกิจการ การดำเนินการเพื่อการแข่งขันอย่างเสรีไม่ผูกขาด การอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้เวลา การควบคุมเนื้อหาและคุณภาพรายการ การกำหนดลักษณะโฆษณาและรายการต้องห้าม

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทความของ ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ กล่าวถึงประวัติศาสตร์การแสวงหาของสื่อภาคประชาชนในการที่จะได้มาซึ่งความเป็นเจ้าของสื่อที่ประชาชนจะได้มีสิทธิเสียงอย่างแท้จริง เป็นการแผ่ระว่างผลประโยชน์ของภาคประชาชน ผู้วิจัยได้นำบทความนี้เป็นกรอบในการอภิปรายการวิจัยต่อไป

1.6 วิทยุชุมชนในประเทศอื่นๆ

ต่อไปนี้เป็นบทความจากเว็บไซต์ซึ่งผู้วิจัยนำมาเสนอเพื่อให้เห็นนানাทรศนะเกี่ยวกับวิทยุชุมชนในประเทศอื่นๆ

องค์กรนานาชาติชื่อว่า AMARC ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลใดๆ เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการเคลื่อนไหวของวิทยุชุมชน มีสมาชิกจำนวนเกือบ 3000 คน และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย 106 ประเทศทั่วโลก จุดมุ่งหมายขององค์กรดังกล่าวคือ ให้การสนับสนุนและกระตุ้นการพัฒนาของชุมชนและวิทยุแบบมีส่วนร่วมตามหลักการของความเป็นปึกแผ่นและความร่วมมือระหว่างชาติทวีปทั้งหมดเป็นตัวแทนในคณะกรรมการระหว่างชาติของ AMARC

ในปี 1983 เป็นปีที่กำเนิดกลุ่มของผู้ชื่นชมวิทยุชุมชนที่มาพบกันเองอย่างไม่มีใครมากระตุ้นใน Montreal

ปี 1996 การชุมนุมระดับโลกครั้งที่ 2 ซึ่งจัดขึ้นใน Vancouver ในฝั่งตะวันตกของ Canada เป็นการเริ่มต้นการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นเองในช่วงแรกที่กลายมาเป็นองค์กรที่ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐอย่างเป็นทางการ ใน Dublin ปี 1990 การโต้แย้งได้เกิดขึ้นที่การประชุมระดับโลกครั้งที่ 4 โดยมีจุดเน้นที่การยืนยันและรับรองสิทธิในการสื่อสาร และใน Dublin ที่กลุ่มผู้หญิงได้นำเสนอโครงการเครือข่ายระหว่างชาติของผู้หญิงที่ทำงานทางด้านวิทยุชุมชน การประชุมที่ Oaxtepec ที่จัดขึ้นใน Mexico ปี 1992 เครือข่ายของผู้หญิงระหว่างชาติได้รับการเริ่มโครงการเริ่มขึ้นร่วมกับเครือข่ายรวมพลังกันระหว่างชาติของ AMARC

2 ปีต่อมาการประชุม Darkar ยืนยันและรับรองความเคลื่อนไหวของประชาชนรากหญ้าตามท้องถิ่นด้วยสำนักงานตามท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและมีอิสระในบริบทโลกยุคโลกาภิวัตน์ ปัจจุบันนี้ AMARC มีการจัดประชุมระหว่างชาติเป็นครั้งที่ 7 ซึ่งในครั้งที่ 7 นี้จัดขึ้นที่ Milan ในช่วงฤดูร้อนของปี ค.ศ.1998 ซึ่งเป็นไปตามแนวทางในตอนท้ายของการประชุมที่ Darkar ที่กำหนดกรอบใหม่ 3 ข้อ อันได้แก่ กรอบทางกฎหมาย โดยอภิปรายการรับรองของกฎหมายระหว่างประเทศใหม่ของสื่อชุมชน กรอบทางเทคนิค โดยการให้ความช่วยเหลือสมาชิกให้ได้พบกับความท้าทายทางเทคโนโลยีและทำให้สามารถเกิดความร่วมมือทางวิทยุชุมชนกับสื่ออื่นๆ ด้วยเวลาว่างที่ตรงกันและ กรอบทางภูมิศาสตร์ โดยทำให้เกิดการฝ่าฟันอุปสรรคในเอเชียและอาหรับประเทศ

พรรคชนต่าง ๆ เกี่ยวกับวิทยุชุมชนในประเทศสมาชิกได้มาจากคำอธิบายต่าง ๆ ของ บรรดาเหล่าสมาชิกที่เรียกชื่อวิทยุนี้ต่าง ๆ นานา ได้แก่ วิทยุชุมชน วิทยุชนบท วิทยุความร่วมมือ วิทยุการมีส่วนร่วม วิทยุเสรี วิทยุทางเลือก วิทยุประชา วิทยุทางการศึกษา ถ้าสถานี วิทยุเครือข่ายและกลุ่มการผลิตสร้าง WACRB อ้างถึงพวกเขาด้วยความหลากหลายของชื่อ แสดงว่ากิจกรรมและประวัติศาสตร์ของพวกเขาจะต้องมีความหลากหลายยิ่งกว่า บางทีก็เป็น ดนตรี บางทีก็เป็นการต่อสู้และบางทีก็ผสมระหว่างดนตรีกับการต่อสู้ สถานีเหล่านี้ตั้งในหมู่บ้านชนบทที่แยกตัว และในใจกลางของเมืองต่าง ๆ ที่ใหญ่ที่สุดในโลก สัญญาณของพวกเขาอาจจะ มีระยะเพียงหนึ่งกิโลเมตร ครอบคลุมประเทศทั้งหมดหรือผ่านทางคลื่นสั้นไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก

บางสถานีได้รับการเป็นเจ้าของโดยกลุ่มไม่แสวงหาผลกำไรหรือโดยสมาชิกที่ให้ความ ร่วมมือต่อกันในหมู่ผู้ฟังด้วยกันเอง บางสถานีก็เป็นเจ้าของโดยกลุ่มนักเรียน นักศึกษา มหาวิทยาลัย เทศบาล โบสถ์ หรือสหภาพการค้า มีสถานีต่างๆ ที่ได้รับเงินสนับสนุนจากผู้ฟัง บริษัทเกี่ยวกับการพัฒนาระหว่างประเทศทางการโฆษณาและจากทางรัฐบาล

“Waves for Freedom” รายงานการประชุมระดับโลกครั้งที่ 6 ของนักกระจายเสียงวิทยุชุมชน ที่ Dakar, Senegal วันที่ 23-29 มกราคม ค.ศ.1995

เมื่อวิทยุได้รับการอุปถัมภ์จากการมีส่วนร่วมของพลเมืองและต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของ พวกเขา เมื่อมันสะท้อนรสนิยมของคนส่วนมากและสร้างอารมณ์ขันที่ดีและความหวัง มีวัตถุประสงค์หลักของมันเอง และได้ให้ข้อมูลอย่างเป็นจริง ช่วยแก้ปัญหา ร้อยแปดของชีวิตประจำวัน เมื่อมีการโต้แย้งเกี่ยวกับรายการของตัวเองและความคิดเห็นได้รับการยอมรับ เมื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้รับการกระตุ้นครอบคลุมความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทางพหุวัฒนธรรม เมื่อเป็นผู้เล่นตัวหลักในการสื่อสารไม่ใช่เป็นเพียงเสียงธรรมดาๆ นำสงสาร หรือมีเงื่อนไขในสายตา ประชาชน เมื่อไม่มีการปกครองเผด็จการใดเลย ไม่มีแม้การเป็นเผด็จการในลักษณะของเผด็จ การทางดนตรีของสตูดิโอยักษ์ใหญ่ เมื่อคำพูดของทุกคนมีอิสระโดยปราศจากการแบ่งแยกหรือ การเซ็นเซอร์ นั่นเองคือ วิทยุชุมชน

สถานีวิทยุที่ทรงไว้ด้วยชื่อนี้ไม่เหมาะกับเหตุผลของเงินหรือโฆษณา วัตถุประสงค์ของ พวกเขาแตกต่างจากสิ่งเหล่านี้ ประสิทธิภาพที่ดีที่สุดของพวกเขาอยู่ที่การได้รับอำนาจการจัด การของประชาสังคม เป็นที่แน่นอนว่าการบริการนี้มีความเป็นเมืองสูง ซึ่งมันก็เป็นคำถามของ การมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นทางสาธารณะ การปฏิเสธการกระทำตาม การสร้างสรรค์ความ เป็นหนึ่งเดียวกัน การขยายวงกว้างระบอบประชาธิปไตย จุดมุ่งหมายตามชื่อแล้วก็คือ การสร้าง ชีวิตที่เป็นชุมชน

“Manual urgente para Radialistas Apasionados”, Jos Ignacio Lopez Vigil, 1997.

ปรัชญาในประวัติศาสตร์ของวิทยุชุมชน คือ ใช้สื่อนี้เป็นเสียงของการไร้เสียง เป็นปากเสียงของประชาชนที่ถูกกดขี่ (อาจจะเชื้อชาติ เพศ หรือคนระดับล่าง) และโดยทั่วไปเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนา...วิทยุชุมชนได้รับการนิยามด้วย 3 สิ่งที่ประกอบกัน คือ การทำอย่างไม่แสวงหาผลกำไร กรรมสิทธิ์และการควบคุมโดยชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน...มันควรจะชัดเจนไปว่าวิทยุชุมชนไม่ใช่การทำอะไรเพื่อชุมชน แต่เป็นเรื่องที่ชุมชนทำเพื่อตัวเอง ตัวอย่างเช่น การเป็นเจ้าของและการควบคุมการสื่อสารด้วยวิถีทางของตนเอง

"What is Community Radio? A resource guide". AMARC Africa and Panos Southern Africa" 1998.

ในลาตินอเมริกา มีสถานีวิทยุประมาณหนึ่งพันสถานี เป็นสถานีชุมชนสถานีการศึกษา สถานีระดับรากหญ้า หรือสถานีประชาคม ซึ่งสถานีได้รับการจำแนกตามวัตถุประสงค์ทางการเมืองของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อค้นพบระบบที่ยุติธรรมเพื่อที่จะนำพาไปสู่เรื่องราวทางสิทธิมนุษยชน และสร้างพลังที่จะไปสู่มวลชนและเปิดกว้างสู่การมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับการระลึกถึงด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า พวกเขาคือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร แต่ทว่าข้อเท็จจริงนี้ไม่ได้ปกป้องเขาจากการเติบโตและการหาพื้นที่ในตลาด...วิทยุชุมชนและวิทยุประชาคมได้รับการนิยามโดยประโยชน์ร่วมกันของชุมชนที่เป็นตัวแทน และโดยวัฒนธรรมทางการเมืองที่ติดต่อกัน วัตถุประสงค์ทางการสื่อสารและทางธุรกิจที่มีประโยชน์ร่วมกัน...วิทยุชุมชนและวิทยุประชาคมได้รวมเอาภาษาใหม่ ๆ รูปแบบใหม่ เสียงอื่นๆชนิดของคนตรี เสียงแห่งความคิดเห็น เป็นการนำไปอีกทางหนึ่งของการพูดคุย ความสัมพันธ์แบบใหม่กับผู้ฟัง วิธีในการถามและการตอบคำถาม วิธีในการสร้างความต้องการและกดดันอำนาจ

"Gestión de la radio comunitaria y ciudadana". Claudia Villamayor y Ernesto Lamas.

AMARC y Friedrich Ebert Stiftung. 1998.

เป็นเวลาหลายปี วิทยุชุมชนได้กลายมาเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาชุมชน ประชาชนสามารถที่จะระลึกตนเองและมีอัตลักษณ์ของตนเองได้ด้วยวิทยุชุมชนเพื่อที่จะสื่อสารระหว่างกัน วิทยุชุมชนคือ กลไกทางการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่นำเอาบริบทของ French Canadian มาใช้อย่างลงตัว คลื่นอากาศของมันสะท้อนถึงความเป็นจริงทางวัฒนธรรม อาทิ เพลง ดนตรี การเขียน และของฝรั่งเศส อาทิ การพูดคุยกับประชาชนที่มันให้บริการ สถานีวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือที่มีมาตรฐานที่สุดในวัฒนธรรมของพวกเรา สีสลาของสถานีวิทยุชุมชนเป็นการปรับเปลี่ยนที่ดีในภาพลักษณ์ของผู้ฟังของเขา สิ่งที่สำคัญคือการค้นหาความแตกต่าง วิทยุชุมชนเป็นองค์ประกอบแห่งความใกล้ชิด เป็นสะพาน เป็นก้าวที่ไปสู่ก้าวต่อไป ทว่าไม่ใช่การทำให้คนอื่นเหมือนกับเรา แต่เป็นตัวของตัวเอง นั่นก็คือ เป็นพันธกิจที่เป็นจริงของสถานีวิทยุชุมชนในแคนาดา นิยามที่เปี่ยมความหมายมากที่สุดของวัฒนธรรมการกระทำของการสร้างประชาชนให้ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ที่เขาได้ครอบครอง

Alliance des radios communautaires du Canada, ARC, Canada.

สถานีวิทยุชุมชนที่ฝึกฝนการกระจายเสียงในฐานะการบริการชุมชน และมองการสื่อสารในฐานะสิทธิสากล เป็นการค้นหาที่สร้างทางสายัญที่จะสนับสนุนต่อกัน และสร้างความเข้มแข็งทางการสื่อสารของประชาชน สถานีวิทยุที่มองตัวเองในฐานะส่วนที่รวมของชุมชนในทางที่เขาจะมีส่วนร่วม ในฐานะที่เป็นสื่อเขาได้พัฒนาการสื่อสารเชิงสังคม อีสระทางวัฒนธรรม และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งเปิดกว้างต่อการแสดงออกของวัฒนธรรมและสังคมด้วยการเข้าถึงสื่อเชิงพาณิชย์น้อยกว่าที่เคยเป็นมา นั้นเป็นแบบฝึกหัดต่อสิทธิที่จะสื่อสารและโดยเฉพาะสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูล นั้นเป็นแบบฝึกหัดต่อการกระจายเสียงวิทยุในฐานะการบริการ และไม่ใช้เรื่องง่ายเหมือนกับกิจกรรมที่เกี่ยวกับผลกำไรเชิงพาณิชย์

Federaci n Argentina de Radios Comunitarias, FAR.

วิทยุชุมชนในเชิงพาณิชย์จะถูกครอบงำด้วยระบบสื่อ วิทยุชุมชนหมายถึงวิทยุในชุมชนเพื่อชุมชน เกี่ยวกับชุมชน และโดยชุมชน มีการมีส่วนร่วมจากสมาชิกปกติของชุมชนอย่างกว้างขวาง ด้วยความนับถือต่อการจัดการและการผลิตรายการ ซึ่งความเกี่ยวพันของสมาชิกในชุมชนที่รู้จักแบ่งแยกตัวเองออกจากสื่อเชิงพาณิชย์ที่จะมาครอบงำ ในประเทศฟิลิปปินส์คือการถูกการกระทำด้วย ppppp อันได้แก่

p-profit	ผลกำไร
p-propaganda	การโฆษณาชวนเชื่อ
p-power	อำนาจ
p-politics	การเมือง
p-privilege	อภิสิทธิ์

เพื่อไปเสริม big P (P-People ประชาชน P-Public สาธารณะ) ที่มีท่าทีที่เป็นสัญลักษณ์ที่จะตัดสินใจดำรงอยู่ในกระบวนการแหวกกฎเกณฑ์การปกครองที่มีการรวมศูนย์อำนาจ สถานีที่มีการปฏิบัติการอย่างเป็นหมู่คณะโดยคนในชุมชน สถานีที่อุทิศให้กับการพัฒนา การศึกษา และการมอบอำนาจให้กับประชาชน สถานีที่ให้การสนับสนุนต่อหลักของประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม

TAMBURI-Communication Project Philippines.

สถานีวิทยุที่ฟรี มีอิสระ เป็นของคนธรรมดาๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนและมีความห่วงใยเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อม เป็นสถานีวิทยุที่มีจำนวนมากและมีความหลากหลาย เป็นสถานีวิทยุที่ปฏิเสธการสื่อสารในเชิงพาณิชย์ เป็นสถานีวิทยุที่ให้ความเคารพต่อจรรยาบรรณของนักหนังสือพิมพ์ตามทำนองคลองธรรม และทำงานเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมโดยให้ศิลปินมีโอกาสแสดงออกซึ่งความรู้สึกร่วมกันไปกับผู้ฟัง เป็นสถานีวิทยุที่มีสถานภาพเชื่อมโยง

ระหว่าง การปฏิบัติการทางประชาธิปไตยและการเงินที่อยู่บนข้อเท็จจริงที่ว่าเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เป็นสถานีวิทยุที่มีความเป็นปึกแผ่นต่อกัน และประกอบกันขึ้นเป็นชุมชนที่มีความเป็นไปได้สำหรับสมาชิกแต่ละคนที่จะเติมเต็มพันธสัญญาาร่วมกันให้ได้มากที่สุด

ประการแรกวิทยุชุมชนได้รับการจำแนกโดยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของชุมชนในกระบวนการสร้างสรรค์ข่าว ข้อมูล เรื่องบันเทิง และประเด็นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม กับการให้น้ำหนักประเด็นที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ด้วยการฝึกอบรมผู้ผลิตท้องถิ่นให้สามารถสร้างสรรค์รายการ โดยการใช้เสียงแสดงความคิดเห็นภายในท้องถิ่น ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการจัดการสถานีและมีสิทธิมีเสียงในการกำหนดตารางและเนื้อหาของรายการ

ประการที่สองเป็นความจำเป็นที่สถานีวิทยุชุมชนจะต้องเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เพราะในปัจจุบันการกระจายเสียงต่างๆ มีความเป็นพาณิชย์สูงมาก ลักษณะพื้นฐานของวิทยุชุมชนยังคงมีความอิสระและสำนึกรับผิดชอบเพื่อที่จะบริการชุมชนไม่ใช่เป็นการโฆษณา เพราะวิทยุชุมชนเป็นเจ้าของโดยชุมชน ซึ่งจะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบในการดำเนินงานของสถานี

ประการที่สามการจัดโปรแกรมของสถานีวิทยุชุมชนได้รับการออกแบบโดยชุมชนเพื่อพัฒนา ยกระดับสภาพทางสังคม และคุณภาพของวิถีแห่งวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยตัวของชุมชนเองที่สามารถจะตัดสินใจลำดับความสำคัญและความจำเป็นในรูปแบบของการจัดการเตรียมข้อมูล

VDIOES, India.

กล่าวโดยสรุปแล้ว สถานีวิทยุชุมชนทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ต่างสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงออกทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการเมืองและพาณิชย์ไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง ประชาคมมีสิทธิทั้งในระดับบริหารและปฏิบัติการ และมีสิทธิที่จะรับรู้ข่าวสารและตอบสนอง เรียกว่า วิทยุชุมชนคือเครื่องมือสะท้อนประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี” ของสุรินทร์ แปลงประสพโชค ศึกษาความเป็นไปได้ และรูปแบบการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี ผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการรับสื่อ และความพึงพอใจในการรับสารของผู้ฟังเป้าหมาย รวมทั้งศึกษาแนวทางการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา

วิธีการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยกึ่งทดลองโดยทดลองจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับผู้ฟังในพื้นที่ซึ่งอยู่ในรัศมี 6-10 กิโลเมตร โดยรอบสถานีทดลองคือสถานีวิทยุกระจาย

เสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ระบบเอฟ.เอ็ม. รายการดังกล่าวบริหารและดำเนินการโดยคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ทดลอง ออกอากาศทุกวัน ๆ ละ 1 ชั่วโมง เป็นเวลา 2 เดือน

ผลการวิจัยได้จากการทดลอง การสังเกต และการทดสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลองโดยกลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 196 ราย สุ่มจากหมู่บ้าน 4 ทิศทางรอบสถานี ปรากฏว่าคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้น สามารถปฏิบัติหน้าที่บริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและเป็นสื่อกลางสะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชนให้กับรายการได้เป็นอย่างดี โดยกรรมการและเลขานุการจะมีบทบาทสำคัญในการประสานระหว่างคณะกรรมการ สถานีและชุมชน หลังการทดลองผู้ฟังนิยมนำรายการจากสถานีทดลองมากขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบกับรายการเดิม ผู้ฟังจะนิยมและพึงพอใจรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนมากกว่ารายการเดิม โดยความนิยมจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความพึงพอใจจะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นอกจากนี้วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้นยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการจัดสื่อเพื่อการพัฒนาได้

หนังสือสื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้ เป็นรายงานการวิจัยของกาญจนา แก้วเทพ และคณะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเอกสารและการวิเคราะห์เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และของคณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และของสภาวิจัยแห่งชาติ โดยที่งานวิจัยเหล่านี้ที่คัดเลือกมาได้รวม 180 ชิ้น เป็นงานวิจัยอันเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชนบท คณะผู้วิจัยได้อธิบายแนวคิดหลัก ๆ 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 พัฒนาการของแนวคิดเรื่องการสื่อสารการพัฒนา โดยได้อธิบายครอบคลุมถึง Dominant / modernistic paradigm, dependency paradigm และ alternative / multiplicity paradigm และส่วนที่ 2 เป็นแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน คณะผู้วิจัยได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยด้านวิทยุชุมชนและพบว่าในต่างประเทศมีวิธีดำเนินการหลายรูปแบบดังที่กล่าวไว้ในรายงานวิจัยของต่างประเทศ ดังนั้น จึงควรมีการวิจัยเพื่อติดตามรูปแบบต่าง ๆ ของการดำเนินงานวิทยุชุมชน งานศึกษาของ H.V.D. Desai (1976) ที่วิจัยให้เห็นว่า แม้แต่ในรายการวิทยุที่มีรัฐเป็นเจ้าของเช่น วิทยุในรัฐทมิฬนาฑู ก็ยังมี “โอกาส” และ “ช่องว่าง” ที่จะใช้วิทยุเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น ผ่านรายการประเภทสนทนาพูดคุย (Talk) เพียงแต่ต้องมีวิธีการบริหารจัดการและกระบวนการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยเข้าใจว่า ในกรณีของวิทยุกระจายเสียงในชนบทของไทยก็น่าจะมีปรากฏการณ์เช่นเดียวกับวิทยุในรัฐทมิฬนาฑูมี จึงควรศึกษาประเภทรายการดังกล่าวบ้าง (งานวิจัยของไทยเท่าที่มี มีแต่การศึกษารายการ “ข่าวท้องถิ่น” เท่านั้น) กาญจนา แก้วเทพ และคณะ กล่าวว่า เนื่องจากวิทยุเป็นสื่อที่มีธรรมชาติเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนำมาใช้เพื่อการพัฒนา ทั้งยังเป็นสื่อที่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้ง่าย เพราะกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อนนัก และสามารถใช้ประสานกับสื่อเฉพาะกิจอิเล็กทรอนิกส์แบบอื่น ๆ เช่น หอกระจายข่าวเทปบันทึกเสียง ดังนั้น จึงควรมีการ

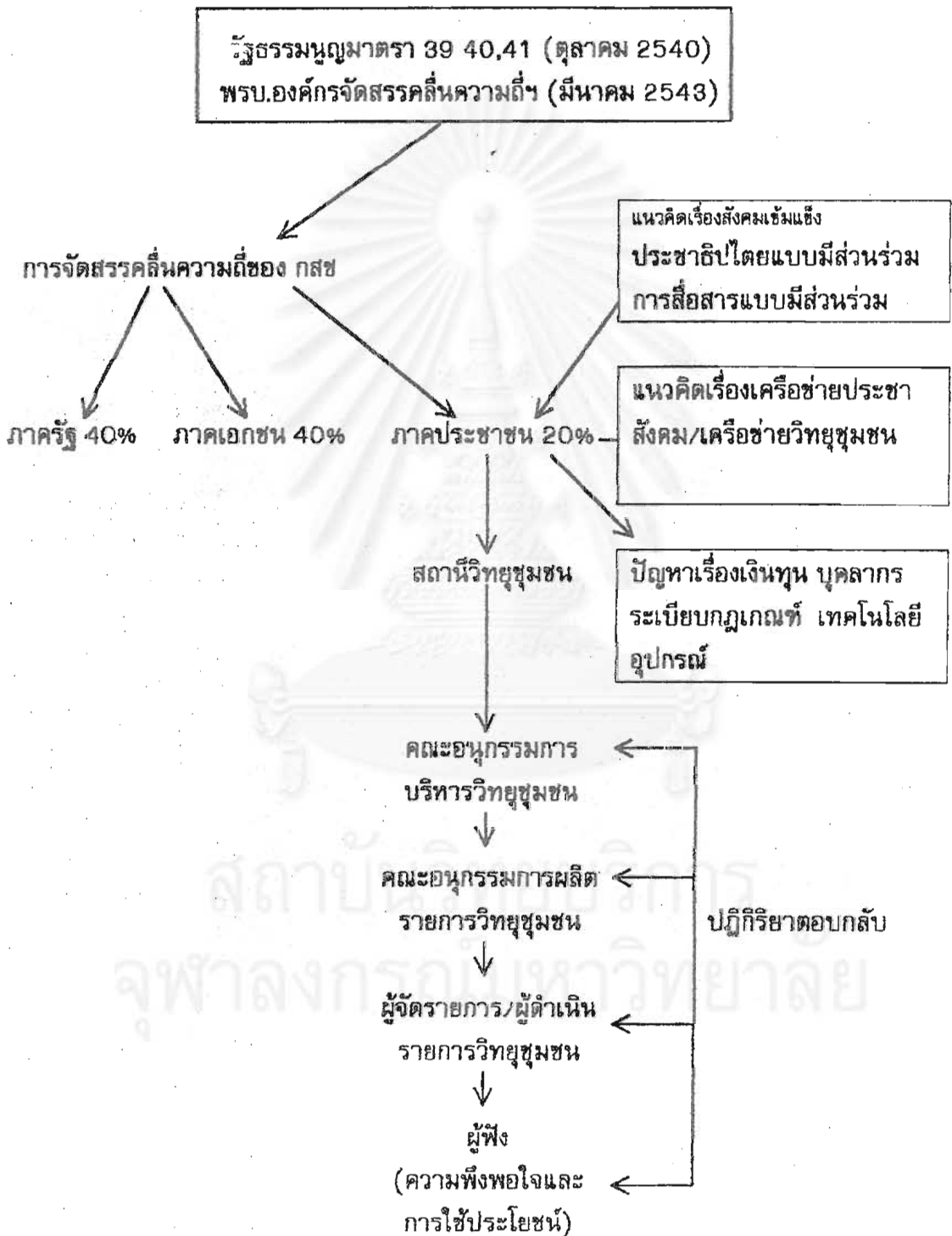
ศึกษาบทบาทของสื่อวิทยุในการสร้างสรรค์ประชาสังคม (civil society) หรือบทบาทในการเป็นตัวเชื่อมต่อ (linkage) เพื่อการสร้างสรรค์/เสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน ตัวอย่างเช่น การเกิดรายการวิทยุชุมชนในเมือง (city radio) การเกิดรายการที่มีรูปแบบ interactive ในรายการ “ข่าวและสนทนา” (News & Talks) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ในกรุงเทพฯ ในต่างจังหวัด อาจมีการศึกษาว่า ได้มีความเคลื่อนไหวในเรื่องต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

จากการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจงานวิจัยต่าง ๆ ทำให้สามารถสรุปกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการวิจัยได้ดังนี้



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิด (conceptual framework)



บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเอกสาร (documentary research) การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากแบบสอบถาม (structured interview from questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview)

ในรายงานการวิจัยช่วงแรกของวิทยุชุมชนอุบลราชธานี (ตุลาคม 2541 ถึง มิถุนายน 2543) และวิทยุชุมชนระยอง (ตุลาคม 2541 ถึง มกราคม 2544) ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงสำรวจโดยสัมภาษณ์ชาวบ้านสองจังหวัดจากแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง และได้ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องของการกระจายเสียงวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัด อนึ่ง ข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์และประชากรศาสตร์ของประชากรในอุบลราชธานีและระยองได้นำเสนอแล้วในรายงานการวิจัยช่วงแรก (ดูบทที่ 3 ของภาคผนวก 1 และ 2 ที่แนบมา) ในระยะที่ 2 ของการวิจัย คือในจังหวัดอุบลราชธานีตั้งแต่กรกฎาคม 2543 ถึงปัจจุบัน และในจังหวัดระยองตั้งแต่กุมภาพันธ์ 2544 ถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามอีกครั้งหนึ่งโดยได้ดำเนินการดังนี้

จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลต่อไปนี้ โดยมีหลักเกณฑ์ว่าเป็นผู้บริหาร/ผู้จัดการรายการของสถานที่ที่มีรายการเกี่ยวกับชุมชน

1. คุณปรมาภรณ์ ศรีสินวารกุล ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรัช ทองเรือง อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนหรือวิทยุท้องถิ่นอุบลราชธานี
3. คุณชัย วงศ์สิงห์ กรรมการบริหารสภาทนายความ 3 ผู้ร่วมผลิตรายการวิทยุชุมชนหรือวิทยุท้องถิ่น อุบลราชธานี
4. พ.อ.มานะ ตรีนิคม ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกองทัพภาคที่ 2 อุบลราชธานี
5. คุณพงษ์ศักดิ์ เทียนศรี หัวหน้าศูนย์วิทยุ อสมท.อุบลราชธานี

จังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลต่อไปนี้

1. คุณไพโรจน์ วรรณรักษ์ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง
2. คุณวัชรพร พวงดอกไม้ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุ อสมท. ระยอง
3. พ.ต.ท.พิทักษ์ ศรีแดง หัวหน้าสถานีวิทยุราชดำริสัมพันธ์ระยอง
4. คุณศิริศักดิ์ เจริญบุรณ์ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุอตุณิยมหาวิทยาลัย ระยอง

5. จำเอกสุเทพ ชิมพิทักษ์ ผู้อำนวยการสถานีวิจัยประมงชายฝั่งประแส ระยอง
6. คุณสมเกียรติ ชมพูพาน ปลัดตำบลตะพง อำเภอเมือง
7. คุณเบญญาทิพย์ ปราคำ เจ้าหน้าที่และนักจัดรายการประจำสถานีวิจัยอุตุวิทยม
วิทยา ระยอง
8. คุณสุมาลี อินนา เจ้าหน้าที่และนักจัดรายการประจำสถานีวิจัยราชดำริสัมพันธ์
ระยอง
9. คุณวิชา ทองเทพ เจ้าหน้าที่และนักจัดรายการประจำสถานีวิจัย อสมท.ระยอง

นอกจากนี้ในโครงการวิจัยระยะที่ 2 ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) ผู้นำชุมชนหรืออาสาสมัครประจำชุมชนในอำเภอต่างๆ ของทั้งสองจังหวัด โดยกำหนดว่า

1. จะต้องเป็นอำเภอที่รับคลื่นของประเทศไทยได้โดยไม่จำกัดเฉพาะ สวท.
2. จะคัดเลือกผู้นำชุมชนทั้งที่แต่งตั้งโดยราชการและผู้นำชุมชนหรืออาสาสมัครประจำชุมชนที่แต่งตั้งโดยชาวบ้านด้วยกันเองอำเภอละ 5-7 คน ทั้งชายและหญิงและผู้นำชุมชนและอาสาสมัครเหล่านี้มีความสนใจและมีศักยภาพที่พูดออกอากาศหรือพูดกระจายเสียง อาจมีความคุ้นเคยกับทอกระจายข่าว โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกโดยได้รับความร่วมมือด้านรายชื่อและการประสานงานจากพัฒนาการชุมชนประจำอำเภอแต่ละอำเภอ

โดยสรุปในจังหวัดอุบลราชธานีมีอำเภอที่เข้าร่วมทำการสัมภาษณ์กลุ่ม 10 อำเภอคือ

1. อำเภอเมือง ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 5 คนคือ
 1. นายไพโรจน์ กิ่งวัน อบต.หมู 9
 2. นายสุรินทร์ ธรรมวงศ์ อบต.หมู 14 บ้านหนองหัว
 3. นายประสาธ เจริญนิจ ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว หมู 13
 4. นายสวัสดิ์ สังข์เทศ อบต.หมู 13
 5. นายปัญญา วงศ์เจริญ อบต.หมู 10
2. อำเภอวารินชำราบ ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและอาสาสมัคร 5 คนคือ
 1. นางวนิดา อีมา ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน
 2. นางประยงค์ ศรีราชวัง อาสาพัฒนาชุมชน
 3. นางศุภลักษณ์ ศรีใส อาสาพัฒนาชุมชน
 4. นางอาภรณ์ สาระคำ อาสาพัฒนาชุมชน
 5. นางฉวีวรรณ วงศ์ชาหล้า อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน
3. อำเภอม่วงสามสิบ ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและอาสาสมัคร 7 คนคือ
 1. นางเดือนฉาย ตัดติธนวัจน์ ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน
 2. นางชัชฎาพร ทองสุข ผู้ดูแลเด็ก บ.ชมัน ต.สะบก

8. อำเภอเดชอุดม ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 5 คนคือ

1. นายคำแบ่ง วิภาตะ ประธานกลุ่มออมทรัพย์ ต.กลาง
2. นายกองไพวรรณ สายศรี ประธานอนุกรรมการสมาคม
ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ต.โพนงาม
3. นางสดใส มีสำรัญ ประธานกลุ่มตัดเย็บผ้าฝ้าย
4. นางพรพรรณ แก้วแสน ประธานกลุ่มแม่บ้านแปรรูปอาหาร
5. นางมัจฉา ชยายวงศ์ เற்றுญิกกลุ่มแม่บ้าน

9. อำเภอตาลสุม ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 5 คนคือ

1. นางหารอน บุญเต็มผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน(กรรมการหมู่บ้าน)
2. นายผาด แก้วหิน สารวัตรกำนัน
3. นายโทน นรมาศย์ ผู้ใหญ่บ้าน (ประธานกรรมการหมู่บ้าน)
4. นายสุช บุญครอง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 อ.ตาลสุม
(ประธานกรรมการหมู่บ้าน)
5. นายสมบุรณ์ คณะศรี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 อ.ตาลสุม
(ประธานกรรมการหมู่บ้าน)

10. อำเภอโขงเจียม ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 5 คนคือ

1. นายประทีป คุ่งค้างพลู กรรมการหมู่บ้านห้วยไผ่
2. นายสนิท คุณทวี ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนบ้านกุ่ม
3. นางอมร ทันธัพุทธ ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนหนองม่วง
4. นายสำเร็จ เดชอนันต์ กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ บ้านถ้ำป่อง
5. นางดาวเรือง ขาดิประเสริฐ กรรมการพัฒนาสตรี (ก.พ.ส.อ.)

ทั้งนี้ในจังหวัดอุบลราชธานี มีผู้นำชุมชนและอาสาสมัครประจำชุมชนเข้าร่วมในการ
สัมภาษณ์กลุ่ม 50 คน

ในจังหวัดระยองมีผู้นำชุมชนและอาสาสมัครประจำชุมชนเข้าร่วมในการสัมภาษณ์กลุ่ม
จาก 6 อำเภอ

1. อำเภอเมือง แยกเป็น 2 กลุ่มคือ

1.1 คณะกรรมการกองทุน SIF (Social Investment Fundi) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก
ธนาคารออมสิน กระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนของจังหวัดระยอง ประกอบด้วย

- 1) นายศิลาป๊ะ แซ่เจี๊ย ประธานกองทุน SIF ประจำจังหวัดระยอง
- 2) นายสมลักษณ์ เพชรช่วย ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียน จังหวัดระยอง

- | | |
|-------------------------|------------------------------|
| 3) นางบุพผา ภิญโญ | อาจารย์โรงเรียนระยองวิทยาคม |
| 4) นายสุรสิทธิ์ ไชยลาภ | คณะกรรมการกองทุนจังหวัดระยอง |
| 5) นางมณฑา สังข์สุวรรณ | อาชีพธุรกิจท่องเที่ยว |
| 6) นายสมบูรณ์ สุวรรณทัต | คณะกรรมการจังหวัด |

1.2 ผู้นำชุมชนที่อยู่ในตำบลตะพง ได้แก่

- | | |
|-----------------------|---------------------------|
| 1) นายอุดม โพธิ์แก้ว | ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 ต.ตะพง |
| 2) นายสมบุญ แสงเมฆ | ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 ต.ตะพง |
| 3) นายจางวาง ทวีสัตย์ | ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 ต.ตะพง |
| 4) นางเสนาะ จันทร์บัว | ประธานกลุ่มแม่บ้าน ต.ตะพง |

2. อำเภอแกลง ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 4 คนคือ

- | | |
|----------------------|---|
| 1. นายสยาม อรัญวงศ์ | แพทย์ตำบล |
| 2. นางพิกุล รื่นรมย์ | ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ตำบลบ้านนา |
| 3. นางมณี งามเสี่ยม | กรรมการฝ่ายส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์
ประธานกลุ่มสตรี ต.ทุ่งควายกิน
ประธานกลุ่มฌาปนกิจแม่บ้าน
ประธาน กพสต., กพสอ., กพสจ. |
| 4. นายสำเนา วิชานุกร | ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ต.บ้านนา
อบต.หมู่ 5 |

3. อำเภอวังจันทร์ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 7 คนคือ

- | | |
|--------------------------|--|
| 1. นางสมจิตร บุรุษยากรณ์ | ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ตำบลชุมแสง |
| 2. นายสมพงษ์ ฉันท้อง | ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, อาสาสมัครสาธารณสุข
หมู่บ้าน ม.3 บ้านคลองไผ่ ต.ชุมแสง |
| 3. นายสนิท สุวรรณโชติ | ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านสันติสุข ต.ชุมแสง |
| 4. นางรพีพรรณ คำเอี่ยม | อาสาพัฒนาชุมชน ม.2 ต.ชุมแสง
กรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพสม.)
อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) |
| 5. นางนันทา สุวรรณโชติ | รองประธาน กพสม. (รองประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน) ม.2 ต.ชุมแสง |
| 6. นางยิ่งลักษณ์ สุขศิริ | ประธาน กพสม. (ประธานกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน ม.7 ต.ชุมแสง) |
| 7. นายสำเริง ปราณหัตถ์ | ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ต.ชุมแสง |

4. อำเภอบ้านค่าย ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 3 คนคือ

- | | |
|-----------------------|------------------------------|
| 1. นายจำเนียร ทองทราย | ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 |
| 2. นายสำราญ สิทธิเวร | คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 6 |
| 3. นางบุญสุดา สีใส | รองประธานกลุ่มแม่บ้าน หมู่ 6 |

5. อำเภอบ้านฉาง ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 3 คนคือ

- | | |
|--------------------------|---|
| 1. นางกรรณิกา จินดาทิพย์ | ที่ปรึกษาระดับอำเภอ,
ประธานสตรีระดับตำบล |
| 2. นางชวนพิศ เสริมกิจ | ประธานสตรีระดับอำเภอ |
| 3. นางสุพัตรา ศรีสุข | อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน
อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน
ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน |

6. อำเภอปลวกแดง ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 4 คนคือ

- | | |
|--------------------------------|--|
| 1. นางอัมพร สละ | ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน |
| 2. นายวิเลิศ ชุ่มชื่น | ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 |
| 3. นายสุทิน ไป้งาม | รองประธานพัฒนา
รองประธาน อสม.อำเภอปลวกแดง
กรรมการชุมชนฝ่ายสาธารณสุขของเทศบาล |
| 4. นางจำเรียง คูหาเที่ยงทรัพย์ | รองประธานพัฒนาสตรี |
- โดยสรุปแล้วในจังหวัดระยอง มีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 31 คน

หนึ่ง ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับฟังรายการวิทยุชุมชนของ สวท.98.5 ในจังหวัดอุบลราชธานี และ 91.75 ในจังหวัดระยอง โดยใช้วิธีสอบถามร่วมมือจากผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนของทั้งสองจังหวัดเชิญชวนให้ประชาชนส่งจดหมายหรือไปรษณียบัตรแสดงความคิดเห็น การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในรายการ การออกอากาศเชิญชวนให้ทำเป็นเวลา 3 เดือนคือ 15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 พฤษภาคม 2544 โดยให้พูดเชิญชวนทุกวันให้แสดงความเห็นส่งมายังตู้ ปณ.จุฬาลงกรณ์ในกรุงเทพมหานคร โดยจะมีของสมนาคุณตอบแทนให้ ผู้วิจัยคาดว่าวิธีนี้น่าจะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้รับฟังได้โดยตรงกว่าการออกภาคสนาม ปรากฏว่ามีผู้ส่งจดหมายและไปรษณียบัตรแสดงความคิดเห็นมาเพียง 10 รายในจังหวัดอุบลราชธานี และไม่มีแม้สักรายเดียวจากจังหวัดระยอง ผู้วิจัยคาดการณ์ว่าสาเหตุอาจจะเป็นเพราะ (1) มีผู้รับฟังน้อย (2) ในบรรดาผู้รับฟังน้อยนั้น คร้านเกินกว่าจะเขียนจดหมาย ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องพึงสังวรณว่า วิธีเก็บข้อมูลแบบนี้ไม่พึงใช้กับรายการที่ไม่มีผู้ฟังมาก

นอกจากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยองซึ่งเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนแล้วและการสำรวจความคิดเห็นของผู้ฟังโดยออกอากาศเชิญชวนทางวิทยุชุมชนแล้ว ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เพื่อสอบถามทรรศนะเกี่ยวกับวิทยุชุมชนจากวุฒิสมาชิกดังรายนามต่อไปนี้

1. นายแพทย์นิรินทร์ พิทักษ์วัชระ วุฒิสมาชิกและอดีตรองกรรมการบริหารวิทยุชุมชนอุบลราชธานี

2. นายทวีป ชวัญบุรี วุฒิสมาชิกและผู้จัดรายการวิทยุ จังหวัดระยอง

นอกเหนือจากนี้ ควรจะได้มีการบันทึกไว้ด้วยว่า ขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดระยอง ผู้วิจัยและทีมงานได้มีโอกาสเข้าร่วมในการสัมมนาระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ ณ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี ซึ่งจัดโดยสถาบันรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อในหัวข้อ “เวทีรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อมวลชน” ในวันที่ 12 พฤษภาคม 2544 การสัมมนาในภาคเช้าเป็นการอภิปรายโดยวิทยากร 4 ท่านคือ คุณกฤษณพร เสริมพานิช ผู้อำนวยการกองวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์แห่งชาติ (กทช.) กรมประชาสัมพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุจน์ โกมลบุตร อาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณสุภิญญา กลางณรงค์ ผู้ประสานงานคณะกรรมการติดตามมาตรา 40 และการปฏิรูปสื่อ และคุณพัชราภรณ์ ชมกลิ่น นักจัดรายการอิสระจากบริษัท แอปพลิเคชันเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด โดยมีอาจารย์จากสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ แห่งสถาบันราชภัฏรำไพพรรณีเป็นผู้ดำเนินการอภิปราย ในภาคบ่ายเป็นการประชุมกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมอภิปรายระดมความคิดเห็นและได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิทยุชุมชนจากการอภิปรายได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัยในช่วงแรกของโครงการ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัยในช่วงแรกที่ได้ดำเนินการในอุบลราชธานีและระยอง และในบทต่อไปจะเป็นการรายงานผลของการวิจัยในช่วงที่สองที่ได้ทำต่อมาในทั้งสองจังหวัด เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพทั้งหมด

งานวิจัยในช่วงแรก (อุบลราชธานี ตุลาคม 2541 – มิถุนายน 2543 และระยอง ตุลาคม 2541 – มกราคม 2544) จะประกอบด้วยสรุปย่อ ดังนี้

1. โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีและวิทยุชุมชนระยอง
2. ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัดเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนของประชาชนในฐานะผู้บริหารและผู้ผลิต
3. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสื่อสารวิทยุชุมชนแนวทางแก้ไขปัญหา และการมองอนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานีและระยองในช่วงแรกของการวิจัย
4. การรับฟัง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนในสองจังหวัด

(รายละเอียดทั้งหมดนี้จะได้ที่บทที่ 4 และ 5 ของรายงานทั้งสองฉบับในช่วงแรกของโครงการวิจัยที่แนบมาด้วย ซึ่งอยู่ในภาคผนวกที่ 1 และ 2)

1. โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีและวิทยุชุมชนระยองในช่วงแรกของการวิจัย

โดยสรุปแล้ว โครงสร้างการบริหารวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัดมีข้อคล้ายคลึงกันคือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนอันมีผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย(สวท.) แต่ละจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการและมีคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นอนุกรรมการอีกชุดหนึ่ง มีข้อสังเกตดังนี้

1. การดำเนินการของวิทยุชุมชนระยองมีการตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดระยองเป็นประธาน ในขณะที่อุบลราชธานีไม่มีคณะกรรมการที่ปรึกษา อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการที่ปรึกษามีการประชุมกันเพียงครั้งเดียวและไม่เคยมีการประชุมอีกเลย (จากการสัมภาษณ์ ผอ.อำนวยการ รัตนคราม)

2. การดำเนินงานของวิฑูรย์ชุมชนอุบลราชธานีมีการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากกว่าทั้งในระดับคณะกรรมการบริหารและคณะอนุกรรมการผลิตรายการดังตารางเปรียบเทียบดังนี้

ประเด็น	คณะกรรมการบริหาร		ระยอง	
1. องค์ประกอบ จำนวนและสัดส่วน	อุบลราชธานี		ระยอง	
	16 คน		17 คน	
	-ภาครัฐ	9 คน	-ภาครัฐ	12 คน
	-ภาคธุรกิจ	1 คน	-ภาคธุรกิจ	1 คน
	-ภาคองค์กรเอกชน	2 คน	-องค์กรท้องถิ่น	4 คน
	-นักวิชาการ	1 คน		
	-องค์กรท้องถิ่น	3 คน		
	คณะอนุกรรมการการผลิตรายการ			
	อุบลราชธานี		ระยอง	
	16 คน		22 คน	
	-ภาครัฐ	5 คน	-ภาครัฐ	18 คน
	-ภาคธุรกิจ	1 คน	-ภาคธุรกิจ	1 คน
	-ภาคองค์กรเอกชน	2 คน	-องค์กรท้องถิ่น	3 คน
	-นักวิชาการ	3 คน		
	-องค์กรท้องถิ่น	5 คน		

วิฑูรย์ชุมชนระยองมีความพยายามที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตรายการแต่นโยบายของกรมประชาสัมพันธ์จากส่วนกลางทำให้รายการนั้นต้องเลื่อนเวลาออกอากาศจาก 6.00-7.00 น. เป็น 5.30-6.00 น. ทำให้รายการอยู่ไม่ได้

สถาบันวิทยบริการ

3. รูปแบบของรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีและวิทยุชุมชนระยอง

ประเด็น	อุบลราชธานี	ระยอง
2. รูปแบบรายการ	<p>“ชาวบ้านเฮา” 6.30-7.00 น. จันทร-อาทิตย์ เว้นเสาร์ เนื้อหาเป็นข้อ มูลข่าวสารกิจกรรมของหน่วยงานราชการของอุบลราชธานี ดำเนินรายการ โดยคุณถาวร ไชยการ เจ้าหน้าที่ สวท. อุบลราชธานี</p> <p>“เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” 8.10-9.30 น. จันทร-เสาร์ เนื้อหาเป็นวิเคราะห์ข่าว ประจำวัน และรับเรื่องร้องทุกข์ปัญหา สาธารณูปโภค ดำเนินรายการโดย คุณนิกร วีรเพ็ญ (ทนายความ) และอาจารย์สุเชาว์ มีทองท้ว (อาจารย์สถาบันราชภัฏ อุบลราชธานี)</p> <p>“เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” 11.30-12.30 น. จันทร-ศุกร์ มีเนื้อหา 2 ภาคคือ ภาคสาธารณสุข-สุขภาพอนามัย และ ภาคการเกษตร ดำเนินรายการโดยคุณ ชยนิวัติ ศรีสกุลวรรณ (เจ้าของธุรกิจ กัดตาเคาร)</p> <p>“วิถีไท” 20.30-21.30 น. จันทร- อาทิตย์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา ศิลป-วัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินราย การโดยนายจิรศักดิ์ บางท่าไม้ (ฝ่าย ประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี) และ นางสาวรลัษณ์ อ่อนนุชชัย (อาจารย์ประจำสถาบัน ราชภัฏอุบลราชธานี)</p>	<p>“วิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง” 11.00-12.00 น. จันทร-เสาร์ เนื้อ หาเป็นการสนทนากับหน่วยราชการ เช่น สาธารณสุข กฎหมาย ดำเนินรายการ โดยคุณศิริวรรณ บุญมี เจ้าหน้าที่ สวท.ระยอง</p> <p>“วิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง” 18.00-19.00 น. เป็นรายการข่าว สารระยอง สลับเพลง ดำเนินรายการ โดยคุณสุภาพ นพแก้ว เจ้าหน้าที่ สวท. ระยอง</p>

จะเห็นว่ารูปแบบรายการวิทยุชุมชนของอุบลราชธานีมีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมผลิต และดำเนินรายการมากกว่าวิทยุชุมชนระยอง ประชาชนทั้งสองจังหวัดมีส่วนร่วมด้วยการ โทรศัพท์เข้ามาในรายการหรือเป็นแขกรับเชิญมาร่วมสนทนา มีการส่งจดหมายเข้ามาบ้าง

2. สรุปผลการสัมมนาผู้บริหารและผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนทั้งสอง

จังหวัดเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิถียุชุมชนของประชาชนในฐานะผู้บริหารและผู้ผลิต

2.1 จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารทั้งสองจังหวัด ผู้บริหาร สวท.อุบลราชธานีมีแนวคิดในการทำวิถียุชุมชนที่หลากหลาย เช่น รูปแบบรายการอาจจะมีการแสดงสอดแทรกเข้าไปในรายการ เป็น voxpop รายการอาจจะเป็นแมกกาซีนข่าว ผู้มาร่วมรายการอาจจะมาจากราชการหรือรัฐวิสาหกิจเพราะเป็นประชาชนเหมือนกัน (สัมภาษณ์ผอ.ปรมาภรณ์ ศรีสินวรกุล) ผู้บริหาร สวท.ระยอง (ยุคคุณอำนวย รัตนคราม) เห็นว่าแนวคิดวิถียุชุมชนเป็นเรื่องใหม่ และต้องการคำอธิบายทำความเข้าใจมากกว่านี้จากกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งเป็นส่วนกลาง ต่อมาผู้บริหาร สวท.ระยองยุคต่อมาได้พยายามให้มีส่วนร่วมจากประชาชนมากขึ้น คือให้ผู้ใหญ่บ้านมาร่วมทำรายการ “วิถียุชุมชนกับหอกระจายข่าว” แต่ทำได้ไม่นานก็หยุดชะงัก เพราะเวลาซ้อนทับกับการออกอากาศจากส่วนกลางเวลา 6.00-7.00 น. ดังกล่าวแล้ว

หัวหน้าสถานีของสวท.อุบลราชธานี (คุณสาโรจน์ ม่วงสมมุข) มีส่วนทำให้วิถียุชุมชนของอุบลราชธานีก้าวไปได้ระดับหนึ่งด้วยการพยายามทำตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 คือการให้ประชาชนเข้ามาผลิตและดำเนินรายการอย่างเต็มที่ทางสถานีให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคเท่านั้น ในขณะที่สวท.ระยองมีบุคลากรจำนวนน้อย ไม่มีหัวหน้าสถานี การขาดแคลนกำลังคนเป็นปัญหาอย่างหนึ่งของ สวท.ระยอง

ผู้บริหารสวท.ระยองมีทรรศนะว่า สวท.เป็นหน่วยงานของรัฐ การให้ประชาชนพูดกระจายเสียงต้องใช้ความระมัดระวัง ควบคุมลำบาก การไปทำงานกับชุมชนแลกข่าวสารกันจะเป็นทางเลือกที่ดีกว่า การใช้อปม.(อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน) ที่กรมประชาสัมพันธ์จัดตั้งขึ้น มีข้อจำกัดตรงที่ขาดแคลนอุปกรณ์สื่อสารที่จะสื่อข่าวส่งมาที่ สวท.ระยอง

2.2 จากการสัมภาษณ์ประชาชน ที่อุบลราชธานี มีนายแพทย์ธีรภัทร พิทักษ์วัชร เป็นแกนนำในการเป็นกรรมการบริหารและประธานคณะกรรมการการผลิตรายการวิถียุชุมชน นายแพทย์ธีรภัทรเคยทำงานอยู่กับองค์การพัฒนาเอกชนร่วมกับนายแพทย์ประเวศ วะสี มีความเข้าใจในแนวคิดของการทำวิถียุชุมชน และมีทรรศนะว่าสวท.อุบลราชธานีให้ความร่วมมือมาก มีการปรับรายการ ชยายเวลา ให้อิสระในการทำงาน แนวคิดหลักของการทำรายการวิถียุชุมชนคือการสื่อสาร 2 ทาง ซึ่งรายการก็พยายามให้ประชาชนโทรเข้ามา อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นคือประชาชนคนชั้นกลางเป็นคนจัด แต่อุดมคติที่เป็นเป้าหมายคือชุมชนเป็นคนต้องจัดตั้งอาสาสมัครในชุมชนมากขึ้น ประสานกับแนวคิดเรื่องสร้างประชาคมจังหวัด เรื่องเทคนิคให้เป็นเรื่องของกรมประชาสัมพันธ์ แต่ต้องมีกฎหมายรองรับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จัดสรรงบประมาณประชุมสัมมนาอบรมประชาชน ประสานกับกลุ่มองค์กรวิชาชีพ นักวิชาการและองค์การพัฒนาเอกชน

จากการสัมภาษณ์ “ประชาชนคนชั้นกลาง” อื่นๆ ที่ร่วมกันผลิตและดำเนินรายการ ต่างก็ประเมินว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในวิถียุชุมชนอุบลราชธานีเป็นไปในระดับ 3 ตามการแบ่งของรองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี นั่นคือประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหาร

กำหนดนโยบายเรื่องราว เนื้อหาที่จะนำเสนอ โดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ แต่สถานียังเป็นหน่วยงานของรัฐ งบประมาณมาจากรัฐ ประชาชนไม่ใช่เจ้าของ แต่ประชาชนคนชั้นกลาง เหล่านี้ทำด้วยใจรักไม่มีผลตอบแทน และมองว่าชาวบ้านเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วม แต่มีอุปสรรคคือผู้นำที่เป็นทางการรู้สึกกลัวว่าวิद्यุชุมชนคอยจับผิด ประชาชนที่มีการศึกษาจะไม่ค่อยโทรศัพท์เข้ารายการเพราะโทรจนคนจำเสียงได้ อีกประการหนึ่งคือการรับฟังวิद्यุชุมชนไม่ทั่วถึง และโทรศัพท์ก็มีไม่พอจึงจัดเป็นอุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วม

ในการรวบรวมทรรศนะของประชาชนจังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ คุณศิลปชัย แซ่เจีย ซึ่งเป็นประชาคมเดียวที่ได้มีส่วนร่วมในการทำวิद्यุชุมชนในฐานะเป็นวิทยากรบ่อยครั้ง (แต่ไม่มีรายการของตนเอง) คุณศิลปชัย เป็นประธานกองทุน SIF (Social Investment Fund) ของธนาคารออมสิน มีอาชีพกรีดยาง ทำยาง และซ่อมรถ) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนระยองน้อยกว่าจังหวัดอื่นๆ เพราะวิद्यุเครือข่าย 2 ของกรมประชาสัมพันธ์เบียดบังเวลาของประชาชน ประชาชนระยองมีอุปนิสัยต่างคนต่างอยู่และไม่เมืองคักรพัฒนาเอกชนเป็นแกนนำ สิทธิของประชาชนในการออกอากาศ ยังไม่มีการกำหนดชัดเจน การขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำเนินงานและผลิตรายการวิद्यุชุมชน การบริหารทอดกระจายข่าวต้องอาศัยเงินส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนเองไม่รู้จัก รับรู้ หรือเห็นประโยชน์ของวิद्यุชุมชน

โดยสรุปคือ ในขณะที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในวิद्यุชุมชนอุบลราชธานีอาจกล่าวได้ว่าอยู่ในระดับ 3 ประชาชนในวิद्यุชุมชนระยองอาจจะอยู่ในระดับ 1 เท่านั้น

3. บทสรุปย่อของปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิद्यุชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหาและการมองอนาคตของวิद्यุชุมชนทั้งสองจังหวัดในช่วงแรกของการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสวท. ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิद्यุอุบลราชธานี อาจพอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการและสืบสานของวิद्यุชุมชน รวมไปถึงอนาคตของวิद्यุชุมชนอุบลราชธานีน่าจะ ได้แก่ ประการแรก ความตั้งใจจริง และการผลักดันจากผู้บริหารระดับสูงที่จะให้มีการปฏิบัติการให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งรวมทั้งกฎหมายประกอบกรที่จะมารองรับด้วยยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน ประการที่สอง เรื่องงบประมาณนั้น อาจจะมาจกมูลนิธิหรือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร หรือจากค่าบริการต่างๆ ที่สถานีวิद्यุชุมชนอาจเรียกเก็บได้ ไม่ควรจะเป็นโฆษณาสินค้า เพราะผู้อุปถัมภ์รายการจะมีอิทธิพลต่อเนื้อหาและรูปแบบของรายการซึ่งทำให้ไม่เป็นวิद्यุชุมชนอีกต่อไป ประการที่สาม ความเป็นอิสระในการทำงาน ไม่ใช้กฎเกณฑ์ในการวางกรอบให้แก่ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ จะทำให้วิद्यุชุมชนพัฒนาไปได้ แต่ในขณะเดียวกัน ฝ่ายผู้บริหาร สวท.ควรจะได้มีการประชุมกับผู้จัดรายการวิद्यุชุมชนที่เป็นประชาชนจากภายนอกเพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือให้สอดคล้องตรงกันเป็นระยะๆ ประการที่สี่ การทำงานต้องเป็นทีมเวิร์ค ขณะที่ผู้ดำเนินการคือประชาชนคนชั้นกลาง ชาวบ้านจริงๆ ควรได้รับการฝึกฝนให้เข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการจัดประชุมสัมมนาและต้องมีการประสานกันระหว่างองค์กรภาคเอกชน นักวิชาชีพ และนักวิชาการ

การลงทุน 10 ล้านบาทสร้างสถานีวิทยุชุมชนของชาวบ้านเอง ควรทำในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ในระยะแรกรัฐควรลงทุนด้วยเทคโนโลยีก่อนคือ hardware ประชาชนทำด้าน software และวิธีการฝึกฝนคนแบบองค์กรพัฒนาเอกชนควรจะได้รับพิจารณาให้นำเข้ามาใช้ อาทิ ฝึกภาวะผู้นำ ฝึกทำงานด้วยใจรักและเสียสละมากกว่าหวังอามิสสินจ้าง ประการที่ห้า อุปสรรคอาจจะมาจากฝั่งรายการของส่วนกลางคือ กรมประชาสัมพันธ์ซึ่งการถ่ายทอดรายการจากส่วนกลางอาจจะทำให้รายการวิทยุชุมชนมีผู้ฟังลดน้อยลงไปอีก เพราะตามปกติหอคอยกระจายข่าว ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวจากวิทยุชุมชนก็จะถ่ายทอดข่าวเฉพาะในช่วงเช้าเท่านั้น (เพราะผู้ฟังส่วนใหญ่จะออกไปทำนาประการหนึ่ง เพราะไม่มีงบประมาณค่าไฟที่จะเปิดหอคอยกระจายข่าวให้ฟังมากกว่านั้นประการหนึ่ง หรือเพราะหอคอยกระจายข่าวขาดไม่ฟังบอชมแซมประการหนึ่ง) ประการที่หก อุปสรรคอาจจะมาจากข้อขัดแย้งระหว่างบุคคลผู้ถูกโจมตีซึ่งสังกัดหน่วยงานต่างๆ กัน และประชาชนที่โทรมาร่วมรายการ เมื่อเกิดการกำหนดกรอบขึ้นให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม ประชาชนที่ติดต่อเข้ามามีส่วนร่วมในรายการจะลดลงอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ วิทยุชุมชนจะมีการดำเนินงานคือเสนอข่าวเพียงอย่างเดียว ทางสายกลางคือผู้จัดรายการต้องพยายามให้มีการวิจารณ์อย่างสุภาพและดีเพื่อก่อ

ส่วนเรื่องอนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานีนั้น บุคลากรที่ได้ไปสัมภาษณ์มีความเห็นว่า ถ้าจะมีการลงทุนสร้างสถานี 10 ล้านบาทนั้น รัฐหรือองค์กรไม่แสวงหากำไรควรสนับสนุนเรื่องเงินทุนและเทคนิค และประชาชนควรดำเนินการในเรื่องการผลิต การจัดหรือการดำเนินรายการ โดยมีผู้รู้มาช่วยฝึกฝนได้ในระยะแรก องค์กรบริหารท้องถิ่นเข้ามาร่วมด้วยก็จะทำได้อย่างดี การเป็นผู้ประกาศ/ผู้ดำเนินรายการควรมีการฝึกฝนกันอย่างจริงจังในอนาคต เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้ฟังติดตามรายการ อนึ่ง การสื่อข่าวก็เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต้องมีการฝึกอาสาสมัครและชี้ให้เห็นความสำคัญของบทบาทนี้อย่างจริงจัง

เมื่อเปรียบเทียบกับวิทยุชุมชนอุบลราชธานีแล้ว วิทยุชุมชนระยองมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคมาก ประการแรก คือเรื่องงบประมาณ ผู้บริหารสวท.มองว่าขาดงบประมาณที่จะให้เจ้าหน้าที่สวท.ออกไปสื่อข่าว และชาวบ้านเองก็ขาดงบประมาณค่าพาหนะและอุปกรณ์สื่อสาร ถ้าได้โฆษณาสนับสนุน ออกมาให้เป็นโฆษณาแบบสนับสนุนหรือโฆษณาสถาบันมากกว่าโฆษณาสินค้า ประการที่สอง คือเรื่องเทคนิคอุปกรณ์เครื่องส่งเครื่องรับ สภาพอากาศของสวท.ระยองตั้งอยู่บนที่สูงเกินไปทำให้จังหวัดระยองเองรับคลื่นของสวท.ได้ไม่ชัดเจน แต่ในจังหวัดที่อยู่ไกลไปจะรับสะดวก การมีโทรศัพท์ไม่เพียงพอที่จะให้ประชาชนโทรเข้าร่วมในรายการวิทยุชุมชน ขณะออกอากาศก็เป็นปัญหาเช่นกัน การออกอากาศของหอคอยกระจายข่าวก็เป็นปัญหาเพราะไม่มีงบประมาณรักษา ผู้ใหญ่บ้านต้องออกค่าไฟและค่าซ่อมแซมเอง ประการที่สาม เจ้าหน้าที่ของสวท.ระยองมีน้อย และยังขาดการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตรายการวิทยุชุมชนเพราะผู้บริหารไม่มั่นใจในความพร้อมของประชาชนและประชาชนก็ไม่มั่นใจในความพร้อมของตนเองด้วยและประชาชนขาดแรงจูงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเพราะขาดเหตุใหญ่ (cause) ที่จะผูกใจร่วมกัน ประการที่สี่ รายการวิทยุชุมชนของสวท.ระยองมีคู่แข่งคือโทรทัศน์ คู่แข่ง

อื่นๆ คือสถานีวิทยุอื่นๆ ที่จัดรายการเกี่ยวกับชุมชนเหมือนกัน กอปรกับสวท.ระยองเป็น “น้องใหม่” ในการก่อตั้ง จึงมีผู้ติดตามรับฟังน้อย และมีกำลังส่งเพียง 1 กิโลวัตต์ตามข้อบังคับของกรมไปรษณีย์โทรเลขจึงถูกคลื่นอื่นๆ เบียดบังได้ง่าย ประการที่ห้า กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับเป็นปัญหาได้ ในขณะที่เขียนรายงานการวิจัยนี้ (สิงหาคม 2544) สืบเนื่องจากบทบัญญัติมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2543 ตั้งแต่ 7 มีนาคม 2543 ขณะเดียวกัน ได้มีการเตรียมร่างพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พร้อมกันนี้การดำเนินการสรรหาคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ได้สำเร็จลุล่วงไประดับหนึ่งแล้วนัยยะแห่งพระราชบัญญัติเหล่านี้คือ การจัดสรรคลื่นให้แก่ภาคประชาชน ผู้บริหารบางคนเห็นว่าอาจมีปัญหากับกสช.กำหนดให้ผู้ประกาศทุกคนต้องมีใบประกาศและ/หรือต้องมีปริญญาตรี

โดยสรุปแล้ว ปัจจัยที่เป็นแรงสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบสานและพัฒนาวิทยุชุมชนระยอง ได้แก่ งบประมาณ เทคนิคและอุปกรณ์ เครื่องรับ เครื่องส่ง บุคลากร คู่แข่ง และระเบียบกฎเกณฑ์ เมื่อนำปัจจัยทั้งสองด้านมาพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้ว ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคจะเป็นสิ่งที่ทำลายเพราะหนักหนาและมากกว่าปัจจัยเกื้อหนุน เป็นที่น่าสังเกตในประเด็นต่อไปว่า ผู้บริหารของสวท.ระยองได้พยายามแสวงหาทางออกโดยวิสัยทัศน์ต่างๆ

อนาคตของวิทยุชุมชนระยอง ผู้บริหารบางคนมองว่าอนาคตของวิทยุชุมชนระยองไม่แจ่มใสนักเนื่องด้วยติดขัดเรื่องงบประมาณ ผู้บริหารบางคนมองว่าต้องแสวงหาแนวร่วมจากประชาชน ถ้าชมรมทอกระจายข่าวมีอุปสรรค ผู้บริหารก็จะใช้ตนเองคือสื่อบุคคลเป็นหน่วยเคลื่อนที่ (mobile unit) ในการบรรยายเป็นวิทยากรประชาสัมพันธ์แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน และในขณะที่วิทยุชุมชนระยองของสวท.ได้เปลี่ยนชื่อรายการเป็น “วิทยุท้องถิ่นเพื่อคนระยอง” โดยอดีตรองอธิบดีพัฒนา โกศลวัฒน์ ด้วยเหตุผลว่า เพื่อมิให้ซ้ำกับรายการวิทยุชุมชนของสถานีวิทยุอื่นๆ ในจังหวัดระยอง ในขณะเดียวกันผู้บริหารบางท่านได้ริเริ่มความคิดเรื่อง “วิทยุชุมชนภาคตะวันออก” โดยให้ระยองเป็นศูนย์กลางในการจัดทำ โดยมีเหตุผลว่าเนื่องจากประชาสัมพันธ์เขต 7 มีศูนย์กลางอยู่ที่ระยอง (สัมภาษณ์ ผอ.นิสากร ศักดิ์สว่างค์) ซึ่งผู้วิจัยมีทรรศนะว่า โดยเหตุที่กำลังส่งของ สวท.ระยอง สามารถครอบคลุมพื้นที่ได้หลายจังหวัดเนื่องจากเสาอากาศตั้งอยู่บนยอดเขายายดา นโยบาย “วิทยุชุมชนภาคตะวันออก” น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีทางหนึ่งและสามารถระดมทรัพยากรด้านเทคนิคอุปกรณ์และกำลังคน งบประมาณ มาร่วมด้วยได้

4. บทสรุปเกี่ยวกับการรับฟัง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนในสองจังหวัด

ในช่วงแรกของโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบบังเอิญคือ accidental sampling กับทั้งสองจังหวัด ผลปรากฏว่า ในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยและทีมงานได้เก็บข้อ

มุลโดยสัมภาษณ์ประชาชนทั้งสิ้น 290 ราย ทั้งในอำเภอเมืองและอำเภออื่นๆ โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เฉพาะผู้ฟังวิทยุชุมชนเท่านั้น ในจำนวนนี้มีผู้ฟังวิทยุชุมชนตอบว่ารายการที่เป็นตัวชักจูงใจได้ดีที่สุดคือรายการ “ข่าวบ้านเฮา” ซึ่งมีผู้ฟังถึงร้อยละ 97 ในขณะที่เหตุการณ์เช่นนี้ไม่ได้ปรากฏที่ระยของซึ่งผู้วิจัยใช้วิธี accidental sampling และสำรวจตัวอย่างทั้งหมด 132 ราย ในจำนวนนี้มีผู้ฟังรายการวิทยุเพียง 50 ราย (ร้อยละ 38) ไม่ฟังถึง 82 ราย เป็นที่น่าสังเกตว่ารายการที่ระยของไม่มีตัวนำ (lead) หรือรายการที่ดึงดูดใจ เช่นที่อุบลราชธานีในยามเช้า ในระยของ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลทั้งคนฟังและคนไม่ฟังเพราะคนไม่ฟังมีมากกว่าคนฟัง 2 เท่าโดยประมาณในขณะที่ในอุบลราชธานี คนฟังจะฟังมากกว่าคนไม่ฟัง แต่จากการวิจัยค้นพบว่า ชาวบ้านอุบลราชธานีไม่รู้จักคำว่า “วิทยุชุมชน” แต่รู้จักรายการ “ข่าวบ้านเฮา”

ลักษณะประชากรของผู้ฟังในอุบลราชธานีส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 20-29 ปีในเขตอำเภอเมืองและ 40-49 ปีในอำเภออื่นๆ ในเขตอำเภอเมือง ผู้ฟังส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ส่วนในอำเภออื่นๆ ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม การศึกษาทั้งในอำเภอเมืองและในอำเภออื่นๆ ส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ผู้ฟังส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแล้ว รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 3,001-6,000 บาทในเขตอำเภอเมือง และต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือนในเขตอำเภออื่นๆ การรับฟังรายการวิทยุชุมชน เป็นการรับฟังตามปกติไม่มีใครชวนและบางคนฟังจากหอกระจายข่าว

ในจังหวัดระยของลักษณะประชากรของผู้ฟังส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วง 20-39 ปี อาชีพรับจ้างรายวัน ผู้ใช้แรงงาน แม่บ้าน ค้าขายทุกประเภท การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา สถานภาพสมรสแล้ว รายได้ประมาณ 6,001-9,000 บาทต่อเดือน การรับฟังรายการวิทยุชุมชนนั้นเป็นการรับฟังตามปกติ ไม่มีใครชักชวน บางคนฟังจากหอกระจายข่าวเช่นเดียวกับชาวจังหวัดอุบลราชธานี

ในทั้งสองจังหวัด ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนเกี่ยวกับความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี มีผู้เห็นด้วยกับหลักการและแนวปฏิบัติของวิทยุชุมชนทั้งในเขตอำเภอเมืองและนอกเขตอำเภอเมืองกว่าร้อยละ 90 เหตุผลของการเห็นด้วยนั้นเป็นเพราะวิทยุชุมชนทำให้ประชาชนได้พูดในสิ่งที่อยากพูดอยากทราบ ได้รับข่าวสารและแลกเปลี่ยนปัญหาที่รัฐบาล ประชาชนจะรู้เรื่องชุมชนดีกว่าราชการ นโยบายมาจากข้างบน ประชาชนผู้ปฏิบัติเองได้ส่งข้อมูลกลับไปให้หน่วยงานราชการได้ทราบ วิทยุชุมชนน่าจะดีกว่าวิทยุชนบท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทุนรับค่าจ้างเปิดเพลงเพลงละพันบาท ผู้ตอบกว่าร้อยละ 90 เห็นด้วยในประเด็นที่ว่า การมีวิทยุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านจัดรายการเอง เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เป็นประชาธิปไตยหมายความว่ามีส่วนร่วมในการออกความเห็นมากขึ้น มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการและเราสามารถใช่วิทยุชุมชนในการตำหนิคนหรือหน่วยงานที่ทำไม่ดีได้ แต่ต้องสุภาพและเสนอวิธีแก้ปัญหาให้ด้วย และในการสอบถามชาวระยของด้วยคำถามคล้ายคลึงกันก็ได้คำตอบใกล้เคียงกันมาก และในขณะที่ชาวระยของเห็นว่าข่าวที่ส่งเป็นข่าวส่วนตัวหรือข่าวชุมชนก็ได้ เช่น ข่าวปากท้องทำมาหากิน ข่าวบวช ข่าวกฐิน ข่าวแต่งงาน ชาวอุบลราชธานีถึงร้อยละ

ละ 25 ในตัวเมืองและร้อยละ 13 ในชนบทเห็นว่าเรื่องส่วนตัวไม่ควรนำมาออกอากาศ ควรใช้ การ์ตูนเป็นสื่อเท่านั้น

ส่วนการฟังรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีนั้น รายการ “ชาวบ้านเฮฮา” มีการรับฟังมากที่สุด มีความชอบเนื้อหาในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการดำเนินรายการและพิธีกรกลุ่มตัวอย่างชอบในระดับปานกลางไปจนถึงระดับมาก รายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 30 รับฟังรายการนี้ และกลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมืองชอบเนื้อหา การดำเนินรายการและพิธีกรในระดับปานกลาง ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างในอำเภออื่นๆ ชอบเนื้อหา การดำเนินรายการและพิธีกรในระดับมาก สำหรับรายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดีมีเฮง” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15 รับฟังรายการนี้และผู้ฟังในอำเภอเมืองพอใจเนื้อหา การดำเนินรายการและพิธีกรในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้ฟังในอำเภออื่นๆ พอใจในระดับมาก ส่วนรายการ “วิถีไท” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 10 รับฟังรายการนี้และผู้ฟังในอำเภอเมืองชอบเนื้อหาการดำเนินรายการและพิธีกรในระดับปานกลาง แต่ผู้ฟังในอำเภออื่นๆ พอใจในระดับมาก

สำหรับการมองเห็นประโยชน์ของรายการและข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงนั้นพอสรุปได้ดังนี้

-รายการ “ชาวบ้านเฮฮา” ให้สาระความรู้ต่างๆ เหตุการณ์บ้านเมืองในอุบลราชธานี รู้ภาษาอีสานและคำถาม ดูแลประชาชนดี ออกข่าวให้เสมอ ส่วนการปรับปรุงนั้นอยากให้เนื้อหามีความหลากหลาย อยากให้พูดเกี่ยวกับนักการเมือง วิจารณ์การทำงานของหน่วยงานต่างๆ ของอุบลราชธานี ควรเสนออาชีพเสริม เอาประชาชนไปออกรายการ และนำเสนอให้น่าสนใจกว่านี้

-รายการ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง” ผู้ฟังได้รับประโยชน์คือ ให้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง เป็นข่าวใกล้ตัว ชาวในท้องถิ่น ทันทเหตุการณ์ปัจจุบัน ให้สิทธิประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการและช่วยชุมชนปรับปรุงให้ถึงที่ไม่ถูกต้อง รวมทั้งสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ส่วนการปรับปรุงคือควรรหาชาวบ้านที่รู้เรื่องเกี่ยวกับพื้นที่จริงๆ เข้ามาคุยภาษาในเนื้อหาบางครั้งเป็นทางการมากเกินไป ฟังไม่เข้าใจสำหรับคนการศึกษาน้อย ควรพูดให้เข้าใจง่ายกว่านี้ และควรอธิบายรายละเอียดของข่าวให้ชัดเจน แม่นยำในส่วนของข้อมูล

-รายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดีมีเฮง” ให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังคือ ได้สาระเกี่ยวกับเรื่องทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การแนะนำอาชีพ เนื้อหาดีประโยชน์ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนการปรับปรุงรายการนั้น ในการพูดเกี่ยวกับโรคภัยใกล้ตัว เลี้ยงสัตว์ ปลูกสวนครัว ทำนา ทอผ้า ควรมีการบอกวิธีและพูดแบบเจาะลึก พิธีกรควรมีอารมณ์ขันบ้างและควรมีเพลงมาคั่นสลับการพูดบ้าง

-รายการ “วิถีไท” นั้น ผู้ฟังเห็นว่ามีความประโยชน์ในแง่ที่ช่วยให้สาระความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้จัก เนื้อหาเข้ากับสังคมไทย ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงคือ รายการดีเกินไปและตรงกับละครโทรทัศน์ ควรนำวิถีไทของคนไทยทุกภาคทุกจังหวัดทยอยมานำเสนอให้ทราบเรื่อยๆ และควรมีรางวัลให้มากๆ เพื่อให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

สำหรับ “รายการวิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง” ทั้งสองช่วงเวลา คือ 11.00-12.00 น. และ 17.00-18.00 น. นั้นมีผู้ฟังฟังพอใจและใช้ประโยชน์เพราะเนื้อหาสาระให้ความรู้ความเพลิดเพลินกับผู้ฟังไม่น่าเบื่อ ผู้ดำเนินรายการพูดได้ดี พูดจาไพเราะผู้ฟังรู้สึกสนุกไปด้วย มีข่าวสารของทางราชการดี รายการดีมีการไปพบไปพูดคุยกับประชาชน ประชาชนร้องทุกข์ได้ มีการซักถามปัญหาที่ตรงไปตรงมา ชอบฟังการสัมภาษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียงหรือข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อสาธารณชน เป็นเรื่องใกล้ตัว หรือเป็นข้อมูลสำหรับการปรับตัวหรือการระมัดระวังตัวในชีวิตประจำวัน วิทยุชุมชนเสนอข่าวให้ผู้ฟังได้รับทราบตั้งแต่เช้ามีดีซึ่งเร็วกว่าสื่ออื่นๆ ส่วนสิ่งที่ต้องการให้ปรับปรุงคือ อยากให้เพิ่มเนื้อหาทางด้านครอบครัวในชุมชน การตลาดของเกษตรกรรม เศรษฐกิจ การเงิน ข่าวอุตุนิยมวิทยา เนื้อหาทางด้านศาสนา ยาเสพติด ข่าว กีฬา การท่องเที่ยวในท้องถิ่น รายการสำหรับวัยรุ่น พิธีกรอยากให้เป็นคนหนุ่มสาว เปลี่ยนเสียงให้มีลีลาทันสมัย วิชาภาษวิจารณ์ด้านต่างๆ บ้าง พูดภาษาถิ่นบ้าง

โดยสรุปแล้ว ในบทที่ 4 เป็นการรายงานโดยย่อของวิทยุชุมชนในสองจังหวัดที่ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลมาในช่วงแรก ในช่วงที่สองของการวิจัยผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลในทั้งสองจังหวัดในเดือนพฤษภาคม 2544 และได้รายงานผลการวิจัยไว้ในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
วาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5 ผลการวิจัยในช่วงหลังของโครงการ

ในช่วงหลังของโครงการ ผู้วิจัยและนิสิตปริญญาโทได้เดินทางไปเก็บข้อมูลที่จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง การรายงานจะแบ่งดังนี้

1. จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2543 ถึง สิงหาคม 2544
2. จังหวัดระยอง ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2544 ถึง สิงหาคม 2544

การรายงานจะเป็นการรายงานควบคู่กันไปทั้งสองจังหวัด ในจังหวัดอุบลราชธานี การดำเนินงานของวิद्यุชุมชนในช่วงหลังจะครอบคลุมตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2543 เพราะมีคณะกรรมการผลิตรายการชุดใหม่เข้ามาทำหน้าที่แทนชุดเก่า ในจังหวัดระยองการดำเนินงานของวิद्यุชุมชนเปลี่ยนไปบ้างหลังจากที่ผู้อำนวยการ สวท.นิสากร ศักดิ์สง่างาม ย้ายไปเป็นผู้อำนวยการ สวท.ที่จังหวัดสระแก้ว และคุณวรวิทย์ นิจจะยะ รักษาการ ผอ.สวท.ระยองอยู่จนถึงสิ้นเดือนเมษายน 2544 โดยมีคุณไพโรจน์ วรรณรักษ์ เข้ามารับตำแหน่ง ผอ.สวท.ระยองแทนตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2544 เป็นต้นไป ฉะนั้นนโยบายและทิศทางของท่านผู้บริหารเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

นอกจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้บริหารรายการวิद्यุชุมชนของ สวท.แล้ว ในกลุ่มที่สองผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ผู้บริหารของสถานีวิทยุอื่นๆ ทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยองที่จัดรายการเกี่ยวกับชุมชน เพื่อทราบทัศนคติเกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุภาคประชาชน ในกลุ่มที่สามผู้วิจัยและทีมงานได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชาวบ้านเพื่อทราบทัศนคติเกี่ยวกับวิทยุชุมชนด้วยความคาดหวังว่า (1) เขาเหล่านั้นจะมีความกระตือรือร้นในการเปิดรับนวัตกรรม (innovations) หรือแนวคิดใหม่มากกว่าคนอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน (2) สามารถเป็นผู้นำความคิดนำแนวคิดใหม่ๆ เหล่านี้ไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชน กลุ่มที่สี่ที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์คือวุฒิสมาชิกบางท่านที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน ผู้วิจัยหวังว่าเมื่อประมวลผลความคิดเห็นของบุคลากรทั้งสี่กลุ่มเข้าด้วยกัน งานวิจัยนี้คงจะได้ข้อมูลเพื่อการวางแผนและนโยบายสำหรับการดำเนินงานของวิद्यุชุมชนของประเทศไทยในระดับหนึ่ง

* คณะกรรมการผลิตรายการวิद्यุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีใหม่ ประกอบด้วยผู้แทนสาขาอาชีพต่างๆ ดังนี้ 1. นพ.ต.นย. อีวันดา ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 2. นายสวาท สุทธิอากาศ เกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุบลราชธานี 3. นายมนัส สุขสบาย รักษาการ ผอ.สวท.วิทยาลัยในวังอุบลราชธานี 4. นายนิมิต สิทธิไทร เลขาธิการหอการค้าอุบลราชธานี 5. ผศ.วิรัช ทองเรือง ประธานโครงการ กพช. 6. นายชัย วงศ์สิงห์ กรรมการบริหารสภาพทนายความภาค 3 7. นายจิรศักดิ์ บางท่าไม้ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 6 ม.อุบลราชธานี 8. นายมีชัย แต่สุริยา กรรมการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี 9. ร.ต.ต.หญิง สุตา งามนิล ประธาน กพส.จังหวัดอุบลราชธานี 10. นางมนัส แก้วประพันธ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน 6 11. นายสุชชัย เจริญมุขยพันธ์ นักจัดรายการท้องถิ่น 12. นายพนภา พันธุ์เพ็ง อาจารย์วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เป็นคำถามที่มีความคล้ายคลึง ในเมื่อทำสำหรับทั้งสี่กลุ่ม เพราะผู้วิจัยต้องการได้มุมมองหลากหลาย เนื่องจากการวิจัยในระยะแรกได้ทราบประเด็นหลักๆ และได้คำตอบที่น่าสนใจหลายประการ คำถามในช่วงหลังของโครงการวิจัยจึงมุ่งเจาะประเด็นของการบริหารวิทยุชุมชนโดยมองจากทัศนคติของผู้บริหารอื่นๆ นอกเหนือจากผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและจากผลของการวิจัยในช่วงแรกของโครงการ ทำให้ผู้วิจัยเห็นปัญหาว่า รายการวิทยุชุมชนไม่มีคนฟัง จึงอยากทราบทัศนคติของผู้นำชุมชนในฐานะตัวแทนชาวบ้านว่าจัดรายการอย่างไรจึงจะมีคนฟัง

สรุปประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

1. ถ้า กศข.จัดสรรคลื่นความถี่ให้ภาคประชาชน 20% ท่านคิดว่าคลื่นนี้ควรจะมีการบริหารอย่างไร

1.1 ให้ประชาชนใช้คลื่นกับสถานีที่ออกอากาศอยู่แล้วประมาณ 20% ของเวลาที่ออกอากาศ

1.2 สร้างสถานีวิทยุชุมชน พร้อมจัดสรรคลื่นให้ประชาชนไปจัดการโดยมีที่เลี้ยง

1.3 ทางเลือกอื่นๆ

2. ท่านคิดว่าปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดทำวิทยุชุมชนของประชาชนมีอะไรบ้างในแง่ของ

-เงินทุน

-บุคลากร (เจ้าหน้าที่ของสถานี, ชาวบ้าน ฯลฯ)

-กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับ

-เทคโนโลยีอุปกรณ์

-อื่นๆ

และท่านคิดว่าปัญหาเหล่านี้แก้ไขได้อย่างไร

3. จากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย ปรากฏว่าชาวบ้านไม่ฟังรายการวิทยุชุมชน/วิทยุท้องถิ่น ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้ฟังฟังรายการของเรา

3.1 ลักษณะรายการควรเป็นอย่างไร

3.2 ลักษณะผู้จัดรายการควรเป็นอย่างไร

3.3 ลักษณะผู้ฟังควรจะมีการโน้มน้าวใจเขาอย่างไร

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน จะมีการเกริ่นนำและเล่าแนวคิดวิทยุชุมชนในประเทศไทยพอสังเขป โดยเฉพาะในคำถามข้อ 1 จะมีการใช้คำพูดให้เข้าใจง่ายกว่านี้ หนึ่งในคำถามข้อ 3 จะมีการสอบถามว่าผู้นำชุมชนเหล่านี้ได้ฟังรายการวิทยุชุมชนของอุบลราชธานี/ระยองหรือไม่ เพราะผู้วิจัยถือว่าผู้นำชุมชนเหล่านี้ก็เป็นชาวนาที่มีบทบาทเป็นผู้ฟังวิทยุชุมชนได้

สรุปประเด็นคำถามและคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มบุคคลในอุบลราชธานีและระยอง

คำถามสัมภาษณ์ข้อ 1

แนวทางการบริหารคลี่คลายความดีของภาคประชาชน 20% ที่ กสช.จะจัดสรรให้ตามพระราชบัญญัติควรจะเป็นอย่างไร

1.1 คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารระดับสูงสถานีวิทยุที่มีรายการเพื่อชุมชนในอุบลราชธานีและระยอง

ผอ.สวท.อุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2544) ผู้บริหาร อสมท.อุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2544) และ ผอ.ทภ.2 (กองทัพภาคที่ 2) อุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2544) มีทรรศนะที่คล้ายคลึงกันว่า ควรแบ่งเวลาให้ประชาชนมาจัดที่สถานี 20% การสร้างสถานีให้ประชาชนเลย ในระยะแรกโดยลงทุน 10 ล้านบาทจะเป็นการทำที่รวดเร็วเกินไป ประชาชนควรมีเจ้าหน้าที่สถานีเป็นพี่เลี้ยงให้โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคนิค ทาง สวท.ได้ปฏิบัติภารกิจนี้มาแล้วโดยมีคณะอนุกรรมการผลิตรายการมาโดยตลอด โดยใช้ชื่อรายการว่า “วิทยุท้องถิ่นอุบลราชธานี” ออกอากาศจันทร์ถึงศุกร์ 9.00-11.00 น. โดยครอบคลุมเรื่องของกฎหมาย เกษตร ศึกษาธิการ สุขภาพจิต สุขภาพกาย และการเมืองเป็นวันๆ ไป ผู้บริหาร อสมท.อุบลราชธานีชี้แจงว่า ขณะนี้ อสมท.มีรายการเพื่อชุมชนอยู่แล้วคือรายการ “จับกระแสสุดแกล้งกันหน่อย” ผู้บริหารท่านนี้มีทรรศนะว่า การที่ประชาชนมาใช้คลี่คลายความดีของสถานีโดยใช้เวลา 20% จะเหมือนกับประชาชนได้เกราะป้องกันของสถานีจากโอกาสที่ถูกแทรกแซงนักรบการเมืองท้องถิ่น เพราะถ้าประชาชนมีคลี่คลายความดีเองก็คงต้องมีเงินทุน ซึ่งในที่สุดคงหนีไม่พ้นการพึ่งพานายทุน หรือนักรบการเมืองและประชาชนก็จะถูกครอบงำในเรื่องสิทธิการแสดงออก (สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2544) สำหรับสถานีกองทัพภาคที่ 2 มีรายการวิทยุเพื่อชุมชนที่ดำเนินรายการโดยนักจัดรายการอาชีพ (คือไม่ใช่ประชาชนเข้าไปจัด) คือรายการ “ร่วมคิดร่วมทำ” รายการมีแนวการจัดเหมือน “ร่วมด้วยช่วยกัน” และสถานีวิทยุ 1 ปณ.ก็มีรายการเพื่อชุมชนเช่นกันคือ “นิตยสารทางอากาศ” ซึ่งก็ดำเนินรายการโดยนักจัดรายการมืออาชีพ โดยสรุปคือ สถานีวิทยุในอุบลราชธานีมี 4 สถานีหลักที่กล่าวได้ว่ามีรายการวิทยุเพื่อชุมชนแต่ สวท.เป็นสถานีเดียวที่ให้ประชาชนชั้นกลาง (ซึ่งยังไม่ใช่ชาวบ้าน) เข้ามาทดลองจัดโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ผู้บริหารสถานีวิทยุที่ระยองที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ได้แก่ ผู้บริหารสวท.ระยอง (สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2544) ผู้บริหารสถานีวิทยุราชดำริสัมพันธ์ (สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2544) ผู้บริหารสถานีวิทยุ อสมท. (สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2544) ตัวแทนผู้บริหารสถานีอุดุนิยมวิทยา (สอต.ระยอง) สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2544 และ ผู้บริหารสถานีวิทยุประมงชายฝั่ง (สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2544) เป็นที่น่าสังเกตว่าสถานีวิทยุเหล่านี้

นี้ ยกเว้น อสมท.เป็นสถานีวิทยุของทางราชการ ต่างก็ให้ออกชนเข้าช่วงเวลาไปจัดรายการทั้งสิ้น ยกเว้นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ผู้บริหารสถานีวิทยุเหล่านี้ส่วนใหญ่มีทรรศนะตรงกันว่าควรให้ชาวบ้านมาจัดสรรรายการที่สถานีวิทยุที่มีอยู่แล้วประมาณ 20% ของเวลา โดยมีเหตุผลว่าเพราะชาวบ้านมีความคุ้นเคยกับสถานีวิทยุเหล่านี้และประหยัดด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารบางท่านก็มีทรรศนะว่าควรจะมีการตั้งคณะกรรมการจากฝ่ายประชาชนหรือชาวบ้านมาร่วมทำงานกับฝ่ายสถานีตั้งแต่ฝ่ายนโยบายและฝ่ายบริหาร คณะกรรมการนี้ควรสามารถสะท้อนความเห็นของประชาชนได้และจะได้ทำความเข้าใจกันก่อนว่า การจะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลจะทำได้ระดับไหน อย่างไร เพราะบางครั้งการวิจารณ์รัฐบาลแสดงถึงความไม่เข้าใจของทางฝ่ายประชาชน อย่างไรก็ตาม มีผู้บริหารสถานีวิทยุบางคน (ส่วนน้อย) เห็นว่า การจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชน 20% นั้นควรจัดหาคคลื่นให้ประชาชนไปบริหารกันเองเลย เหตุผลคือไม่อยากให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมใช้สถานีเดียวกันเพราะหากมีความผิดพลาดเช่น พูดรุณแรง ทางสถานีต้องรับผิดชอบ

เป็นที่น่าสังเกตว่าจากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์เนื้อหา สถานีวิทยุเหล่านี้ต่างก็มีรายการเพื่อชุมชนทั้งสิ้นดังตารางสรุปย่อต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จังหวัดอุบลราชธานี

ชื่อสถานีและคลื่น	ชื่อรายการ/ เวลา	ผู้ดำเนินรายการ	รูปแบบรายการ	เนื้อหาของรายการ	การเสียดค่าเช่าเวลา/ โฆษณา
สวท.อุบลราชธานี FM.98.5 เมกะเฮิรตซ์	“วิทยุท้องถิ่น อุบลราชธานี” จันทร์-ศุกร์ 9:00-11:00 น.	ผศ.วิรัช ทองเรือง และคณะ (แพทย์ ทนายความ เกษตรกร อาจารย์ ฯลฯ)	พิธีกรพูดหรือ สนทนาให้ความรู้ มีการออกไป สัมภาษณ์เชิญผู้ มาร่วมรายการ มี โทรศัพท์จากผู้ฟัง มาร่วม	สาระความรู้ที่เป็น ประโยชน์ครอบคลุม กฎหมายสา ธารณสุข ศึกษา เกษตรและ สหกรณ์ ฯลฯ	ไม่เสียดค่าเช่าเวลา ไม่ มีโฆษณา
อสสมท. FM.107.0 เมกะเฮิรตซ์	“จับกระแสดูแล กันหน่อย” จันทร์-ศุกร์ 11:00-12:00 น.	คุณรัตนาดี พันธุรัตน์อิสระ และคุณนันทิยา มีแนว	พิธีกรพูดมีการ สัมภาษณ์ ผู้ฟัง โทรศัพท์มาร่วม รายการ	สื่อกลางกระจาย ข่าว ชาวบ้านโทร มาร้องทุกข์	ผู้จัดทั้งสองเป็นนัก จัดรายการอิสระ เสีย ค่าสถานที่แต่ไม่มี โฆษณา (เป็นราย การเดียวที่บริการชุม ชนโดยไม่มีโฆษณา) ไม่เปิดเพลง
1 ปณ (กรม ไปรษณีย์โทรเลข) FM.102.0 เมกะเฮิรตซ์	“นิตยสารทาง อากาศ” จันทร์-อาทิตย์ 7:30-8:00 น.	คุณสมศักดิ์ รัตน์เสรี และคุณ กำพล เพชรแดง	พิธีกรพูด อ่านจด หมายจากผู้ฟัง	ข่าว ร้องทุกข์	ไม่เสียดค่าเช่าเวลา ไม่มีโฆษณา
ทภ. 2 (กองทัพภาคที่ 2) FM 95.75 เมกะเฮิรตซ์	“ร่วมคิดร่วมทำ” จันทร์-ศุกร์ 9:30-11.30 น.	คุณสุชัย เจริญมุขยพันธ์	เหมือน “ร่วมด้วย ช่วยกัน” มีพิธีกร ดำเนินรายการ และให้ผู้ฟัง โทรศัพท์เข้ามา	การร้องทุกข์ของ ชาวบ้าน มีการติด ต่อหน่วยราชการ ให้มารับเรื่องร้อง ทุกข์และแก้ไขด้วย	ผู้จัดเป็นนักจัดรายการ อิสระ เสียดค่าสถานี มี โฆษณา

จังหวัดระยอง

ชื่อสถานีและคลื่น	ชื่อรายการ/ เวลา	ผู้ดำเนินรายการ	รูปแบบรายการ	เนื้อหารายการ	การเสียดำเข้าเวลา/ โฆษณา
สวท.ระยอง FM.91.75 เมกะเฮิรตซ์	“วิทยุท้องถิ่นเพื่อ คนระยอง” จันทร์-ศุกร์ 10:30-11:00 น.	คุณศิริวรรณ บุญมี ยกเว้นวัน พฤหัสบดีดำเนิน รายการโดยคุณ ศิลาปชัย แซ่เจ็ย	พิธีกรพูด หรือ สนทนากับ แขกรับเชิญ มีการสัมภาษณ์ผู้ รับ	สิ่งที่เป็นสาระ เช่นโครงการชยะ แลกใช้ มลภาวะ กับโรงงานอุตสาหกรรม	ผู้จัดเป็นเจ้าหน้าที่ สถานี มีประชาชนมา ร่วมจัดในวันพฤหัสบดี และวันอาทิตย์ ไม่เสีย ค่าสถานี ไม่มีโฆษณา
	“บทกวีรักชีวิต” เสาร์และอาทิตย์ 9:00-10:00 น.	อาจารย์ฐาปกรณ์ โสธนะ	พิธีกรอ่านบทกวี พร้อมเปิดเพลง เก่า	บทกวีที่ประชาชน ส่งมาประกอบกับ เพลงเก่า ๆ เนื้อ หาทางด้านศิลป วัฒนธรรม	ไม่เสียค่าสถานี ไม่ มีโฆษณา
อสมท. FM.96.75 เมกะเฮิรตซ์	“อสมท.เพื่อ ชุมชน” จันทร์-อาทิตย์ 14:00-15:00 น.	คุณวิภา ทองเทพ	พิธีกรเชิญกลุ่มผู้ มาร่วมสนทนา	สาธารณสุข กลุ่ม แม่บ้าน กฎหมาย ฯลฯ	ผู้จัดเป็นเจ้าหน้าที่ของ บริษัท ฟาติมา จำกัด ประมวลเวลาของอสมท. ได้ประมาณ 75% ราย การนี้ฟาติมาจัดทำให้ ไม่มีโฆษณา
ราชดำริสัมพันธ์ (ตำรวจ) FM.102.75 เมกะเฮิรตซ์	“สุนเครื่องช่วย ชุมชน” พฤหัสบดี 13:00-14:00 น.	คุณสุมาลี อินนา	พิธีกรเชิญกลุ่มผู้ มาสนทนา มา ช่วยกันแก้ปัญหา	หยิบประเด็นที่ ชุมชนกำลังสนใจ มาพูด	ผู้จัดเป็นเจ้าหน้าที่ ของสถานี ไม่เสียค่า สถานี ไม่มีโฆษณา
กรมประมง FM 100.75 เมกะเฮิรตซ์	“คุยเฟื่องเรื่อง ประมง” จันทร์-อาทิตย์ 5:00-6.00 น.	คุณไพบุลย์ สุวรรณวัตร	เชิญเจ้าหน้าที่ เกษตรจังหวัดมา พูดคุยให้ความรู้	เทคนิคการเพาะ เลี้ยง อนุรักษ์พันธุ์ พืชผลทางการ เกษตร เปิดเพลง สลับบ้าง	ผู้จัดเป็นเจ้าหน้าที่ ของสถานี ไม่เสียค่า สถานี ไม่มีโฆษณา
สอต. (สถานีอุตุ นิคมวิทยา) FM.105.75 เมกะเฮิรตซ์	“สอต.เพื่อชุมชน” จันทร์-เสาร์ 12:00-12:30 น.	คุณเบญญาทิพย์ ปราดำ และคุณนพภู ศรีเศรษฐา	เชิญหน่วยราชการ มาพูดคุยเกี่ยวกับ ประเด็นสำคัญ	ข่าวบริการ ข่าว สมัครงาน ปัญหา เกี่ยวกับหน่วยงาน ราชการ ไม่เปิด เพลง	ผู้จัดเป็นเจ้าหน้าที่ของ บริษัท Smart Bomb จำกัด ซึ่งประมวลเวลา ของสอต.ได้ การจัดไม่ ต้องเสียค่าสถานีให้ สอต. ไม่มีโฆษณา

จากการประเมินคร่าวๆ เราพอสรุปได้ว่า เวลาที่ให้แก่รายการวิทยุที่เป็นเรื่องของชุมชนนั้นเป็นเวลาที่เลือกสรรพอประมาณว่าจะสามารถเข้าถึงผู้ฟังเป้าหมาย แต่ไม่ใช่เวลา prime time ซึ่งจะมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยสรุปเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วทั้งสองจังหวัดมีรายการวิทยุชุมชนที่ทดลองให้ประชาชนจัดรายการในระดับของการมีส่วนร่วมที่ต่างกัน มีคำกล่าวที่ว่า สถานีวิทยุต่างๆ ในทั้งสองจังหวัดริเริ่มจัดตั้งรายการวิทยุเพื่อชุมชน เพื่อจะขอความชอบธรรมในการได้รับอนุมัติคลื่นความถี่ในอนาคตเป็นการอ้างว่า “ทำเพื่อชุมชน” ในทรรศนะนี้ผู้วิจัยคิดว่า แม้มีมูลเหตุจูงใจเช่นนั้น ก็ถือเป็นการริเริ่มอย่างหนึ่ง และเพื่อให้มีความแน่ใจ กฎหมายประกอบการอาจจะต้องเข้ามามีบทบาทให้สถานีทุกแห่งทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจัดสรรเวลาให้ภาคประชาชน 20% พร้อมเวลาออกอากาศที่เหมาะสมก็เป็นได้

1.2 คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนที่มีส่วนร่วมในการผลิตรายการวิทยุเพื่อชุมชนในทั้งสองจังหวัด

จากการสัมภาษณ์ ผศ.วิรัช ทองเรือง แห่งสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี และนายชัย วงศ์สิงห์ แห่งสภาพนายความ 3 จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งสองท่านมีความเห็นว่า ต้องสร้างอุดมการณ์และแนวคิดในการทำวิทยุชุมชนแก่ประชาชน ประชาชนสามารถเข้ามาร่วมผลิตรายการกับสถานีเดิมที่มีอยู่แล้วก็ได้ การที่จะให้ประชาชนรวมตัวขอคลื่นความถี่หรือรัฐจะลงทุนสร้างสถานีในราคา 10 ล้านบาท ยังเป็นเรื่องในอนาคต ถ้าให้ประชาชนมาจัดรายการ ควรทดลองงานก่อน 3-6 เดือน ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะออกอากาศคือ 5.00-7.00 น. 12.00-12.30 น. และ 17.00-18.30 น. คือช่วงเช้าก่อนออกไปทำไร่นาหรือ ตอนเที่ยงในช่วงพักเที่ยงและตอนเย็นหลังจากกลับจากทำไร่นาและก่อนที่โทรทัศน์จะมาแย่งคนดูไป ทั้งสองท่านมีความเห็นว่าไปผู้ประกาศไม่จำเป็นและถ้าพูดภาษาถิ่นได้ก็จะดี ส่วนคุณศิลปชัย แซ่เจ็ย ประธานกองทุน SIF ของธนาคารออมสิน จัดรายการให้วิทยุชุมชนระยะของที่ สวท.เฉพาะวันพฤหัสบดี 10.30-11.30 น. คุณศิลปชัย กล่าวว่า ต้องค่อนข้างระวังตัวในการจัดรายการ เพราะทางสถานีเกรงว่าจะมีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของหน่วยงานราชการหรือพูดจารุนแรงในการออกอากาศ คุณศิลปชัยเคยจะนำผลงานกลอนออกอากาศแต่ทางสถานีพิจารณาแล้วว่าไม่เหมาะสมเพราะ “คำพูดรุนแรงเกินไป เขาต่อว่าผมมา” (สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2544) ส่วนอาจารย์รูปกรณ์ โสธนะ ศึกษาพิเศษ อำเภอมือง จังหวัดระยอง ผู้จัดการ “บทกวีกับชีวิต” ในวันเสาร์และอาทิตย์เวลา 9.00-10.00 น. (สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2544) มีทรรศนะว่า การใช้เวลาของ สวท.ดีอยู่แล้ว ประชาชนควรได้รับการสนับสนุนให้มาจัดรายการวิทยุชุมชน ส่วนเรื่องการเซ็นเซอร์รายการนั้น รายการศิลปวัฒนธรรม อนุรักษสิ่งแวดล้อม เพลงเก่าเช่นของอาจารย์จะไม่มีปัญหาเพราะแนวของอาจารย์ไม่กระทบด้านการเมือง การปกครอง การออกอากาศโดยใช้ทั้งภาษากลางและภาษาละของไม่เป็นปัญหาสำหรับชาวระยอง

จากการสัมภาษณ์คุณอำนาจ ส่างสินธุ์ ซึ่งเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษและเป็นเจ้าหน้าที่ในทีมงานองค์การพิสัยของ SIF มีความเห็นว่า การไปใช้คลื่นสถานีอื่นจากประสบ

การณ์ที่เคยมีมา สถานีจะตรวจบท (script) ก่อน ประชาชนไม่มีสิทธิดำเนินรายการ และเวลาที่ได้จะเป็นเวลาที่สถานีไม่ต้องการแล้ว เช่น 14.00-15.00 น. แต่จริงๆ แล้วประชาชนระยองยังไม่ตื่นตัวในเรื่องนี้ (สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2544) คุณสมเกียรติ ชมพูพาน ปลัดอำเภอตำบลตะพง เห็นด้วยกับทรศนะที่ว่าสถานีมักจะจัดเวลาที่ไม่ต้องการแล้วมาให้รายการเกี่ยวกับชุมชน ปลัดสมเกียรติมีความเห็นว่าถ้าให้ชุมชนบริหารจัดการคลื่นความถี่ 20% จะเป็นความภาคภูมิใจมาก และความภาคภูมิใจนี้จะมีพลัง “เวลาไปขอใช้สถานีอื่นเราเหมือนลูกเมียน้อย โฆษณาก็มาก” ปลัดสมเกียรติเห็นว่าถ้าให้ประชาชนสร้างเครือข่ายขึ้นมาเอง ให้เวลาที่เหมาะสมและให้บริหารจัดการกันเอง คาดว่าวิทยุชุมชนคงจะดำเนินการไปได้ “อย่างผู้ใหญ่บ้านศิลปชัย สกุกกล้า ซึ่งเคยเป็นประธานชมรมหอกระจายข่าว ทำรายการร่วมกับ สวท. อยู่พักหนึ่ง เขาก็เป็นคนมีฐานะ มีเครือข่าย คิดว่าคงทำได้”

โดยสรุปแล้ว ในทรศนะของประชาชนผู้มาร่วมจัดรายการ การใช้คลื่นความถี่ของสถานีวิทยุที่มีอยู่แล้วน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดสำหรับการทำรายการวิทยุชุมชน แต่ในที่สุดแล้ว การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายสำหรับจังหวัดที่พร้อมเพื่อขอคลื่นความถี่ที่ดี การจัดตั้งสถานีวิทยุ 10 ล้านบาทเป็นของชุมชนก็น่าจะมีการศึกษาความเป็นไปได้เตรียมไว้ในอนาคตด้วย

1.3 คำให้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

ดังได้กล่าวแล้วว่าผู้วิจัยได้จัดการสัมภาษณ์ (group interview) ในหมู่ผู้นำชุมชนทั้งสองจังหวัด ในจังหวัดอุบลราชธานี การสนทนาหรือการสัมภาษณ์กลุ่มได้กระทำระหว่างวันที่ 16 ถึง 22 พฤษภาคม 2544 เป็นเวลา 10 ครั้ง ในหมู่ผู้นำชุมชน 10 อำเภอ (ดูรายละเอียดบทที่ 3)

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ยอมรับว่าเรื่องวิทยุชุมชนเป็นแนวคิดที่ใหม่มาก อย่างไรก็ตามทุกคนสนใจที่จะเข้าร่วมในการจัดทำรายการวิทยุชุมชนถ้าได้รับการฝึกอบรมบางคนเคยร่วมออกอากาศมาแล้ว การไปออกอากาศที่ สวท.อุบลราชธานีเป็นสิ่งที่ผู้นำชุมชนสนใจ แต่ที่จะไปได้สะดวกมีแต่อำเภอเมืองและอำเภวารินชำราบซึ่งอยู่ห่างจาก สวท.ไม่กี่กิโลเมตร ส่วนการรวมตัวขอคลื่นความถี่และการเข้าดำเนินการในสถานีวิทยุซึ่งรัฐจะสร้างให้ (10 ล้านบาท) เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและต้องการเวลาที่จะเรียนรู้

การสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชนในจังหวัดระยองกระทำระหว่างวันที่ 9 ถึง 14 พฤษภาคม 2544 ในกลุ่มคณะกรรมการกองทุน SIF ที่อำเภอเมืองและในกลุ่มผู้นำชุมชน ใน 6 อำเภอ รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง คุณศิลปชัย แซ่เจีย ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการกองทุน SIF เป็นผู้จัดทำรายการวิทยุชุมชนที่ สวท.ระยองอยู่ทุกวันพฤหัสบดี ฉะนั้นคณะกรรมการชุดนี้จึงมีความรู้เรื่องวิทยุชุมชนอยู่บ้างพอปรกัเป็น “ชนชั้นกลาง” ไม่ใช่ประชาชนระดับรากหญ้า จึงสนใจเรื่องข่าวสารบ้านเมือง คณะกรรมการกองทุน SIF มีความเห็นว่า ควรจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชน 20% จากทุกสถานี และในห้วงเวลาอาจสร้างสถานีประจำอำเภอหรือหมู่บ้านก็ได้ จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนใน 6 อำเภอ ผลปรากฏว่า ผู้นำชุมชนสนใจการจัดรายการวิทยุชุมชนมากเพราะจะทำให้ชาวบ้านหูตากว้างขวางขึ้น แต่ควรมีการจัดอบรมให้ก่อน เป็นที่น่า

สังเกตว่าผู้นำชุมชนเหล่านี้ซึ่งในอีกบทบาทหนึ่งคือผู้ฟังไม่ได้รับฟังรายการของ สวท.ระยองเท่าใดนัก เป็นเพราะกำลังส่งและเสาะอากาศมีปัญหา ฉะนั้นผู้นำบางคนจึงแสดงความเห็นว่า การไปจัดที่สถานีต่างๆ โดยมีการจัดสรรคลื่นให้ 20% อาจจะได้ไม่ได้เวลาออกอากาศที่ดีก็เป็นได้

โดยสรุปแล้ว ผู้นำชุมชนสนใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนมาก และถ้าได้รับการอบรมก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือเพราะถือว่าเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ส่วนเรื่องการรวมตัวขอคลื่นความถี่ การจัดตั้งสถานีเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน ซึ่งต้องการการอธิบายขยายความในเวลาต่อไป

1.4 คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิก

จากการสัมภาษณ์นายแพทย์นรินทร์ พิทักษ์วัชร วุฒิสมาชิกจังหวัดอุบลราชธานี และคุณทวีป ชวัญบุรี วุฒิสมาชิกประจำจังหวัดระยอง นายแพทย์นรินทร์ซึ่งเคยเข้าร่วมในคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีในระยะแรกได้แสดงทรรศนะว่า ในตอนต้นของการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ควรจะมีการผสมผสานร่วมกับสถานีวิทยุของทางราชการไปก่อน ทั้งในด้านการบริหาร รายการที่จะจัดและด้านเทคนิคอุปกรณ์ นายแพทย์นรินทร์มองว่าสื่อจะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ด้วยการให้ชาวบ้านออกอากาศจากวิทยุผ่านไปยังหอกระจายข่าวจะช่วยให้ชาวบ้านรับทราบโดยทั่วกัน เพราะปัจจุบันคลื่นวิทยุยังไม่ถึง หอกระจายข่าวจะมีบทบาทอย่างมาก (สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2544) ส่วนวุฒิสมาชิก ทวีป ชวัญบุรี ซึ่งมีรายการประจำช่วงเช้าที่สถานีวิทยุ อสมท.ระยองได้ให้ทรรศนะว่า การจัดสรรคลื่นความถี่ 20% ให้ภาคประชาชนนั้น ควรให้เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมด้วยในการกำหนดคลื่นความถี่ ซึ่งตอนแรกก็ควรจะให้ใช้เวลาร่วมกับสถานีต่างๆไปก่อน ส่วนการบริหารและจัดรายการนั้นเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุควรจะเป็นที่เล็งลึกกระยะหนึ่ง

โดยสรุปแล้ว ในภาพรวมจากการสัมภาษณ์บุคลากร 4 กลุ่มเกี่ยวกับการจัดสรรคลื่นความถี่ให้ภาคประชาชน 20% ส่วนใหญ่มีทรรศนะว่า ควรจะให้ประชาชนมาใช้คลื่นร่วมกับสถานีวิทยุที่มีอยู่แล้วโดยให้เจ้าหน้าที่ของสถานีคอยดูแลฝึกฝนและให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคอุปกรณ์ไประยะหนึ่งก่อน การเข้ามาร่วมในระยะแรกคงเป็นการให้ผลิตรายการ ส่วนการมีส่วนร่วมระดับต่างๆ ตามทรรศนะของ รศ.จุมพล รอดคำดี จนถึงขั้นเป็นเจ้าของสถานีคงเป็นโครงการที่ต้องใช้เวลา แต่ประชาชนที่เคยจัดหรือเข้าร่วมในรายการวิทยุชุมชนมองเห็นศักยภาพของเครือข่ายประชาสังคมที่จะรวมตัวกันขอคลื่นความถี่และมีสถานีวิทยุของตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่าง สวท.อุบลราชธานีและ สวท.ระยอง สวท.อุบลราชธานีให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและการผลิตรายการวิทยุชุมชนในขณะที่ สวท.ระยองให้ประชาชนเข้ามาร่วมผลิตรายการบางวันเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนทั้งสองจังหวัดก็แสดงความสนใจและความกระตือรือร้นที่จะร่วมในการดำเนินงานของวิทยุชุมชนแต่ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับอุปสรรคบางอย่างซึ่งจะเป็นคำถามในการสัมภาษณ์ข้อต่อไป

คำถามสัมภาษณ์ข้อ 2

จากมุมมองของท่าน ท่านคิดว่าปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดทำวิद्यุชุมชนมีอะไรบ้าง ในแง่ของเงินทุน บุคลากร กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ อุปกรณ์และเทคโนโลยี และท่านคิดว่าจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร

2.1 ปัญหาเงินทุน

2.1.1 คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในอุบลราชธานีและระยอง

ผู้บริหารสถานีวิทยุในอุบลราชธานีกล่าวว่ายินดีให้ความร่วมมือ เพราะฉะนั้นเรื่องเงินทุนไม่ใช่ปัญหาใหญ่เพราะไม่มีค่าเช่าสถานี่ อาจจะให้มีสポンเซอร์ของรายการโดยกำหนดช่วงเวลาโฆษณา แต่สิ่งที่ผู้บริหารสถานี่บางคนเป็นห่วงคือ การแทรกแซงของนักรการเมืองท้องถิ่นที่เป็นผู้อุปถัมภ์รายการ ทางแก้ไขคือต้องมิกฎหมายกำหนดให้ประชาชน มาใช้สถานี่ของทางราชการหรือรัฐวิสาหกิจจะได้เป็นโล่ป้องกันตัวประชาชนเอง ส่วนเรื่องเก็บเงินจากชาวบ้านในฐานะสมาชิกวิद्यุชุมชนนั้นไม่ควรทำเพราะชาวบ้านอุบลราชธานียากจนมาก (สัมภาษณ์ 16-22 พฤษภาคม 2544)

ในระยองผู้บริหารสถานีวิद्यุมีความเห็นว่าภาคเอกชนที่ได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ 40% ควรนำเงินมาอุดหนุนภาคประชาชนบ้าง หรืออาจมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการวิद्यุชุมชน โดยระดมทุนจากบริษัทต่างๆ ผู้บริหารสถานี่ต่างๆ มีความเห็นแตกต่างกันบ้างในเรื่องของสポンเซอร์ บางท่านเห็นว่าอาจมีผู้อุปถัมภ์รายการแต่ไม่ควรโฆษณาสินค้า อาจจะกล่าวคำขอบคุณผลิตภัณฑ์นั้นเท่านั้นสั้นๆ ประมาณ 1 ประโยค บางท่านเห็นว่าไม่ควรโฆษณาเลย เพราะกลัวอิทธิพลของนักรการเมืองท้องถิ่นเข้ามาแทรกแซงโดยเป็นผู้อุปถัมภ์รายการวิद्यุชุมชน

โดยสรุปแล้ว ผู้บริหารสถานีวิद्यุทั้งสองจังหวัดเห็นว่าถ้ามีโฆษณา กฎหมายควรกำหนดกรอบให้ชัดเพื่อมิให้เกิดปัญหาดังเช่นปัจจุบัน โฆษณาจำเป็นเพราะมาช่วยค่าใช้จ่าย แต่ขณะเดียวกันการเมืองท้องถิ่นก็มีโอกาสเข้าแทรกแซงได้ง่าย (สัมภาษณ์ 9-14 พฤษภาคม 2544)

2.1.2 คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้มาร่วมจัดรายการวิद्यุชุมชนอุบลราชธานีและระยอง

ผศ.วิรัช ทองเรือง และ ทนายชัช วงศ์สิงห์ มองว่าเงินทุนที่ได้ควรมาจากรัฐ คือรัฐต้องจัดสรรงบให้เพราะรัฐได้กำไรทางอ้อมอยู่แล้ว เนื่องจากถ้าชุมชนเข้มแข็งแล้วก็จะเกิดประโยชน์แก่รัฐมากที่สุด ประโยชน์ของการที่ประชาชนจะช่วยกันออกเงินให้วิद्यุชุมชนเป็นสิ่งที่ดีถ้าทำได้ แต่เกรงว่าในที่สุดประชาชนคงไม่มีเงินพอและคงต้องพึ่งระบบผู้อุปถัมภ์รายการ ทั้งสองท่านคิดว่าการมีโฆษณาเป็นสิ่งที่พอยอมรับได้ แต่ขอให้พูดสั้นๆ แค่ “ขอขอบคุณ ชื่อสินค้า” ที่ให้การสนับสนุน ในกรณีนี้ที่เกรงว่านักรการเมืองท้องถิ่นจะมาหาเสียงในรูปแบบของผู้อุปถัมภ์รายการ ประชาชนจะเป็นคนตัดสินใจ และในที่สุดคนก็จะเลิกฟังไปเอง (สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2544)

ทางด้านผู้จัดรายการที่ระยองนั้น เห็นว่าเรื่องค่าใช้จ่ายแม้ไม่ใช่เรื่องใหญ่แต่ควรมีเงินช่วยในเรื่องการเดินทางมาออกอากาศ ซึ่งรัฐควรสนับสนุนในเรื่องนี้ การโทรศัพท์รายงานข่าวจากในหมู่บ้านหรือการส่งแฟกซ์จากอบต.ควรจะไม่เสียค่าใช้จ่ายจากต้นแหล่งเพราะอบต.จะมีงบประมาณในด้านนี้ การมีผู้อุปถัมภ์รายการโฆษณาเป็นช่องทางให้การเมืองเข้าแทรกแซงเพราะเพียงแค่เอ่ยว่ารายการนี้ได้รับการสนับสนุนโดย ชื่อของ ส.ว.หรือ ส.ส. ก็จะเหมือนตอกย้ำชื่อนี้ให้ประชาชนได้ยินทุกวัน ซึ่งจะทำให้เกิดความชินหูและคล้อยตามได้ง่าย (สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2544)

2.1.3 คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและระยอง

ผู้นำชุมชนทั้ง 10 อำเภอในอุบลราชธานีมีความเห็นว่าทางรัฐควรจัดงบประมาณมาให้หรืออาจจะต้องกองทุนหมู่บ้าน หรือนำงบประมาณของอบต.มาใช้ แต่ต้องเป็นคำสั่งจากรัฐบาลเพราะชาวบ้านไม่มีอำนาจสั่ง ผู้นำชุมชนเห็นว่าไม่ควรเก็บเงินจากชาวบ้านเพราะพวกเขาบ้านยังไม่เห็นประโยชน์ การขอโฆษณาคงพอขอได้จากร้านค้าในชุมชน

ส่วนผู้นำชุมชนในระยองมีความเห็นคล้ายคลึงกับผู้นำชุมชนในอุบลราชธานีตรงที่ว่ารัฐบาลควรให้การสนับสนุนในด้านการเงิน ควรมีการทำผู้อุปถัมภ์รายการได้จากร้านค้าหรือโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ส่วนการเก็บเงินจากชาวบ้านนั้นมีความเห็นเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าคงเป็นไปได้ยากเพราะชาวบ้านยังไม่เห็นประโยชน์จากวิทยุชุมชน อีกฝ่ายเห็นว่าเป็นไปได้เพราะโรงงานอุตสาหกรรมมีรายได้พอจะจ่ายได้ อื่นๆ การเก็บเงินจากการฝากข่าวประชาสัมพันธ์ในอัตราพอสมควรก็เป็นวิธีการทำรายได้ทางหนึ่งด้วย

2.1.4 คำให้สัมภาษณ์วุฒิสมาชิกจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

วุฒิสมาชิกจังหวัดอุบลราชธานีคือนายแพทย์ธีรวัชร พิทักษ์วัชร เห็นว่าการมีเครือข่ายประชาชนสังคม ทำให้ระดมทุนได้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น กองทุนปฏิรูปการศึกษา กองทุนเคลื่อนไหว สมัชชา/สมาคมของจังหวัด เครือข่ายนี้มีในระดับภูมิภาคซึ่งช่วยระดมทุนได้ด้วย หากจะให้เก็บเงินจากประชาชนเพื่อดำเนินการเรื่องวิทยุชุมชนคงเป็นไปได้ยาก อาจจะมีการจัดงบประมาณโดยแบ่งเงินจากภาคเอกชนมาให้ภาคประชาชน แต่ทั้งนี้ต้องจัดผ่าน กสช. อย่างเป็นทางการอย่าให้เอกชนรู้สึกว่าการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่เป็นธรรม

วุฒิสมาชิกจังหวัดระยองคือคุณทวีป ชวัญบุรี มีความเห็นคล้ายกับนายแพทย์ธีรวัชร คือ รัฐบาลหรือ กสช.ควรจัดสรรเงินจากภาคเอกชนที่ได้คลื่น 40% มาให้ภาคประชาชน ประชาชนคงไม่ยอมที่จะบริจาคให้แก่วิทยุชุมชน รู้สึกว่าฟังฟรีมาตลอด คุณทวีปมีความเห็นว่าประชาชนอาจรับโฆษณาจากท้องถิ่นได้ และบางส่วนให้การสนับสนุนจาก อบต. การรับเงินค่าโฆษณาหรือจากผู้อุปถัมภ์รายการนั้นอาจกำหนดให้โฆษณาได้เป็นจำนวนนาที่ในหนึ่งชั่วโมง

สรุปว่า สำหรับปัญหาเงินทุนนั้น หลายฝ่ายเห็นว่าเงินสนับสนุนควรมาจากรัฐก่อน โดยจัดสรรจากกำไรที่ได้รับจากภาคเอกชนบ้าง บางส่วนเป็นเงินหม จากอบต. จากเงินค่าโฆษณาหรือผู้อุปถัมภ์รายการที่อาจจะต้องกำหนดระยะเวลาในการโฆษณา ส่วนการเก็บเงินรายคนจากประชาชนในหมู่บ้านนั้นดูจะเป็นไปได้ยาก

2.2 ปัญหาบุคลากร

2.2.1 คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยในอุบลราชธานีและระยอง

ในอุบลราชธานีมีบางสถานีให้ประชาชนชั้นกลางมาผลิตและจัดรายการซึ่งสามารถทำเองได้ แต่ระดับชาวบ้านประชาชนคงยังไม่มีความสามารถ นอกจากขาดทักษะแล้ว ประชาชนมักจะมาจัดรายการไม่สม่ำเสมอเพราะเป็นอาสาสมัครมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ต้องจัดเจ้าหน้าที่ไว้คอยทำหน้าที่แทน (stand by) ในระยงนั้นประชาชนที่ไปจัดรายการเป็นผู้นำชุมชนหรือปัญญาชนที่มีความรู้ ชาวบ้านเข้าร่วมด้วยในลักษณะเป็นวิทยากรหรือให้สัมภาษณ์ ถ้าให้จัดรายการเองก็จะมีปัญหาเรื่องความไม่สม่ำเสมอของการมาจัดรายการเช่นเดียวกับอุบลราชธานี นอกจากนี้ชาวบ้านต้องการการฝึกทักษะในการจัดรายการอย่างแน่นอน ควรขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาให้ช่วยอบรมชาวบ้าน

2.2.2 คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนที่อุบลราชธานีและระยอง

ที่อุบลราชธานีประชาชนที่จัดรายการวิทยุชุมชนอยู่ขณะนี้ที่สวท.เห็นว่า หากให้ประชาชนระดับรากหญ้าจริงๆ มาจัดรายการ ควรให้ทดลองงานก่อน 3-6 เดือน ที่ระยองประชาชนที่มาร่วมจัดทำรายการมีความเห็นว่า ปัญหาของวิทยุชุมชนคือไม่เปิดกว้างทางความคิด มีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมความคิด หนึ่ง ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิทยุชุมชนอยู่มาก การพูดถึงการมีส่วนร่วมเป็นการข้ามขั้นตอน เพราะความรู้ในเบื้องต้นยังไม่สามารถไปถึงประชาชนระยองได้เลย โทรทัศน์ควรมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในวิทยุชุมชนเสียก่อน และกองทุนที่เข้มแข็ง (เช่น กองทุน SIF หรือ Social Investment Fund ของธนาคารออมสิน) ควรมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้ประชาชนสร้างสรรคงานทางสื่อชุมชนซึ่งเป็นสิ่งชี้ให้เห็นอย่างหนึ่งว่าหน่วยงานเพื่อประชาสังคมในจังหวัดใดที่เข้มแข็งจะช่วยพัฒนางานทางสื่อเพื่อชุมชนได้มาก

2.2.3 คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนที่อุบลราชธานีและระยอง

ที่อุบลราชธานีปัญหาบุคลากรคือการขาดทักษะและความรู้ในการจัดรายการซึ่งควรมีสถาบันการศึกษามาอบรมให้ และควรมีการคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมหลุดจากชุดเงิน มีไหวพริบ จัดรายการ อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งที่อุบลราชธานีคงพอหาได้ เพราะก็เคยมีคนไปออกรายการวิทยุมาบ้าง อีกประการหนึ่งควรจะมีบุคลากรหลายวัยหลายอาชีพมาช่วยกันจัดทำรายการและออกอากาศ เช่น กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพระ กลุ่มนักศึกษา กลุ่มผู้นำต่างๆ กลุ่มช่างตัดผม กลุ่มมอเตอร์ไซด์ กลุ่มไก่ชนพื้นบ้าน อีกวิธีหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเรื่องบุคลากรมาจัดรายการไม่สม่ำเสมอคือการจัดเวรผลัดเปลี่ยนกันมาจัดรายการและในระยงยาวอาจมีการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนประจำอำเภอแต่ละอำเภอและให้อบต.รับผิดชอบ

ในจังหวัดระยอง ผู้นำชุมชนเสนอว่าควรตั้งคณะกรรมการวางแผนนโยบายโดยมี อบต.ให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน นอกจากนี้การให้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาจัดรายการในแต่ละหมู่บ้านอาจแก้ปัญหาบุคลากรไม่มากจัดรายการตามที่กำหนดไว้ และการมีค่าใช้จ่ายช่วยเหลือจะทำให้การจัดรายการวิทยุชุมชนคล่องตัวขึ้น ผู้นำชุมชนระยองมีความเห็นว่า ถ้าบุคลากร

ที่ไปจัดรายการไม่เหมาะสม ชาวบ้านควรโทรไปแสดงความคิดเห็นหรือบอกเป็นการส่วนตัวคือ ชาวบ้านมีสิทธิมีเสียงในการตรวจสอบได้

2.2.4 คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

วุฒิสมาชิกนายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ แห่งจังหวัดอุบลราชธานีเห็นว่ารายการวิทยุปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นของ สวท.หรือ อสมท. ก็ยังเป็นของปัญญาชนคนชั้นกลาง นายแพทย์นิรันดร์อยากให้ชนชั้นรากหญ้าแท้จริงเข้ามาสัมผัสพบภาพแสดงถึง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรืออาจดำเนินรายการโดยนำปัญหาต่างๆ สะท้อนให้เห็นกลไกของรัฐ สร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน ปัญหาที่ผ่านมาคือ หน่วยงานของรัฐที่ดูแลวิทยุ ซึ่งก็คือ บุคลากรของรัฐไม่เข้าใจแนวคิด (concept) เป็นผลให้วิธีคิดและนโยบายเกี่ยวกับวิทยุชุมชนไม่สม่ำเสมอ ทางด้านประชาชนเองก็ยังมีปัญหาอยู่มาก ศักยภาพยังมีอยู่ แต่ยังไม่สามารถดึงเอาออกมาได้ สิ่งที่ต้องเห็นคือต้องสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนในการที่จะเห็นความสำคัญของการสื่อสารผ่านวิทยุชุมชน

วุฒิสมาชิก ทวีป ชวัญบุรี แห่งจังหวัดระยองมองว่าการให้ประชาชนระดับรากหญ้าจัดทำรายการวิทยุชุมชนคงมีปัญหาเพราะการจัดทำรายการต้องการประสบการณ์ในระดับหนึ่ง เจ้าหน้าที่สถานีคงต้องให้การฝึกอบรมดูแลสักกระยะหนึ่ง ปัญหาที่เกรงกลัวกันว่าประชาชนจะตำหนิวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลควรปล่อยให้ประชาชนได้พูดได้แสดงออก ปัญหาที่น่ากังวลมากกว่าคือการที่ประชาชนกลายเป็นกระบอกเสียงให้นักการเมืองซึ่งควรช่วยกันตรวจสอบ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาเรื่องบุคลากรคือชาวบ้านระดับรากหญ้า ขาดความรู้และทักษะในการที่จะจัดทำรายการวิทยุชุมชน ควรมีการจัดอบรมโดยสถานศึกษาหรือเจ้าหน้าที่สถานี แต่ชาวบ้านมีศักยภาพในการจัดทำได้ ปัญหาเรื่องการจัดทำรายการไม่สม่ำเสมออาจแก้ไขโดยการจัดเวรหมุนเวียนเปลี่ยนกันมาเป็นหมู่บ้าน จากอีกมุมมองหนึ่งของปัญหาบุคลากรคือ บุคลากรของสถานีวิทยุซึ่งมักจะมีแนวคิด วิธีการ และนโยบายเกี่ยวกับวิทยุชุมชนไม่แน่นอนหรือไม่เปิดกว้างพอ ทำให้ประชาชนที่เข้าไปร่วมงานประสบปัญหา

2.3 ปัญหากฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ

2.3.1 คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในอุบลราชธานีและระยอง

จากมุมมองของผู้บริหารสถานีวิทยุในอุบลราชธานี ถ้าจะให้ประชาชนเป็นผู้จัดรายการก็ไม่จำเป็นต้องมีใบผู้ประกาศ เขาควรพูดภาษาถิ่น และใบผู้ประกาศก็ไม่สามารถวัดความเป็นผู้จัดที่ดีได้ อีกประการหนึ่งถ้าจะขอแบ่งคลื่นความถี่ของภาคเอกชนมาให้ภาคประชาชนในอัตราร้อยละ 20 ของเวลาออกอากาศคงต้องออกกฎหมายเพราะหลักเกณฑ์หรือนโยบายเช่นนี้คงใช้เวลาอภิปรายกันนาน

ผู้บริหารสถานีวิทยุในระยองมีทั้งที่เห็นว่าควรมีใบผู้ประกาศและไม่ควรมีใบผู้ประกาศ ฝ่ายที่เห็นว่าควรมีใบผู้ประกาศเพราะต้องการความเป็นมาตรฐานให้รู้กรอบกฎเกณฑ์ในการจัด

รายการ และการเข้ามาจัดรายการที่สถานีวิทยุควรมีหนังสือนำมาให้ดูระเบียบ อีกฝ่ายเห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีใบผู้ประกาศ แต่ชาวบ้านควรจะได้รับการอบรมในการจัดทำรายการวิทยุก่อน

2.3.2 คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนในอุบลราชธานีและระยอง

ประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนในอุบลราชธานีเห็นว่าหลักเกณฑ์เฉพาะหน้าที่ควรคำนึงถึงคือกฎหมายไม่ควรจะบังคับให้ประชาชนมีใบผู้ประกาศ การให้ประชาชนรวมตัวกันขอคลื่นความถี่เป็นสิ่งที่ต้องการอภิปรายทำความเข้าใจอีกมาก (สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2544) ในระยองประชาชนมีความคิดว่าควรมีกฎหมายออกมารองรับวิทยุชุมชน กสช.ควรจัดตั้งอนุกรรมการ (คล้าย กบว.) มาคัดเลือก (screen) อนุกรรมการวิทยุชุมชน ส่วนใบผู้ประกาศนั้นไม่ควรจะมีบังคับไว้ในกฎหมาย (สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2544 และ 20 กรกฎาคม 2544)

2.3.3 คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

ผู้นำชุมชนอุบลราชธานียอมรับว่าเรื่องวิทยุชุมชนเป็นเรื่องใหม่มาก ฉะนั้นยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักเกณฑ์ต่างๆ แต่มีความเห็นว่า วิทยุชุมชนควรมีการติดต่อผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล หรือผู้ใหญ่บ้าน (สัมภาษณ์ 18-22 พฤษภาคม 2544)

ผู้นำชุมชนระยองเห็นว่า การดำเนินงานวิทยุชุมชนควรประสานงานผ่านนายอำเภอหรือ อบต. เรื่องการรวมตัวกันขอคลื่นความถี่นั้นเป็นเรื่องใหม่ต้องการความรู้ความเข้าใจอีกมาก (สัมภาษณ์ 12-16 พฤษภาคม 2544)

2.3.4 คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ แห่งจังหวัดอุบลราชธานีมีทรรศนะว่า อุปสรรคสำคัญของเรื่องกฎเกณฑ์ระเบียบคือหน่วยงานของรัฐคือสถานีวิทยุของรัฐไม่เข้าใจวิทยุชุมชนสม่ำเสมอส่งผลให้แนวคิด นโยบาย วิธีการ ไม่สม่ำเสมอไปด้วย ถ้าจะมีการบริหารวิทยุชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ นายแพทย์นิรันดร์ เห็นว่าหน่วยงาน เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ ควรประสานเชื่อมโยงกับวิทยุชุมชน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำกัน นั่นคือแนวคิด "A whole is more than a sum of its parts" ซึ่งหมายถึงทุกอย่างต้องพึ่งพาอาศัยกันทำงานกันเป็นเครือข่าย การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น (อบต.) นอกจากต้องกระจายอำนาจแล้ว ต้องกระจายความรู้ ความรับผิดชอบ หน้าที่จึงจะถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีไม่ใช่ให้แต่อำนาจ แต่ไม่ให้ความรับรู้ ความรับผิดชอบ หน้าที่ การมีองค์กรอิสระ เช่น กสช.เป็นสิ่งดี การแบ่งเงินจากวิทยุภาคเอกชนมาให้วิทยุชุมชนเป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ โดย กสช.เป็นผู้จัดสรร (สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2544)

วุฒิสมาชิก ทวีป ชวัญบุรี แห่งจังหวัดระยองมีความเห็นว่า เรื่องระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ควรพยายามให้มีการแทรกแซงของนักการเมืองน้อยที่สุด เพราะจะทำให้การสื่อข่าวมีอคติ ถ้าจะให้ไปคลื่นความถี่ร่วมกับสถานีของรัฐ เจ้าหน้าที่ของสถานีหรือของรัฐคงจะต้องให้ความช่วยเหลือดูแลด้วย แต่ไม่ควรมีระเบียบกฎเกณฑ์ห้ามตำหนิรัฐบาล เพียงแต่ไม่ให้ตกเป็นกระบอกเสียงของนักการเมืองเท่านั้น (สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาในเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ นั้นมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยกับการมีใบประกาศและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ด้วยเหตุผลที่ต่างกัน ฝ่ายที่เห็นด้วยคิดว่า การมีใบประกาศหมายถึงการให้กรอบกฎเกณฑ์ในการจัดรายการ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยคิดว่า การมีใบประกาศไม่จำเป็นเพราะประชาชนระดับรากหญ้าจะใช้ภาษาถิ่นในการออกอากาศ อนึ่ง เรื่องการรวมตัวของประชาชนหรือชาวบ้านระดับรากหญ้าเพื่อขอคัดค้านความถี่เป็นนวัตกรรมที่จะต้องมีการเผยแพร่ความรู้ ทำความเข้าใจกันอีกมาก. ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องวิทยุชุมชนมองว่า การดำเนินงานของวิทยุชุมชนควรเป็นความร่วมมือระหว่างหลายหน่วยงาน กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ในรูปของเครือข่าย และระเบียบกฎเกณฑ์ที่สำคัญคือ การขอความร่วมมือจากสถานีวิทยุภาคเอกชนในรูปของการขอร่วมใช้คลื่น 20% และการป้องกันการเข้าแทรกแซงของนักการเมืองท้องถิ่นซึ่งควรจะเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนต่อไป

2.4 ปัญหาด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยี

2.4.1 คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุในอุบลราชธานีและระยอง

โดยส่วนใหญ่แล้วผู้บริหารสถานีวิทยุในอุบลราชธานีและระยองเห็นว่า ถ้ามีกฎหมายหรือออกมาเป็นคำสั่งทางสถานียินดีให้ความร่วมมือกับทางชาวบ้านผู้จัดรายการวิทยุชุมชน ถ้าเปลี่ยนสัญญาเป็นระบบดิจิทัลแล้ว จะมีคลื่นจำนวนมากจนกล่าวได้ว่าเหลือเฟือ แต่ชาวบ้านเองจะขาดทักษะในการใช้คลื่นเหล่านี้ ฉะนั้นปัญหาด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีในระยะแรกคงต้องเป็นการพึ่งพาหน่วยงานของรัฐไปก่อน (สัมภาษณ์ 9-12 พฤษภาคม 2544 และ 18-21 พฤษภาคม 2544) ปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟังรายการวิทยุชุมชน (ไม่ใช่ผู้จัด) คือถ้าสัญญาวิทยุเป็นระบบดิจิทัลแล้ว อาจจะทำให้วิทยุรุ่นเก่าไม่สามารถรับรายการได้ จังหวัดระยองซึ่งมีปัญหาเรื่องการรับฟังรายการอยู่แล้วก็ต้องประสบปัญหาใหม่ ซึ่งถ้าระยะยาวชาวบ้านเห็นประโยชน์ของวิทยุชุมชนก็คงซื้อเครื่องรับใหม่ได้ (สัมภาษณ์คุณวรวิทย์ นิจจะยะ รักษาการ ผอ. สวท.ระยอง 30 เมษายน 2544)

2.4.2 คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนที่อุบลราชธานีและระยอง

ประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนที่ สวท.อุบลราชธานีที่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สถานีในการดูแลเทคนิคและอุปกรณ์ที่ห้องส่งจึงไม่พบปัญหาทางด้านนี้ แต่ในการออกภาคสนามครั้งแรกในเดือนเมษายน 2543 ของผู้วิจัย อาสาสมัครประจำหมู่บ้านแจ้งว่าไม่มีโทรศัพท์ที่จะส่งข่าวเข้ามาและขาดอุปกรณ์สื่อ ข่าวอื่นๆ เช่น เครื่องอัดเทปและเทป

ที่จังหวัดระยอง กอจัดรายการที่ สวท.ระยองนั้น ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่สถานีเป็นผู้จัดปัญหาที่เจ้าหน้าที่สถานีและประชาชนผู้จัดรายการพบคือ จำนวนโทรศัพท์ไม่เพียงพอที่จะให้ผู้ฟังโทรเข้าร่วมรายการ นอกจากนี้ปัญหาของการที่เสาอากาศของ สวท.ระยองตั้งอยู่สูงเกินไป (บนเขายายดา) ก็เป็นปัญหาที่ต้องวางแผนแก้ไข (สัมภาษณ์ 9-12 พฤษภาคม 2544 และ 18-21 พฤษภาคม 2544)

2.4.3 คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

ผู้นำชุมชนอุบลราชธานีมีความเห็นว่า ชาวบ้านใช้อุปกรณ์กระจายเสียงไม่เป็น การจัดรายการจำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่เทคนิค แต่ไม่มีทุนจ้าง อาจต้องมาจัดรายการที่สถานีในจังหวัด ให้เจ้าหน้าที่เทคนิคของสถานีวิทยุของจังหวัดเป็นที่เสียง แต่ผู้นำชุมชนมีทรรศนะว่า อาจซ้อมจัดรายการกับหอกระจายข่าวก่อนจัดรายการจริง และหอกระจายข่าวนี้มีข้อดีตรงที่แก้ไขปัญหาการต้องเดินทางเข้ามาจัดในตัวเมืองซึ่งอยู่ไกล ข้อดีอีกประการหนึ่งของหอกระจายข่าวคือ การออกอากาศของหอกระจายข่าวจะได้รับความสนใจมากกว่าวิทยุ เพราะเป็น “ข่าวของหมู่บ้านเราจริง ๆ” เรารู้จักทุกคนที่ไปพูด” (สัมภาษณ์ 18-21 พฤษภาคม 2544) อย่างไรก็ตาม หอกระจายข่าวก็ไม่ถึงบประมาณในการซ่อมบำรุง บางแห่งเครื่องรับก็เก่าและงบประมาณก็ยังไม่ถึงส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้าน ถ้าหอกระจายข่าวตั้งอยู่ที่ทำการ อบต. จึงจะถึงงบประมาณของ อบต. และข้อจำกัดของหอกระจายข่าวอีกอย่างคือมีกำลังส่งไม่ได้ไกลเท่าวิทยุ หนึ่งมีบางอำเภอในอุบลราชธานี ที่มีโทรศัพท์พร้อมซึ่งสามารถให้ผู้ฟังโทรเข้าไปร่วมรายการได้ แต่ในภาพรวมยังขาดแคลนสาธารณูปโภคด้านนี้

ในจังหวัดระยอง ผู้นำชุมชนมีทรรศนะว่า ถ้าเป็นไปได้ควรตั้งสถานีวิทยุแต่ละอำเภอ เพื่อสะดวกแก่การเดินทางไปจัดรายการ และเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว จังหวัดระยองค่อนข้างจะมีฐานะดีกว่าจังหวัดอุบลราชธานี การโทรศัพท์เข้าไปในรายการอาจจะได้รับความร่วมมือดีกว่า (สัมภาษณ์ 9-12 พฤษภาคม 2544)

2.4.4 คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกของจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

ทั้งสองท่านมีความเห็นว่าการใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่แล้ว จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ นั่นคือ ให้ชาวบ้านออกอากาศจากวิทยุผ่านไปยังหอกระจายข่าวจะช่วยให้ชาวบ้านรับทราบเรื่องราวโดยทั่วถึงกัน เพราะปัจจุบันคลื่นวิทยุยังไม่ถึงทั่วทุกหมู่บ้าน

โดยสรุปแล้ว ปัญหาด้านเทคโนโลยีอุปกรณ์ของทั้งสองจังหวัดนั้นจะแก้ไขลุกล่งไปได้ด้วยการพึ่งพาเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุของรัฐ ในขณะเดียวกัน การซ้อมออกอากาศจากหอกระจายข่าวของหมู่บ้านสักช่วงระยะเวลาหนึ่งอาจเป็นทางออกได้และต้องมีการปรับปรุงการบริหารดูแลหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านให้ดีขึ้น การสื่อสารจากประชาชนในหมู่บ้านในรูปของอาสาสมัครยังขาดอุปกรณ์ เช่น เครื่องอัดเสียงและเทปคาสเซ็ท แต่ประชาชนในฐานะคนฟังเริ่มมีโทรศัพท์ที่จะใช้ติดต่อโทรเข้ามาร่วมรายการได้ถ้าเขาสนใจที่จะโทรศัพท์เข้าไปในรายการ (ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ผู้นำชุมชนหลายคนเอ่ยถึงบุตรหลานวัยรุ่นที่โทรศัพท์เข้าไปขอเพลงตามสถานีวิทยุต่าง ๆ) คำถามคือ จัดรายการอย่างไรจึงจะดึงดูดใจผู้ฟังและจูงใจให้เขามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นคำถามวิจัยข้อต่อไป

คำสัมภาษณ์ข้อ 3

จากการสำรวจครั้งก่อนๆ ปรากฏว่ารายการวิทยุชุมชนไม่ค่อยมีคนฟัง จัดรายการอย่างไรจึงจะมีคนฟัง ขอทราบความเห็นเกี่ยวกับลักษณะผู้จัดรายการ เนื้อหารายการ รูปแบบรายการ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

3.1 คำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานีวิทยุอุบลราชธานีและระยอง

ผู้บริหารสถานีวิทยุในจังหวัดอุบลราชธานีมีความเห็นว่าผู้จัดรายการวิทยุต้องมี “ลูกเล่น” ที่จูงใจคนฟัง ต้องสร้างศรัทธากับคนฟังได้ แม้จะมีคลื่นความถี่เป็นของตนเอง ประชาชนผู้จัดควรเข้าใจขอบเขตของเสรีภาพในการจัด เปิดประเด็นให้ร่วมกันชี้แจง มีใช้มุ่งโจมตีใครด้านเดียว เมื่อทำรายการควรเป็นเรื่องใกล้ตัว เรื่องปากท้องของประชาชน รายการประเภทร่วมด้วยช่วยกัน รายการเพลงควรมีบ้างคือมีทั้งสาระและบันเทิงและเพื่อผู้ฟังที่เป็นวัยรุ่น ของรางวัลควรต้องมีเพื่อจูงใจให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม กำลังส่งของคลื่นวิทยุควรต้องแรงกว่าเดิมเพราะประชาชนจะได้รับฟังได้ง่ายขึ้น (สัมภาษณ์ 18-21 พฤษภาคม 2544)

ผู้บริหารสถานีวิทยุที่ระยองมองว่าผู้จัดรายการของวิทยุชุมชนต้องทำให้ประชาชนเข้าใจถึงหลักถึงแนวคิดของวิทยุชุมชนเสียก่อนเพื่อสร้างจิตสำนึกของการเข้าร่วมในวิทยุชุมชน ผู้จัดควรเป็นคนที่ดีติดตามสถานการณ์บ้านเมืองตลอดเวลา เรื่องอาชีพปากท้องการทำมาหากินเป็นเรื่องที่ชาวบ้านจะสนใจมาก ถ้าให้คนโทรเข้ามาร่วมรายการได้ รายการจะเป็นที่นิยม การให้เยาวชนเป็นผู้จัดรายการก็เป็นทางเลือกที่น่าสนใจ ประมาณ 35 เปอร์เซ็นต์ของชาวบ้านมีโทรศัพท์ใช้ในจังหวัดระยอง เวลาที่เหมาะสมในการออกอากาศของรายการวิทยุชุมชนสำหรับชาวบ้านคือ 5.30-7.00 น. และ 17.00-19.00 น. สำหรับเรื่องของรางวัลเพื่อจูงใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในรายการนั้น ผู้บริหารสถานีวิทยุระยองมองว่า อาจไม่มีความสำคัญเท่าใดนัก เป็นเรื่องของการ “ซื้อใจ เก๋ใจ” จากชาวบ้านมากกว่าที่จะให้เขาเห็นความสำคัญของวิทยุชุมชนและต้องการมีส่วนร่วม (สัมภาษณ์ 9-12 พฤษภาคม 2544)

3.2 คำให้สัมภาษณ์ของประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัด

ประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนที่อุบลราชธานีมีทรรศนะว่าผู้จัดรายการที่ดีต้องทำการวิจัยย่อยลงไปในห้องถิ่นหนึ่งๆ ว่าท้องถิ่นต้องการอะไร ตามหลักจิตวิทยาแล้ว ควรเน้นเรื่องใกล้ตัวชาวบ้าน พิธีกรที่ดีต้องสามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ขณะออกอากาศได้ด้วยและควรหลีกเลี่ยงการสรุปปัญหา ควรให้ผู้ฟังเป็นคนสรุปเอง การดำเนินรายการที่ดีควรเป็นสื่อสองทาง คือกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด และเวลาที่เหมาะสำหรับรายการวิทยุชุมชนมี 3 เวลา คือ 5.00-7.00 น. 12.00-13.00 น. และ 17.00-18.30 น.

ประชาชนที่จัดรายการที่สถานีวิทยุระยอง เช่น อาจารย์ฐาปนกรณ์ โสธนะ (สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2544) มองว่า ระยองมีจุดขายคือ สุนทรภู่ ประชาชนต้องการอนุรักษ์วิถีรายการวิทยุชุมชนประเภทนี้จะมีผู้สนใจ ผู้ฟังจะมีส่วนร่วมด้วยการแต่งกลอนส่งเข้ามา ปลัดสม

เกียรติ ชมพูพาน กล่าวว่ววิธีการนำเสนอต้องเข้าใจ ผู้ดำเนินรายการต้องทำการบ้าน เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงขณะนี้ประเด็นหลัก แหล่งรายได้เสริมเป็นหัวข้อที่นิยมฟังกันมาก (สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2544) ส่วนอาจารย์อำนาจ ส่งาสินธุ์ เสนอแนะให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ในการกำหนดหัวข้อ เขาก็จะติดตามฟัง เมื่อใกล้จะจบรายการแต่ละครั้งให้แจ้งแก่ผู้ฟังถึงรายการ สัปดาห์หน้า แล้วประชาสัมพันธ์สัปดาห์หน้านั้นเรื่อยๆ ก็จะมีการจำได้และติดตาม

3.3 คำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

ผู้นำชุมชนอุบลราชธานีกล่าวว่า นักจัดรายการต้องมีพรสวรรค์ในการพูด มี "ลูกเล่น" อาจให้พระและเยาวชนมาร่วมจัดรายการ รายการข่าวท้องถิ่นและความรู้เรื่องการทำมาหากิน เป็นสิ่งที่ประชาชนสนใจ ละครวิทยุ รายการสุขภาพ รายการด้านยาเสพติด การอ่านข่าว จากหน้าหนังสือพิมพ์ รายการทนายปัญหา เช่น เกมเศรษฐีก็นำมาออกอากาศได้ เป็นการให้ความรู้และความบันเทิงโดยที่ของรางวัลไม่ต้องแจกมากมายเช่นรายการโทรทัศน์เพียงเพื่อดึงดูดให้ ชาวบ้านสนใจและอยากมีส่วนร่วม รายการอนุรักษวัฒนธรรมประเพณีก็เป็นอีกรายการหนึ่งที่ ประชาชนสนใจ เช่น ภาษาถิ่น คำผญา อนึ่ง ควรมีข่าวประชาสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน เทศกาลต่างๆ ของชุมชน การจัดรายการควรมีว่าต้องมีเพลงสลับด้วย ถ้ามีโอกาส เพลง อาจมีทั้งเพลงท้องถิ่น เช่น หมอลำหรือเพลงสากลสมัยใหม่เพราะต้องการดึงดูดใจวัยรุ่น ด้วยการจูงใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่งคือ อย่านจัดรายการเวลาเดียวกับคุณถาวร ไชย กาล คือเวลา 6.00-6.30 น. ทางสวท. เพราะประชาชนชอบรายการนี้มาก และควรจัดราย การเพื่อไม่ให้ซ้อนกับข่าวช่วงเช้าซึ่งกรมประชาสัมพันธ์ให้ถ่ายทอดข่าวแล้ว อีกช่วงอาจเป็น 17.00-18.00 น. การใช้รางวัลจูงใจเป็นสิ่งที่ประชาชนชอบ และถ้าเป็นไปได้ ถ้าออกอากาศ ด้วยคลื่นเอเอ็มจะทำให้ถึงผู้ฟังได้มากขึ้นด้วย

ผู้นำชุมชนในจังหวัดระยองมีความเห็นคล้ายคลึงกับผู้นำชุมชนอุบลราชธานีในประเด็น ที่ว่าประชาชนผู้ฟังจะสนใจเรื่องใกล้ตัวเรื่องปากท้อง รายการอนุรักษศิลปวัฒนธรรม อาทิ ภาษาไทย เพลงกล่า ปรัชญาธรรม รายการประชาสัมพันธ์ของดีประจำจังหวัด เช่น เทศกาล ต่างๆ ของชุมชน ประเพณีพื้นบ้าน รายการที่ตอบข้อสงสัยของชาวบ้าน เช่น โครงการไม่โป่ง ใส ระบบราชการที่เป็นปัญหา รายการที่เป็นวิชาชีพและวิชาการ เพื่อดึงดูดใจนักศึกษา อาจ มีการพิจารณาแยกจัดเนื้อหาตามวัน เช่น วันจันทร์ เป็นเรื่องกฎหมาย วันอังคารเป็นเรื่อง สาธารณสุข ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ควรมีเพลงบ้างเพื่อความบันเทิง แต่โดยรวมแล้ว ต้องการให้ สารเป็นหลักและบันเทิงเป็นรอง ส่วนรูปแบบรายการนั้น มีข้อเสนอว่า อาจจัดรายการสนทนา กับผู้ฟังจะได้รู้สึกเหมือนมีเพื่อนคุย มีการสัมภาษณ์นอกสถานที่แล้วไปเปิดในรายการ ชาวบ้าน จะสนใจฟังเสียงตนเองและชักชวนญาติมิตรให้ฟังด้วย ภาษาถิ่นอาจจะไม่จำเป็นในการจัดราย การ เพราะแต่ละอำเภอมีสำเนียงต่างๆ กัน แต่ถ้าใช้ก็ไม่เป็นปัญหา การแจกของรางวัลเป็นสิ่ง ดึงดูดใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้ดี การใช้โทรศัพท์เข้าไปร่วมในรายการจะสะดวกเฉพาะบาง

อำเภอเท่านั้น อื่นๆ การแข่งขันกันจัดรายการระหว่างชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ฯลฯ น่าจะดึงการมีส่วนร่วมจากประชาชนได้ (สัมภาษณ์ 9-12 พฤษภาคม 2544)

3.4 คำให้สัมภาษณ์ของวุฒิสมาชิกจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง

นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ มีทรรศนะว่า การทำรายการที่ไม่มีคนฟังเพราะเจตน์จำนงไม่ชัดเจน การมีเจตน์จำนงที่ชัดเจน ไม่ได้โจมตีใคร เสนอข้อเท็จจริงให้ประชาชนรับทราบ มองทุกอย่างอย่างเป็นระบบ จะดึงจุดใจคนฟังได้ ถ้าหากจะให้ประชาชนมาจัดทำรายการ ต้องมีความหลากหลาย เช่น รูปแบบ เนื้อหา และควรจะต้องมีส่วนที่ดีที่สุดของประชาชนออกมาใช้ นั่นคือภูมิปัญญาชาวบ้าน (สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2544) ส่วนวุฒิสมาชิกทวีป ขวัญบุรี มีความเห็นว่าควรนำชาวบ้านผู้ดูแลหอกระจายข่าว หรือผู้จัดรายการวิทยุชุมชนมาอบรมสักกระยะหนึ่ง “ทำสักพักก็คงจับทิศทางได้ คุณปรีชา ทรัพย์โสภิต พูดเรื่องปิดตานี แพร่ แต่ทวีป พูดเรื่องระยอง บวชลูก นายคำตาย เรื่องของท้องถิ่นนี้แหละ...ไม่ต้องล่อใจด้วยของรางวัล รูปแบบของรายการนั้นถ้ามีหลากหลายก็จะดี ไม่ใช่เป็นแพททวีปแล้วจะไม่ฟังรายการวิทยุชุมชน” (สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากการสัมภาษณ์บุคคล 4 กลุ่มว่า จัดรายการวิทยุชุมชนอย่างไร จึงจะมีคนฟัง คำตอบโดยรวมคือ ผู้จัดต้องมีความสามารถซึ่งคิดว่าจะมีกันได้ ควรมีการจัดโครงการหลากหลายอาชีพ รายการควรเป็นเรื่องการทำมาหากิน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์สินค้าหรือเทศกาลในชุมชนของตน การทนายปัญหา และควรมีเพลงมาคั่นบ้าง เวลาที่เหมาะสมคือเช้าตรู่และช่วงเย็น คือก่อนออกไปทำงานและหลังจากงานเลิกแล้ว แต่ต้องไม่แข่งกับโทรทัศน์ รูปแบบรายการควรมีหลากหลาย อาทิ การเสนอข่าวธรรมดา การสนทนากับผู้ชม รูปแบบละคร หรือไปสื่อข่าวข้างนอกสถานที่แล้วนำมาเปิดในรายการ ของรางวัล น่าจะเป็นสิ่งดึงดูดใจได้ดี สำหรับการมีส่วนร่วมจากผู้ฟัง แม้ว่าบางครั้งอาจจะไม่จำเป็น

ปฏิกริยาตอบกลับจากผู้ฟังจากการสัมภาษณ์จากจดหมายและไปรษณียบัตร

ในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ถามว่า “ท่านฟังรายการวิทยุท้องถิ่นอุบลราชธานี” หรือไม่ ผู้นำชุมชนเกือบทั้งหมดในฐานะบทบาทของผู้ฟังกล่าวว่าไม่ได้รับฟังเพราะกำลังประกอบอาชีพส่วนตัวกันอยู่ รายการที่ฟังกันมากคือรายการข่าวในตอนเช้าของคุณถาวร ไชยกาล ที่ไม่ได้เป็นรายการวิทยุชุมชนอีกต่อไป (ซึ่งเคยเป็นอยู่ระยะหนึ่งในช่วงที่ผู้วิจัยทำการวิจัยในช่วงแรกของโครงการ) และผู้นำชุมชนเหล่านี้ยังกล่าวว่าการออกอากาศของ สวท.อุบลราชธานีไปไม่ได้ไกลในระบบเอฟเอ็ม ถ้ารายการของคุณถาวร ไชยกาล ออกอากาศในระบบเอเอ็มก็จะมีผู้รับฟังได้มากกว่านี้ ส่วนผู้นำชุมชนของจังหวัดระยองก็ไม่ได้รับฟังรายการวิทยุชุมชนของ สวท.ระยองด้วยเช่นกัน สาเหตุก็อาจจะเพราะกำลังประกอบอาชีพส่วนตัว คลื่นไม่ชัดเนื่องจากภูมิประเทศทำให้รับฟังได้ยาก

จดหมายและไปรษณียบัตรที่ผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีส่งมาให้ผู้วิจัยจำนวนทั้งสิ้น 10 ฉบับหลังจากมีการเชิญชวนเป็นเวลา 3 เดือนในขณะที่ไม่มีผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนรายใดจากระยะของส่งมาเลย จากการที่มีผู้ฟังส่งมาน้อยอาจเป็นเพราะมีผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนน้อยหรือไม่สนใจจะเขียนจดหมาย ทั้งๆ ที่ผู้วิจัยได้เสนอของสมนาคุณตอบแทน เนื่องจากเป็นจดหมายหรือไปรษณียบัตรที่ไม่ยาวนานนัก ผู้วิจัยจึงนำเสนอเอกสารทั้ง 10 ฉบับ เพื่อดูทรรศนะของชาวบ้าน

โดยสรุปจากการอ่านจดหมายและไปรษณียบัตรนั้น เราพอจะประเมินได้คร่าวๆ ว่า ผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนมักเป็นผู้ที่มีอายุวัยกลางคนขึ้นไป มักเป็นผู้ที่ทำงานบ้านหรือเกษียณแล้ว และคิดว่ารายการนี้มีประโยชน์ เป็นปากเสียงให้ประชาชนได้ มีบางคนเสนอให้มีสถานีวิทยุชุมชนหลายสถานีเพื่อความหลากหลายของผู้จัดและรายการ และไม่ให้สถานีหนึ่งสถานีใดสามารถครอบงำประชาชนได้ ความเห็นเหล่านี้แม้จะมาจากจดหมายส่วนน้อย แต่ก็มาจากผู้สนใจจึงนับว่ามีคุณค่า



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

No.

Date

118 เลข 4 2 2 2 1 อ. พิศาล อ. พิศาล อ. พิศาล อ. พิศาล

9 มกราคม 2544

เรียน อ. พิศาล อ. พิศาล

ตามที่เรียนมาเรื่อง... (The text is very faint and difficult to read, but appears to be a formal letter or report.)

ขอเรียนว่า... (Continuation of the text, still very faint.)

ขอเรียนว่า... (Another paragraph of faint text.)

ขอเรียนว่า... (Faint text line.)

ขอเรียนว่า... (Faint text line.)

ขอเรียนว่า... (Faint text line.)

(ขอเรียนว่า... (Faint text line.)

สถาบันวิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

100 ก. พจนานุกรม ต. ในชื่อ ๐๘๖๖ 3๕๐๐๐

๒๔ ก.พ. ๕๕

เรื่อง ขอให้ศาลพิจารณาคดีแพ่ง

เรื่อง คณะกรรมการรับฟังความคิดเห็นในชั้นศาล
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์

เรียน นายท้าวทองกีบแก้ว ผู้แทนราษฎร
คณะกรรมาธิการ สภาผู้แทนราษฎร
ที่ ๒ (สงวน ส.๕๖๖) ชั้น FM สภาผู้แทนราษฎร
ที่ ๒ ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕
เรียน อธิบดี ท้าวทองกีบแก้ว ได้ขอให้นำเรื่อง
ความเห็นของกรรมการรับฟังความคิดเห็น
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์

1. ถึงทนายท้าวทองกีบแก้ว ผู้รับมอบอำนาจ
ให้ทนายท้าวทองกีบแก้ว สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕
เรียน อธิบดี ท้าวทองกีบแก้ว ได้ขอให้นำเรื่อง
ความเห็นของกรรมการรับฟังความคิดเห็น
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕
เรียน อธิบดี ท้าวทองกีบแก้ว ได้ขอให้นำเรื่อง
ความเห็นของกรรมการรับฟังความคิดเห็น
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕

เรียน ทนายท้าวทองกีบแก้ว ผู้รับมอบอำนาจ
ให้ทนายท้าวทองกีบแก้ว สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕
เรียน อธิบดี ท้าวทองกีบแก้ว ได้ขอให้นำเรื่อง
ความเห็นของกรรมการรับฟังความคิดเห็น
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕

เรียน ทนายท้าวทองกีบแก้ว ผู้รับมอบอำนาจ
ให้ทนายท้าวทองกีบแก้ว สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕
เรียน อธิบดี ท้าวทองกีบแก้ว ได้ขอให้นำเรื่อง
ความเห็นของกรรมการรับฟังความคิดเห็น
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕

เรียน ทนายท้าวทองกีบแก้ว ผู้รับมอบอำนาจ
ให้ทนายท้าวทองกีบแก้ว สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕
เรียน อธิบดี ท้าวทองกีบแก้ว ได้ขอให้นำเรื่อง
ความเห็นของกรรมการรับฟังความคิดเห็น
ของประเทศไทย สหกรณ์ออมทรัพย์
ชั้น ๒๓ ก.พ. ๕๕ ๑๐๗ ๑ - ๑๐๗ ๕

มีหมวกสีขาว ๑. เดชอุดม

เรียน เจ้าคุณที่เชียงใหม่
ที่กองกลางที่เชียงใหม่ สมัยนั้น
ขี้ใจร้อน แต่ขี้กลัว มีหมวกอันอยู่ข้าง
คุณเจ้าคุณเจ้าคุณ เดชอุดม ได้มี
ที่ขี้ใจร้อนที่เจ้าคุณ ขอมองขี้ใจ
ร้อน ตั้งแต่ ๐๙.๑๐ น. - ๑๑.๐๐ น. ทาง
๑๐ น. แต่ขี้ใจร้อนเดินทางกลับขี้ใจ

ได้รับฟังแล้ว รู้สึกดี มี
ใจดีมาก ได้รับจดหมายมาก ที่
กับขี้ใจร้อน เจ้าคุณเจ้าคุณ เจ้าคุณเจ้าคุณ
ทุกที่ที่ทรงพระคุณของพระที่เจ้าคุณ
กับขี้ใจร้อนที่เจ้าคุณโดยเจ้าคุณ
คุณเจ้าคุณ เจ้าคุณเจ้าคุณเจ้าคุณ

ติดตามภาพทาง วิทยุสมัครเล่น จาก สรท. ญมด ๑
 ๑๘.๕ MHz. มีระยะ-มีระยะ-ไอซ์ที่วิทยุทำการ
 แต่เมื่อพบภาคที่ไฟตัดมีจะ phone in หาร่วม-
 ภาพทาง แล้วพบว่ามีจุดจากภาพและดูภาพทาง-
 ตามคิดที่พบร่วมมา. ประเภทของไฟไม่ชัดได้
 มรรถกักรักร, วิทยุทำการที่ดูแล้วแล้วภาพของ
 ไอซ์ที่เข้าตัดไปและหรือหรือ.

ชรินทร์ นราชัย

เลข 46 โทรเลข วิทยุ โทรคมนาคม

ชรินทร์ นราชัย

เลขที่ 41 ร. สภาสังคมที่ 1
 ถ. สภาสังคมที่ 1 อ.เมือง
 จ. นครราชสีมา 34000.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

34000

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ

למספר הק"מ



คณบดี สถาบันนวัตกรรมการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยี
 สยาม ส.วท. ๐๖๕ อาคารนิเทศศาสตร์ ๓๓๓-๕
 ชั้น ๕๐ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงสามเสนใน
 เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๖๐๖
 โทร. ๐๖๖-๓๖๖๖๖๖๖
 อ. น. ๐๖๖-๓๖๖๖๖๖๖ (๓๐๐๐๐)
 ๐๖๕ ๕๕ ๕
 อีเมล: info@svt.ac.th - info@svt.ac.th
 (อีกตำราจะแจ้งให้ทราบ)

สถาบันนวัตกรรมการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑/๒
 ขย๑/๑๕๐ // ๖ = ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐
 ๖๑๖๓๐

รายการวิทยุท้องถิ่น จ.อุบลราชธานี

จักได้ก็พอสมควร แต่ผู้
 ค่าเป็นรายการของท่านอาจจะไม่มีประสบการณ์ทำให้รายการไม่น่าสนใจ
 เวลาพูดก็เหมือนกับอ่านหนังสือให้ฟัง จึงควรมีการคัดเลือกหรืออบรมบ้าง
 และระยะเวลา ๑ ปีควรมีการเปลี่ยนแปลงรายการ เปลี่ยนผู้ดำเนินรายการ
 กระจายสถานีเพิ่มขึ้นอีก เพราะที่อุบลมีแค่สถานีวิทยุของกรมประชา-
 สัมพันธ์และวิทยุรัฐสภาที่ไม่มีโฆษณาที่ดำเนินรายการแบบนี้ วิทยุรัฐสภา
 ก็ย้ายหอมาจากกรุงเทพฯทั้งหมด จึงอยากให้มีสถานีของชุมชนเพิ่มอีก.

แลตั้งตามลือที่นี้ ทบการ วิชาของอัน
 มนที่ดตามทอ ทดตามวิชาที่อัน ทว สอน. ขุนฯ เป็นปร. จ.
 อภาค: โท สุจิต ได้ นำ เสนอ เรื่อง เกี่ยวกับ จนธรรมเต็ม ปร. เพล
 ได้ ปร. ธรรม อัน โดย ทพ: ลือ ปร. ของ ท้อง สัน จนเป็นปร. โชน
 มาก และ ใน ช่วง จน ที่ พุท เกี่ยว กับ ท. เกษร หน้า: มี ท. ธี. ฤ. เกษร
 ที่ ปร. ของ ลือ เจริญ หาร วม พุ ล. ข. ใน ส. ท. ท. ด. วม ชื่อ: เป็น ปร. โชน
 อัน ลือ เจริญ ท. พ.

๗๐ แลตั้ง ตาม ลือ ที่
 ทบการ วิชา



สรุป

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทัศนคติของบุคคล 4 กลุ่ม ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยองในประเด็นต่อไปนี้

1. แนวทางการบริหารคลีนความดี 20%
2. ปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดทำวิทยุชุมชนของประชาชนในแง่ของเงินทุน บุคลากร กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่างๆ เทคโนโลยีอุปกรณ์
3. การจัตรายการวิทยุชุมชนเพื่อให้ผู้ฟังรับฟังและมีส่วนร่วม

บุคคลทั้ง 4 กลุ่มได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงของสถานีวิทยุ ประชาชนผู้จัตรายการวิทยุชุมชน ผู้นำชุมชน และวุฒิสมาชิกของทั้งสองจังหวัดได้มีทัศนคติหลากหลายในเรื่องแนวทางการบริหารคลีนความดี ที่กสช.จะจัดสรรให้ตามพระราชบัญญัติจัดสรรคลีนความดี ในปัจจุบันนี้สถานีวิทยุของทั้งสองจังหวัดได้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัตรายการในระดับที่ต่างกัน การจัดสรรคลีนความดีให้ 20 เปอร์เซ็นต์มีความเห็นหลากหลายตั้งแต่การขอเข้าร่วมจัตรายการกับสถานีวิทยุที่มีอยู่เดิม การขอเวลา 20 เปอร์เซ็นต์จากสถานีวิทยุทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนมีแนวคิดที่จะใช้เครือข่ายประชาสังคมเพื่อรวมตัวกันขอคลีนความดีมาบริหารกันเองโดยสถานีวิทยุของประชาชน ส่วนประเด็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดทำวิทยุชุมชนของประชาชนนั้น หลายฝ่ายเห็นว่าเงินอุดหนุนวิทยุภาคประชาชนควรมาจากรัฐก่อนโดยจัดสรรกำไรจากภาคเอกชน บางส่วนอาจจะมาจาก อบต.และเงินโฆษณาซึ่งจะต้องกำหนดเวลาและรูปแบบของการโฆษณา ส่วนการเก็บเงินจากประชาชนในหมู่บ้านคงเป็นไปได้ยาก ปัญหาด้านบุคลากรที่จะจัดทำวิทยุชุมชนนั้น ชาวบ้านระดับรากหญ้าขาดความรู้หรือทักษะ ควรมีการจัดการอบรม การมาจัตรายการไม่สม่ำเสมอ อาจแก้ไขได้โดยการหมุนเวียนผลิตเวรกันมาจัตบุคลากรทางด้านที่เป็นเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุของรัฐก็อาจเป็นปัญหาได้ในแง่แนวคิด วิธีการ และนโยบายเกี่ยวกับวิทยุชุมชนไม่แน่นอนหรือไม่เปิดกว้างพอ ปัญหาด้านระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับ คือ การมีใบประกาศ ซึ่งบางคนมองว่าเป็นอุปสรรคแก่ชาวบ้าน เพราะชาวบ้านจะใช้ภาษาถิ่น บางคนมองว่าเป็นการกำหนดกรอบกฎเกณฑ์ในการจัตรายการ เรื่องการรวมตัวเพื่อขอคลีนความดีเป็นกฎเกณฑ์หรือนโยบายที่จะต้องให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และระเบียบกฎเกณฑ์ที่สำคัญคือ การขอความร่วมมือจากสถานีวิทยุภาคเอกชนในการขอร่วมใช้คลื่น 20% ของชาวบ้านและการออกระเบียบกฎเกณฑ์ป้องกันการเข้าแทรกแซงของนักการเมืองท้องถิ่น ปัญหาด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีอาจแก้ไขได้ในระยะแรกด้วยการพึ่งพาทางเจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุของรัฐและหอกระจายข่าวเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการฝึกกระจายเสียงของชาวบ้าน แต่ต้องมีการดูแลจัดการให้ดีกว่านี้ ปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์สื่อข่าวและโทรศัพท์ที่ใช้ในการโทรเข้าร่วมรายการและของสถานีวิทยุก็เป็นอุปสรรคสำคัญ ประเด็นวิจัยข้อที่สามคือ จัตรายการวิทยุอย่างไรให้ประชาชนรับฟังและมีส่วนร่วมซึ่งสรุปได้ว่า ความสามารถของผู้จัด ความหลากหลายอาชีพของชาวบ้านที่มาช่วยกันจัตรายการ เนื้อหาของรายการซึ่งเป็นการทำมาหากิน ศิลปวัฒนธรรม

การประชาสัมพันธ์ชุมชน การทนายปัญหา รายการเพลง เวลาที่เหมาะสมในการจัดรายการ และรูปแบบของรายการซึ่งควรมีต่างๆ นานา การมีของรางวัลมาดึงดูดใจ เหล่านี้ น่าจะต้องการมีส่วนร่วมจากผู้ฟังได้



สถาบันวิทยบริการ
องกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายและข้อเสนอแนะ

งานวิจัย “การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของประชาชนในวิถียุทธชุมชน จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง” ครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึง สิงหาคม 2544 วิธีการวิจัยประกอบด้วยการวิจัยจากเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสัมภาษณ์กลุ่ม การวิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามเป็น 2 ระยะในทั้งสองจังหวัด โดยในระยะแรกในจังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาครอบคลุมตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึง มิถุนายน 2543 วิธีการวิจัยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และประชาชนชาวอุบลราชธานีผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชน อีกส่วนหนึ่งเป็นการสัมภาษณ์ชาวบ้านอุบลราชธานีผู้รับฟังรายการวิทยุชุมชนโดยใช้แบบสอบถาม ในจังหวัดระยองก็เช่นกัน ในระยะแรกการวิจัยครอบคลุมตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึง มกราคม 2544 วิธีการวิจัยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดระยอง และประชาชนผู้มาร่วมผลิตรายการ การวิจัยเชิงสำรวจใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์การรับฟัง การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจในวิถียุทธชุมชนของชาวบ้านระยอง

ในระยะที่สอง ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยในจังหวัดอุบลราชธานี งานวิจัยครอบคลุมตั้งแต่ กรกฎาคม 2543 ถึง สิงหาคม 2544 เหตุที่เริ่มตั้งแต่กรกฎาคม 2543 เป็นเพราะวิทยุเครือข่าย 2 ของกรมประชาสัมพันธ์ได้เริ่มออกอากาศในเวลาชอนกันกับวิทยุชุมชนอุบลราชธานีทางผู้บริหาร สวท.อุบลราชธานีจึงปรับเปลี่ยนรายการวิทยุชุมชนและนำคณะอนุกรรมการผลิตวิทยุชุมชนชุดใหม่เข้ามา ในจังหวัดระยอง งานวิจัยในระยะที่สองครอบคลุมตั้งแต่กุมภาพันธ์ 2544 ถึง สิงหาคม 2544 เหตุที่เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2544 เพราะ สวท.ระยองมีผู้อำนวยการคนใหม่ซึ่งมีผลต่อนโยบายวิทยุชุมชนด้วย

การเก็บข้อมูลภาคสนามในทั้งสองจังหวัดมีความคล้ายคลึงกัน นั่นคือผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารสถานีวิทยุในทั้งสองจังหวัดที่มีรายการแนววิทยุชุมชน สัมภาษณ์ประชาชนทั้งสองจังหวัดที่มีโอกาสได้จัดหรือเข้าร่วมรายการวิทยุชุมชน สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในอำเภอต่าง ๆ ของทั้งสองจังหวัดซึ่งคาดว่าจะมีศักยภาพในการจัดทำรายการวิทยุชุมชนหรือนำเรื่องวิทยุชุมชนไปประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนของตนได้ทราบ และสัมภาษณ์วุฒิสมาชิกของทั้งสองจังหวัด หนึ่งผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ของสวท.ที่ผลิตรายการวิทยุชุมชน เชิญชวนให้ชาวบ้านทั้งสองจังหวัดส่งผลการรับฟัง การได้ประโยชน์และความพึงพอใจมาให้ผู้วิจัยในรูปของจดหมายหรือไปรษณียบัตรซึ่งได้รับความร่วมมือน้อยมาก

สรุปผลการวิจัยทั้งโครงการในสองจังหวัด

ผลการวิจัยนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึง สิงหาคม 2544 อันเป็นเดือนปีที่สิ้นสุดการวิจัยและผู้วิจัยต้องส่งรายงานฉบับสมบูรณ์แก่สภาวิจัยแห่งชาติ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ความเข้าใจของประชาชนในฐานะผู้บริหาร/ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการต่อแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน

จากการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์ปรากฏว่าประชาชนในฐานะผู้บริหาร/ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการในจังหวัดอุบลราชธานีมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนว่า เป็นสื่อเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน โดยผู้บริหารระดับสูง คือรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์) และอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ได้สนับสนุนในแนวคิดด้านนี้ว่า พยายามให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามาบริหารและจัดทำรายการวิทยุชุมชน กรมประชาสัมพันธ์โดยสำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2 ได้รับนโยบายนี้มาและให้ สวท.อุบลราชธานี ดำเนินการให้เป็นรูปธรรม ผู้อำนวยการ สวท.และหัวหน้าฝ่ายผลิตรายการ รวมทั้งฝ่ายประชาชนได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน และคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชน โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ทางด้าน hardware ทางประชาชนผู้ผลิตรายการพยายามจัดทำรายการเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชน ทั้ง 4 รายการคือ “ข่าวบ้านเฮา” “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน อยู่ดีมีเฮง” และ “วิถีไท” พยายามสะท้อนแนวความคิดของวิทยุชุมชน “เพื่อประชาชน” โดยเป็นรายการเกี่ยวกับข่าวสารในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ข่าวสารบ้านเมืองที่เป็นชาวเด่นของคนไทยทั้งในภาคกลางและต่างจังหวัด บริการต่างๆ ทางด้านสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ข่าวสารเกี่ยวกับการกินการอยู่ เกษตรกรรมและสาธารณสุข และการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งรูปแบบการดำเนินรายการก็แสดงให้เห็นว่าทั้งผู้บริหารและผู้ดำเนินรายการพยายามทำรายการให้เป็น “เพื่อประชาชน” โดยการพูดภาษาถิ่น มีรายการสัมภาษณ์ พยายามให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในรายการ เช่น ในรูปแบบของโทรศัพท์หรือมีจดหมายเข้ามา เป็นสื่อกลางให้ประชาชนได้ถ่ายทอดความเดือดร้อนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปแก้ไขให้ อนึ่ง ถึงแม้วิทยุชุมชนจะเป็น “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” ผู้จัดรายการซึ่งเป็นประชาชนก็ปล่อยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นโดยเสรี ณ ระดับหนึ่ง ถ้าเป็นการกล่าวไม่สุภาพก็จะมีการตักเตือนขออภัย เพื่อให้ประชาชนที่เข้าร่วมรายการเข้าใจคำว่า เสรีภาพในวิทยุชุมชนได้มากยิ่งขึ้น โดยสรุปแล้วกล่าวได้ว่า ประชาชนในฐานะผู้บริหารและผู้ผลิต/ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่อง

วิทยุชุมชนและพยายามถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40

ในระยะต่อมาเมื่อผู้วิจัยทำการค้นคว้าและพบว่า มีการเปลี่ยนคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2543 และมีการปรับผังรายการใหม่โดยลดเวลาออกอากาศ จากการสอบถามปรากฏว่า อาจจะมีความเข้าใจและทรรศนะที่ต่างกันระหว่างผู้บริหารสวท.และคณะอนุกรรมการการผลิตรายการชุดเดิม อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าข้าราชการที่เป็นปัญญาชนชั้นกลาง เป็นผู้ผลิตรายการ ไม่ใช่ชาวบ้านระดับรากหญ้าและไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของสถานี และได้มีการผลิตรายการตามหมวดต่างๆ เป็นวันๆ ไป เหมือนกันทุกสัปดาห์ อาทิ วันจันทร์เป็นเรื่องกฎหมาย วันอังคารเป็นเรื่องเกษตรและสหกรณ์ ฯลฯ มีประชาชนโทรศัพท์และส่งจดหมายเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ

การวิจัยในจังหวัดระยองในระยะแรกแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้เด่นชัดนัก เพราะเป็นแนวคิดใหม่ ผู้ผลิต ผู้จัด ผู้ดำเนินรายการยังคงเป็นเจ้าหน้าที่ของ สวท.ระยองเอง ซึ่งจากประเด็นนี้สามารถพิจารณาได้ 2 มุมมองคือ ประการแรก ประชาชนเองยังไม่มั่นใจที่จะเข้ามาร่วมในการออกอากาศ ซึ่งเป็นสิ่งปกติธรรมดามากกว่าผู้ที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุจำเป็นต้องมีความเข้าใจและมั่นใจ ณ ระดับหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ทางสวท.เองก็ต้องระวังเพราะเป็นหน่วยงานราชการ หากประชาชนพุดวิพากษ์ผู้ปกครองประเทศรุนแรง ซัดความรับผิดชอบของสวท.จะอยู่ตรงไหนจึงจะสามารถรักษาความสมดุลได้

ในช่วงหลังของการวิจัยในจังหวัดระยอง รายการวิทยุชุมชนยิ่งลดน้อยลงไปอีกกลายเป็นวันละครึ่งชั่วโมงและดำเนินรายการโดยเจ้าหน้าที่ของสถานี แต่มีประชาชนมาจัดรายการกลอนและเพลงเก่าในวันเสาร์-อาทิตย์ประมาณ 2 ชั่วโมงซึ่งรายการนี้ประชาชนให้ความสนใจมาก

2. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำวิทยุชุมชน

ในระยะแรกที่อุบลราชธานี การเข้าร่วมของประชาชนเป็นไปในลักษณะที่เข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารและคณะอนุกรรมการผลิตรายการ ซึ่งถ้าพิจารณาจากระดับการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนของ รศ.จุมพล รอดคำดี ซึ่งจำแนกไว้ในบทที่ 1 ของงานวิจัยนี้ จะเห็นว่าวิทยุชุมชนอุบลราชธานีได้ก้าวไปถึงขั้นที่ 3 แล้ว โดยประชาชนเป็นอาสาสมัครเข้ามาจัดทำรายการและสถานีให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและอุปกรณ์ แต่ประชาชนยังไม่ได้เป็นเจ้าของสถานี รัฐยังคงเป็นเจ้าของอยู่

มองอีกมุมหนึ่ง การเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีเป็นการเข้าร่วมในลักษณะอาสาสมัครไม่มีผลตอบแทนใดๆ ซึ่งหยยะที่บ่งไว้คือ ประชาชนเหล่านี้ต้องสั่งงานประจำ ซึ่งก่อให้เกิดรายได้อยู่แล้ว จึงสามารถมาทำงานให้กับวิทยุชุมชนได้ มูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจในการก่อตั้งจึงเป็นความรู้สึกที่ทำงาน ที่จะอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้ผู้บริหารสถานีสวท.มี

วิสัยทัศน์กว้างไกล พยายามดำเนินการให้สมเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 จึงได้ชักชวนให้ประชาชนผู้สามารถจัดรายการวิทยุได้ให้เข้ามาทำงานในระยะเริ่มแรก ซึ่งก็คงจะต้องเห็นในศัพท์ที่เรียกว่า “ปัญญาชนคนชั้นกลาง” และค่อยๆ ขยายเครือข่ายออกไปเป็นผู้ที่พอมีความรู้ความสามารถโดยที่ไม่จำเป็นต้องมีใบรับรองความเป็นผู้ประกาศแบบมืออาชีพในระยะแรก มีฉะนั้นคงจะไม่ได้เริ่มต้นถ้าเห็นความสมบูรณ์แบบ ในความเป็นสถานีนำร่องก็พอจะได้แนวคิดหลายประการเพื่อการปรับปรุงต่อไป อนึ่ง ผู้บริหารบางท่านมีทรรศนะว่า คำว่าประชาชนที่มาร่วมจัดทำรายการในวิทยุชุมชนน่าจะครอบคลุมถึงหน่วยราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่มีบุคลากรที่มีความรู้ในวิชาชีพเฉพาะทาง เพราะเป็นประชาชนเช่นกัน ซึ่งทรรศนะนี้ได้นำมาใช้ในนโยบายการผลิตรายการวิทยุชุมชนตั้งแต่กรกฎาคม 2544 เป็นต้นไปเมื่อมีคณะกรรมการการผลิตรายการวิทยุชุมชนใหม่ และจัดรายการเป็นประเด็นในแต่ละวันดังที่ได้อธิบายมาแล้ว และผู้จัดรายการก็ยังคงเป็นอาสาสมัครเช่นเดิม

ในระยะของในระยะแรก การมีส่วนร่วมของประชาชนในการผลิตรายการมีน้อยมาก การทำงานของอาสาสมัครประจำหมู่บ้านไม่ได้ผล เนื่องจากขาดเครื่องมือสื่อสาร มีความร่วมมือเกิดขึ้นระหว่างสว.ระยองกับผู้ใหญ่บ้านทั้ง 8 อำเภอ ในการจัดทำรายการ “วิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว” แนวคิดของ ผอ.สว.ระยอง (นิสากร ศักดิ์สว่างค์) คือการออกไปพบปะกับประชาชนเพื่อสื่อข่าว จูงใจประชาชนให้มาร่วมทำรายการด้วย โดยเสนอตนเองเป็นสื่อบุคคลสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น ในระยะที่สองของการวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนยังอยู่ในระดับน้อยมากในการผลิตรายการ และประชาชนมักจะถูกเซนเซอร์หรือขอดูบทก่อนออกอากาศ จึงไม่แน่ใจในสิทธิของตนเท่าใดนัก

3. ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนของประชาชนในฐานะผู้ฟัง การเข้าร่วมของประชาชนในฐานะผู้ฟัง และการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในวิทยุชุมชน

งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่าในอุบลราชธานีในฐานะผู้ฟัง ผู้ฟังยังไม่รู้จักคำว่า “วิทยุชุมชน” เท่าใดนัก หรือแทบจะไม่รู้จักเลย อาจจะเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์แนวความคิดเรื่องวิทยุชุมชนยังไม่ได้มีการจัดทำกันอย่างแพร่หลาย เมื่อทำการวิจัย ผู้วิจัยต้องแนะนำวิทยุชุมชนด้วยรายการเฉพาะเจาะจงที่เป็นขอมนิยามคือ “ข่าวบ้านเฮา” และเมื่อสอบถามเกี่ยวกับทรรศนะและความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและการปฏิบัติของวิทยุชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 แสดงแนวโน้มที่จะเข้าใจว่าการมีวิทยุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านจัดรายการเอง มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งหมายความว่า มีสิทธิในการออกความเห็นมากขึ้น ชาวบ้านเข้าใจดีว่าความมีประชาธิปไตยในวิทยุชุมชนไม่ได้หมายความว่าความจะใช้วิทยุติดैनหน่วยงานหรือคนที่เขาไม่ชอบอย่างรุนแรง แต่ควรจะสุภาพและเสนอวิธีแก้ไขให้ด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมของประชาชนในลักษณะผู้ฟังยังเป็นไปในลักษณะ “ฟังจริงๆ” คือมีการโทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น หรือเขียนจดหมายเข้ามาร่วมรายการน้อยมาก คือไม่ถึงร้อยละ 10 ไม่ต้อง

พูดถึงการเป็นผู้สื่อข่าว หรือแนะนำรายการหรือเข้ามาร่วมจัดรายการ ส่วนการฟังรายการวิทยุชุมชนนั้น รายการ “ชาวบ้านเฮฮา” มีการรับฟังมากที่สุด

สำหรับการมองเห็นประโยชน์ของรายการ พอสรุปได้ดังนี้

-รายการ “ชาวบ้านเฮฮา” ให้สาระความรู้ต่างๆ เหตุการณ์บ้านเมืองในอุบลราชธานี ภูมิศาสตร์และคำคม ดูแลประชาชนดี ออกข่าวให้เสมอ

-รายการ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง” ผู้ฟังได้รับประโยชน์คือให้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง เป็นข่าวใกล้ตัว ชาวในท้องถิ่น ทันทเหตุการณ์ปัจจุบัน ให้สิทธิประชาชนได้มีส่วนร่วม แสดงความเห็นในรายการและช่วยชุมชนปรับปรุงให้สิ่งที่ไม่ถูกต้อง รวมทั้งสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม

-รายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดีมีเฮง” ให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังคือ ได้สาระเกี่ยวกับเรื่องทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การแนะนำอาชีพ เนื้อหาประโยชน์ สามารถนำไปใช้ในวิถีประจำวัน

-รายการ “วิถีไทย” นั้นผู้ฟังเห็นว่าให้สาระความรู้ในสิ่งไม่รู้จัก เนื้อหาเข้ากับสังคมไทย

ในการวิจัยช่วงหลังที่อุบลราชธานี รายการทั้งสี่ไม่ได้ออกอากาศอีกต่อไป เปลี่ยนเป็นรายการ “วิทยุท้องถิ่นอุบลราชธานี” ซึ่งจากจดหมายและไปรษณียบัตรที่ส่งเข้ามา 10 ฉบับ ปรากฏว่าผู้ฟังส่วนใหญ่พอใจและเห็นประโยชน์ของรายการ ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนของชาวบ้าน แสดงความชอบและเห็นประโยชน์ในรายการ “ชาวบ้านเฮฮา” มากที่สุด ซึ่ง “ชาวบ้านเฮฮา” ไม่ได้ได้รับการจัดให้เป็นรายการวิทยุชุมชนอีกต่อไป (ประชาชนอุบลราชธานีถึงกับขอให้สวท.อุบลราชธานีออกอากาศเป็นคลื่นเอเอ็มเพื่อรับฟังรายการ)

การวิจัยในจังหวัดระยองในช่วงแรก ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนเกี่ยวกับความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ส่วนใหญ่เห็นว่าวิทยุชุมชนนี้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยควรเป็นคนจัดรายการ มีผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเกือบจะเท่าๆ กันในกรณีที่ว่าวิทยุชุมชนนี้ชาวบ้านควรเป็นคนจัดรายการ เพราะเป็นวิทยุของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน เกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าในรายการวิทยุชุมชนนี้ ชาวบ้านควรมีส่วนร่วมเช่น ผลิตรายการ ดำเนินรายการ เป็นแขกรับเชิญ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าวิธีการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่งคือ ชาวปากท้องทำมาหากิน ชาวบวช ชาวแต่งงาน ชาวภูธร สามารถส่งมาแจ้งผ่านรายการได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการใช้วิทยุชุมชนดำเนินวิจารณ์หน่วยงานหรือคนที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรง และผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า ถ้าประชาชนจัดรายการวิทยุไม่เป็นก็ฝึกหัดกันได้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ความคิดเห็นและความเข้าใจของผู้ที่ไม่ได้ฟังวิทยุชุมชนเกี่ยวกับแนวคิดของวิทยุชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ไม่ฟังทั้งหมด 34 รายเห็นด้วยว่า วิทยุชุมชนจะทำให้ชาวบ้านมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แปลว่า เราสามารถแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น ต่อคำถามว่า การเป็นประชาธิปไตย หมายความว่า พูดให้ฝ่ายรัฐบาลรู้เรื่องของเรามากขึ้น ทุกคน

เห็นด้วยกับทรรศนะนี้ และเห็นด้วยเช่นกันกับทรรศนะที่ว่า วิทยุชุมชนคือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการส่งข่าวไปในรายการวิทยุ และส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่า ข่าวที่ส่งเป็นข่าวส่วนตัวหรือข่าวชุมชนก็ได้ วิทยุชุมชนต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ เป็นพิธีกร เป็นแขกรับเชิญก็ได้ และส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าวิทยุชุมชนน่าจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ดำเนินคนหรือหน่วยงานที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรงเพราะไหนๆก็มีสื่อ มีไมโครโฟนอยู่ในมือ

สำหรับการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างนั้น ส่วนใหญ่ก็ติดตามฟังรายการเป็นประจำเท่านั้น น้อยราย (เพียง 1 หรือ 2 รายที่จะโทรศัพท์เข้าไปในรายการหรือส่งจดหมายถึงผู้จัดการ)

เหตุผลที่ฟังรายการวิทยุชุมชนก็คือ ด้านเนื้อหาสาระมีประโยชน์ มีการไปพบพูดคุยกับประชาชน เสนอข่าวแต่เช้าซึ่งเร็วกว่าสื่ออื่นๆ การสัมภาษณ์บุคคลผู้ที่มีชื่อเสียงใกล้ตัวมีข่าวท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับตัวในชีวิตประจำวัน ประชาชนร้องทุกข์ได้ พิธีกรพูดไพเราะ ดำเนินรายการได้ดี

เหตุผลที่ไม่ฟังวิทยุชุมชนเพราะเนื้อหาฟังยาก ไม่น่าติดตามฟัง บางครั้งสถานีเปิดเพลงไปเรื่อยๆ ไม่มีผู้ดำเนินรายการ ประชาชนไม่ทราบจะติดต่อกับใคร รับฟังได้ไม่ชัดเจนสับสนอื่นไม่ได้

ในช่วงหลังของการวิจัยที่ระยอง ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดส่งจดหมายหรือไปรษณียบัตรมาที่ผู้วิจัยเพื่อแสดงผลการรับฟังเช่นที่อุบลราชธานี จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้แทนชาวบ้าน ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดฟังรายการวิทยุชุมชนของ สวท.ระยอง ซึ่งก็คงจะเป็นเพราะปัญหาเสาสื่ออากาศซึ่งส่งผลกระทบต่อารรับฟังและปัญหาช่วงเวลารอออกอากาศ

4. การที่ กสช.จัดสรรคลื่นความถี่ให้ภาคประชาชน 20% ตามพระราชบัญญัติจัดสรรคลื่นความถี่ และการเปลี่ยนบทบาทประชาชนมาเป็นผู้บริหาร/ผู้จัดรายการวิทยุชุมชน

ในทั้งสองจังหวัด จากการสัมภาษณ์บุคลากร 4 กลุ่ม (ผู้บริหารสถานีวิทยุ ประชาชนผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชน ผู้นำชุมชน และวุฒิสมาชิก) เกี่ยวกับการจัดสรรคลื่นความถี่ให้ภาคประชาชน 20% ส่วนใหญ่มีทรรศนะว่า ควรจะให้ประชาชนมาใช้คลื่นร่วมกับสถานีวิทยุที่มีอยู่แล้ว โดยให้เจ้าหน้าที่ของสถานีคอยดูแลฝึกฝนและให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคอุปกรณ์ไประยะหนึ่งก่อน การมีส่วนร่วมในระยะแรกคงเป็นการให้ผลิตรายการ ส่วนการมีส่วนร่วมระดับต่างๆ จนถึงขั้นเป็นเจ้าของสถานีคงเป็นโครงการที่ต้องใช้เวลา แต่ประชาชนที่เคยจัดหรือเข้าร่วมในรายการวิทยุชุมชนมองเห็นศักยภาพของเครือข่ายประชาสังคมที่จะรวมตัวกันขอคลื่นความถี่และสถานีวิทยุของตนเอง เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่าง สวท.อุบลราชธานีและ สวท.ระยองแล้ว สวท.อุบลราชธานีให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและการผลิตรายการวิทยุชุมชนในขณะที่ สวท.ระยองให้ประชาชนเข้ามาร่วมผลิตรายการบางวันเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้นำ

ชุมชนทั้งสองจังหวัดก็แสดงความสนใจและความกระตือรือร้นที่จะร่วมในการดำเนินงานของวิทยุชุมชน แต่ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับอุปสรรคบางอย่าง ซึ่งจะเป็นรายงานการวิจัยในประเด็นต่อไป

5. การจัดรายการวิทยุชุมชนโดยชาวบ้านให้มีคนฟังโดยคำนึงถึงลักษณะผู้จัดรายการ เนื้อหารายการ รูปแบบรายการ ของรางวัลในกรณีที่ กสช.จัดสรรคลื่นความถี่ให้แล้ว

จากการสัมภาษณ์กลุ่มในจังหวัดอุบลราชธานีและระยอง ผู้นำชุมชนได้เสนอความคิดเห็นหลากหลายในการจัดรายการถ้าพวกเขาจะมีส่วนร่วม คำตอบโดยรวมคือ ผู้จัดต้องมีความสามารถซึ่งคิดว่าจะมีกันได้ ควรมีการจัดโดยคนหลากหลายอาชีพหลากหลายอายุ เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพระ กลุ่มมอเตอร์ไซด์ กลุ่มช่างตัดผม รายการควรเป็นเรื่องทำมาหากิน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์สินค้าหรือเทศกาลในชุมชนของตน การทนายปัญหาโดยมีของรางวัล และควรมีรายการเพลงมาคั่นบ้าง เวลาที่เหมาะสมคือเช้าตรู่และช่วงเย็น คือก่อนออกไปทำงานและหลังจากงานเลิกแล้ว ช่วงพักเที่ยงเป็นเวลาที่เหมาะสมรองลงมา แต่เวลาไม่ควรแข่งกับ prime time ของโทรทัศน์ รูปแบบรายการควรมีหลากหลาย อาทิ การเสนอข่าวธรรมดา การสนทนากับผู้ฟัง รูปแบบละคร หรือการไปสัมภาษณ์ชาวบ้านนอกสถานที่ แล้วนำมาเปิดในรายการ ของรางวัลน่าจะเป็นสิ่งดึงดูดใจได้ดี สำหรับการมีส่วนร่วมจากคนฟังสรุปได้ว่าในทั้งสองจังหวัด ความต้องการในความสามารถของผู้จัด เนื้อหารายการ และรูปแบบรายการไม่แตกต่างกัน

6. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการบริหารดำเนินการและสืบสาน วิทยุชุมชนและแนวทางแก้ไข

ในการวิจัยในช่วงแรกที่อุบลราชธานี ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้บริหารของสวท.อุบลราชธานี และผู้บริหารซึ่งมาจากประชาชน ซึ่งร่วมบริหารและร่วมผลิตรายการ สามารถสรุปได้ว่าการที่วิทยุชุมชนจะดำเนินการและสืบสานต่อไปได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคดังนี้

1. ทีมงานต้องเข้มแข็ง ผู้บริหารต้องได้รับการสนับสนุน การวิจารณ์ถือเป็นสิ่งสร้างสรรค์ให้กำลังใจ การเงียบไม่แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบจะเป็นการบั่นทอนกำลังใจ

2. เงินทุนเป็นสิ่งสำคัญซึ่งในอนาคตอาจจะเป็นอุปสรรคได้ ควรมีแหล่งเงินทุนมาสนับสนุน ซึ่งอาจจะเป็นค่าน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ แก่ผู้ผลิต/ผู้ดำเนินรายการ

3. ปัจจัยบวกที่จะทำให้วิทยุชุมชนดำเนินการและสืบสานต่อไปคือฝ่ายสวท.ซึ่งหากจำเป็นต้องช่วยเหลือด้านสถานที่ออกอากาศ เทคโนโลยีและอุปกรณ์ ให้อิสระแก่ประชาชนในการทำงาน แต่ต้องทำความเข้าใจในขั้นแรกเกี่ยวกับระเบียบกฎเกณฑ์กติกาการยาท การไม่ใช้กฎ

กระทรวงฉบับที่ 14 การสนับสนุนให้ใช้ภาษาถิ่น การไม่กำหนดว่าผู้ประกาศต้องได้รับใบอนุญาตจาก กบว. เหล่านี้ทำให้ประชาชนมีกำลังใจในการดำเนินงานและผลิตรายการ

4. ฝ่ายประชาชนต้องมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการศึกษาพอสมควรในขั้นต้น มีวิสัยทัศน์ ในระยะแรกจำเป็นต้องมีปัญญาชนคนชั้นกลางมาเป็นจุดเริ่มต้นให้ แต่ในระยะยาวจำเป็นต้องมีการฝึกฝนอบรมอาสาสมัคร แต่ปัจจุบันรัฐไม่ได้สนับสนุนในด้านบุคลากรที่จะช่วยฝึกอบรม ไม่มีกฎหมายประกอบการรองรับทั้งในด้านเงินทุนและการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ถ้าจะให้วิทยุชุมชนดำรงสืบสานต่อไป รัฐต้องมีส่วนร่วมทั้งในด้านการบริหารกิจการและการจัดสรรงบประมาณ ต้องจัดประชุมสัมมนาให้ประชาชนรู้เรื่องเทคนิคและต้องมีการประสานงานกันระหว่างองค์กรภาคเอกชน นักวิชาชีพ นักวิชาการ เข้ามาเป็นการสร้างสมดุลย์ ช่วยกันอบรมให้แก่ประชาชน ซึ่งจะทำให้ประชาชนมองว่าเป็นของเขาเอง มิฉะนั้นพวกเขาขาดแรงจูงใจ จึงมอบไปที่ผลตอบแทนเป็นหลัก

5. ความร่วมมือและประสานงานระหว่างคณะผู้บริหาร ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐคือ สวท. และคณะผู้บริหารของวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นภาคประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ควรมีการประชุมแก้ไขปัญหาร่วมกันบ้าง บางครั้งอุปสรรคเล็กน้อยแต่อาศัยความร่วมมือจากผู้บริหาร สวท. อาจจะผ่านไปด้วยดี เช่น การขอความร่วมมือจากหน่วยราชการมาในรายการของวิทยุชุมชน บางครั้งอาจต้องขอในนามของ สวท. ฉะนั้นอาจต้องขอความช่วยเหลือ พึงพาบารมีของผู้บริหาร สวท. บ้าง

6. ในชนบทของไทย บทบาทของผู้นำความคิดยังมีความสำคัญมาก ฉะนั้นผู้ใหญ่บ้านกำนัน จึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการแนะนำให้ประชาชนเข้าใจและรับฟังวิทยุชุมชนและมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนให้มากขึ้น และกรมประชาสัมพันธ์เองโดย สวท. ประจำจังหวัดสามารถเชิญชวนประชาชนให้ฟังวิทยุชุมชนมากขึ้น ในขณะเดียวกันหอกระจายข่าวซึ่งติดตั้งอยู่ตามบ้านของผู้ใหญ่บ้านก็ขาดเงินทุนสนับสนุนในด้านค่าไฟและค่าซ่อมแซม การที่หอกระจายข่าวทำงานไม่ได้เต็มที่ก็เป็นอุปสรรคในแง่การรับฟัง

7. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคอีกประการคือ การที่บางครั้งวิทยุชุมชนถูกมองว่าทำทนายอำนาจรัฐ โดยการตำหนิติเตียนการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งผู้จัดรายการพยายามควบคุมผลคือรายการจะขาดปฏิริยาตอบสนองจากผู้ฟังไปพักใหญ่ทีเดียว

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชน พอสรุปได้ว่า ในอนาคตหากประชาชนรวมตัวกันขอคืนความดี ปัญหาเรื่องทุนจะเป็นอุปสรรคสำคัญ เพราะได้มีคาดการณ์กันว่า ถ้าประชาชนจะมีสถานีวิทยุชุมชนเป็นของตนเองจะใช้เงินลงทุนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท ในกรณีเช่นนั้นก็ต้องมีกลุ่มทุนใหญ่มาลงทุนให้ ซึ่งนัยยะที่บ่งไว้คือ ประชาชนก็จะไม่มีอิสระเสรีภาพอย่างที่เป็นอยู่แล้ว นั่นคือ ต้องผลิตรายการและดำเนินงานตามความประสงค์ของผู้ลงทุน ในกรณีเช่นนี้บางทีการใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อาจจะเป็นทางออกที่พอรับได้บ้าง

มีการกล่าวกันว่า อาจจะมียอมให้โฆษณาเพื่อให้วิทยุชุมชนพอมีรายได้พอเลี้ยงตัวได้ ผู้บริหารมองว่าให้เป็นทางสายกลางคือมีโฆษณาหล่อเลี้ยงสถานี ซึ่งก็คือประชาชนนั่นเอง ส่วนโฆษณานั้นไม่ควรจะเน้นโฆษณาสินค้า อาจจะมีขอรับความสนับสนุนจากองค์การหรือมูลนิธิทั้งในและต่างประเทศ หรือหารายได้จากข่าวฝากของทางราชการด้วยกัน

ในระยะยาว ต้องมีกฎหมายประกอบการมารับ รัฐต้องจัดสรรเงินทุน และเพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพที่จะดำเนินการด้านวิทยุชุมชนจริงๆ องค์การเอกชน องค์การวิชาชีพและนักวิชาการต้องมาร่วมกันให้เกิดดุลยภาพในการช่วยฝึกอบรมให้อย่างจริงจังและในระดับท้องถิ่น ควรมีการรวมตัวกับประชาคม 16 จังหวัดให้ประชาชนเข้าใจว่านี่คือสื่อของท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญและความสามารถไม่ด้อยไปกว่าส่วนกลาง

ในการวิจัยในช่วงหลังของโครงการที่อุบลราชธานี ผลการวิจัยก็ยืนยันถึงปัญหา 4 ประการคือ เงินทุน บุคลากร กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่างๆ และเทคโนโลยีและอุปกรณ์ถึงแม้จะเปลี่ยนผู้ให้สัมภาษณ์ที่น่าสังเกตคือ กลุ่มผู้นำชุมชนมีความสนใจอย่างมากในการที่จะออกอากาศ ปัญหาเงินทุนยังเป็นปัญหาใหญ่ รัฐอาจต้องจัดสรรให้โดยจัดสรรจากกำไรที่ได้จากภาคเอกชน บางส่วนเป็นเงินจาก อบต.หรือกองทุนหมู่บ้าน การโฆษณาหรือการอุปถัมภ์รายการจากธุรกิจเล็กๆ ในหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นข้อเสนอแนะของชาวบ้านที่จะระดมทุน แต่ก็ควรระวังการแทรกแซงจากนักการเมืองท้องถิ่นในรูปของการเป็นผู้อุปถัมภ์รายการซึ่งอาจจะครอบงำสื่อได้ง่าย ส่วนการเก็บเงินค่าสมาชิกจากชาวบ้านคงเป็นไปได้ยาก อีกวิธีหนึ่งที่จะระดมทุนได้คือ การร่วมมือกันในรูปเครือข่ายประชาสังคมในระดับภูมิภาค

ปัญหาด้านบุคลากรนั้น ผู้บริหารสถานีวิทยุต่างๆก็ไม่มั่นใจในความสม่ำเสมอของการมาผลิตรายการของชาวบ้านเพราะระยะทางไกลและไม่มีค่าใช้จ่ายสนับสนุน ผู้นำชุมชนเสนอทางแก้ด้วยการจัดเปลี่ยนเวรมาจัดรายการ และขอร้องให้สถานศึกษาของรัฐหรือเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุของรัฐช่วยจัดอบรมให้สักระยะหนึ่ง วุฒิสมาชิกแห่งอุบลราชธานีมองว่าที่อุบลราชธานีชาวบ้านมีศักยภาพแต่ยังไม่ได้ถูกนำออกมาใช้ นโยบายของวิทยุชุมชนควรจะทำให้ชนชั้นรากหญ้าเข้ามามีบทบาทแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการสื่อสารผ่านวิทยุชุมชน

ปัญหากฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับก็คือการย้ายจากประชาชนว่าการมีใบประกาศจะเป็นอุปสรรคในการออกอากาศ อนึ่งการขอแบ่งคลื่นความถี่ของภาคเอกชนมาให้ภาคประชาชนในอัตราร้อยละ 20 ของเวลาออกอากาศคงต้องออกเป็นกฎหมาย เพราะหลักเกณฑ์หรือนโยบายเช่นนี้คงใช้เวลาอภิปรายกันนาน ส่วนการใช้ประชาชนรวมตัวกันขอคลื่นความถี่คงต้องมีการทำความเข้าใจและมีแกนนำ ผู้นำชุมชนมีความเห็นว่า การดำเนินงานของวิทยุชุมชนควรประสานงานผ่านนายอำเภอหรือ อบต.วุฒิสมาชิกอุบลราชธานีเน้นการทำงานของวิทยุชุมชนร่วมกับหน่วยงานมหาดไทยและศึกษาธิการ การกระจายอำนาจสู่อบต.นอกจากกระจายอำนาจแล้ว ต้องกระจายความรู้ ภูมิปัญญา หน้าที่ด้วย การแบ่งเงินจากวิทยุภาคเอกชนมาให้ภาคประชาชนเป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้โดย กสช.เป็นผู้จัดสรร

ปัญหาด้านเทคโนโลยีอุปกรณ์นั้นเรียกว่า ถ้ามีคลื่นดิจิทัลแล้ว จะมีคลื่นจำนวนมากจนกล่าวได้ว่าเหลือเพื่ออาจจะขอรับการจัดสรรได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนมีความเห็นว่าอาจเชื่อมจัดกับหอกระจายข่าวก่อนซึ่งเป็นการแก้ปัญหาการต้องเดินทางไปจัดที่สถานีวิทยุและเป็นการฝึกทักษะ อย่างไรก็ตามหอกระจายข่าวก็ยังไม่มียังบซ่อมบำรุงดังที่ทราบกันอยู่

การวิจัยในช่วงแรกที่จังหวัดระยองแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนระยองคือเรื่องงบประมาณ การขาดงบประมาณในการออกไปสื่อข่าวทำให้ชุมชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในระดับหนึ่ง การโฆษณาอาจแก้ปัญหาได้ แต่ควรเป็นโฆษณาไม่ใช่มุ่งผลทางการค้า ปัจจัยที่สองคือเทคนิคและอุปกรณ์เครื่องส่งเครื่องรับซึ่งเสอากาศของสวท.ระยองทำให้การออกอากาศไม่ชัดภายในระยองแต่ชัดภายในจังหวัดอื่นๆ อนึ่งอุปกรณ์เช่น โทรศัพท์ก็ไม่เพียงพอในการที่จะให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาร่วมในรายการวิทยุชุมชนประการที่สาม ดังได้กล่าวมาแล้ว คืออุปสรรคทางด้านบุคลากรคือ การขาดแรงจูงใจและขาดสาเหตุที่จะให้ภาคประชาชนมาร่วมมือกัน ประการที่สี่คือ คู่แข่งของรายการวิทยุชุมชนซึ่งมีทั้งคู่แข่งจากสื่ออื่นคือ โทรทัศน์ สถานีวิทยุอื่นๆ และรายการจากส่วนกลางคือกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งเวลาซ้อนทับรายการของวิทยุชุมชน ทำให้วิทยุชุมชนต้องถอนรายการออกไป อุปสรรคประการที่ห้า คือกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งอาจกำหนดให้ผู้ประกาศต้องมีใบประกาศตามกฎหมายเกณฑ์ที่เคยมีมาของกกช. หรือต้องสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

ในทรรศนะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนระยอง อนาคตของวิทยุชุมชนระยองนั้นอาจจะมีปัญหาเรื่องงบประมาณ การออกไปหาแนวร่วมกับชมรมหอกระจายข่าวของผู้ใหญ่บ้านตามหมู่บ้านต่างๆ ก็เป็นทางเลือกหนึ่ง อีกทางเลือกคือการตั้งเป็นวิทยุชุมชนภาคตะวันออกคือสร้างเป็นเครือข่ายโดยมีระยองเป็นศูนย์กลาง โฉนดเงินทุน ผู้บริหารคิดว่าเงินทุนที่ได้มาเช่น ค่าโฆษณา ถ้าไม่เพื่อหวังผลประโยชน์ หากำไร แต่เป็นเพื่อสนับสนุนกิจการของวิทยุชุมชนก็น่าจะยอมรับได้เพื่อให้การสื่อข่าวสารง่ายเข้าและเป็นไปได้ในเรื่องกฎหมายและหลักเกณฑ์ข้อบังคับในฐานะหน่วยงานของรัฐ การให้ประชาชนมาออกอากาศหรือจัดทำรายการทางสวท.ต้องใช้ความระมัดระวังเพราะต้องผนวกความรับผิดชอบไปด้วย ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารในระดับสูงที่จะต้องวางกฎเกณฑ์ให้รอบคอบรัดกุม

ในการวิจัยในช่วงหลังที่จังหวัดระยอง ปัญหาเรื่องเงินทุนถูกหยิบยกมาอภิปราย บางคนเห็นว่าควรนำเงินกำไรจากภาคเอกชนที่ได้รับจัดสรรคลื่น 40% มาอุดหนุนภาคประชาชนหรืออาจมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการวิทยุชุมชนโดยระดมทุนจากบริษัทต่างๆ การขอบคุณผู้อุปถัมภ์รายการเหล่านี้ให้กล่าวเพียง 1 ประโยคสั้นๆ แต่บางคนไม่ต้องการการโฆษณาเลยด้วยเกรงอิทธิพลของนักการเมืองท้องถิ่น ชาวระยองคิดว่าชาวบ้านคงไม่ยอมจ่ายค่าสมาชิกแต่อาจเก็บเงินได้จากสมาชิกที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมหรือจากข่าวที่ฝากประชาสัมพันธ์

เรื่องบุคลากรยังคงเป็นอุปสรรคสำหรับวิทยุชุมชนระยอง นั่นคือความไม่สม่ำเสมอของชาวบ้านที่จะมาจัดรายการ ซึ่งอาจแก้ไขได้ด้วยการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาจัด การขาดทักษะของชาวบ้าน ซึ่งอาจจะมีสถาบันการศึกษาอบรมให้ สิ่งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าคือการ

ขาดความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านระยองเกี่ยวกับวิทยุชุมชนระยองซึ่งโทรทัศน์อาจช่วยประชาสัมพันธ์ได้ และการประสานงานกับอบต.แต่แรกจะทำให้การทำงานของชาวบ้านเกี่ยวกับวิทยุชุมชนเป็นไปได้อย่างขึ้นในแง่ของเงินอุดหนุนและค่าใช้จ่ายและการประสานงาน

อุปสรรคจากกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ คือการกำหนดให้ชาวบ้านมีใบประกาศซึ่งบางคนมองว่าไม่จำเป็น บางคนมองว่าจำเป็นเพราะต้องการให้รัฐกรอบกฎเกณฑ์ในการจัดรายการ มีผู้เสนอให้กสช.จัดตั้งอนุกรรมการมาตั้งอนุกรรมการวิทยุชุมชนในแต่ละจังหวัดและการรวมตัวกันของพวกชาวบ้าน เพื่อขอรับการจัดสรรคลื่นความถี่ยังต้องการการชี้แจงทำความเข้าใจอีกมาก หนึ่งระเบียบกฎเกณฑ์หนึ่งที่ไม่ควรออกมาใช้บังคับคือการห้ามวิทยุพาณิชย์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล

เทคโนโลยีและอุปกรณ์เป็นอุปสรรคใหญ่สำหรับชาวบ้านถ้ารัฐไม่ให้ความช่วยเหลือระยองมีปัญหาเรื่องเสอากาศของสวท.อยู่แล้ว การให้ชาวบ้านโทรศัพท์เข้ามาในรายการเป็นปัญหา เพราะสถานีมีโทรศัพท์ไม่พอเพียง หนึ่งการออกอากาศจากสถานีวิทยุผ่านหอกระจายข่าวก็มีปัญหาเพราะในระยองมีหอกระจายข่าวไม่ทั่วถึงและอยู่ในสภาพชำรุด

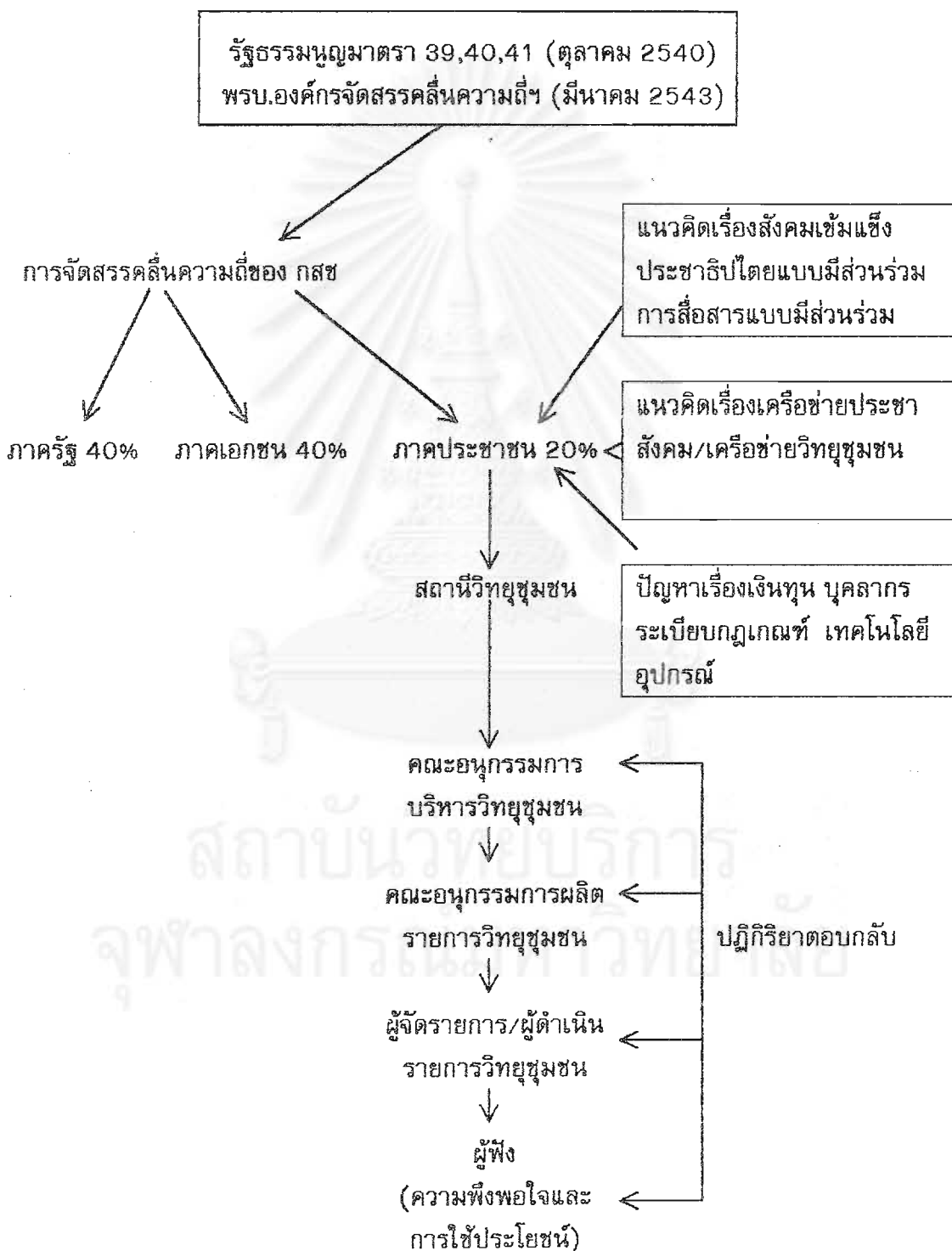
โดยสรุปแล้ว ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งสองจังหวัดจะเป็นพื้นฐานสำหรับการวางแผนเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ซึ่งถึงแม้ตัวอย่างที่เก็บรวบรวมได้จะมาจากเพียงสองจังหวัด และไม่สามารถให้ผลสรุปโยง (generalize) ได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อย เราก็จะได้เห็นแนวโน้มเพื่อการวางแผนเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

การอภิปรายและข้อเสนอแนะ

เมื่อพิจารณากรอบแนวคิด (conceptual framework) ในบทที่ 2 (ดูหน้าถัดไป) มีประเด็นอภิปรายและเสนอแนะดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิด (conceptual framework)



1. เมื่อพิจารณากรอบความคิด ปัจจัยทางสังคมและการเมือง อันได้แก่ รัฐธรรมนูญ มาตรา 39,40,41 ผวกกับแนวคิดประชาสังคม ชุมชนเข้มแข็ง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบเครือข่ายประชาสังคม เพื่อสร้างพลังให้แก่วิทยุชุมชนจะเป็นการทำงานที่ได้ผล เมื่อผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลที่จังหวัดระยองได้เข้าร่วมการสัมมนา การปฏิรูปสื่อภาคประชาชนได้รับฟังข้อคิดเห็นที่น่าสนใจยิ่งคือการรวมตัวของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อสร้างเครือข่ายวิทยุชุมชน การรวมตัวเช่นนี้จะเป็นประโยชน์แก่วิทยุชุมชนระยอง ซึ่งมีปัญหาด้านเสอากาศและกำลังส่งน้อยเมื่อเทียบกับสถานีวิทยุอื่นๆ การกระจายเสียงของวิทยุชุมชนในระดับภูมิภาคจะทำให้เกิดความหลากหลายในด้านผู้จัด เนื้อหาและรูปแบบของรายการ และในขณะเดียวกันจะเกิดการฉีกกำลังที่คือวิทยุชุมชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งสิ่งนี้จะเกิดได้ยากในจังหวัดระยองถ้าจะใช้บริการของสวท. ซึ่งมีปัญหาทางด้านอุปกรณ์ แต่หากได้รับความร่วมมือจากสถานีวิทยุอื่นๆ การออกอากาศของภาคประชาชนก็จะเป็นไปอย่างสะดวกยิ่งขึ้น อนึ่ง การรวมตัวเป็นเครือข่ายจะทำให้แสวงหาแหล่งทุนอุดหนุนได้ง่ายขึ้น

นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ วุฒิสมาชิกแห่งจังหวัดอุบลราชธานีได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยว่า การบริหารงานของวิทยุชุมชนจะดำเนินไปได้ด้วยดี ถ้ามีการประสานงานกับกระทรวง ทบวงกรมอื่นๆ อันได้แก่กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล วุฒิสมาชิกผู้มีประสบการณ์ด้านสื่อ ได้แสดงทรรศนะว่า ในการกระจายเสียงสู่ชุมชนนั้น สื่อผสมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง นั่นคือ ต้องผนวกวิทยุเข้ากับหอกระจายข่าว เพราะกำลังส่งของวิทยุในประเทศไทยไม่แรงพอจะเข้าถึงทุกหมู่บ้าน (สมเกียรติ อ่อนวิมล, 2541) เมื่อบูรณาการความคิดของ นพ.นิรันดร์ เข้ากับข้อสังเกตของ ดร.สมเกียรติ แล้วจะเห็นได้ว่าหอกระจายข่าวมีบทบาทอย่างยิ่งในการกระจายเสียงสู่ชุมชน แต่หอกระจายข่าวก็ประสบปัญหาทั้งด้านการดูแลบำรุงรักษาซ่อมแซม และหน่วยงานที่ใช้หอกระจายข่าวเป็นหลัก ได้แก่ สถานีวิทยุต่างๆ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานเหล่านี้ถ้าได้ประสานร่วมมือกัน ทำให้หอกระจายข่าวเป็นอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยพัฒนากิจกรรมของวิทยุชุมชนได้เป็นอย่างดี

อีกประเด็นหนึ่งที่มีการดำเนินงานร่วมกับกระทรวงหลัก อาทิ มหาดไทย ศึกษาธิการ สาธารณสุข ควรได้รับการพิจารณาคือ การขอความร่วมมือให้บุคลากรในหน่วยงานเหล่านี้ได้เผยแพร่แนวคิดและเนื้อหาของวิทยุชุมชนในฐานะเป็นนวัตกรรม (innovation) แก่ชาวบ้านทั่วไปโดยเฉพาะในระดับรากหญ้า เมื่อผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลภาคสนามในทั้งสองจังหวัด ได้ประจักษ์ในความจริงอย่างหนึ่งว่า เจ้าหน้าที่ของพัฒนาการจังหวัดและพัฒนาการอำเภอสามารถเป็นกำลังสำคัญในการประสานงานด้านวิทยุชุมชนเพราะเขาเหล่านั้นมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านระดับรากหญ้า สามารถเป็นผู้นำความคิดหรือผู้เผยแพร่นวัตกรรม

2. เรื่องเงินทุนเป็นปัญหาใหญ่ ในจุดเริ่มต้น ถ้ามุ่งสร้างสถานีวิทยุชุมชนให้แก่ละชุมชนพร้อมอุปกรณ์เครื่องส่ง ได้มีการประมาณราคาแล้วว่า ประมาณสถานีละ 10 ล้านบาท ซึ่งยัง

คงเป็นไปได้ในระยะเวลาแรกอันใกล้นี้ จากการวิจัยในอุบลราชธานีและระยอง ผู้วิจัยคิดว่ามีทางเป็นไปได้ในการดำเนินการดังนี้

2.1 ฝึกกระจายเสียงที่หอกระจายข่าวก่อน เป็นการกระตุ้นให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารให้รับรู้ถึงสิทธิของตนในสื่อของชุมชน และยังไม่เสียค่าใช้จ่ายมาก

2.2 การออกอากาศสถานีวิทยุที่มีอยู่แล้ว เป็นการประหยัดการลงทุนอย่างมากในระยะแรก แม้จะมีปัญหาเรื่องการเซ็นเซอร์จากสถานีบ้าง แต่ก็เป็นการเตรียมเพื่อก้าวกระโดดในขั้นต่อไป

2.3 การโฆษณาผู้ประกอบการอาจจะกระทำได้คือผู้ให้โฆษณาเป็นธุรกิจร้านค้าชุมชนปลีกย่อย ไม่ใช่บริษัทใหญ่ๆ และไม่ควรเป็นสส.หรือสว.ประจำอุบลราชธานีหรือระยอง ซึ่งนโยบายนี้อาจใช้ได้ทุกจังหวัด Marty Durlin ผู้บริหารสถานีวิทยุชุมชน แห่งเมืองโบลเดอร์ รัฐโคโลราโดใช้นโยบายหาทุนให้วิทยุชุมชนด้วยการให้มีธุรกิจโฆษณาจากร้านค้าขนาดย่อมและให้พูดโฆษณาสั้นๆ 1-2 ประโยคเท่านั้น (Marty Durlin, 2001)

2.4 การเรียกรายเงินจากชาวบ้านในรูปของการเป็นสมาชิกวิทยุชุมชนเป็นสิ่งที่ยากมาก จากการสำรวจของผู้วิจัย ผู้นำชุมชนทั้งในระยองและอุบลราชธานีมีทัศนคติคล้ายคลึงกันว่าชาวบ้านเห็นว่าเป็นของที่ไม่เคยต้องจ่าย และอีกประการหนึ่งยังไม่เห็นประโยชน์จากวิทยุชุมชนจึงไม่เต็มใจจ่ายอย่างยิ่ง Marty Durlin มีประสบการณ์เช่นเดียวกันนี้ในเมืองโบลเดอร์ เธอต้องขอเรียกรายถึง 30 ครั้ง พูดซ้ำแล้วซ้ำอีกจึงจะมีสมาชิกค่อยๆทยอยจ่ายเงินให้ ผู้ฟังมีประมาณ 40,000 คน ค่าสมาชิกคนละ 30 เหรียญสหรัฐต่อปี และมีของขวัญเล็กๆ น้อยๆ สำหรับสมาชิกเมื่อจ่ายค่าสมาชิก

2.5 ผู้บริหารสถานีวิทยุและผู้นำชุมชนของอุบลราชธานีและระยองเสนอแนะให้ใช้เงินกองทุนหมู่บ้านหรือเงินของอบต.ซึ่งผู้วิจัยคิดว่ามีทางเป็นไปได้มากกว่าการเรียกรายจากชาวบ้านโดยตรงในระยะแรกเมื่อชาวบ้านยังไม่เห็นประโยชน์ การใช้เงินกองทุนหมู่บ้านหรือของอบต.ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของวิทยุชุมชนบางส่วน แต่จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย มีผู้นำชุมชนบางคนที่ไม่ต้องการให้การบริหารวิทยุชุมชนอยู่ในมือของอบต.เพราะเคยมีการโกงกิน ในกรณีอื่นๆ มาแล้วของอบต.ในตำบลต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าในสภาพการณ์เช่นนี้ ต้องมีการตรวจสอบกันอย่างใกล้ชิด

2.6 จากการสัมภาษณ์บุคคลากรทั้งสองจังหวัด ทุกฝ่ายดูจะมีความเห็นสอดคล้องกันว่า รัฐหรือกสช.จะต้องให้เงินอุดหนุนแก่วิทยุชุมชนในระยะแรกเมื่อเริ่มก่อตั้ง ส่วนการทำนุบำรุงในระยะต่อไปก็อาจคิดหารายได้จากทางอื่นมาเพื่อให้เลี้ยงตัวเองได้ บางคนเสนอให้กสช.ปันเงินจากรายได้ของวิทยุภาคเอกชนมาให้วิทยุภาคประชาชนซึ่งถ้าปฏิบัติเช่นนี้อาจต้องวางกฎระเบียบให้รัดกุม

2.7 การสร้างเครือข่ายประชาสังคมหรือเครือข่ายวิทยุชุมชนร่วมกับจังหวัดอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ จะช่วยระดมทุนได้เช่น จากองค์กรไม่แสวงหากำไรหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)

โดยสรุปแล้ว เงินทุนนี้ควรจะมาจากหลายองค์ประกอบ ได้แก่ เงินที่รัฐจัดสรรให้โดยผ่านทางกสช. เงินอุดหนุนจากความเป็นเครือข่ายวิทยุชุมชนหรือเงินจากองค์กรไม่แสวงกำไร เงินกองทุนหมู่บ้านหรืออบต. เงินโฆษณา เหล่านี้เป็นต้น

3. บุคลากร ประชาชนผู้จัดรายการวิทยุชุมชนในขณะนี้ในทั้งสองจังหวัดคือ อุบลราชธานีและระยองไม่ใช่ประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 เท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม เราต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า การออกอากาศเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ประเด็นสำคัญคือ ต้องมีการสนับสนุนจากผู้วางนโยบายให้ประชาชนระดับรากหญ้า มาจัดทำรายการวิทยุชุมชน ซึ่งก็คงจะมุ่งความสมบูรณ์แบบไม่ได้ในระยะแรก มีบางทรศนะที่ แสดงความเห็นเห็นว่า หน่วยงานราชการควรจะมาจัดรายการวิทยุชุมชนได้เพราะข้าราชการอยู่ในฐานะประชาชนด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยมองเห็นความตั้งใจในทรศนะเช่นนั้นที่มุ่งจะสร้างประโยชน์แก่ชุมชนด้วยการให้ความรู้และแก้ปัญหาให้ชาวบ้าน แต่มีข้อคิดอยู่ว่า ถ้าชาวบ้านระดับรากหญ้ามาจัดรายการด้วยตนเอง ก็จะสอดคล้องกับแนวปรัชญาของวิทยุชุมชนที่จะให้มีการสื่อสารจากล่างขึ้นบนโดยตรง ส่วนข้าราชการนั้นอาจจะไปจัดรายการได้ในวิทยุภาครัฐ

เพื่อที่จะสนับสนุนให้ประชาชนระดับรากหญ้าได้ผลิตและจัดรายการวิทยุชุมชน ทางเลือกที่พอเป็นไปได้ดูจะมี 2 ทางคือ

ทางเลือกที่ 1 ให้ประชาชนระดับรากหญ้าไปจัดรายการหรือฝึกจัดรายการที่สถานีวิทยุที่ดำเนินการอยู่แล้ว เช่น สวท. หรือ อสมท. โดยมีเจ้าหน้าที่สถานีเป็นที่เลี้ยง และเพื่อเป็นการแสดงความมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนควรจะให้มีตัวแทนอยู่ในคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนและในคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนในสัดส่วนที่เหมาะสม ซึ่งควรจะมีกฎหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์รองรับสิทธินี้รวมถึงสิทธิที่จะออกอากาศวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐได้ในลักษณะตีเพื่อก่อ

ทางเลือกที่ 2 ประชาชนระดับรากหญ้าต้องการผู้นำซึ่งมีทักษะประสบการณ์พอควรในการบริหารและจัดรายการวิทยุซึ่งบุคคลผู้นี้อาจจะเป็นอาสาสมัครผู้นำชุมชนหรือเป็นผู้ที่รับการว่าจ้างเข้ามาโดยคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชน ผู้นำคนนี้จะจ้างที่มงานบางส่วนเพื่อดูแลสิ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้ายังไม่มีผู้เชี่ยวชาญในระยะแรก อาทิ ด้านเทคโนโลยีอุปกรณ์ และสถานีวิทยุในระยะแรกอาจมีก่อตั้งโดยการเช่าอาคารสถานที่ในราคาถูก และเช่าอุปกรณ์ที่พอใช้งานได้จากสถานีวิทยุต่างๆ การออกอากาศไม่จำเป็นต้องใช้เวลาทั้งวัน ในระยะแรกอาจดูความสามารถของบุคลากรและความต้องการของผู้ฟัง “อาจออกอากาศเพียง 2-3 ชั่วโมงต่อวัน แล้วปิดตึกที่ทำการแล้วใส่กุญแจสถานี และชาวบ้านไปทำมาหากินก่อนก็ได้” (สัมภาษณ์จุมพล รอดคำดี 3 เมษายน 2544) Marty Durlin ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสถานีวิทยุชุมชนในเมืองโบสถ์ เดอร์ รัฐโคโลราโดได้เล่าให้ฟังว่า การก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชน KGNU ในเมืองดังกล่าวในระยะแรกประสบอุปสรรคมาก แต่องค์กรบริหารสูงสุดของรัฐโคโลราโดได้ให้เช่า (lease) อาคารเพื่อออกอากาศของสถานีวิทยุชุมชนในราคาปีละ 1 เหรียญสหรัฐ นับว่าเป็นสนับสนุนอย่างแท้จริง และบุคลากรในสถานีจะมี 2 ประเภทคือ ประเภทจ้างและประเภทอาสาสมัคร ประเภทจ้างคือ

ผู้ดูแลฝ่ายการเงิน โฆษณา และสมาชิก ประเภทอาสาสมัครได้แก่ผู้ผลิตหรือผู้จัดรายการและช่างเทคนิค แต่ทั้งนี้โครงสร้างของบุคลากรมิได้เป็นเช่นนี้ในวิทยุชุมชนทั่วไคลโรราโดหรือทั่วสหรัฐอเมริกา แต่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม (Marty Durlin, 2001)

อนึ่ง การขาดทักษะในการออกอากาศและจัดรายการของชาวบ้านระดับรากหญ้านั้น เป็นสิ่งที่ฝึกฝนกันได้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมสัมมนาการปฏิรูปสื่อที่สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรีเมื่อ 12 พฤษภาคม 2544 ซึ่งคณาจารย์ได้กล่าวในที่สัมมนาว่า ยินดีให้การฝึกอบรม ผู้วิจัยคิดว่าสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี (ซึ่งมีโปรแกรมนิเทศศาสตร์) และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีคงไม่ขัดข้องเช่นกัน และถ้าชาวบ้านผู้ใดปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่เหมาะสม เช่นใช้วาจาหยาบคายออกอากาศ ผู้ฟังที่เป็นชาวบ้านด้วยกันเองคงจะเป็นฝ่ายตรวจสอบ

4. ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้รับทราบทรรศนะของคุณกฤษณพร เสริมพานิช ผู้อำนวยการ กทช.(กองงานกิจการกระจายเสียงและโทรทัศน์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์) ว่าการสอบใบผู้ประกาศนั้นควรจะต้องยังคงให้มีอยู่ และถ้าสอบภาษาถิ่นไหนให้ใช้ภาษาถิ่นนั้นในการจัดรายการ เช่น ไม่ใช้สอบภาษาเหนือแล้วใช้ภาษากลางในการจัดรายการ อาจมีการแบ่งประเภทของการสอบ เช่น สีเหลือง ใช้ออกอากาศเฉพาะถิ่น เป็นต้น (คุณกฤษณพร เสริมพานิช, 2544) สำหรับประเด็นนี้ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า การสอบใบผู้ประกาศนั้นมีกระบวนการที่ไม่สามารถวัดความเป็นผู้จัดรายการที่ดีได้ ชาวบ้านควรได้รับการอนุญาตให้ใช้ภาษาถิ่น ฝึกทดสอบจัดรายการ มีจริยธรรมในการจัดรายการ และมีการประเมินจากการจัดรายการจริง ปัจจุบันนี้การสอบใบผู้ประกาศนั้นเป็นเพียงการสอบอ่านออกเสียงให้ถูกต้องเท่านั้น แต่ไม่ได้ทดสอบภูมิปัญญาของผู้จัดรายการ

ในทรรศนะของคุณกฤษณพร ในเรื่องของการทำแผนแม่บทของกสช.นั้น กสช.จะต้องทำประชาสัมพันธ์ และในบทบาทของประชาชนนั้นจะมี 2 บทบาทคือผู้ฟัง และผู้จัดรายการอันเป็นระยะเริ่มแรก ถ้าประชาชนอยากมีส่วนร่วมมากกว่านี้ คือเป็นผู้บริหาร ช่างเทคนิค หรือนายทุนย่อย (เช่นการรวมตัวขอคลื่นความถี่) ประชาชนต้องรวมกลุ่มกันแล้วทำประชาพิจารณ์ ต้องศึกษากฎหมายบ้าง ต้องติดตามและต้องศึกษา อยากรู้ก็ต้องระวังภาคเอกชน ภาครัฐ หรือภาคประชาชนที่แอบแฝงเข้ามา (คุณกฤษณพร เสริมพานิช, 2544) ผู้วิจัยคิดว่า ผู้นำชุมชนในระยองและอุบลราชธานีมีศักยภาพที่จะเป็นผู้นำของชาวบ้านในระดับรากหญ้าได้และถ้าขยายเป็นเครือข่ายในระดับภูมิภาค ความเป็นไปได้จะมีมากขึ้น

ในความหมายของ “ประชาชน” นั้น คุณกฤษณพร ได้รวมถึงนักจัดรายการอิสระด้วย จึงมีคำว่า “นายทุนย่อย” ในประโยคถัดมา แต่ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตการวิจัยเฉพาะประชาชนระดับรากหญ้าเท่านั้น เนื่องจากนักจัดรายการอิสระไม่ใช่การจัดรายการวิทยุชุมชนในความหมายที่เรากำลังศึกษาอย่างแท้จริง อนึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นักจัดรายการอิสระในจังหวัดอุบลราชธานี สรุปความได้ว่า นักจัดรายการอิสระ 2 คน นั้นไม่ทราบแน่ชัดว่าตนเองอยู่ภาคประชาชนหรือภาคเอกชน และได้เล่าว่า พวกเขาได้รับการแจ้งจากนายทุนที่เขาเข้าช่วงทำรายการอยู่ว่า ปีหน้าจะขึ้นค่าเช่าเวลาอีกให้เตรียมตัวได้แล้ว ทั้งที่ผลการเลือกตั้งกสช.ยังไม่แล้วเสร็จ และแผนแม่บทและพระราชบัญญัติประกอบกิจการฯ ยังไม่มีการลงมือทำ (สัมมนา 20 พฤษภาคม 2544)

5. อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ จากการวิจัยในทั้งสองจังหวัด ผู้วิจัยได้มีข้อคิดเห็นดังนี้

5.1 ผู้นำชุมชนที่ตำบลสามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีเสนอให้ใช้หอกระจายข่าวพร้อมติดตั้งเครื่องส่ง (transmitter) เพื่อออกอากาศกระจายเสียงแก่ชุมชนของตนเอง การกระจายเสียงจะทำที่ศูนย์ประชุมตำบลสามใหญ่ ผู้นำชุมชนได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า อุปกรณ์เครื่องมือนี้จะตกประมาณไม่เกิน 50,000 บาท (สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2544) ผู้วิจัยมีความเห็นว่าอุปกรณ์เช่นนี้จะเป็นการส่งกระจายเสียงในขั้นต้นเท่านั้นคือเป็นการฝึกหัดทดลองเป็น narrowcasting ในความหมายที่ว่ากำลังส่งน้อยกว่าวิทยุชุมชน แต่ก็ไปถึงชุมชน ได้ในระดับหนึ่ง

5.2 จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งสองจังหวัด ผู้วิจัยสรุปแนวคิดได้อย่างหนึ่งว่า ความเป็นไปได้ที่จะตั้งสถานีวิทยุชุมชนแบบครอบคลุมอำเภอหรือจังหวัด โดยวิธีนี้เราจะถือกำลังส่งเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกที่ตั้งสถานีวิทยุชุมชน เพราะรัศมีกำลังส่งการเดินทางของคลื่นวิทยุข้ามพื้นที่เขตแดนจังหวัดอยู่แล้ว ฉะนั้นแทนที่จะตั้งสถานีวิทยุชุมชน 1 อำเภอ 1 สถานี อาจจะหาจุดที่มีความหนาแน่นประชากรสูง และตั้งสถานีวิทยุชุมชนในระยะแรกให้มีรัศมีกำลังส่งครอบคลุมได้มากที่สุด โดยวิธีนี้เราอาจจะมีสถานีวิทยุชุมชนระดับภูมิภาคโดยครอบคลุมตั้งแต่ 2 จังหวัดขึ้นไป ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ สวท.อุบลราชธานีนั้นสามารถไปถึงผู้ฟังในจังหวัดศรีสะเกษ ยโสธร อำนาจเจริญ หรือจังหวัดระยองอาจร่วมมือกันเป็นเครือข่ายวิทยุชุมชนภาคตะวันออกโดยรวมจันทร์บุรี ตราด ชลบุรี และอาจไปถึงสระแก้ว ปราจีนบุรีได้ วิธีการนี้เป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และเป็นการฝึกกำลังสร้างความเป็นประชาคมเข้มแข็งได้ง่ายขึ้น ในอนาคตเมื่อคลื่นความถี่เป็นระบบดิจิทัล ความจำกัดของการจัดสรรความถี่แทบจะหมดไป ต้นทุนอุปกรณ์เครื่องส่งจะลดลงจนสามารถออกอากาศได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือที่มีกำลังส่ง 1 กิโลวัตต์ อาจใช้เพียง 10-20 วัตต์เฉพาะกลุ่มชุมชนเป้าหมาย ประหยัดทั้งค่าอุปกรณ์และค่าไฟ (พิเชษฐ์ ชาวลาธวัช, 2542) ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “ผมคาดหวังวิทยุมาก...เพราะวิทยุเป็นสื่อราคาถูก คือผมพูดถึงสถานีส่งวิทยุนะ ถ้าสมมุติว่าไม่มีกฎหมายห้ามไม่ให้ประกอบคลื่นวิทยุ เด็ก ปวช.ต่อเป็นทุกคนเลย เพราะว่าราคาไม่แพง แทนที่จะมีหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน คุณมีสถานีวิทยุประจำตำบลไม่ดีกว่าหรือ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2544) ซึ่งทรรศนะต่างๆ เหล่านี้ นำมาการศึกษาความเป็นไปได้อย่างยิ่ง

6. ประชาชนในฐานะผู้ฟัง อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ที่เราพยายามจะบอกประชาชนว่านั่นเป็นสิ่งที่ดีสำหรับเขา แล้วเราจะพบความจริงว่า “เขาไม่ดู เขาไม่ฟัง” สิ่งที่เราน่าจะคิดมากกว่าคือ ทำอย่างไรให้การดำเนินการเหล่านั้นเป็นการดำเนินไปในลักษณะที่จะเอื้ออำนวยให้สิ่งเหล่านี้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือแฝงเข้าไปอยู่ และทำให้ประชาชนนั้นอยากจะทำ อยากจะดู อยากจะฟัง จะสร้างแรงจูงใจอย่างไร จะกำหนดเป็นเงื่อนไขอย่างไร ผสมผสานกัน ให้คนที่ทำงานด้านนี้ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเรื่องการศึกษา และเรื่องของวัฒนธรรม อันนั้นคือโจทย์ที่ผมคิดว่ายากที่สุด (อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, 2541 : 10-11)

คำว่าการศึกษาและวัฒนธรรม อภิลิทธิ อธิบายว่า “ไม่ได้คิดแต่เพียงว่า การศึกษา หมายถึงว่า จะสอนหนังสือผ่านสื่อสารมวลชนหรือวัฒนธรรมก็คิดถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่อยากจะทำให้คิดว่า วันนี้และวันข้างหน้าสังคมของเราต้องเรียนรู้อะไร เพื่อที่จะได้เตรียมพร้อมที่จะให้ประเทศมีความก้าวหน้าต่อไปได้” (อภิลิทธิ เวชชาชีวะ, 2541 : 8)

คำกล่าวของอภิลิทธิ เวชชาชีวะ ในฐานะรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นความจริงที่ปฏิเสธได้ยาก การที่ผู้ฟังไม่ฟังรายการวิทยุชุมชนนั้น เป็นเพราะขาดแรงจูงใจที่จะฟัง นั่นคือไม่เห็นประโยชน์ที่จะฟัง ในการสอบถามชาวบ้านและผู้นำชุมชนว่าต้องการฟังรายการประเภทใด รูปแบบรายการเป็นอย่างไร ผู้จัดควรเป็นอย่างไร ควรมีของรางวัลมาจูงใจหรือไม่ ผู้ฟังต่างให้คำตอบที่หลากหลาย ซึ่งทำมาเป็นแนวทางในการจัดรายการวิทยุชุมชนได้ในระดับหนึ่ง แต่สิ่งสำคัญคือต้องปลูกจิตสำนึกให้ผู้ฟังทราบว่า นี่คือวิทยุชุมชนของเรา เราสามารถแสดงทรรศนะของเรา สามารถร้องทุกข์ถึงรัฐบาลได้ และจะไม่มีใครทำให้เราเลยถ้าเราไม่ทำเอง และต้องกระทำอยู่บ่อยๆ เพื่อตอกย้ำ นี่เป็นกลยุทธ์ที่วิทยุชุมชนในเมืองโบลเดอร์ มลรัฐโคโลราโด ในสหรัฐอเมริกาได้ใช้เพื่อต่อสู้กับคู่แข่งที่จะแย่งผู้ฟังไป (Marty Durlin, 2001) ทรรศนะของเดอร์ลินนี้สอดคล้องกับทรรศนะของ รองศาสตราจารย์อรรถัย ศรีสันติสุข แห่งคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งกล่าวว่า ประชาชนจำเป็นต้องได้รับความรู้เกี่ยวกับสิทธิของตนเองที่จะใช้สื่อการมีส่วนร่วมในการใช้สื่อ เรียกว่า Media literacy (อรรถัย ศรีสันติสุข, 2544) ผู้วิจัยคิดว่าในระยะยาว media education คือ การปลูกฝังให้ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้เรื่องสื่อตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนซึ่งต้องบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาสำหรับเยาวชนให้รู้จักเลือกรับฟังรายการให้รู้เท่าทันสื่อ รู้จักใช้สื่อวิทยุเพื่อสิทธิขั้นพื้นฐานหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้ เยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายที่วิทยุชุมชนพยายามจะชักจูงให้เข้ามาเป็นทั้งผู้ฟังและผู้จัดรายการ ซึ่งการให้การศึกษาด้านสื่อแก่เยาวชนจะทำให้พวกเขาเป็นผู้ผลิตและผู้จัดรายการที่มีคุณภาพ การให้เยาวชนเป็นผู้จัดรายการนั้นเป็นข้อดีคือ (1) ให้เขาเริ่มฝึกการผลิตตั้งแต่วัยเยาว์ ประสบการณ์จะได้พอกพูนขึ้น (2) ในขณะที่ประชาชนต้องใช้สถานีของรัฐในการจัดรายการวิทยุชุมชน เยาวชนจะเป็นกลุ่มผู้จัดรายการที่จะเห็นไปทางศิลปวัฒนธรรมในเบื้องต้น และสามารถถูกฝึกฝนให้เรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจการเมือง ประชาธิปไตยได้ในระยะต่อมา และ (3) เยาวชนสามารถชักจูงผู้ปกครองและเพื่อนฝูงให้รับฟังรายการที่พวกเขาผลิต ฉะนั้นบทบาทของเยาวชนในฐานะผู้ฟังและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนจึงไม่ควรถูกละเลยความสำคัญ

ผลจากการสำรวจแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านระดับรากหญ้าคิดว่าเวลาที่ดีที่สุด (prime time) สำหรับการรับฟังคือช่วงเช้าตรู่ (5.30-7.00 น.) และเวลาเย็น (17.30-19.00 น.) ถ้าออกอากาศนอกเหนือจากเวลานี้ รายการวิทยุชุมชนก็คงมุ่งผู้ฟังเป้าหมายกลุ่มอื่น อาทิ เจ้าของกิจการรายย่อย ผู้สูงอายุ ผู้เกษียณจากการทำงานแล้ว แม่บ้าน แต่ถ้ามุ่งเกษตรกรในอุบลราชธานี หรือชาวสวน ชาวไร่ ชาวประมง คนงานโรงงานอุตสาหกรรมในระยะยาวก็จะต้องใช้ prime time ดังกล่าวแล้ว ซึ่งถ้าชาวบ้านสามารถมีสถานีวิทยุชุมชนเป็นของตนเองหรือสามารถ

เลือกเวลาออกอากาศได้ด้วยตนเองก็จะเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้วิทยุชุมชนสัมฤทธิ์ผลได้มาก แต่ไม่มีผู้ใดทราบว่าจะต้องใช้เวลานานเท่าใด

สรุป

งานวิจัยวิทยุชุมชนในสองจังหวัดแสดงว่าการสื่อสาร การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนต่อวิทยุชุมชนยังสามารถพัฒนาไปได้อีกมาก การสื่อสารของประชาชนจากระดับล่างสู่บนคือ ผู้บริหารประเทศยังติดขัดด้วยกฎหมายและแผนแม่บทที่จะสนับสนุนและรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 39,40,41 และความพึงพอใจของประชาชนต่อวิทยุชุมชนยังไม่อยู่ในระดับที่จะประเมินได้ว่าเป็นความสำเร็จ แท้ที่จริงชาวบ้านที่วิทยุชุมชนมุ่งไปให้ถึงยังไม่รับฟังวิทยุชุมชน การพัฒนาวิทยุชุมชนต้องเน้นเนื้อหาของภูมิปัญญา ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสำคัญของเครือข่าย การเน้นย้ำการเชื่อมโยงของการพึ่งตนเอง การพึ่งพากันของสังคม ชุมชนเข้มแข็ง วัฒนธรรมท้องถิ่น จนก่อให้เกิดความเข้มแข็งของประชาสังคมซึ่งเป็นจุดหมายที่วิทยุชุมชนในแต่ละจังหวัดพยายามก้าวไปให้ถึงแม้จะต้องใช้เวลาและความตั้งใจจริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. งานวิจัยชิ้นนี้กำหนดขอบเขต สถานที่และเวลาไว้ที่จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง ซึ่งจังหวัดแรกมีจุดเริ่มต้นที่ดีของการเป็นวิทยุชุมชนในขณะที่จังหวัดหลังยังประสบปัญหา การวิจัยครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ตุลาคม 2541 อันเป็นเดือนปีแห่งการเริ่มต้นของแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนและการศึกษาสิ้นสุดลงในเดือนสิงหาคม 2544 ซึ่งผู้วิจัยต้องเสนอรายงานฉบับเต็ม ข้อมูลที่ได้จึงคาดว่าจะใช้ในการวางแผนของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุ ในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดมสมองเพื่อจัดทำแผนแม่บท คงจะมีการทำประชาพิจารณ์ในเวลาเดียวกัน และสถานการณ์บัญญัติคงจะได้ออกกฎหมายประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ควบคู่ไปด้วย เหล่านี้ล้วนต้องการการวิจัยทั้งสิ้น การบูรณาการงานวิจัยวิทยุชุมชนในจังหวัดอื่นๆ ให้เป็นหนึ่งเดียวกันที่เรียกว่า meta-analysis ก็เป็นงานวิจัยที่ทำทนายความสามารถซึ่งผู้สนใจสามารถศึกษาต่อได้ในอนาคต

2. งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเฉพาะประชาชนในระดับรากหญ้า การจัดสรรคลื่นความถี่ให้ภาคประชาชน 20% ยังเป็นความคลุมเครือว่านักจัดรายการอิสระจะรวมอยู่ในภาคประชาชน 20% นี้หรือจะไปสังกัดภาคเอกชนที่จะได้รับการจัดสรรคลื่น 40% ทั้งนี้ปัจจัยหนึ่งที่จะเป็นตัวกำหนดคือการหวังทำกำไรของนักจัดรายการซึ่งยังต้องอภิปรายกันอีกมาก ฉะนั้นหัวข้อวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มประชาชนที่เป็นนักจัดรายการอิสระจึงเป็นหัวข้อที่น่าศึกษา

3. การศึกษาเปรียบเทียบวิทยุชุมชนกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียนในทวีปเอเชียและในทวีปอื่นๆ จะช่วยต่อยอดและขยายความรู้ด้านวิทยุชุมชนออกไปกว้างขวาง ซึ่งจะประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประเทศไทยทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติ



สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษณพร เสริมพานิช. “การปฏิรูปสื่อภาคประชาชนในภูมิภาคตะวันออก” การอภิปราย
ณ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี จันทบุรี. 12 พฤษภาคม 2544.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ :
สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย, 2543.
- จุมพล รอดคำดี. “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน
โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม.
อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542 (ก).
- จุมพล รอดคำดี. “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน
โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม.
อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542 (ข).
- ชิบ จิตนิยม. “ความต้องการข่าวสาร การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของกลุ่ม
ประชาชนผู้ใช้เคเบิลทีวี : ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกของบริษัทอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล
บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (ไอบีซี)” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- ชูชัย ศุภวงศ์. “พัฒนาการของประชาสังคมไทยร่วมสมัย.” ใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ
ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ : บทวิเคราะห์ทางวิชาการ. 109-119.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2540.
- ชูชัย ศุภวงศ์ และยุพดี คาดการณ์ไกล. (บรรณาธิการ) “บทสัมภาษณ์ศาสตราจารย์
นายแพทย์ประเวศ วะสี “ประชาสังคมในทรรคนะหนักคิดในสังคมไทย”
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2541.
- ธีรยุทธ บุญมี. สังคมเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2536.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “เนียนเนียนจากนิธิ เอียวศรีวงศ์ ถึง ทักษิณ ชินวัตร” สยามรัฐสัปดาห์
วิจารณ์ ปีที่ 48 ฉบับที่ 14 วันศุกร์ที่ 31 สิงหาคม - วันพฤหัสบดีที่ 6 กันยายน
2544.
- นรินทร์ พิกุลพัชระ. “รัฐธรรมนูญกับการปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน” ใน วิทยุชุมชน :
การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542.
- “แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน” เอกสารกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร, 2542.
- บรรยายสรุปข้าราชการระยอง ระยอง : สำนักประชาสัมพันธ์จังหวัด, 2543.
- ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2536.

- ประเวศ วะสี. ปาฐกถาพิเศษ ป่วย ถึงภากรณ : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : ทอมฮาวบ้าน, 2541.
- ประเวศ วะสี. “สังคมดีไม่มีขาย อยากได้ต้องร่วมสร้าง : ความเป็นประชาสังคมเท่านั้นจึงจะแก้ปัญหาได้”. มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 990 (สิงหาคม 2542) : 26.
- พิศิษฐ์ ขวาลาธวิชัย. ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัทดับเบิ้ลยูเอ็นพรินติ้ง จำกัด, 2542.
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. การวิเคราะห์ผู้รับสาร (AUDIENCE ANALYSIS). กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- วิกรณ์ รักษ์ปวงชน และคณะ. พิชัยยุทธ์การพูด กรุงเทพฯ : บুদ্ধแบงก์, 2542.
- “วิทยุชุมชนกับคน อปม.” เอกสารการประชุมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร, 2542.
- ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ. ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.
- ศูนย์ประสานมวลชนสัมพันธ์ สำนักพัฒนานโยบายและแผนการประชุมประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ “สรุปผลโครงการนำร่องวิทยุชุมชนกับคน อปม. : โครงการนำร่องวิทยุชุมชนกรมประชาสัมพันธ์ (พ.ศ.2541-2542)”. พฤษภาคม 2543.
- สถาบันการเรือนรู้และพัฒนาประชาสังคม “วิทยุชุมชนเพื่อประชาสังคม” การประชุมเชิงปฏิบัติการ 24-26 กันยายน 2542 โรงแรมอมารีริสอร์ท พัทยา ชลบุรี.
- สมเกียรติ อ่อนนิมล. “แนวทางจัดสรรคลื่นวิทยุและโทรทัศน์อย่างมีคุณภาพในมุมมองขององค์กรสื่อและผู้ดูแลสื่อ” การอภิปรายที่โรงแรมโซลทวินทาวเวอร์ กรุงเทพมหานคร 20 พฤศจิกายน 2541.
- สุเทพ สุนทรเกษม. สังคมศาสตร์กับการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และวรรณกรรม กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2528.
- สุรินทร์ แปลงประสพโชค. “การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรื. สมุดรายนงานสถิติจังหวัด: อุบลราชธานี. สำนักงานสถิติจังหวัดอุบลราชธานี, 2542.
- สำนักงานวิจัยสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. “รายงานการวิจัยการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและรับชมวิทยุโทรทัศน์ของประชาชนในพื้นที่เขตรับผิดชอบ สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2 อุบลราชธานี” อุบลราชธานี, 2542.
- “สรุปการดำเนินงานโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี ตุลาคม 2541-กันยายน 2542” สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2, 2542.

- อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณี วิสารทสกุล. ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.
- อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. “การจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม” การบรรยายพิเศษเนื่องในการสัมมนาว่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.....” โรงแรมปรีชี่พาลเลข กรุงเทพมหานคร 28 มกราคม 2541.
- อรทัย ศรีสันติสุข. “การประชุมเวทีสาธารณะวิสัยทัศน์การจัดการของกสช.” อาคารประชาธิปกรำไพพรรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 7 มีนาคม 2544.
- เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. “แนวคิดวิทยุชุมชนจากเวทีปฏิรูปสื่อภาคประชาชน” ใน วิชา อุดมฉันท (บรรณาธิการ) โลกของสื่อ ลำดับที่ 4 “ยกเครื่องสื่อไทย” คณะนิเทศศาสตร์ 2544.

ภาษาอังกฤษ

- Durlin, Martin. “KGNU Community Radio in Boulder, Colorado.” A lecture given At the Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 22 August 2001.
- [Http://www.amarc.org](http://www.amarc.org).
- Jayaweera, Neville. Rethinking Development Communication. Synapse : Amid, 1987.
- Koontz, Horold D. and O'Donnell, Cyril. Principle of Management and Analysis Of Managerial Function. Tokyo: Kogakugha Co., Ltd., 1964.
- Morphet, Edgar Leroy. Educational Organization and Administration: Concepts, And Issues. Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall. 1967.
- Partridge, Simon. Not the BBC/IBA : The Case for Community Radio. London : Comedie Publishing Group, 1982
- Rogers, Everett. Diffusion of Innovations. New York: The Free Press, 1995.
- Servaes, Jan. Thorns Jacobson, and Shirley White. Participatory Communication And Social Change. London : Sage Publications Ltd. 1996.

1 OCT 1966



ภาคผนวก 1
(วิทยุชุมชนอุบลราชธานี)

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยุชุมชนอุบลราชธานี (ตุลาคม 2541 – เมษายน 2543)
(โครงการระยะแรกของงานวิจัย “การสื่อสาร การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของ
ประชาชนในวิทยุชุมชน จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง”)



โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรณ ปิณฑน์ไธวาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนอุดหนุนสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2543

บทคัดย่อ

“วิทยุชุมชนอุบลราชธานี(ตุลาคม 2541-เมษายน 2543)” เป็นการวิจัยการสื่อสาร การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชนอุบลราชธานี งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหาร ผู้ผลิต และผู้ดำเนินรายการ และการออกแบบสอบถามประชาชนผู้รับฟังทั้งในเขตอำเภอเมืองและเขตอำเภออื่นๆ อีก 290 ฉบับ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าประชาชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต ผู้จัด ผู้ดำเนินรายการมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนว่าเป็นสื่อเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน โดยผู้บริหารระดับสูงของกรมประชาสัมพันธ์ได้ให้ความร่วมมือกับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการผลิตรายการโดยเป็นความร่วมมือระหว่างสำนักประชาสัมพันธ์เขต ผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และตัวแทนของประชาชน ทางประชาชนผู้ผลิตรายการพยายามจัดทำรายการเพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอุบลราชธานีเป็นสถานที่ผลิตและออกอากาศโดยมีเจ้าหน้าที่ของสถานีให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิค การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำหรือผลิตหรือดำเนินรายการเป็นไปในรูปอาสาสมัคร การมีส่วนร่วมของผู้ฟังได้รับความสำเร็จ ณ ระดับหนึ่ง มีการโทรศัพท์หรือจดหมายเข้ามาแสดงความคิดเห็น แต่ประชาชนโดยทั่วไปโดยเฉพาะผู้ฟังยังไม่รู้จักและรับรู้แนวความคิดเรื่องวิทยุชุมชน ผลการสอบถามความพอใจและการใช้ประโยชน์จากรายการต่างๆ 4 รายการของวิทยุชุมชนจากกลุ่มตัวอย่าง 290 ราย ได้ผลสรุปว่า ผู้ฟังในอำเภอเมืองส่วนใหญ่ชอบเนื้อหาการดำเนินรายการ และพิธีกรในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้ฟังในเขตอำเภออื่นๆ พึงพอใจในระดับมาก

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้บริหารและผู้ผลิต/ผู้ดำเนินรายการมีทรรศนะว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่และการสืบสานวิทยุชุมชนคือความเข้มแข็งของทีมงาน เงินทุนสนับสนุนจากรัฐและแหล่งอื่นๆ การให้อิสระแก่ทีมงานวิทยุชุมชน ซึ่งมาใช้สถานที่เทคโนโลยีและอุปกรณ์ของวิทยุในการออกอากาศ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการความช่วยเหลือจากผู้บริหารของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในการติดต่อหน่วยงานรัฐ การมีผู้นำที่มีความสามารถทางฝ่ายประชาชนที่จะมาจัดทำรายการวิทยุชุมชน ความร่วมมือระหว่างองค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ และนักวิชาการที่จะมาช่วยฝึกอบรมประชาชนในชุมชนในการจัดทำวิทยุชุมชนและสร้างแรงจูงใจ บทบาทของหอกระจายข่าวในการถ่ายทอดสารสู่ประชาชน และบทบาทของผู้นำความคิดในการประชาสัมพันธ์แนวคิดวิทยุชุมชน และที่สำคัญที่สุดคือ กฎหมายประกอบกิจการซึ่งจะสนองตอบเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ซึ่งจะจัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปสู่ประชาสังคมที่ แท้จริงในอนาคต

Abstract

"Ubonratchatani Community Radio (October 1998-June 2000)" aims at investigating communication, participation, and gratification of people in Ubonratchatani regarding their community radio. Several kinds of methodology were used to collect data, namely, documentary research, in-depth interview of community radio administrators, producers, and program moderators, and survey research asking 290 samples selected from Ubonratchatani population to respond to a structured questionnaire.

The results revealed that the community radio administrators, producers, and program moderators recognized the basic concept that community radio was the medium intended for the people, by the people, and of the people in each individual community. The top executives of the Department of Public Relations had cooperated with the people in Ubonratchatani in setting up an Executive Board as well as a Sub-Committee in running and producing radio programs. These two Boards, so to speak, were combinations of representatives from the Regional Office of Public Relations 2, executives from Radio Thailand Station of Ubonratchatani and people in various professions of Ubonratchatani. The participation of the people, namely, producers and moderators of the radio programs were mainly from those who volunteered to do the production and the running of the programs without pay while the Radio Thailand Station staff rendered only technological support. Participation from the audience attained one level of success as manifested by numbers of phone in and letters. From the survey, however, it was found out that the people either in the town or out of town areas did not know what community radio meant nor were they informed about its concept. Pertaining to their gratifications and uses with 4 various programs of community radio, the subjects in town reported that they were moderately satisfied with the program

content, form, and moderators, while the respondents in the other out-of-town areas expressed their gratification at a high level.

From the in-depth interview, the administrators (both from Radio Thailand Ubonratchatani) and the program producers opined that the supportive factors and the obstacles to the maintenance and continuity of community radio were the collaborative strength of the teamwork, allocated fund from the government and other sources, freedom to work without interference from Radio Thailand staff to inject laws and regulations while simultaneously requesting assistance from Radio Thailand executives in coordinating and facilitating official contacts, leadership on the people's part to initiate, produce, and run the programs consistently and continually, cooperation among private sectors, professional organizations, and academicians to train people and to create motivation in working for community radio, the role of the village loudspeakers in disseminating information and the importance of the opinion leaders in publicizing the concepts of community radio to the villagers, and last but not least, the laws which would be correspondent with the intent of the Constitution article 40 which would reallocate the transmission wave to the people to help them build a civil society in the future.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ล่วงไปด้วยดีด้วยความกรุณาจากสภาวิจัยแห่งชาติผู้ให้ทุนสนับสนุนที่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้สื่อวิทยุเพื่อช่วยกันสร้างประชาสังคม

นอกจากนี้ยังมีรายนามผู้ที่ต้องเอ่ยถึงด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่งที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้วิจัย รวมทั้งกรุณาให้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกและให้ความช่วยเหลืออีกมากมายหลายประการที่เอ่ยได้ไม่หมด

รองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คุณสุรินทร์ แผลงประสพโชค ผู้เชี่ยวชาญการประชาสัมพันธ์ 9 กรมประชาสัมพันธ์
คุณปรมาภรณ์ ศรีสินวรากุล ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
อุบลราชธานี

คุณสาโรจน์ ม่วงสมสุข หัวหน้าฝ่ายรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
อุบลราชธานี

นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ หัวหน้าสำคัญในการจัดตั้งและสืบสานวิทยุชุมชนอุบลราชธานี

คุณถาวร ไชยกาล เจ้าของรายการ “ข่าวบ้านเฮา” วิทยุชุมชนอุบลราชธานี
คุณนิกร วิสเพ็ญ และ คุณสุเชาว์ มีทองหว้า ผู้ผลิตและดำเนินรายการ
“เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง”

คุณชัยนวิทย์ ศรีสกุลวรรณ ผู้ผลิตและดำเนินรายการ “เข็ดอยู่เข็ดกินอยู่ดีมีแสง”

คุณวรลักษณ์ อ่อนณนัยน์ คุณจิรศักดิ์ บางท่าไม้ และคุณกรกช ภูมิ ผู้ผลิตและ
ดำเนินรายการ “วิถีไท”

และที่พิเศษสุดคืออาจารย์วรลักษณ์ อ่อนณนัยน์ ซึ่งได้กรุณาพาผู้วิจัยให้รู้จักกับชีวิตชาวบ้านของจังหวัดอุบลราชธานีทั้งในด้านภาษาถิ่นและชีวิตความเป็นอยู่ในการเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างลึกซึ้ง และสุดท้ายทีมงานที่ได้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามและชาวบ้าน 290 คนที่ได้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่งานวิจัยชิ้นนี้ หวังว่างานวิจัยนี้คงจะทำให้ชุมชนของอุบลราชธานีพัฒนายิ่งขึ้นทางการสื่อสาร

บทที่ 1

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยหมายถึงการปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 เป็นต้นมา สังคมไทยพยายามต่อสู้เพื่อให้บรรลุถึงความ เป็นประชาธิปไตยให้สมกับหลักการที่ได้วางไว้ กล่าวได้ว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็น เหตุการณ์ที่ประชาธิปไตยของไทยมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ต้องแลกมาด้วยราคาแพง ลิบลิว นักวิชาการบางคนถือว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดเริ่มต้นของประชาสังคม (civil society) ในประเทศไทย¹ ซึ่งหมายถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระดับล่างที่เรียก ว่า รากหญ้า (grassroots) ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน โดยไม่ถูกกำหนด ชะตาชีวิตจากระบอบเผด็จการที่ครอบงำประเทศมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ควบคู่ไปกับระบอบประชาสังคมคือการพัฒนาการสื่อสารขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ เป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน ดังเห็นได้ชัดในเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับ สสร. มาตรา 40 ซึ่งกล่าวไว้ว่า

คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มืองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขัน โดยเสรีอย่างเป็นธรรม

ทั้งนี้การจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อประชาชนได้เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของผู้เกี่ยวข้อง ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับ สสร. ได้มีการประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2540 เป็นต้นมา ใน ขณะทำงานวิจัยนี้ดำเนินอยู่ เป็นที่ยอมรับกันในหลักการในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่า จะ มีการจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชนในอัตราส่วนร้อยละยี่สิบ นอกเหนือไปจากการจัดสรรให้ รัฐและเอกชน

¹ กระแสความคิดนี้เห็นได้ชัดในการประชุมนานาชาติไทยศึกษา ครั้งที่ 7 ณ กรุง อัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ 5-8 กรกฎาคม 2542.

การจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชนมีแนวคิดหลักคือให้ประชาชนได้ใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยสื่อหลักที่จะให้ประชาชนได้ใช้คือ วิทยุกระจายเสียงภายใต้ชื่อว่า วิทยุชุมชน (community radio) กล่าวอีกนัยหนึ่ง มาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ สสร เปลี่ยนแนวคิดหลักจากประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (representative democracy) เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participative democracy) สื่อมวลชนซึ่งแต่เดิมผูกขาดโดยรัฐและธุรกิจเอกชนก็จะเปลี่ยนเป็นกระจายไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ประชาชนมีความเข้มข้น หลากหลาย เปิดกว้าง มีการกระจายอำนาจประชาชนเป็นเจ้าของ สามารถเข้าถึง ร่วมจัดสรร มีการตรวจสอบองค์กร คุณภาพ เนื้อหาสาระในระบบเพื่อเพิ่มประโยชน์สูงสุด (นิรันทร พัทธกิจวัชร, 2542) แนวคิดของวิทยุชุมชนเช่นนี้ทำให้การเป็นประชาสังคม (civil society) ของคนไทยซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

องค์การยูเนสโกได้สรุปว่า วิทยุชุมชนถือเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) การสื่อสารในแนวนี้ได้เน้นหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ (Simon Partridge อ้างใน จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

1. การเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการ หรือจัดทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย นอกจากนี้เป็นช่องทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการเปลี่ยนแปลงรายการ เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้ แม้คณะผู้ผลิตรายการ หรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้นประชาชนก็สามารถเปลี่ยนได้

2. การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกๆระดับในระบบการสื่อสารเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (self-management) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตยและการตัดสินใจนั้นครอบคลุมการคิด การวางแผน การกำหนดนโยบาย การบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง รวมไปถึงการบริหารสถานี ยูเนสโกยอมรับว่าการจัดการด้วยตนเองจะต้องค่อยเป็นค่อยไป ส่วนใน 2 หลักการแรก คือการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มาก และสามารถทำได้ง่ายกว่า

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้ยึดถือแนวคิดการสร้างความสำเร็จ การยอมรับความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (diversity)

ความไม่เป็นเพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่ง (plurality) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกันในความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ การยอมรับความหลากหลายทางความคิด การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน การยอมรับว่าทุกคนบนโลกมีหลากหลายเผ่าพันธุ์ ไม่ใช่เพียงเผ่าพันธุ์เดียวหรือวัฒนธรรมเดียวเท่านั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมย่อมต้องอยู่บนพื้นฐานการยอมรับในสิ่งเหล่านี้ (จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นที่สภาวะแวดล้อมผู้รับสารมากกว่าตัวผู้ส่งสารหรือการแสดงผลการสื่อสาร สิ่งสำคัญคือเน้นให้เห็นถึงการแสวงหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสารมากกว่าวิธีการสื่อสารเพียงเพื่อถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นที่ผู้รับสารซึ่งมีหลากหลายเผ่าพันธุ์หลากหลายประเพณีและวัฒนธรรม ฉะนั้นน่าจะจึงที่ว่าผู้รับสารคือประชาชนในระดับรากหญ้า เป็นคนท้องถิ่น เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งรวมถึงคนที่ด้อยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการสื่อสารนี้ด้วย โดยสรุปแล้ว วิทยุชุมชนจะมีหลักการดังนี้ (Jan Servaes และคณะ, 1996 อ้างใน จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

1. ต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน โดยถือหลักว่าคนส่วนใหญ่รวมตัวกันแสดงความต้องการร่วมกัน
2. วิทยุชุมชนต้องเป็นการยอมรับของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน
3. วิทยุชุมชนย่อมไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน
4. วิทยุชุมชนต้องยึดถือแนวทางการเสนอข่าวสารและรายการของชุมชนเป็นหลักภายใต้แนวคิดความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่น มุมปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ภายในท้องถิ่นเป็นหัวใจของการนำเสนอข่าวสารและรายการ
5. วิทยุชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหาร จัดการ หรือเป็นผู้ปฏิบัติในสถานีได้ องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้เห็นว่า "Participatory radio means a radio station that is self-managed by those participating in it" นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในวิทยุชุมชน ให้เป็นไปตามแนวคิดและความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักกระบวนการทางประชาธิปไตย
6. วิทยุชุมชนเป็นสถานีวิทยุที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น(มีลักษณะเป็น narrowcasting ไม่ใช่ broadcasting)กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์
7. วิทยุชุมชนเป็นสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตย (democratic media) คือเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน

สรุปวิทยุชุมชนมีแนวคิดหลักที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิด และเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด อย่างไรก็ตาม

ในบางประเทศการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐภายใต้กรอบการเป็นที่เลี้ยงให้กับประชาชน หรือให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออกเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาดำเนินการเอง ตามหลักการ “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” ได้อย่างเต็มที่

จุมพล รอดคำดี (2542 : (ช)) สรุปการพิจารณาระดับของการเป็นวิทยุชุมชนมีอยู่ 6 ระดับ

1. ระดับรายการแนวคิดคือ การจัดรายการเพื่อบริการประชาชน รายการเป็นของสถานีหรือเป็นของผู้จัด เช่น การจัดบริการประกาศของหาย งานจัดเลี้ยง งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานพบปะสังสรรค์ ฯลฯ ประชาชนหรือผู้ฟังจะส่งจดหมายหรือโทรศัพท์มาบอก ผู้จัดรายการจะเป็นผู้เลือกเนื้อหาและพูดด้วยตนเอง ผู้ฟังหรือประชาชนไม่มีสิทธิในการเลือกเนื้อหาหรือวิธีการนำเสนอ ตลอดจนเป็นเจ้าของรายการได้

2. ระดับรายการที่มีแนวคิดการจัดรายการโดยเนื้อหาเป็นการรายงานโดยตรงจากประชาชน เช่น รายการของ จส.100 สวพ.91 รายการร่วมด้วยช่วยกันของ INN เป็นต้น ผู้ฟังจะเป็นผู้กำหนดเนื้อหา และวิธีการเสนอ (รายงานการจราจร แจ้งของหาย เหตุการณ์ เหตุร้ายด้วยตนเอง) ตามที่สถานีกำหนดกรอบให้รายงาน แต่ประชาชนยังไม่สามารถเป็นเจ้าของรายการได้ สถานีหรือผู้จัดรายการยังเป็นผู้ควบคุม หรือเป็นเจ้าของรายการ หรือประชาชน หรือผู้ฟังจะเป็นผู้เสนอเนื้อหาหรือเล่าเหตุการณ์ด้วยตนเองเท่านั้น

3. ระดับรายการที่มีแนวคิดการจัดรายการในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของสถานี ซึ่งสถานียินยอมให้จัดเนื้อหาและวิธีการนำเสนอจะมาจากความคิดเห็นจากตัวแทนของประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกขึ้นมาอยู่ในรูปของ “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” จะเป็นผู้ตัดสิน และให้ความเห็นชอบว่าจะจัดรายการอย่างไร กรรมการชุดนี้จะเป็นผู้กำหนดนโยบาย กำหนดเรื่องราวหรือเนื้อหาที่จะเสนอ ในขณะที่เดียวกันจะสะท้อนความต้องการของผู้ฟังให้ทราบ ผู้จัดรายการซึ่งเป็นนักจัดรายการอาชีพ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของสถานีนั้น ๆ ก็จะได้รับมติหรือเอาความเห็นของคณะกรรมการไปปฏิบัติ ในกรณีนี้ จะสังเกตได้ว่า ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรายการ และบริหารรายการโดยสามารถกำหนดเนื้อหา และวิธีการเสนอรายการตามแนวทางของตนได้ มิใช่สถานี หรือผู้จัดรายการเป็นผู้กำหนดแต่ประการใด สถานีจะทำหน้าที่ดูแลให้คำปรึกษาเฉพาะทางด้านระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างๆ และอำนวยความสะดวกในด้านการออกอากาศและผลิตรายการตามวัตถุประสงค์ของ “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” เท่านั้น เช่น รายการ “สร้างสรรค์จันทร์”

4. ระดับสถานี ในระดับนี้จะอาศัยอาสาสมัครเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติในหน้าที่ต่าง ๆ ในสถานีบริหารรายการทั้งหมด โดยกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ การกำหนดเนื้อหาในชุมชน การจัดรายการจะทำได้ด้วยตนเองทั้งสิ้น โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานีคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือ แต่สถานียังเป็นหน่วยงานของรัฐ งบประมาณมาจากภาครัฐและเก็บบริจาคประชาชนไม่ใช่เจ้าของ

5. ระดับสถานี เป็นสถานีที่มีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ในแนวคิดนี้ ประชาชนในชุมชนสามารถรวมตัวกันยื่นขอคลื่นความถี่จากรัฐ และลงทุนจัดตั้งสถานีวิทยุเป็นของตนเอง แล้วตั้งตัวแทนเข้าไปบริหารสถานีในรูปคณะกรรมการวิทยุชุมชน คณะกรรมการฯ จะทำหน้าที่กำหนดนโยบาย การบริหารสถานี แต่งตั้งผู้จัดการสถานี (station managing director) และว่าจ้างผู้จัดรายการมืออาชีพ (professional radio producers) และนักข่าวมืออาชีพ (professional journalists) ตลอดจนว่าจ้างพนักงานธุรการและอาสาสมัครหรือสมาชิกในชุมชนที่สามารถทำงานการเงินการบัญชีเข้ามาทำงานให้สถานี การทำงานของพนักงานสถานี ตั้งแต่ผู้จัดการลงไปจนถึงพนักงานระดับล่าง จะอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของคณะกรรมการฯ การจัดรายการจะเป็นไปในแนวทางที่กรรมการฯ กำหนดหรือให้นโยบายเอาไว้

6. ระดับเจ้าของสถานีและมีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ ในระดับนี้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งสถานี และขอใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่จากรัฐเช่นเดียวกับระดับที่ 5 แต่การดำเนินงานของสถานี ตั้งแต่ระดับกรรมการวิทยุชุมชนไปจนกระทั่งเจ้าหน้าที่ทุกคน ทุกระดับจะเป็นอาสาสมัครทั้งสิ้น อาสาสมัครเหล่านี้จะได้รับการอบรมจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการบริหารสถานี การจัดรายการ การสื่อข่าวเขียนข่าว และหน้าที่อื่น ๆ ที่จำเป็น ซึ่งชุมชนว่าจ้างให้มาอบรม หรือสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่เชี่ยวชาญจากภาคเอกชน ภาครัฐ อาจจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือก็เป็นได้

กล่าวโดยรวมแล้ว ทั้ง 6 ระดับของการเป็นวิทยุชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระยะต้น ๆ คือผิวเผินไปจนถึงมีความลุ่มลึกมากขึ้นตามลำดับซึ่งต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนและเรียนรู้พอสมควร

วิทยุชุมชนในประเทศไทย

(จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก), สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2534)

จากการศึกษาและค้นคว้าจากในอดีตถึงปัจจุบัน รูปแบบของวิทยุชุมชนตามแนวคิดดังกล่าวยังไม่ปรากฏอย่างสมบูรณ์ ในอดีตจะมีสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีที่ตั้งในต่างจังหวัดทั่วประเทศ เช่น สถานี วปอ.ของกองทัพบก สถานีวิทยุ ปชส. (เปลี่ยนเป็น สวท.ในเวลาต่อมา) ของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น มีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะภูมิภาคหรือเฉพาะพื้นที่ไม่กี่จังหวัด โดยใช้การส่งคลื่นในระบบ A.M. ต่อมาเมื่อระบบการส่งสัญญาณคลื่น F.M. ได้นำมาใช้ สถานีในต่างจังหวัดที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงในระบบ F.M. มากขึ้นด้วย กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์ ตามระเบียบการควบคุมความถี่ของกรมไปรษณีย์โทรเลข หลังจากนั้นก็มีสถานีของหน่วยราชการอื่น ๆ อีกหลายแห่ง รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำธุรกิจทางด้านสื่อสารมวลชนโดยตรงคือองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ก็ได้ขยายจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ส่งคลื่นในระบบ F.M. ในท้องถิ่นมากขึ้น แต่ทุกสถานียังเป็นสถานีของทางราชการเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะพยายามให้บริการข่าวสารหรือจัดรายการเพื่อประชาชนในท้องถิ่นอยู่ก็ตาม ก็ยังไม่เป็นสถานีวิทยุชุมชนตามหลักการสากลดังกล่าวมาแล้ว เนื่องจากเนื้อหาสาระทั้งหมดและความเป็นเจ้าของยังไม่ได้เกิดจากความคิดริเริ่มและบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง

แต่เมื่อไม่นานนี้ ได้เกิดสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นมาในกรุงเทพมหานครอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนว่า หลายคนคิดว่า เป็นวิทยุชุมชนในรูปแบบหนึ่ง คือ สถานีวิทยุ จ.ส.100 ของกองทัพบกพร้อมกับบริษัทแปซิฟิกคอปอเรชั่น จำกัด เริ่มออกอากาศรายการจราจรเมื่อเดือนกันยายน 2534 และสถานีวิทยุ สวพ.91 ของกรมตำรวจเดิมได้จัดรายการโดยให้บริการข้อมูลข่าวสารการจราจรเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2537 โดยใช้ชื่อรายการว่า “ข่าวจราจร สวพ.91” รายการที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งสองสถานีนี้ประชาชนที่ใช้รถใช้ถนนจะเป็นผู้รายงานสถานการณ์การจราจรให้ทราบ ซึ่งเท่ากับว่าประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมจัด ร่วมเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการ ถือว่าได้เข้าถึงสื่อและมีส่วนร่วมในการจัดรายการด้วย อย่างไรก็ตาม ประชาชนอีกจำนวนมากก็ยังไม่สามารถเข้าถึงรายการได้ทุกคน เพราะผู้ดำเนินรายการและฝ่ายข้อมูลจะเป็นผู้กั้นกรองการออกอากาศ นอกจากนี้ กิจกรรมพิเศษต่างๆ จะทำเพื่อการพบปะสังสรรค์ในหมู่สมาชิกเสียเป็นส่วนใหญ่ การตัดสินใจ การเลือกเนื้อหารายการยังเป็นของผู้จัดรายการและพนักงานของบริษัทเท่านั้นและกองทัพบกและกรมตำรวจยังเป็นเจ้าของสถานีโดยแท้จริง

นอกจากการจัดตั้งสถานีวิทยุฯ เพื่อการรายงานข่าวจราจรขึ้นมาแล้ว สำนักข่าว INN ก็ยังได้จัดทำรายการ “ร่วมด้วยช่วยกัน” ทางสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. ขึ้นเมื่อ

วันที่ 1 พฤษภาคม 2540 โดยให้ผู้ฟังโทรศัพท์แจ้งข่าวสารต่าง ๆ ได้ตลอดเวลา ไม่จำกัด เฉพาะเรื่องข่าวจราจรเท่านั้น เรื่องเดือดร้อนอื่น ๆ หรือภัยสังคมต่าง ๆ ก็สามารถรายงานออกอากาศได้

เมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้มีการทดลองการจกทำรายการวิทยุชุมชนขึ้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยระบบ F.M. จังหวัดจันทบุรีขึ้น โดยนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค นิสิตปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การทดลองในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต การทดลองได้พยายามยึดกรอบแนวคิดของวิทยุชุมชนตามหลักการ democratic media และ participatory communication คือให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่าย (accessibility) ช่วยกันคิด วางแผน กำหนดเนื้อหาการผลิตรายการร่วมกัน (participation) และเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจการตัดสินใจในการบริหารรายการด้วยตนเอง (self-management) โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจันทบุรีเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในด้านการจัดรายการ

การทดลองได้เริ่มขึ้นจากการเลือกกรรมการตัวแทนของประชาชนในเขตรัศมีการออกอากาศของสถานีคือ 1 กิโลเมตร กรรมการที่เป็นตัวแทนของประชาชนก็จะมีทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครผู้สนใจ กรรมการทั้งหมดจะประชุมกันทุกอาทิตย์เพื่อวางแผนการจัดรายการ ส่วนเวลาออกอากาศนั้นได้มีการสอบถามจากชาวบ้านในพื้นที่การออกอากาศ ซึ่งสรุปได้ว่าเวลาเที่ยงชาวบ้านจะหยุดพักรับประทานอาหารกลางวันและฟังวิทยุ จึงได้เจรจาขอเวลาออกอากาศจากสถานี เป็นเวลา 1 ชั่วโมงทุกวัน คือเริ่มตั้งแต่ 11.30-12.30 น. เพื่อใช้ในการทดลองในครั้งนี้ ซึ่งสถานีก็ได้อนุญาต เวลาในช่วงนี้จึงอยู่ในการบริหารของคณะกรรมการวิทยุชุมชนในช่วงตลอดการทดลอง(ประมาณ 2 เดือน)

กรรมการฯ ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการเสนอรายการ โดยกรรมการท่านหนึ่งอาสาแต่งเพลงประจำรายการเอง ส่วนเนื้อหาที่กำหนดว่าจะเป็นเรื่องอะไรบ้าง ในแต่ละวันในหนึ่งอาทิตย์ ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดูแลสวนผลไม้ การทำนาถุ้งและปัญหาในชุมชนต่าง ๆ พร้อมทั้งตั้งชื่อรายการว่า “รายการสร้างสรรค์จันทบุรี” สังเกตได้ว่า เรื่องที่นำมาเสนอนั้น กรรมการจะนึกถึงปัญหาที่ใกล้ตัวหรือเป็นปัญหาในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การแก้ปัญหา ก็จะร่วมกันใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนกันเอง สถานีจะเป็นตัวกลางนัดหมายผู้ที่มีปัญหากับคนที่รู้วิธีที่แก้ปัญหา ได้เดินทางมาแนะนำหรือนัดพบกันกับผู้ที่ปัญหาที่สถานีฯ เลขที่เดียว แต่เป็นปัญหาที่ชาวบ้านแก้กันเองไม่ได้ จึงจะขอความร่วมมือไปยังหน่วยราชการหรือสถาบันการศึกษาที่เชี่ยวชาญเพื่อให้ความช่วยเหลือและแนะนำ

ด้านผู้จัดรายการก็จะมีอาสาสมัครของชุมชนคนหนึ่ง และนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค ทั้งสองคนต้องจัดรายการตามข้อเสนอของกรรมการวิทยุชุมชนทุกเรื่อง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนก็ให้ความร่วมมือด้วยดี นายสุรินทร์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดรายการวิทยุเป็นอย่างดี เพราะเป็นข้าราชการ กรมประชาสัมพันธ์ แต่ส่วนอาสาสมัครเป็นเพียงนักจัดรายการวิทยุสมัครเล่นผู้หนึ่งเท่านั้นเมื่อได้ร่วมมือทำงานด้วยกันอาสาสมัครก็ได้เรียนรู้วิธีการจัดรายการไปด้วย

ผลของการทดลองปรากฏว่า ได้รับผลดีเป็นที่สนใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ยิ่งบางหมู่บ้านได้ถ่ายทอด ออกอากาศทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านเพื่อให้มีการรับฟังการอย่างกว้างขวาง สรุปได้ว่าการทดลองการจัดทำรายการเพียงบางส่วนของสถานี เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของวิทยุชุมชนก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดที่ยังไม่สมบูรณ์ตามแนวคิดก็คือการเป็นเจ้าของความถี่และสถานีวิทยุกระจายเสียงอย่าแท้จริง เนื้อหาสาระบางประการที่จะสะท้อนความเป็นอิสระทางความคิดในการจัดรายการยังติดขัดที่ระเบียบกฎหมายและวิธีปฏิบัติอยู่หลายประการ ข้อเท็จจริงคือสถานีฯ ยังเป็นหน่วยงานของรัฐ ไม่ใช่ของชุมชนนั่นเองแต่สิ่งที่ได้ทดลองไปได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ในการเผยแพร่ข่าวสารและการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนไปสู่สังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในอนาคต ซึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับที่มีเจตนาจะให้การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุและการดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ของชุมชน และเอกชนที่มีลักษณะเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic Media) ยิ่งขึ้นตามรัฐธรรมนูญมาตรา 39 และ 41 กรมประชาสัมพันธ์จึงได้จัดโครงการทดลองกระจายเสียงวิทยุชุมชนเป็นโครงการนำร่องใน 19 จังหวัด 19 สถานีในงบประมาณ 2541 โดยเริ่มการทดลองกระจายเสียงตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค. 41 ถึง 30 ก.ย. 42 สถานีวิทยุกระจายเสียงที่จะจัดรายการวิทยุชุมชน ทำการคัดเลือกโดยสำนักงานประชาสัมพันธ์เขต(สปช) 1 ถึงเขต 8 เขตละ 2 สถานีรวม 16 สถานีและมีบางเขตมี 3 สถานี รวมทั้งสิ้น 19 สถานี ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (วิทยุชุมชนกับอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน, 2542)

1. สปช. 1 ได้แก่ สวท.ขอนแก่น สวท.นครราชสีมา
2. สปช. 2 ได้แก่ สวท.บุรีรัมย์ สวท.อุบลราชธานี
3. สปช. 3 ได้แก่ สวท.ลำปาง สวท.แม่ฮ่องสอน
4. สปช. 4 ได้แก่ สวท.พิษณุโลก สวท.เพชรบูรณ์ สวท.อุตรดิตถ์
5. สปช. 5 ได้แก่ สวท.ภูเก็ต สวท.สุราษฎร์ธานี สวท.นครศรีธรรมราช
6. สปช. 6 ได้แก่ สวท.พัทลุง สวท.สงขลา
7. สปช. 7 ได้แก่ สวท.ตราด สวท.จันทบุรี สวท.ระยอง
8. สปช. 8 ได้แก่ สวท.เพชรบุรี สวท.สุพรรณบุรี

ทั้งนี้ในแต่ละจังหวัดนี้ ทางกรมประชาสัมพันธ์ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับนโยบาย และ ระดับปฏิบัติการ กล่าวคือ มีคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงประจำจังหวัด และคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยคณะฯจะทำหน้าที่เชิงนโยบาย การบริหารจัดการ เป็นแหล่งข้อมูล และเป็นที่พักวิชาการ ส่วนคณะที่ 2 ทำหน้าที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดและความต้องการข่าวสารท้องถิ่นจากชาวบ้านโดยตรงรวมทั้งการผลิตงานผลิตรายการ การขยายเครือข่ายและการปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้านในการส่งข่าวเผยแพร่ในรายการ

จากการสอบถามผู้อำนวยการทางด้านวิทยุชุมชนสองท่านคือรองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค ผู้อำนวยการฝ่ายจัดรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ทำให้ทราบว่า วิทยุชุมชนที่ประสบความสำเร็จแห่งหนึ่งที่สมควรนำมาเป็นแบบอย่างเพื่อศึกษาคือ วิทยุชุมชนที่จังหวัดอุบลราชธานี งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ของผู้ผลิตและดำเนินรายการและผู้รับฟังรายการวิทยุชุมชนที่จังหวัดแห่งนี้

วัตถุประสงค์ทางการวิจัย

1. เพื่อศึกษาว่า ประชาชนมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้างในฐานะผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ และในฐานะผู้ฟัง
2. เพื่อศึกษาว่า การเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร มีมูลเหตุจูงใจอย่างไร
3. เพื่อศึกษาว่าปัจจัยบวกและปัจจัยลบในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนของอุบลราชธานีมีอะไรบ้าง จะแก้ไขได้อย่างไร
4. เพื่อสำรวจความพึงพอใจของผู้ฟังของวิทยุชุมชน
5. เพื่อสำรวจทัศนนะของผู้บริหาร ผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนต่ออนาคตของวิทยุชุมชนในอุบลราชธานี

คำถามนำวิจัย

1. ประชาชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง
2. การเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร อาศัยมูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจอะไรในการก่อตั้ง

3. ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้างผู้ฟังใช้ประโยชน์และมีความพึงพอใจในวิทยุชุมชนอย่างไร

4. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนอุบลราชธานีมีอะไรบ้าง จะมีแนวทางแก้ไขได้อย่างไร

5. อนาคตของวิทยุชุมชนของอุบลราชธานีจะมีลักษณะอย่างไรในทัศนะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานี ในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ข้อบังคับ

ขอบเขตของการวิจัย

ในแง่สถานที่ งานวิจัยนี้ครอบคลุมเฉพาะวิทยุชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี อันถือเป็นจังหวัดนำร่องที่วิทยุชุมชนสำเร็จมากจังหวัดหนึ่ง ในแง่เวลางานวิจัยนี้ศึกษาวิทยุชุมชนตั้งแต่โครงการนำร่องเริ่มในเดือนตุลาคม 2541 และเก็บข้อมูลภาคสนามและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในเดือนเมษายน 2543 อย่างไรก็ตาม โครงการวิทยุชุมชนยังขึ้นกับปัจจัยทางการเมืองซึ่งมีการพิจารณานโยบายมาจากส่วนกลางและถ่ายทอดผ่านสู่ระดับจังหวัด ฉะนั้น งานวิจัยนี้จึงมีข้อจำกัดอยู่บ้างจึงกำหนดไว้ว่าในโครงการนี้จะสิ้นสุดการวิจัยในเดือนมิถุนายน 2543

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คาดว่าจะได้งานวิจัยที่ใช้การศึกษาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณซึ่งสามารถใช้ในการพิจารณาวางแผนและประเมินผลสำหรับการดำเนินการวิทยุชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ

นิยามศัพท์

การสื่อสาร หมายถึง การแสดงออกของประชาชนทั้งความคิด และการกระทำเกี่ยวกับวิทยุชุมชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต/ผู้จัดรายการ/ผู้ดำเนินรายการและผู้ฟัง

การมีส่วนร่วม หมายถึง ระดับและลักษณะของการทำกิจกรรมของประชาชนในอุบลราชธานีเกี่ยวกับวิทยุชุมชนทั้งในลักษณะการเป็นผู้ฟัง ผู้ร่วมรายการ ผู้จัด/ผู้ผลิตรายการ ผู้บริหารและเจ้าของสถานี ได้แก่ การติดตามฟัง การโทรศัพท์เข้าไปในรายการ การส่งจดหมายไปร่วมรายการ การเป็นวิทยากรรับเชิญ การผลิตหรือการจัดหรือการดำเนินรายการ การบริหาร การรวมตัวขอคลื่นความถี่ การเป็นเจ้าของสถานี

ความพึงพอใจ หมายถึง การตระหนักรู้และการยอมรับของผู้จัดและผู้รับฟังว่าวิทยุชุมชนได้สนองตอบการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ทั้งความบันเทิงและเพื่อทำสาระที่ใช้ประโยชน์ได้

วิทยุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี หมายถึง รายการที่ออกอากาศ 4 รายการทาง สวท. คลื่น 98.5 เมกะเฮิรตซ์ ที่บริหารผลิต ดำเนินรายการโดยประชาชน และรับฟังโดยประชาชน อันได้แก่ รายการ “ชาวบ้านเฮา” “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน อยู่ดีมีแฮง” และ “ว๊าก”

ปัจจัยบวกและปัจจัยลบ หมายถึง องค์ประกอบทางด้านกำลังคน กำลังทรัพย์ เวลา สถานที่และเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวย หรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดทำวิทยุชุมชน



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 แนวคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society)
- 1.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication)
- 1.3 ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (uses and gratification approach)

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดประชาสังคมไทย

แนวคิดประชาสังคม (Civil Society) ได้ก่อตัวขึ้นมาอย่างช้า ๆ ในสังคมไทยภายในไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540 ก) โดยมีผู้นำคำว่า “Civil Society” มาใช้ในภาษาไทยหลายคำ เช่น “ความเป็นชุมชน” หรือ “ประชาคม” (ประเวศ วะสี) “สังคมประชาธรรม” (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม) “สังคมราษฎร์” (เสน่ห์ จามริก) “วิถีประชา” (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ใช้คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า Civic movement) “อารยะสังคม” (อเนก เหล่าธรรมทัศน์) และ “สังคมเข้มแข็ง” (ธีรยุทธ บุญมี) เป็นต้น (อนุชาติ พวงสำลี และ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2540, ชูชัย ศุภวงศ์, 2540 ข) ในงานวิจัยนี้ขอเสนอแนวคิด “ประชาสังคม” ตามทรรศนะของ 2 นักคิดคนสำคัญของไทย คือ ประเวศ วะสี และธีรยุทธ บุญมี)

แนวคิด ประชาสังคม ของประเวศ วะสี

ประเวศ วะสี เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายแนวคิดประชาสังคม โดยเสนอวิธีการทำงานในลักษณะ “เบญจภาคี” (พ.ศ.2535) และ “ยุทธศาสตร์สังคมสมานุภาพและวิชา” (พ.ศ.2536) รวมทั้งแนวคิด “ความเป็นชุมชน” (พ.ศ.2538) และเสนอให้มี “ประชาคมจังหวัด” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540 ก)

แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประมวลได้ว่า สังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ “รัฐาภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน หรือ “ธนาภาพ” ส่งผลให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคมที่เรียกว่า “สังคมานภาพ” การเกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมที่เรียกว่า “สังคมสมานภาพ” ได้นั้น ประเวศ วะสี (2536) เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (community strengthening) หรือสังคมประชาธิปไตย หรือประชาสังคม (ประเวศ วะสี, 2541 : 20)

ประเวศ วะสี (2541 : 34-36) ยังกล่าวอีกว่า ประชาสังคมคือสังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน คำว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสาร (Communicate) กันด้วย (community ต้อง communicate) ความเป็นชุมชนตามความหมายนี้ มิได้หมายถึงชุมชนแบบโบราณหรือบุพกาล แต่คือความเป็นชุมชนในบริษัทของสังคมสมัยใหม่ ความเป็นชุมชนอยู่ที่มีความร่วมกัน การที่มีคนจำนวนมาก แต่ไม่มีอะไรร่วมกัน ไม่เรียกว่ามีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่ และสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community) ความเป็นชุมชนสงฆ์ ความเป็นชุมชนทางอากาศ (เนื่องจากเป็นการรวมกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน) ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมาก เพราะเป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทร มีการกระทำ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน¹ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ผุดบังเกิด²

¹ การเรียนรู้กัน ในที่นี้ ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี (2541 ข) กล่าวว่า ต้องเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ (interactive learning through action).

² การผุดบังเกิด (emergence) เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ที่ปรากฏขึ้นเมื่อมี “ความเป็นทั้งหมด” (whole) ซึ่งเกิดจากการมีส่วนประกอบ (parts) ที่พอดี หรือเหมาะสมแก่การบังเกิดขึ้น ความเป็นทั้งหมดเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีอำนาจเหนือส่วนประกอบ เช่น ส่วนต่าง ๆ ของนกบินไม่ได้ แต่ความเป็นนก หรือความเป็นทั้งหมด บินได้ ทำนองเดียวกับจิต หรือวิญญาณ (consciousness) ที่มีกายเป็นองค์ประกอบ แต่เป็นอีกมิติหนึ่งที่ไม่เหมือนกาย แต่มีอำนาจเหนือกาย หรือสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ หรือจิตวิญญาณ สังขารหมายถึง การก่อตัว (formation) (ประเวศ วะสี, 2541 ก)

(emerge) ความมีจิตวิญญาณ³ ผู้นำตามธรรมชาติ และการจัดการ⁴

การเกื้อหนุนให้ “สังคมสมานภาพ” เกิดขึ้นได้นั้น ประเวศ วะสี (2540 : 24) กล่าวว่า ต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของ “เบญจภาคี” หรือพหุภาคี ได้แก่ ภาคสังคมต่าง ๆ ทั้ง ภาคประชาชน, ภาครัฐบาล และภาคธุรกิจเอกชน เช่น นักธุรกิจ ข้าราชการ NGO ผู้นำชุมชน นักวิชาการ นั่นคือกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์แนวดิ่ง และแนวนอน (หรือแนวนอน) เข้าด้วยกัน โครงสร้างแนวดิ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเชิงอำนาจ เช่น นายกับไพร่ เจ้านายกับลูกน้อง คนมีอำนาจข้างบนจะดึงสิ่งต่าง ๆ จากคนข้างล่างไปสู่ตนเอง ทั้งเศรษฐกิจและเกียรติยศ เมื่อคนข้างล่างถูกบีบคั้นและเอาเปรียบ จะเกิดการโกลาและแสวงหาผู้อุปถัมภ์ โครงสร้างอำนาจในแนวดิ่งนี้หากปราศจากการคานอำนาจ และการตรวจสอบอำนาจ จะนำไปสู่การคอร์รัปชัน และระบบอุปถัมภ์ ต้องอาศัยพลังทางสังคมหรือสังคมานภาพที่มีโครงสร้างแนวนอนเป็นจุดคานงัดให้เกิดการปรับอำนาจใหม่ (ประเวศ วะสี, 2542) โครงสร้างแนวนอนนั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีศักยภาพที่จะรวมกลุ่มด้วยความเท่าเทียมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในรูปของกลุ่ม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน หรือประชาคม (ประเวศ วะสี, 2541 : 7-8) ในสังคมไทย โครงสร้างแนวดิ่งและแนวนอนต่างมีความสำคัญ ต้องนำมาถักทอกันด้วยความรัก ความอดทนอม โดยใช้ธรรมะ ถักทอกันตั้งแต่ระดับรากหญ้า (grassroots) ขึ้นไป ทำให้ฐานแข็งแรงและส่งผลเศรษฐกิจที่ดีขึ้นสู่ข้างบน (ประเวศ วะสี, 2540 : 23)

ดังนั้น ประชาสังคมหรือสังคมเข้มแข็งหรือสังคมประชาธิปไตย จึงเป็นปัจจัยที่มีผลให้การเมืองดี เศรษฐกิจดี และศีลธรรมดี (ประเวศ วะสี, 2540 : 20)

³ ความมีจิตวิญญาณ (spirituality) เกิดขึ้นเมื่อมีการก่อตัว หรือรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน (formation) หรือสังขาร จิตวิญญาณของกลุ่มจะไปมีอิทธิพลต่อความรู้สึก และพฤติกรรมของกลุ่ม ก่อให้เกิดความปิติ ความสุขสันต์เหลือ และเกิดพลังอย่างมหิทธาน ความเป็นชุมชนจึงมีพลังแห่งการเยียวยา (healing power) ทำให้มีความสุข และสุขภาพดี (ประเวศ วะสี, 2541 ก)

⁴ ในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ หรือกระบวนการชุมชน ความเป็นผู้นำจะผุดบังเกิด (emerge) ออกมา ผู้นำตามธรรมชาติมีลักษณะคือ มีปัญญา เห็นแก่ส่วนรวม ติดต่อกสื่อสารกับคนอื่นได้ดี เป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหมด ผู้นำตามธรรมชาติจะมีหลายคน แล้วแต่เป็นผู้นำในเรื่องอะไร (ประเวศ วะสี, 2541 ก)

แนวคิด ประชาสังคม ของ อีริชชุต บุญมี

อีริชชุต บุญมี (2536) กล่าวว่า การแก้ปัญหาพื้นฐานสังคมนั้น ควรให้ความสำคัญ สำคัญกับ “พลังที่สาม” หรือพลังของสังคมโดยรวมทั้งหมด หากสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน และนักการเมืองสามารถร่วมแรงร่วมใจกัน ผลักดันสังคม ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ พลังที่สามควรเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง และมีบทบาทในการสร้างสรรค์ รูปแบบของพลังที่สามมิได้หลายแบบ เช่น กลุ่มอาสาสมัครเพื่อรับใช้ประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มศาสนา กลุ่มสังคมสงเคราะห์เด็ก กลุ่มผู้หญิง หรือกลุ่มที่พยายามทำงานด้านความคิด วัฒนธรรม หรือพรรคการเมือง ประเด็นสำคัญคือ พลังที่สามต้องสุขุมเยือกเย็นในการพิจารณาความเหมาะสมต่าง ๆ การทำงานต้องค่อยเป็นค่อยไป เป็นพลังที่จริงจัง แต่มีเหตุมีผล

อีริชชุต (2540) ยังกล่าวอีกว่า การพัฒนาการเมืองไทยต้องเน้นการพัฒนา 3 ส่วน คือ พัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันกระจายอำนาจ ปฏิรูประบบกองทัพ-ข้าราชการประจำ และพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง การพัฒนาทั้ง 3 ส่วนควรดำเนินไปพร้อม ๆ กันอย่างมีดุลยภาพระหว่างกัน

การพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งตามทฤษฎีของอีริชชุตนั้น มิได้หมายถึงการยกระดับจิตสำนึก หรือการศึกษาของประชาชน หรือการสร้างกลุ่มหรือกระบวนการทางสังคมให้เป็นชั่วอำนาจที่สามแทนที่พรรคการเมืองหรือข้าราชการ ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิด “ประชาชนเป็นใหญ่” หรือ “อำนาจของประชาชน” ที่มีการกล่าวกันในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 องค์ประกอบของการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งตามทฤษฎีของอีริชชุต (2536) ได้แก่

1. เน้นให้มีการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มความคิด กลุ่มอาสาสมัครเพื่อสังคม เพื่อสาธารณประโยชน์ เพื่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในลักษณะที่กระจัดกระจาย (diffused) และควรให้มาจากคนทุกส่วนของสังคม ทุกวิชาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ มีกลุ่มองค์กรที่หลากหลายที่ทำตัวให้เข้มแข็ง แม้ในมิติอาชีพของตนเท่านั้นก็เพียงพอ โดยไม่จำเป็นต้องมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือมีเป้าหมายทางการเมืองเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวได้สะท้อนปัญหา เสนอทางแก้ไขต่าง ๆ ของสังคม รวมทั้งต่อรองผลประโยชน์กับรัฐ
2. พัฒนาและขยายสถาบันของสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ให้กระจายหลากหลายมากขึ้น สถาบันที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาบันสื่อ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ พัฒนาให้มีความอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและข้าราชการประจำ มีสถาบันวิชาการที่รับผิดชอบต่อบ้านเมือง มีสถาบันวิชาชีพที่มีบทบาทรับผิดชอบต่อประโยชน์ตนเองและสังคมมากขึ้น สถาบันที่เป็นนามธรรมเช่น รัฐธรรมนูญ ตั๋วทบทวนหมาย ควรได้รับการพัฒนา เช่น ขยายสิทธิของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงในการปฏิบัติงานของรัฐสภา รัฐบาล

และข้าราชการมากขึ้น สร้างกลไกที่เปิดโอกาสให้สังคมตรวจสอบการปฏิบัติงานและการใช้อำนาจของรัฐสภาและฝ่ายบริหาร ในลักษณะที่ให้สังคมมาคุมผู้ใช้อำนาจมากกว่าผู้ใช้อำนาจไป ควบคุมสังคม เช่น กระบวนการสอบหาข้อเท็จจริงของรัฐสภา (public hearing) กระบวนการให้การต่อสาธารณะ (testify) ของนักการเมืองและข้าราชการประจำ

3. ปฏิรูปกฎหมายให้ประชาชนมีสิทธิประโยชน์ในสิ่งที่เป็นของส่วนรวม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมด้วยตนเองและตรวจสอบอำนาจวินิจฉัยของฝ่ายบริหาร รวมทั้งตั้งกรมอัยการของประชาชน (public defense office) เพื่อฟ้องร้องรัฐบาลตามคำเรียกร้องของประชาชน

4. การสลายกลุ่มอุปถัมภ์นักการเมืองและพรรคการเมือง หรือเปลี่ยนรูปให้เป็นความสัมพันธ์ผู้นำ ผู้ตาม กล่าวคือ ให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่นของผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, สภาท้องถิ่น

ธีรยุทธ (2536) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างจิตสำนึกในระดับชุมชนกับจิตสำนึกในระดับสังคม จิตสำนึกระดับสังคมตามความหมายของธีรยุทธ หมายถึง จิตสำนึกที่บุคคลรู้สึกรับผิดชอบหรือผูกพันกับสังคมขนาดกว้าง ที่เป็นเมืองใหญ่หรือทั่วประเทศที่กว้างกว่าชุมชน นั่นคือ เป็นจิตสำนึกที่ยกระดับจากจิตสำนึกระดับชุมชนให้เป็นระดับสังคมที่ใหญ่ขึ้น โดยกล่าวว่า เดิมไทยมีเพียงจิตสำนึกระดับชุมชน⁵ เท่านั้น ยังไม่เกิดจิตสำนึกในระดับสังคม จิตสำนึกระดับสังคมเพิ่งก่อตัวขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2504 ภายหลังจากการพัฒนาเศรษฐกิจแผนใหม่ช่วงเวลาหนึ่ง และเกิดปัญหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ตามมาเช่น ปัญหาสังคม ปัญหาแรงงาน เด็ก ปัญหาสภาพแวดล้อม ที่เริ่มเรียกว่า “ปัญหาสังคม” ซึ่งเป็นการเกิดจิตสำนึกร่วมกันเป็นครั้งแรกของคนไทยว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชนดั้งเดิม คือ วิถีชีวิตสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น การเกิดจิตสำนึกในระดับสังคมดังกล่าว เป็นการก่อตัวของสังคมเข้มแข็ง (civil society) ซึ่งธีรยุทธได้เสนอขั้นตอนการก่อตัวของสังคมเข้มแข็งว่ามี 4 ขั้นตอนคือ

1. การเกิดจิตสำนึกสังคม
2. การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสังคมต่าง ๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ กลุ่มที่มีลักษณะสังคมสงเคราะห์ เช่น สมาสตรี องค์กรพัฒนาเอกชนที่ดูแลปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้แก่ เด็ก สตรี ชนบท สภาพแวดล้อม ฯลฯ กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เช่น ทนายความ สถาปนิก แพทยสภา ฯลฯ ภาคเอกชน เช่น สมาคมธนาคาร อุตสาหกรรม หอการค้า ฯลฯ รวมทั้งกลุ่มสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

⁵ คำว่า “ชุมชน” ตามความหมายของธีรยุทธ (2536) มีขนาดไม่ใหญ่มาก มีการดำเนินวิถีชีวิตร่วมกัน ซึ่งอาจจะเป็นเมืองเล็ก ๆ หมู่บ้าน ตรอก ซอย ย่าน โดยในวิถีชีวิตดังกล่าว ชุมชนจะควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน รับผิดชอบปัญหาศีลธรรม คุณธรรมและอื่น ๆ ร่วมกัน

3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคมที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม (ซึ่งธีรยุทธเสนอว่า สังคมไทยปัจจุบันกำลังดำเนินอยู่ในขั้นตอนนี้)
4. การที่อุดมการณ์แห่งสังคมเข้มแข็งตกผลึกเป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต

จากแนวคิดของประเวศ วะสี และธีรยุทธ บุญมี จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันทั้ง 2 ท่าน ต่างเห็นว่าการเสริมสร้างประชาสังคม หรือสังคมเข้มแข็ง เป็นพลังที่สามซึ่งสามารถสร้างสังคมที่มีดุลอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และสังคม เกิดเป็นสังคมสมานูภาพที่มีการถักทอโครงสร้างความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวนอนเข้าด้วยกัน สังคมเข้มแข็ง หรือสังคมนิติธรรม หรือประชาสังคม เป็นสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์แนวนอน ซึ่งความสัมพันธ์ของคนในสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีศักยภาพที่จะรวมกลุ่มด้วยความเท่าเทียมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ ในรูปของกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน

ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างให้เกิดประชาสังคม เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมทางการสื่อสารที่คนในชุมชนรวมตัวกัน เรียนรู้ร่วมกันในการวางแผน กำหนดรูปแบบและเนื้อหา รวมทั้งวิธีเสนอรายการร่วมกัน เป็นการเข้าถึงสื่อของประชาชนที่สามารถเสริมสร้าง “พลังที่สาม” ให้เกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมในการใช้สื่อวิทยุเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการสื่อสารดังกล่าวมีระดับการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด หรือมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเพียงพอที่จะเสริมสร้างให้เกิด “ประชาสังคม” หรือ “สังคมเข้มแข็ง” มากน้อยเพียงใด สามารถศึกษาได้โดยใช้กรอบแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน Multiplicity Paradigm ที่เกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ กระบวนทัศน์ 2 กระบวน ทัศน์ คือ modernization และ dependency paradigm เป็นแนวคิดที่มีการเปลี่ยนแปลงมุมมองของการสื่อสารจากข้างล่างสู่ข้างบน และเปลี่ยนมุมมองความสามารถในการพัฒนาตนเองของชุมชน โดยเชื่อว่ามีแนวคิดและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสังคมสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ทั้งความหมาย เป้าหมาย และหนทางของการพัฒนา คำว่า “การพัฒนา” ของแต่ละสังคมไม่สามารถกำหนดโดยสังคมอื่นได้ (หน้า 85) และเพื่อให้เกิดความเข้าใจ Multiplicity Paradigm มากขึ้น จึงควร

ทำความเข้าใจกระบวนทัศน์ซึ่งเป็นที่มาของกระบวนทัศน์นี้คือ Modernization Paradigm และ Dependency Paradigm

Modernization Paradigm

กระบวนทัศน์นี้เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาความทันสมัยให้แก่สังคมกระบวนทัศน์หลักเกือบทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา Modernization Paradigm มีคุณลักษณะ คือ

1. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมอย่างเป็นเส้นตรงแบบขั้นบันได (unilinear) เมื่อเกิดแล้วมีแต่ก้าวรุกไปข้างหน้า ไม่มีกระบวนการย้อนกลับ (irreversible)
2. การพัฒนา หมายถึง การแยกแยะทางโครงสร้าง (structural differentiation) และการทำหน้าที่ใหม่ ๆ ของสถาบันทางสังคม (functional specialization)
3. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการใช้เทคโนโลยีที่ลงทุนสูง
4. การพัฒนานั้นสามารถถูกกระตุ้นจากปัจจัยภายนอก (external factors) ปัจจัยภายใน (endogenous factors) และจากระดับวิธีการภายใน (internal measures) ที่ช่วยสนับสนุนสังคมส่วนที่สมัยใหม่ (modern sectors) และสร้างความทันสมัยให้แก่สังคมส่วนที่ยังยึดถือจารีตเดิม (modernized traditional sectors) (หน้า 83)

ในกระบวนทัศน์การทำให้เป็นสมัยใหม่ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา มีบทบาทเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยมองกระบวนการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ สื่อสารมวลชนจึงถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่นโยบายและวิถีปฏิบัติของรัฐและนักพัฒนา เช่น แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของ Everett Rogers (1962) ที่เรียกว่า การเผยแพร่นวัตกรรม (diffusion of innovation) ซึ่ง Rogers เสนอว่า การถ่ายทอดแนวคิดใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชนผ่านทางสื่อมวลชนให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องใช้การสื่อสารสองจังหวะ กล่าวคือ การถ่ายทอดข่าวสารไปยังมวลชนนั้น จะต้องทำการถ่ายทอดสารไปยังผู้นำความคิดในชุมชน (opinion leader) เป็นจังหวะแรกก่อน จากนั้นสารจะได้รับการถ่ายทอดจากผู้นำความคิดผ่านไปยังมวลชนอีกจังหวะหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมวลชนทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดและโน้มน้าวด้วยข้อมูลเท่านั้น แต่ในขั้นตัดสินใจและลงมือปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยคำแนะนำและการสนับสนุนจากสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดในชุมชน

แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน Modernization Paradigm อีกแนวคิดหนึ่งคือแนวคิดของ Lerner (1958) ที่กล่าวว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยพัฒนาเป็นสังคมทันสมัยนั้น ปัจเจกบุคคลต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมมาเป็นคนทันสมัยด้วย หรือแนวคิด

ของ Schramm (1964) ที่นำเสนอบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาว่า สื่อมวลชนสมัยใหม่มีบทบาทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมทันสมัย

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ Modernization ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม องค์การยูเนสโก (UNESCO) ประกาศว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศโลกที่สามนั้นมีสาเหตุเนื่องมาจาก รูปแบบ แนวคิด และวิธีการทำงานในการพัฒนา เป็นการนำเข้าจากภายนอก และส่งผ่านจากบนสู่ล่าง ซึ่งละเลยความสำคัญของประชาชนที่เกี่ยวข้อง กระบวนทัศน์ที่มีเนื้อหาต่อต้านกระบวนทัศน์ Modernization โดยตรงคือ Dependency Paradigm

Dependency Paradigm

กระบวนทัศน์นี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาตาม Modernization Paradigm นั้น เป็นกระบวนการนำเอาประเทศโลกที่สาม ไปพึ่งพาขึ้นต่อประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว ข้อเสนอของ Dependency Paradigm ได้แก่

1. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาจะต้องแยกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วที่เรียกว่า ประเทศศูนย์กลาง (regions, central) และประเทศด้อยพัฒนาที่เรียกว่า ประเทศรอบนอก (peripheral)
2. อุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนา คือปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่พึ่งพาและเอาเปรียบของประเทศศูนย์กลาง
3. เนื่องจากมีการดูดซับความมั่งคั่งจากประเทศรอบนอก ไปหล่อเลี้ยงประเทศศูนย์กลาง ดังนั้น ความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่พัฒนาแล้วจึงมาจากความด้อยพัฒนาของประเทศรอบนอกนั่นเอง
4. ประเทศรอบนอก (peripheral country) จำเป็นต้องตัดขาดตนเองออกจากระบบตลาดโลก และมีนโยบายพึ่งตนเอง (หน้า 84)

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ Dependency Paradigm มักหมายถึง cultural imperialism ที่ศึกษาจักรวรรดินิยมหรือความครอบงำทางวัฒนธรรม และพบว่า เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการไหลเวียนข่าวสารระหว่างประเทศศูนย์กลางที่พัฒนาแล้วกับประเทศรอบนอกที่กำลังพัฒนา โดยมีแต่ข่าวสารจากประเทศศูนย์กลางเท่านั้นที่ไหลไปสู่ประเทศรอบนอก และกลายเป็นอุปสรรคปิดกั้นมิให้มีการไหลเวียนข่าวสารระหว่างประเทศด้อยพัฒนาด้วยกัน (หน้า 34)

จะเห็นได้ว่า กระบวนทัศน์ Modernization กับกระบวนทัศน์ Dependency แม้ว่าจะมีลักษณะขัดแย้งกัน แต่กระบวนทัศน์ทั้งสองยังคงเห็นว่า การพัฒนาคือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และใช้มิติเชิงปริมาณเป็นแนวทางหลักในการศึกษา รูปแบบ การสื่อสาร เพื่อการพัฒนา ยังคงมีลักษณะเป็น "หนึ่ง" มีลักษณะครอบงำจากบนลงล่าง ทิศทางการไหลของข่าวสารแบบทางเดียว แตกต่างจากแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน Multiplicity Paradigm ที่มีรูปแบบการสื่อสารจากด้านล่างสู่ด้านบน มีทิศทางการไหลของข่าวสารแบบสองทาง เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา

Multiplicity Paradigm

กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า มีแนวคิดและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสังคมสร้างขึ้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน การพัฒนาไม่จำเป็นต้องมีกระบวนทัศน์เดียวที่ใช้กันอย่าง เป็นสากลทั่วโลก แต่ละสังคมอาจมีกระบวนทัศน์เฉพาะของตนเอง ขึ้นอยู่กับระบบนิเวศ และ วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ที่มีประวัติความเป็นมาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน (หน้า 83) ลักษณะสำคัญของ Multiplicity Paradigm ได้แก่

1. ประเทศทั้งหลายในโลกนี้จำเป็นต้องพึ่งพากันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกจึงน่าจะเป็นสาเหตุร่วมกันในกระบวนการพัฒนา
2. การศึกษาเรื่องการพัฒนาของประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาของประเทศนั้นท่ามกลางบริบทของสังคมโลก ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศศูนย์กลาง กับประเทศรอบนอก หรือความสัมพันธ์ภายในของแต่ละประเทศ
3. แนวทางการศึกษาการพัฒนานั้น ควรให้ความสนใจกับเนื้อหาของการพัฒนา ให้มากกว่าความสนใจรูปแบบของการพัฒนา
4. ไม่มีแบบจำลองสากลสำหรับการพัฒนา แต่ละสังคมต้องพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาสำหรับตนเองขึ้นมา (หน้า 84)

Multiplicity Paradigm จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องการพัฒนาและการสื่อสาร ดังนี้

1. เปลี่ยนแปลงวิธีมองการพัฒนาการสื่อสารในลักษณะที่เป็นปฏิฐานนิยม (positivist instrumentalist) ซึ่งใช้บ่งชี้การพัฒนาหรือดัชนีเชิงปริมาณ (quantifiable indicators) มาเป็นแนวทัศนะแบบปทัสถาน (normative standpoint) ที่มองว่า การพัฒนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการวางมาตรฐานบางอย่างให้แก่สังคมและชีวิตมนุษย์ โดยเน้นวิธีดำเนินการและวิธีการศึกษาที่มีลักษณะเชิงคุณภาพและเชิงโครงสร้าง (qualitative and structuralism methods)
2. เปลี่ยนแปลงวิธีการให้คำนิยามการพัฒนาที่เคยกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาเอาไว้ว่าเป็นสากล และสามารถคาดเดาล่วงหน้าได้ว่า จุดหมายปลายทางของแต่ละ

สังคมคืออะไร เปลี่ยนเป็นการให้คำนิยามใหม่ว่าการพัฒนามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของแต่ละสังคม ซึ่งมีจุดหมายปลายทางและทิศทางที่แตกต่างกันอย่างไม้อ่างคาดเดาอนาคตได้

3. เปลี่ยนแปลงจากความเข้าใจด้านการพัฒนาตามแบบอย่างตะวันตกมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่อิงบริบทและมีศูนย์กลางได้หลายแบบ
4. เปลี่ยนแปลงจากการเน้นเฉพาะปัจจัยภายในสังคม (endogenism) มาสู่การให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกสังคม (exogenism) และปัจจัยในสังคมระดับโลก (globalism)
5. เปลี่ยนแปลงหน่วยการวิเคราะห์ที่เคยใช้หน่วยระดับชาติ หรือระดับสากล (international) มาเป็นการผสมผสานระหว่างหลายหน่วยการวิเคราะห์หลายระดับ
6. เปลี่ยนแปลงจากการเน้นหนักการพัฒนาในทางเศรษฐกิจมาสู่แนวทางการพัฒนาที่หลากหลาย
7. เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาที่มีลักษณะแยกส่วน (segmentary) มาสู่การศึกษาแบบองค์รวม (holistic) และถือเอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง
8. เปลี่ยนแปลงจากกลยุทธ์แบบบูรณาการปฏิรูปและทางเลือกแนวปฏิวัติ (integrationist - reformist strategy and revolutionary options) มาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและเป็นระดับนโยบาย (หน้า 35-36)

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ Multiplicity Paradigm มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนในการคิดอย่างเป็นอิสระ ส่งเสริมความเสมอภาคในชุมชน เป็นการพัฒนาแบบกระจายอำนาจ (decentralization) และพยายามถ่วงดุลอำนาจระหว่างการสะสมทุนกับการเคลื่อนพลังประชาชนทางด้านการเมืองสังคมและเพิ่มความเป็นชุมชน โดยมีกลยุทธ์พื้นฐานที่ตั้งอยู่บนหลักการของความเข้มแข็งของชุมชน ขอบเขตของการสื่อสารขยายจากสื่อมวลชนออกไปสู่การสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อประเพณี สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคล ที่ถูกนำมาใช้ร่วมกันเพื่อสนองความต้องการการสื่อสารของชุมชน โดยสื่อทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator role) ด้านข่าวสารทุกประเภทจากทุกแหล่งข่าวให้แก่ชุมชน การค้นคว้าวิจัยด้านการสื่อสารในกระบวนทัศน์ใหม่นี้มักใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยที่มีลักษณะเสมอภาคกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัยมากขึ้น และเป็นวิธีการวิจัยที่ให้คำตอบเรื่องกระบวนการแตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งมักให้คำตอบเรื่องผลลัพธ์

หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมี 2 ประเภทใหญ่ คือ (1) คำกล่าวของ Paulo Freire ที่ยืนยันว่า ประชาชนที่อยู่ภายใต้อำนาจรัฐจะต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะบุคคลในทุกกระบวนการทางการเมือง ประชาชนทุกคนตั้งแต่ระดับบุคคลถึงหมู่คณะมีสิทธิที่จะพูด ดังนั้น แนวคิดนี้จึงเน้นการฟังสิ่งที่ชาวบ้านพูด ยอมรับทัศนคติและเชื่อในความสามารถของประชาชน นั่นคือมีความเชื่อว่า ในชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า หากแต่บรรจุไว้ด้วยพลัง

ความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชนของตน หลักการที่ (2) ได้แก่ คำประกาศของ UNESCO จากการประชุมที่กรุง Belgrade ประเทศ Yugoslavia เมื่อปี ค.ศ. 1977 ที่ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมหมายถึง

1. การเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การใช้สื่อเพื่อให้บริการแก่สาธารณชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการที่จะเกี่ยวข้องกับตนเองได้อย่างหลากหลาย และมีวิธีการที่จะให้ประชาชนได้ตอบกลับหรือแสดงความต้องการในวิธีการจัดการการผลิตรายการ หลากหลายวิธี (demands to production organizations)

2. การมีส่วนร่วม (participation) ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในระบบการสื่อสาร ทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสาร

3. การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าการแสดงความเห็น และการให้คำปรึกษา คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุด โดยประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน กำหนดนโยบาย การบริหาร และการผลิตสื่อด้วยตนเอง (หน้า 17-18)

หลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของ UNESCO ดังกล่าว การมีส่วนร่วมในระดับเข้าถึงสื่อ (access) นั้น มีความเป็นไปได้ แต่ในระดับของการบริหารจัดการด้วยตนเอง อาจต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่างไรก็ตาม UNESCO ได้มุ่งประเด็นสำคัญไปที่สถาบัน โดยยกตัวอย่างวิทยุชุมชนว่าเป็นสถานีวิจัยที่มีการบริหารจัดการตนเองโดยประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม (หน้า 18)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ความสนใจกับกระบวนการและปริบทเพิ่มมากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญที่ผู้ทำการสื่อสารมาสู่การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง นักพัฒนาจะเป็นผู้ตอบสนองมากกว่าผู้ออกคำสั่ง (dictate) โดยเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิริยาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา (interactive) และเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในสังคมทุกระดับ กลยุทธ์ทางการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับหลักการของที่เชื่อมโยงกันระหว่างการสื่อสาร สันติภาพ ความเป็นประชาธิปไตย และการพัฒนาแบบชนานแท้ (authentic development)

เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ Modernization และกระบวนทัศน์ Dependency ที่เป็นระบบครอบงำจากบนลงล่าง (dominant top to bottom) กับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน Multiplicity Paradigm ที่มีความไม่เพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่งวิธีโดยมีทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างสู่บน (pluralism bottom to top) จึงได้แสดงเปรียบเทียบทั้งองค์ประกอบของการพัฒนาและการสื่อสารในกระบวนทัศน์ดังกล่าวในตารางที่ 1

ตัวอย่างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของวิทยุชุมชนได้แก่ งานวิจัยของ Peruzzo (1996) ที่ศึกษารายการวิทยุชุมชน Sao Pedro's Popular Radio ซึ่งตั้งอยู่ในตำบล (district) หนึ่งของ Sao Pedro เมือง Victoria เมืองหลวงของรัฐ Espirito Santo ประเทศ Brazil (หน้า 173-176) ซึ่งเดิมทีวิทยุชุมชนยังไม่เป็นที่คุ้นเคยของคนในชุมชนมากนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่สามารถจะเป็นไปได้เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูงและมีความพยายามควบคุมอย่างมากของหน่วยงานรัฐบาล

	ระบบครอบงำ (dominant) จากบนลงล่าง	ระบบ Pluralism จากล่างสู่บน
แหล่งสาร	ชนชั้นปกครอง หรือกลุ่มชนชั้นสูง	การแข่งขันอย่างเสรี กลุ่มบุคคลที่ให้ความสนใจ คนทุกกลุ่มในสังคม
สื่อ	อยู่ภายใต้การผูกขาดเป็นเจ้าของของกลุ่มเล็ก ๆ ไม่ก็กลุ่ม/มีรูปแบบเดียว	มีรูปแบบหลากหลายและเป็นอิสระ ซึ่งกันและกัน
โครงสร้าง	มีลำดับชั้นหรือตามอำเภอใจ	เป็นการสื่อสารนวนอน มีลักษณะเสมอภาค
การผลิต	ตามมาตรฐานที่ชนชั้นปกครอง กำหนด กระทำเป็นกิจวัตร ถูกควบคุมในทุกขั้นตอนการผลิต	ผู้ผลิตสามารถสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระ
เนื้อหาและอุดมการณ์	ผ่านการคัดเลือกและตัดสินใจจากเบื้องบน	มีเนื้อหาหลากหลาย เป็นการตัดสินใจจากข้างล่าง
ผู้รับสาร	มีความเฉื่อยชา (passive) สามารถถูกทำให้มีทัศนคติทางเดียวกันหมด	มีสิทธิเลือกทำ (active) และมีปฏิกิริยาตอบโต้ มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารระหว่างระบบครอบงำ (dominance) กับระบบ Pluralism (p : 41)

ประชาชนในชุมชนที่มีการดำเนินการวิทยุชุมชนดังกล่าวมีรายได้ต่ำ มาตรฐานการดำเนินชีวิตด้านที่อยู่ต่ำมาก ในบริบททางสังคมดังกล่าว ระบบหอกระจายข่าว (system of loudspeakers) ของ Sao Pedro's popular Radio ได้เริ่มดำเนินการกระจายเสียงเป็นเวลา 2 ชั่วโมง ทุกวันเสาร์ โดยรายการเริ่มต้นประกอบด้วยดนตรี การทำนายโชคชะตา การแข่งขัน การแสดงความคิดเห็น การร้องเรียน และรายงานข่าว ซึ่งเนื้อหาสาระของรายการส่วนใหญ่เกี่ยวกับชุมชน

จุดเริ่มต้นของการดำเนินการสถานีวิจัยเริ่มจากการอภิปรายเกี่ยวกับความต้องการแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้ และวัตถุประสงค์ของระบบการสื่อสาร โดยเป็นการอภิปรายในกลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้แก่ ผู้นำชุมชน พรรคการเมืองฝ่ายซ้าย โดยในระยะเริ่มต้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากมืออาชีพด้านวิทย์และอาจารย์จากมหาวิทยาลัย การกระจายเสียงเริ่มดำเนินการได้ โดยความอุปถัมภ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) 2 กลุ่ม ในปี ค.ศ. 1986 จึงพบว่ามียุโรปรับฟังรายการประมาณ 5,000 คน

การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การวางแผน และการบริหารจัดการด้านการสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 แนวทางคือ (1) ความร่วมมือกันของทีมงาน (2) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชน โดยเป็นการวิเคราะห์การดำเนินงานในระหว่างปี ค.ศ. 1966 ถึงปี ค.ศ.1990 และแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงเริ่มดำเนินการ เดือนธันวาคม 1988 และ มกราคม 1989-1990

การศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวพบว่า ช่วงแรก สถานีวิจัยมีการปฏิบัติอย่างประชาธิปไตย ผู้เข้าร่วมมีการประชุมเพื่อประเมินผล วางแผนงานและแจกจ่ายงานสัปดาห์ละครั้ง สมาชิกทุกคนคือผู้อยู่อาศัยในชุมชน และมีส่วนร่วมในการอภิปรายและตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่พบและวิธีปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ คนที่ผู้นำชุมชนเชิญเข้ามา มิได้ถูกเลือกโดยองค์กรประชาชน

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในช่วงแรกเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของทีมทั้งการผลิตรายการ การวางแผน และการจัดการ แม้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวางจะถูกจำกัดที่ระดับของสาร กล่าวคือ ไม่มีช่องทางให้คนในชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการผลิต และการวางแผนรายการ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการควบคุมรายการ สมาชิกที่มีส่วนร่วมดำเนินการแม้ว่าจะเป็นคนในชุมชน แต่ก็มีความเป็นอิสระ เมื่อระยะเวลาผ่านไป สมาชิกที่เข้าร่วมส่วนใหญ่ลาออกไป สมาชิกใหม่ที่เข้ามาก็มาจากการเชิญของสมาชิกเก่าที่คงอยู่

ในช่วงที่สอง การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชนและเสรีภาพในที่งานลดน้อยลง การประชุมสัปดาห์ละครั้งค่อย ๆ น้อยลง และหายไปในที่สุด จนในที่สุด รายการที่ออกอากาศปราศจากการวางแผน สมาชิกใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมในทีมเป็นเด็กนักเรียนอายุ 7-16 ปีขึ้นไป ซึ่งไม่ผ่านการฝึกมาอย่างเพียงพอ มีผลให้คุณภาพของรายการลดลงและให้ความสนใจกับการออกอากาศมากกว่างานด้านชุมชน สารที่ได้รับการออกอากาศเป็นการเลือกและตัดสินใจโดยผู้นำที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายซ้าย เช่น สุนทรพจน์ของผู้นำที่ออกอากาศโดยไม่มี การวางแผนมาก่อน

ดังนั้น การดำเนินการของวิทยุชุมชนจึงไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของคนในชุมชน ทั้งการออกแบบสาร การผลิต การวางแผน และการจัดการ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีบ้างเมื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชน

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทางวิทยุชุมชนมีทางเป็นไปได้ ชุมชนมีความต้องการการสื่อสาร ถ้าเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงสื่อ ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหารจัดการ หรือเป็นผู้ดำเนินการในสถานี มีลักษณะการสื่อสารแบบสองทางโดยมีแนวทางหลักในการเสนอรายการและข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชน หรือในบริบทของชุมชนนั้นคือ การดำเนินการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงคำกล่าวถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ว่า วิทยุชุมชนคือ วิทยุของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน นั่นเอง

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่รับฟังสารคือคนในชุมชน และเนื่องจากเป็นการสื่อสารที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับในชุมชน จึงเป็นการสื่อสารสองทางที่ผู้รับสารมีบทบาทเป็นผู้กระทำ (active) ดังนั้น การประเมินผลการดำเนินงานของวิทยุชุมชนและการดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดจึงต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมาเป็นแนวทาง จึงได้นำแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมานำเสนอต่อไป

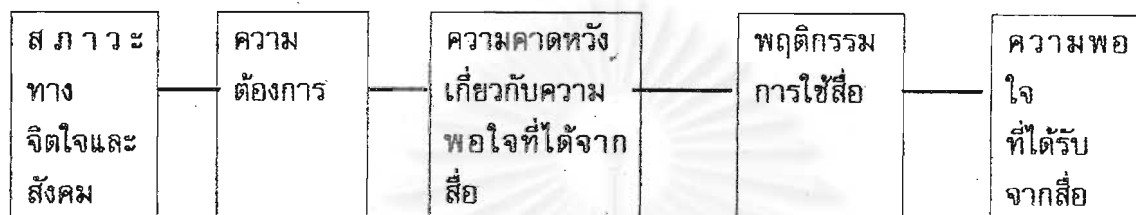
ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and Gratifications Approach)

แนวคิดทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่า ผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่าตนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไร จึงจะสนองความพอใจของตนได้ ผู้ใช้สารจะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถตอบสนองความต้องการและความพอใจของตน (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534) แนวคิดนี้จึงเป็นแนวคิดที่เน้นความสำคัญของผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้รับสารมิได้อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ (passive person) แต่อยู่ในฐานะผู้กระทำ (active person) ที่จะเลือกใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนเป็นหลัก

Katz และคณะ (1974) ได้สร้างแบบแผน (pattern) ของการศึกษาการใช้สื่อและความพึงพอใจว่า คือการศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาวะทางสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคลซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนเหล่านี้นำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรมอื่น ๆ ของบุคคล ซึ่งผลให้เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งไม่ได้คาดหมายมาก่อน

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2534) ได้อธิบายแบบแผนดังกล่าวว่า ในสภาวะของสังคมและจิตใจที่แตกต่างกัน ส่งผลให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่แตกต่างกัน

กันนี้ทำให้แต่ละบุคคลคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทสามารถตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนได้แตกต่างกัน ดังนั้น ลักษณะการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อของแต่ละบุคคล ก็ยังมีความแตกต่างกันอีกด้วย ดังแสดงในแบบจำลองที่ 1



แบบจำลองที่ 1 อธิบายการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ (ยูล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534)

Wenner (1985 อ้างถึงในชิบ จิตนิยม, 2534) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อและความพอใจและสร้างแผนที่แสดงความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (media news gratifications map) ซึ่งสามารถแบ่งความพึงพอใจออกเป็น 4 กลุ่มคือ

1. **Orientational Gratifications** หมายถึง การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูล เพื่อการอ้างอิง และเพื่อเป็นแรงเสริม ย้ำความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม รูปแบบของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร (surveillance) การได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (decisional utility)

2. **Social Gratifications** เป็นการใช้ข่าวสารเพื่อเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคมที่รับรู้มาเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคลของปัจเจกชน เช่น การนำข้อมูลไปใช้ในการสนทนากับผู้อื่นเพื่อการชักจูงใจ เป็นต้น

3. **Para-social Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ประโยชน์จากข่าวสารเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล หรือเพื่ออ้างอิงผ่านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือที่ปรากฏในเนื้อหาที่เกี่ยวกับสื่อ เช่น การยึดถือหรือชื่นชมพิธีกรรายการโทรทัศน์ และนำมาเป็นแบบอย่างของพฤติกรรม เป็นต้น

4. **Para-orientational Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลดหรือผ่อนคลายความตึงเครียด หรือเพื่อปกป้องตนเอง เช่น การชมรายการตลกหรือละครน้ำเน่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งอื่นที่ไม่พึงพอใจ เป็นต้น

ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาชุดตัวแปรความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อมวลชน โดยปรับปรุงจากงานของ Mcquail และคณะ (1972) ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
 - (1) เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตน สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
 - (2) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติ หรือความคิดเห็น ในการตัดสินใจ
 - (3) สนองความอยากรู้อยากเห็นและความสนใจ
 - (4) ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
 - (5) สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน
2. ความต้องการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล
 - (1) ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
 - (2) ให้ตัวแบบพฤติกรรม
 - (3) แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ
 - (4) มองทะลุเข้าไปภายในตนเอง
3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - (1) มองทะลุลึกเข้าไปภายในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
 - (2) แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
 - (3) นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - (4) ใช้แทนเพื่อน
 - (5) ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
 - (6) สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม
4. ความต้องการความบันเทิง
 - (1) การหลีกเลี่ยงหนี หลีกเลียงจากปัญหาต่าง ๆ
 - (2) การผ่อนคลาย
 - (3) ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้ความสนุกสนานทางสุนทรียะ
 - (4) ได้ทำอะไรเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
 - (5) ปลดปล่อยอารมณ์
 - (6) เป็นการกระตุ้นทางเพศ

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมีแนวคิดที่ว่า บุคคลนั้นเปิดรับสื่ออย่างเป็นผู้กระทำ (active) เป็นการเลือกเปิดรับ (selective perception) โดยการเลือกนั้นเกิดมาจากสภาพชีวิตที่เป็นจริงและความต้องการด้านต่าง ๆ ของบุคคลเอง ดังนั้น การ

ดำเนินการวิทยุชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในทุกระดับของคนในชุมชน โดยเป็นการดำเนินการ วางแผน บริหารจัดการโดยคนในชุมชนเอง จึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากในทุกระดับตามหลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ถ้าข่าวสารในรายการที่กระจายเสียงนั้นมาจากการสำรวจความต้องการของชุมชน และมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น หรือปริบทของชุมชนนั้น ๆ นั้นเอง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี” ของสุรินทร์ แปลงประสพโชค ศึกษาความเป็นไปได้ และรูปแบบการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี ผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมารับสื่อ และความพึงพอใจในการรับสารของผู้ฟังเป้าหมาย รวมทั้งศึกษาแนวทางการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา

วิธีการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยกึ่งทดลองโดยทดลองจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับผู้ฟังในพื้นที่ซึ่งอยู่ในรัศมี 6-10 กิโลเมตร โดยรอบสถานีทดลองคือสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ระบบเอฟ.เอ็ม. รายการดังกล่าวบริหารจัดการและดำเนินการโดยคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ทดลอง ออกอากาศทุกวันๆ ละ 1 ชั่วโมง เป็นเวลา 2 เดือน

ผลการวิจัยได้จากการทดลอง การสังเกต และการทดสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลองโดยกลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 196 ราย สุ่มจากหมู่บ้าน 4 ทิศทางรอบสถานีปรากฏว่าคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้น สามารถปฏิบัติหน้าที่บริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและเป็นสื่อกลางสะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชนให้กับรายการได้เป็นอย่างดี โดยกรรมการและเลขานุการจะมีบทบาทสำคัญในการประสานระหว่างคณะกรรมการ สถานีและชุมชน หลังการทดลองผู้ฟังนิยมฟังรายการจากสถานีทดลองมากขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบกับรายการเดิม ผู้ฟังจะนิยมและพึงพอใจรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนมากกว่ารายการเดิม โดยความนิยมจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความพึงพอใจจะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นอกจากนี้วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้นยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการจัดสื่อเพื่อการพัฒนาได้

หนังสือสื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้ เป็นรายงานการวิจัยของกาญจนา แก้วเทพ และคณะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย งาน

วิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเอกสารและการวิเคราะห์เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ระดับมหาวิทยาลัของ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และของคณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และของสภาวิจัยแห่งชาติ โดยที่งานวิจัยเหล่านี้ที่คัดเลือกมาได้รวม 180 ชิ้น เป็นงานวิจัยอันเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชนบท คณะผู้วิจัยได้อธิบายแนวคิดหลัก ๆ 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 พัฒนาการของแนวคิดเรื่องการสื่อสารการพัฒนา โดยได้อธิบายครอบคลุมถึง Dominant / modernistic paradigm, dependency paradigm และ alternative / multiplicity paradigm และส่วนที่ 2 เป็นแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน คณะผู้วิจัยได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยด้านวิทยุชุมชนและพบว่าในต่างประเทศมีวิธีดำเนินการหลายรูปแบบดังที่กล่าวไว้ในรายงานวิจัยของต่างประเทศ ดังนั้น จึงควรมีการวิจัยเพื่อติดตามรูปแบบต่าง ๆ ของการดำเนินงานวิทยุชุมชน งานศึกษาของ H.V.D. Desai (1976) ที่วิจัยให้เห็นว่า แม้แต่ในรายการวิทยุที่มีรัฐเป็นเจ้าของเช่น วิทยุในรัฐทมิฬนาฑู ก็ยังมี “โอกาส” และ “ช่องว่าง” ที่จะใช้วิทยุเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น ผ่านรายการประเภทสนทนาพูดคุย (Talk) เพียงแต่ต้องมีวิธีการบริหารจัดการและกระบวนการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยเข้าใจว่า ในกรณีของวิทยุกระจายเสียงในชนบทของไทยก็น่าจะมีปรากฏการณ์เช่นเดียวกับวิทยุในรัฐทมิฬนาฑูมี จึงควรศึกษาประเภทรายการดังกล่าวบ้าง (งานวิจัยของไทยเท่าที่มี มีแต่การศึกษารายการ “ข่าวท้องถิ่น” เท่านั้น) กาญจนา แก้วเทพ และคณะ กล่าวว่า เนื่องจากวิทยุเป็นสื่อที่มีธรรมชาติเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนำมาใช้เพื่อการพัฒนา ทั้งยังเป็นสื่อที่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้ง่าย เพราะกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อนนัก และสามารถใช้ประสานกับสื่อเฉพาะกิจอิเล็กทรอนิกส์แบบอื่น ๆ เช่น หอกระจายข่าวเทปบันทึกเสียง ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาบทบาทของสื่อวิทยุในการสร้างสรรค์ประชาสังคม (civil society) หรือบทบาทในการเป็นตัวเชื่อมต่อ (linkage) เพื่อการสร้างสรรค์/เสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน ตัวอย่างเช่น การเกิดรายการวิทยุชุมชนในเมือง (city radio) การเกิดรายการที่มีรูปแบบ interactive ในรายการ “ข่าวและสนทนา” (News & Talks) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ในกรุงเทพ ในต่างจังหวัด ได้มีความเคลื่อนไหวในเรื่องต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

จากการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจงานวิจัยต่าง ๆ ทำให้สามารถสรุปกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

สรุปกรอบแนวคิด (Conceptual Framework)



บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเอกสาร (documentary research) การสัมภาษณ์เจาะลึก (depth interview) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากแบบสอบถาม (structured interview from questionnaire)

สำหรับการวิจัยเอกสาร ข้อมูลได้จากกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร ประชาสัมพันธ์จังหวัดอุบลราชธานี และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ประชาสัมพันธ์เขต 2 จังหวัดอุบลราชธานี

การสัมภาษณ์เจาะลึก ได้สัมภาษณ์บุคคลต่อไปนี้คือ

1. รองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. นายสุรินทร์ แปลงประสพโชค นักวิชาการฯ กรมประชาสัมพันธ์
3. นางปรมาภรณ์ ศรีสินวรากุล ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อุบลราชธานี
4. นายสาโรจน์ ม่วงสมมุข หัวหน้าฝ่ายรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อุบลราชธานี
5. นายแพทย์ธีรจันทร์ พิทักษ์วัชร กรรมการบริหารวิทยุชุมชน อุบลราชธานี
6. นายนิกร วิสเพ็ญ ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง”
7. นายสุเชาวี มีหนองหว้า ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง”
8. นายชัยนวิทย์ ศรีสกุลวรรณ ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน”
9. น.ส.วรลักษณ์ อ่อนณนัยน์ ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “วิถีไท”
10. นายจรัสศักดิ์ บางท่าไม้ ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “วิถีไท”
11. นายกรกช ภูมิ ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “วิถีไท”

สำหรับ การสัมภาษณ์จากแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากนักศึกษาสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี นักศึกษาสถาบันโปลีเทคนิคอุบลราชธานี และอาจารย์วรลักษณ์ อ่อนณนัยน์ ซึ่งเป็นทั้งผู้จัดการรายการวิทยุชุมชน “วิถีไท” และอาจารย์ประจำโปรแกรมการสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี รวมทั้งผู้วิจัยเองเป็นจำนวน 10 คน ออกไปทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ฟังจากแบบสอบถามทั้งในอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และนอกอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 2 ถึง 9 เมษายน 2548

ได้รับคำตอบทั้งสิ้น 290 ชุด โดยผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างโดยวิธีหลายขั้นตอน (Multi-stage sampling) โดยพิจารณาจากข้อมูลด้านภูมิศาสตร์และประชากร ดังนี้

ข้อมูลของจังหวัดอุบลราชธานี (สมุดรายงานสถิติจังหวัด, 2542)

จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่สุดชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ติดกับลาวและกัมพูชา อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 630 กิโลเมตร ในปี พ.ศ.2541 อุบลราชธานีแบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองอุบลราชธานี อำเภอกุดข้าวปุ้น อำเภอเขมราฐ อำเภอเขื่องใน อำเภอโขงเจียม อำเภอดอนมดแดง อำเภอเดชอุดม อำเภอตระการพืชผล อำเภอตาลสุม อำเภอทุ่งศรีอุดม อำเภอห้วยผึ้ง อำเภอหนองน้ำยืน อำเภอบุณฑริก อำเภอพิบูลย์รักษ์ อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอม่วงสามสิบ อำเภอวารินชำราบ อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอสำโรง อำเภอสิรินธร กิ่งอำเภอนาเยี่ย กิ่งอำเภอเหล่าเสือโก้ก กิ่งอำเภอนาตาล กิ่งอำเภอสว่างวีระวงศ์ และกิ่งอำเภอน้ำขุ่น

เมื่อสิ้นเดือนธันวาคม 2541 อุบลราชธานีประชากรทั้งสิ้น 1,754,910 คน เป็นชาย 880,329 คน หญิง 878,581 ประชากรที่อาศัยในเขตเทศบาลมีเพียงร้อยละ 8.7 ในขณะที่อยู่นอกเขตเทศบาลถึงร้อยละ 91.3 ประชากรเหล่านี้ประกอบอาชีพหลักคือ เกษตรกรประมาณร้อยละ 70 โดยมีการทำนาข้าวและเพาะปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ มีการเลี้ยงปศุสัตว์และทำการประมงอยู่บ้าง อาชีพอื่น ๆ ที่มีความสำคัญไม่น้อยคืออุตสาหกรรม การค้า และการบริหาร

การเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างพิจารณาว่าวิทยุกระจายเสียงชุมชนของอุบลราชธานีกระจายเสียงโดยใช้คลื่นความถี่เอฟเอ็ม 98.5 เมกะเฮิรตซ์ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อุบลราชธานี มีกำลังส่ง 1 กิโลวัตต์ โดยเหตุที่หลักการของวิทยุชุมชนคือมีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ ฉะนั้นในระยะกำลังส่ง 1 กิโลวัตต์ จะออกอากาศได้ไกลในรัศมี 20-40 กิโลเมตร จากการสำรวจโดยสำนักวิจัยราชภัฏอุบลราชธานี (สำนักวิจัยสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2542) ปรากฏมีผู้รับฟังคลื่น 98.5 เมกะเฮิรตซ์ ประมาณ 203,000 คน (ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นวิทยุชุมชน)

ฉะนั้นเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ ที่อยู่ในรัศมีการรับฟังออกมามีจำนวนหนึ่ง และได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) อำเภอและกิ่งอำเภอ เพื่อสัมภาษณ์ผู้รับฟังในเขตเหล่านั้น ปรากฏรายชื่ออำเภอและกิ่งอำเภอดังนี้

1. อำเภอเมือง จำนวน 126 คน (ประชากร 223,330 คน)
2. อำเภวารินชำราบ จำนวน 24 คน (ประชากร 153,143 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 2 กม.
3. อำเภอม่วงสามสิบ จำนวน 31 คน (ประชากร 81,747 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 34 กม.
4. อำเภอพิบูลมังสาหาร จำนวน 20 คน (ประชากร 131,370 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 45 กม.
5. อำเภอเขื่องใน จำนวน 25 คน (ประชากร 109,465 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 39 กม.
6. อำเภอตระการพืชผล จำนวน 25 คน (ประชากร 119,236 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 46
7. อำเภอสำโรง จำนวน 16 คน (ประชากร 51,746 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 28 กม.
8. กิ่งอำเภอเหล่าเสือโก้ก จำนวน 23 คน (ประชากร 24,603 คน) อยู่ห่างจากอำเภอเมือง 27 กม.

รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างจากอำเภอเมือง 126 คน และอำเภออื่นๆ และกิ่งอำเภอที่มีใช้อำเภอเมืองเท่านั้น 164 คน ซึ่งถ้าพิจารณาจากสถิติจะพบว่าอำเภออื่นๆ ที่มีใช้อำเภอเมือง มีประชากรรวมกันเป็น 3 เท่าของอำเภอเมืองโดยประมาณ แต่ข้อเท็จจริงแล้ว ผู้รับฟังวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ในอำเภอเมือง และผู้รับฟังในอำเภออื่น ๆ มีปัญหาเรื่องการรับฟัง ซึ่งต้องอาศัยหอกระจายเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดของตัวอย่างระหว่างอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ เท่ากับ 3:4 โดยประมาณ หลังจากได้จำนวนตัวอย่างที่จะทำการเก็บข้อมูลตามจำนวนที่กำหนดเรียกว่า quota sampling แล้ว ผู้วิจัยจึงได้กำชับให้ผู้ช่วยเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลแบบบังเอิญ (accidental sampling) นั่นคือพบผู้ใดก็ให้เก็บ แต่ให้รักษาสัดส่วนระหว่างชายหญิงให้เป็น 1:1 ตามสัดส่วนประชากรที่แท้จริงของอุบลราชธานีและให้เก็บข้อมูลโดยยึดอาชีพเป็นหลัก นั่นคืออาชีพเกษตรกรให้มีมากกว่าอาชีพอื่น ๆ ตามข้อเท็จจริง

การนำเสนอผลการวิจัยจะเป็นการตอบคำถามนำวิจัยโดยบูรณาการระเบียบวิธีวิจัยทั้ง 3 คือ การศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากแบบสอบถาม

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับประชาชนผู้บริหาร และผู้จัดรายการวิทยุชุมชน

ในบทนี้จะเป็นการตอบคำถามวิจัยที่ได้ตั้งไว้ในบทที่ 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนในฐานะผู้บริหารและผู้จัดรายการวิทยุชุมชน แต่เนื่องจากคำตอบของคำถามแต่ละข้อจะมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกันไม่มากก็น้อย การตอบคำถาม จึงเป็นไปในลักษณะการรวมประเด็นหลัก ๆ เข้าด้วยกัน และเพื่อที่จะเข้าใจในคำตอบ เราต้องทำความเข้าใจกับโครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีก่อน การเสนอผลการวิจัยในบทนี้จึงแบ่งเป็นส่วน ๆ ดังนี้

ส่วนที่ 1 โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานี

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกประชาชนผู้บริหารและผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหา และการมองอนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานี (เช่น การรวมตัวของประชาชนขอคลื่นความถี่และการเป็นเจ้าของสถานีเอง)

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 1 โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานี

ตั้งเป็นที่ทราบกันแล้วว่า กรมประชาสัมพันธ์โดยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี คุณหญิงสุภัทรา มาศดิตถ์ และ นายสมพงษ์ วิสุทธิแพทย์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ได้สนับสนุนให้มีโครงการวิทยุชุมชนนาร่องขึ้น 19 สถานีใน 19 จังหวัดทั่วประเทศ

กรมประชาสัมพันธ์ โดยสำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 ได้ปรับบทบาทและกำหนดนโยบายให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี จัดโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีขั้นตอนของการดำเนินงานดังต่อไปนี้ (สรุปการดำเนินงาน, 2542)

วันที่ 21 สิงหาคม 2541

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี จัดทำโครงการ วิทยุกระจายเสียงชุมชน เสนอต่อผู้อำนวยการ สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2

วันที่ 31 สิงหาคม 2541

สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2 ได้มีคำสั่งที่ 072/2541 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อบริหารโครงการ โดยมีผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี เป็นประธานกรรมการ

วันที่ 8 กันยายน 2541

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีคำสั่งที่ 35/2541 แต่งตั้งคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน โดยมีการะกิจ หน้าที่กำหนดรูปแบบเนื้อหา รายการ กำหนดช่วงเวลาออกอากาศและพิจารณาคัดเลือกทีมงานผู้จัดรายการ

วันที่ 14 กันยายน 2541

คณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนประชุมครั้งที่ 1/2541 ที่ประชุมได้ลงมติเลือก นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ เป็นประธานอนุกรรมการ และพิจารณาในเนื้อหาารูปแบบรายการ คำขวัญรายการวิทยุชุมชน ตลอดจนทีมงานผู้จัดทำรายการวิทยุชุมชน

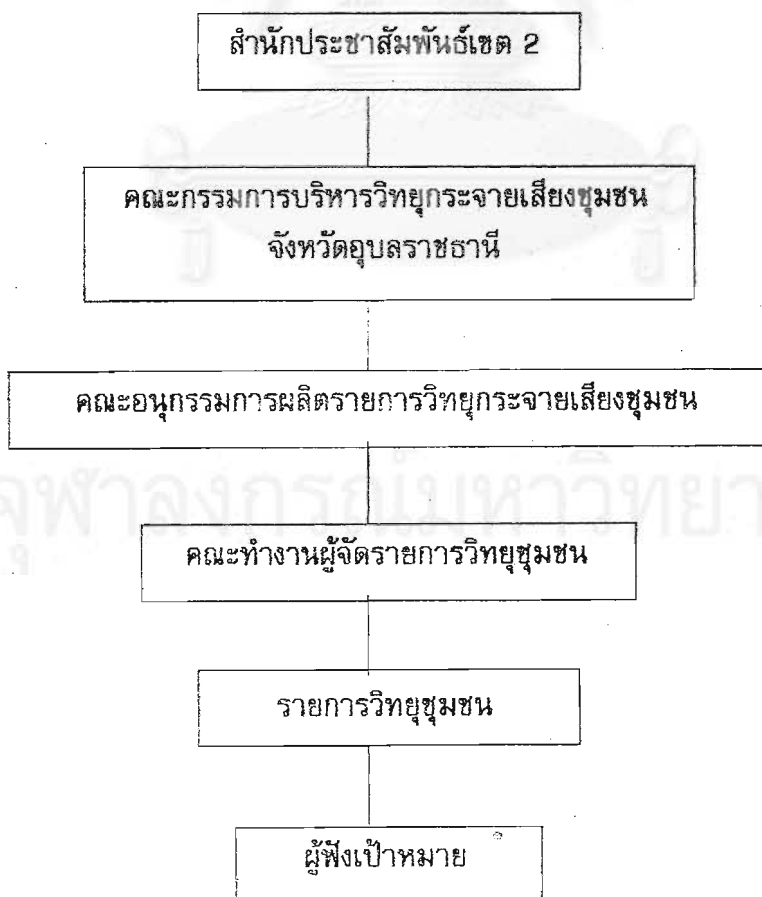
วันที่ 17 กันยายน 2541

คณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน ประชุมครั้งที่ 2/2541 เพื่อพิจารณาเตรียมการผลิตรายการออกอากาศ กำหนดเวลาของรายการช่วง ต่าง ๆ ที่จะเริ่มในวันที่ 1 ตุลาคม 2541 โดยกำหนดรายการวิทยุชุมชนเป็น 4 ช่วงเวลาคือ

1. ช่วงที่ 1 เวลา 06.30 น.-07.00 น. รายการวิทยุชุมชน ชาวบ้านเฮา
2. ช่วงที่ 2 เวลา 08.10 น.-09.00 น. รายการวิทยุชุมชน เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง
3. ช่วงที่ 3 เวลา 12.00 น.-12.30 น. รายการวิทยุชุมชน เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน
4. ช่วงที่ 4 เวลา 20.30 น.-21.00 น. รายการวิทยุชุมชน วิถีไท

โครงสร้างการบริหารจัดการ

สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2 ได้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยคณะบุคคลตัวแทนจากภาครัฐ ทางธุรกิจและองค์กรเอกชน สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทาง กลยุทธ์และมาตรการการปรับปรุงรายการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ และคณะกรรมการบริหาร ได้พิจารณาคัดเลือกคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน เพื่อทำหน้าที่ดำเนินการในเนื้อหา รูปแบบผังรายการ คณะทำงานผู้จัดรายการในช่วงต่าง ๆ ของวิทยุชุมชนโดยลำดับตามผังการดำเนินงานดังต่อไปนี้ (ดูภาคผนวก)



ตารางเปรียบเทียบคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน

ประเด็น	คณะกรรมการบริหาร	คณะกรรมการผลิตรายการ
1. องค์ประกอบ จำนวนและสัดส่วน	16 คน ภาครัฐ 9 คน ภาคธุรกิจ 1 คน ภาคองค์กรเอกชน 2 คน นักวิชาการ 1 คน องค์กรท้องถิ่น 3 คน	16 คน ภาครัฐ 5 คน ภาคธุรกิจ 1 คน ภาคองค์กรเอกชน 2 คน นักวิชาการ 3 คน องค์กรท้องถิ่น 5 คน
2. อำนาจหน้าที่	- กำหนดแนวทางกลยุทธ์และ มาตรการการปรับปรุงรายการ - เสนอแนวทางและวิธีการ พัฒนาวิทยุกระจายเสียงชุมชน - แต่งตั้งคณะกรรมการหรือ คณะทำงาน	- กำหนดเนื้อหา รูปแบบ วิธีการนำเสนอรายการ - คัดเลือกทีมงานผู้จัดรายการ - จัดทำผังรายการและกำหนด ช่วงเวลา - ประชาสัมพันธ์ ตั้งชื่อรายการ คำขวัญ - ประสานงานการจัดทำข้อมูล - ประเมินผลการดำเนินงาน

คณะทำงานผู้จัดรายการวิทยุชุมชน (ดูภาคผนวก 3)

1. องค์ประกอบ แบ่งเป็น 2 คณะทำงาน

- คณะทำงานผู้ดำเนินรายการในแต่ละช่วงเวลาประกอบด้วยบุคคลหลากหลายอาชีพทั้งภาครัฐ ธุรกิจและองค์กรเอกชน อาจารย์นักวิชาการต่าง ๆ

- คณะทำงานเจ้าหน้าที่เทคนิค ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี

2. ลักษณะการทำงานที่วางไว้เป็นหลักการคือ

- เน้นกระบวนการทำงานในแนวราบที่เป็นอิสระ คล่องตัวในการทำงานของทีมงานวิทยุชุมชนแต่ละช่วงเวลา

-พยายามหลีกเลี่ยงระบบราชการในการสั่งงาน หรือระเบียบพิธีการต่าง ๆ มีการทำงานรวมหมู่ ร่วมกันคิดร่วมกันทำ ช่วยเหลือประสานงาน ร่วมมือกันปรับปรุงพัฒนารูปแบบวิธีการดำเนินงาน

-ลักษณะการทำงานแบบอาสาศาสตร์ ไม่มีผลตอบแทนทำให้เกิดบรรยากาศในการทำงาน ยึด “งาน” เป็นตัวหลัก

-ประสานการทำงานเชื่อมโยงกับภาครัฐ หน่วยงานต่าง ๆ รัฐวิสาหกิจ ภาคธุรกิจ เอกชน หรือปัจเจกบุคคลต่าง ๆ สาขา เพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาชุมชน ความต้องการของผู้บริโภคข่าวสาร ปัญหาความเดือดร้อน การแสดงความคิดเห็น หรือชี้แจงปัญหาข้อข้องใจต่าง ๆ

-หลักการดำเนินงานที่ยึดมั่นในความเป็นกลางอิสระจากอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ยึดถือผลประโยชน์ประชาชน สังคมเป็นที่ตั้ง วางตัวเป็นสื่อกลาง ประสานความรู้จักความเข้าใจ เพื่อหาหนทางข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ใช้ท่วงทำนองปรึกษาหารือ ใช้เหตุผล สติปัญญา บรมมติของการมีส่วนร่วม ความเสมอภาคทางความคิด และความรับผิดชอบร่วมกันในสังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และประชาชน

การวิเคราะห์เนื้อหา

รายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี จัดแบ่งเป็น 4 ช่วงรายการ กล่าวคือ

1. รายการวิทยุชุมชน ข่าวบ้านเฮา เวลา 06.30-07.00 น. วันจันทร์-วันอาทิตย์ (เว้นวันเสาร์รายการผู้ว่าราชการจังหวัดพบประชาชน)

เนื้อหา ข้อมูลข่าวสารกิจกรรมของหน่วยงานราชการของจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียง (อำนาจเจริญ, ศรีสะเกษ, ยโสธร)

- นำเสนอความเคลื่อนไหววงการกีฬาทุกประเภท
- ข่าวบริการกุศล (กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา)
- ข่าวการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- ข่าวบริการประชาชนในกรณีเสียชีวิต ของหาย คนพลัดหลง
- รายงานความเคลื่อนไหวของสภาวะดินฟ้าอากาศ (จากกรมอุตุนิยมวิทยา)
- รายการสภาวะการจราจรประจำวัน ความรู้ในเรื่องกฎจราจร
- แจ้งภาวะกิจประจำวันของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

2. รายการวิทยุชุมชน เบื้องบ้านเบื้องเมือง เวลา 8.10-9.30 น. วันจันทร์-วันเสาร์

เนื้อหา

- วิเคราะห์ข่าวประจำวัน
- รายงานเหตุการณ์บ้านเมืองท้องถิ่นและระดับชาติ
- รายงานกิจกรรมชุมชนท้องถิ่น
- การเมืองและเกร็ดการเมืองที่น่าสนใจในอดีตของจังหวัดอุบลราชธานี
- เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของชุมชน
- ชีวประวัติของบุคคลในชุมชนที่น่าสนใจ
- รายงานความเคลื่อนไหวด้านงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- แนวคิดงานพัฒนาชุมชนที่น่าสนใจ
- ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นในด้านสาธารณสุขภาค ที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อม

วัฒนธรรม

- บทบาทขององค์กรสตรีในท้องถิ่น

3. รายการวิทยุชุมชน เอ็ดดอ-เอ็ดกิน เวลา 11.30-12.30 น. วันจันทร์-วันศุกร์ มีเนื้อหา 2 ภาค

ภาคสาธารณสุข-สุขภาพอนามัย

เนื้อหา

- ด้านส่งเสริมสุขภาพ โภชนาการ อนามัยประจำบ้าน
- ด้านโรคภัยไข้เจ็บ การป้องกันดูแลสุขภาพ
- ด้านสังคมศาสตร์การแพทย์สาธารณสุข
- ด้านยารักษาโรค การใช้ยาในสภาวะปัจจุบัน

ภาคการเกษตร (วันพุธ-วันศุกร์)

เนื้อหา

- การปลูกและบำรุงรักษาพืชเศรษฐกิจในท้องถิ่น
- การเพิ่มผลผลิตการเกษตร
- การส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร
- กฎหมายทางการเกษตรและคุณภาพชีวิตเกษตรกร
- การปลูกพืชผักสวนครัว การจัดสวนหย่อม
- การดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรที่ประสบผลสำเร็จ
ในจังหวัดอุบลราชธานี

4. รายการวิทยุชุมชน วิถีไท เวลา 20.30-21.30 น. วันจันทร์-วันอาทิตย์

เนื้อหา

วันจันทร์	:	การศึกษา
วันอังคาร	:	วิทยาการความก้าวหน้า เทคโนโลยี
วันพุธ	:	การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
วันพฤหัสบดี	:	ศิลปวัฒนธรรม-ขนบธรรมเนียมประเพณี
วันศุกร์	:	ธรรมะเพื่อพัฒนาชีวิต
วันเสาร์	:	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
วันอาทิตย์	:	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รูปแบบวิธีการนำเสนอ

1. เน้นการใช้ภาษาท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารที่เข้าใจง่ายกับชุมชน หลีกเลี่ยงการใช้คำศัพท์ หรือภาษาวิชาการที่เข้าใจยาก
2. เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สังคมบ้านเมืองในปัจจุบัน
3. กระตุ้นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นจากผู้ฟังทางบ้านแบบสื่อสาร 2 ทาง เช่น โทรศัพท์เข้าในรายการ หรือเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็น
4. เชิญวิทยากรผู้ทรงความรู้ในสาขาต่าง ๆ เข้าร่วมสนทนาในรายการและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังทางบ้านเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและซักถาม
5. จัดรายการวิทยุชุมชนสัญจรนอกสถานที่ เช่น ในรายการเกษตรสัญจรชุมชน โครงการวิทยุชุมชนกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลนคร โครงการวิทยุชุมชนกับร่าง พรบ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ เป็นต้น
6. เป็นสื่อกลางให้ประชาชนได้ถ่ายทอด ร้องเรียนปัญหาความเดือดร้อนทางด้านสาธารณสุข โภค ปัญหาและการแก้ไขในการเกษตร สวัสดิภาพ สวัสดิการสิ่งแวดล้อม และปัญหาสาธารณสุขในชุมชนเพื่อให้หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องได้รับรู้และเข้าช่วยเหลือแก้ไขเกิดแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างรับรู้ เอื้ออาทรต่อกันในสังคม

รายการวิทยุชุมชน
สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี
ระบบ เอฟ เอ็ม ความถี่ 98.5 เมกกะเฮิร์ต

ลำดับ	ชื่อรายการ	รูปแบบรายการ	เนื้อหาของรายการ	กลุ่มเป้าหมาย	ผู้ดำเนินรายการ
1	วิทยุชุมชน ชาวบ้านเฮา (เวลา 08.30- 07.00 น) วันจันทร์-อาทิตย์ (เว้นเสาร์)	เสนอข่าว	-รายงานข่าวเหตุการณ์ใน ท้องถิ่น-ข่าวบริการชุมชน -รายงานสภาพอากาศ ท้องถิ่น -รายงานสภาพการจราจร	กลุ่มวัย ทำงาน ประชาชน ทั่วไป	นายถาวร ไชยกาล
2	วิทยุชุมชนเบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง (เวลา 08.10-09.30 น) วันจันทร์-เสาร์	สนทนา- สัมภาษณ์ ผู้ฟัง โทรศัพท์แสดง ความคิดเห็นใน ประเด็นปัญหาที่ เกี่ยวข้องและราย งานเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้น	-สนทนาในประเด็น ปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ เกี่ยวข้องกับชุมชน -รายงานเหตุการณ์ การเมืองท้องถิ่น -รายการกิจกรรมชุมชน ท้องถิ่น -บทบาทองค์กรสตรีใน จังหวัดอุบลราชธานี	กลุ่มวัย ทำงาน ประชาชน ทั่วไป	นายนิกร วิสเพ็ญ อ.สุเขาวี มีหนองหว้า นายนิมิต สิทธิไธย
3	วิทยุชุมชนเฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดีมีแอง (เวลา 11.30- 12.30) วันจันทร์-ศุกร์	สนทนา- สัมภาษณ์ผู้ฟัง โทรศัพท์แสดง ความคิดเห็นใน ประเด็นปัญหา	-ความรู้ทางด้านสุขภาพ อนามัย-การเกษตร ทำมาหากิน -อาหารเพื่อสุขภาพ สมุนไพรพื้นบ้าน ผักไร้ สารพิษ -ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ ประชาชนเกี่ยวกับโรคภัย	กลุ่มวัย ทำงาน ประชาชน ทั่วไป	นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วิริยะ คุณชลชื่น แสนใจกล้า นายชัยนวิทย์ ศรีสุภสวรรค์ นายชาติสยาม จริยวัฒนากุลกิจ
4	วิทยุชุมชน วิถีไท (เวลา 20.30- 21.30 น.) ทุกวัน	สนทนา- สัมภาษณ์ผู้ฟัง โทรศัพท์แสดง ความคิดเห็นใน ประเด็นปัญหา ตอบปัญหาข้อ ข้องใจ	-ข่าวความเคลื่อนไหวในแวด วงการศึกษาทุกระดับทางการ ศึกษาในระบบและนอกระบบ -แนะนำการศึกษาและอาชีพ ทุกระดับ -การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม -การสร้างจิตสำนึกให้เกิด ความรักและหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง แวดล้อม	กลุ่มวัย ทำงาน ประชาชน ทั่วไป นักเรียน นักศึกษา	อ.วรลักษณ์ อ่อน ณ นัยน์ นายจิรศักดิ์ บางท่าไม้ นายทรงเกียรติ เสนาพันธ์

โดยสรุปคือ วิทยุชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานี มีคณะกรรมการดำเนินงาน 2 ชุดคือ คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี และคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน โดยมีการออกอากาศ 4 รายการทุกวัน (เว้นวันเสาร์-อาทิตย์ในบางรายการ.) ทุกรายการดำเนินการโดยประชาชน (ยกเว้นรายการ “ชาวบ้านเฮา” ซึ่งเจ้าหน้าที่ สวท. ดำเนินการอยู่ โดยมีเจ้าหน้าที่ของ สวท.คอยอำนวยความสะดวกด้านการให้ใช้สถานีเพื่อการออกอากาศ ด้านเทคนิคและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในส่วนต่อไปจะเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชน

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน

ในช่วงระยะเวลาที่ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี ปรากฏมีการปรับเปลี่ยนเวลาออกอากาศของรายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” คือ 8.00-9.00 น. เป็น 8.10-9.30 น. รายการวิทยุชุมชน “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” เปลี่ยนเป็น “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน อยู่ดีมีแฮง” และขยายเวลาออกอากาศจาก 12.00-12.30 น. เป็น 11.30-12.30 น. และเพิ่มเนื้อหาในช่วง “อยู่ดีมีแฮง” เป็นรายการที่ให้ความรู้ทางด้านสาธารณสุข โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐบาลมาให้ความรู้หรือเป็นวิทยากรสลับกันไป รายการวิทยุชุมชนวิถีไท เพิ่มเวลาจาก 8.30-9.00 น. เป็น 8.30-9.30 น. กล่าวโดยสรุปแล้ว หากพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารและรูปแบบของรายการทั้ง 4 รายการแล้ว วิทยุชุมชนอุบลราชธานีได้สะท้อนความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนและการเข้าร่วมของประชาชนในการจัดทำวิทยุชุมชนได้ในระดับหนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึก ตัวแทนคณะกรรมการบริหารและตัวแทนคณะอนุกรรมการผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การสัมภาษณ์คุณปรมาภรณ์ ศรีสินวรากุล ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2543) ได้ความว่า

คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ ต้องการความคิดของประชาชนผ่านสื่อ ได้นำ สวท (สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย) เข้ามาเป็นวิทยุชุมชน ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มชน...รายการวิทยุชุมชนตอนนี้ควรเป็นแมกกาซีนข่าวที่เป็นระเบียบระบบ เช่น สมมติมีรายการ 1 ชั่วโมง อยากรู้ 15 นาที เป็นเรื่องที่กำลัง hot 15 นาที เป็นเรื่องซอมแซมสาธารณสุขโรค 15 นาทีเป็นเรื่องเกษตร เหล่านี้เป็นต้น เหลืออีก 15 นาที ให้คนโทรเข้ามาการมีส่วนร่วมของประชาชนก็เช่นกัน ในวันที่ 1 พฤษภาคมนี้ ดิฉันมีแผนอยากจะทำต่อบรมผู้ผลิตรายการภายนอก จะมีวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ เช่น จากโรงเรียนการประชาสัมพันธ์ มีเทปตัวอย่างมาให้ดู ให้รู้ว่าคุณ

ควร insert เทปในรายการของคุณใหม่ สอนให้รู้ว่า VOX POP ทำอย่างไร
 ผู้จัดรายการภายนอกคือหน่วยราชการ หรือรัฐวิสาหกิจซึ่งฉันมองว่าเขา
 เป็นชุมชนเหมือนกัน เช่น เทศบาล หอการค้า ศาล โรงพยาบาล จะมา
 join กัน หลังวันที่ 1 พฤษภาคม พวกนี้ก็จะมารวมกันวางแผนจัดทำราย
 การ คืออยากให้ออกไป ราชการ รัฐวิสาหกิจก็ประชาชนเหมือนกัน
 น่าจะมาร่วมทำวิทยุชุมชนด้วย

ผู้อำนวยการสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย อุบลราชธานีมองว่าวิทยุชุมชนไม่มีค่าตอบแทน
 มูลเหตุจูงใจก็คงจะต้องอยู่ที่ “ความรัก” ที่จะทำงาน และต้องเสียสละทั้งแรงกาย แรงใจ
 สติปัญญา

จากการสัมภาษณ์คุณสาโรจน์ ม่วงสมมุข หัวหน้าฝ่ายรายการสถานีวิทยุกระจายเสียง
 แห่งประเทศไทย (สวท) อุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2543) ได้เล่าว่า “ผมได้รับ
 นโยบายจากคุณหญิงสุพัตรา ว่าให้ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 รองสุชาติ
 (สุชาติเวชภูมิ-ผู้วิจัย) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการประชาสัมพันธ์เขต 2 (อุบลราชธานี-ผู้วิจัย) เขาก็ให้
 นโยบายมา พอดี ผอ.สวท. อุบลฯนี่คือ ผอ.เพชร (บุญชวลิต -ผู้วิจัย) กำลังจะเกษียณและ ผอ.
 บุญช่วย (จันทร์ศรีคำ-ผู้วิจัย) ดูแลไม่นานเลยให้ผมเป็นคนเริ่มทำ ผอ.ปรมาภรณ์มารับ
 ตำแหน่งในภายหลัง” คุณสาโรจน์ เล่าต่อไปว่า “ผมได้เคยทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน
 มาก่อนแล้ว...ได้ติดต่อนายแพทย์นรินทร์ พิทักษ์วัชร ซึ่งประธานมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติ
 เพื่อชีวิตให้มาร่วมจัดทำวิทยุชุมชน มูลนิธินี้เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน เคยรู้จักกันมาก่อนแล้ว
 และแผนพัฒนาสื่อสารมวลชนของสภาพัฒนาฯ ให้เชื่อมโยง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค
 ประชาชนเข้ามาดำเนินการวิทยุชุมชนด้วยกัน วิทยุชุมชนโดยประชาชนล้วน ๆ ก็เกิดได้ยาก
 หมอ นรินทร์เป็นนักพูดอยู่แล้ว เามาช่วยในการจัดรายการได้อยู่แล้ว.....ผมเชื่อในแนวคิดเรื่อง
 ประชาธิปไตยของอาจารย์จุมพลนะ (จุมพล รอดคำดี -ผู้วิจัย) ให้เขาจัดกันให้เต็มที่ ไม่เข้าไป
 ยุ่งเลย ให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคเท่านั้น”

จากการสัมภาษณ์นายแพทย์นรินทร์ พิทักษ์วัชร ผู้ซึ่งเอกสารกรมประชาสัมพันธ์ได้
 กล่าวถึง “คุณหมอใหญ่เสียสละเวลามาเป็นประธานกรรมการและกำกับรายการวิทยุชุมชน
 โดยตลอด” (วิทยุชุมชนกับคน อปม.,2542) ได้กล่าวถึงการมีส่วนของประชาชนว่า
 (สัมภาษณ์ 6 เม.ย. 2543)

รัฐธรรมนูญมาตรา 40 เป็นการปฏิรูปทางสื่อสารมวลชน เป็นการร่วมมือของ
 ประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำร่วมบริหารจัดการ ประชาชนถูกจำกัดสิทธิ
 มาตลอด รายการจะถูกบิดเบือนอย่างไรก็ได้...มีระบบการเซนเซอร์... ต่อ
 มามีการมอมเมาด้วยบริโภคนิยม วัตถุนิยม...พอดีคุณหญิงสุพัตรา(มาสดดี)

-ผู้วิจัย) มีแนวคิดเรื่องนี้ เลยสั่งมาให้ประชาสัมพันธ์ทุกเขต ท่านสุชาติ (สุชาติเวชภูมิ-ผู้วิจัย) มีวิสัยทัศน์ เลยให้มีการจัดตั้งตัวแทนจากองค์กรต่างๆ มีตัวแทนจากประชาชนในลักษณะเป็นกรรมการและอนุกรรมการ เรามีรายการต่าง ๆ ที่ครอบคลุมวัฒนธรรม สังคม การศึกษา (“ชาวบ้านเฮา” “วิถีไท” -ผู้วิจัย) การเมืองเศรษฐกิจ (“เบ่งบ้านเบ่งเมือง”) สาธารณสุข (“เฮ็ดอยู่เฮ็ดกินอยู่ดีมีแสง”) แต่ผมคิดว่า เราควรกระจายความเป็นอิสระมากขึ้น แต่ยังคงรักษานโยบายตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 หมายความว่า ให้ความเป็นอิสระมากขึ้นในแง่การจัดตั้งกรรมการ อนุกรรมการ เนื้อหาและผู้จัดรายการ ตอนนี้อยากให้มีความร่วมมือมาก คือ ปรับรายการขยายเวลา ให้อิสระในการทำงาน ผมต้องการ two-way communication เชิญประชาชนเข้ามาเป็นพิธีกรให้โทรศัพท์เข้ามา ที่เป็น ideal คือ ชุมชนเป็นคนจัด ตอนนี้อยากประชาชนคนชั้นกลางเป็นคนจัด...

ต่อคำถามที่ว่า “คุณหมอให้คะแนนวิทยุชุมชนอุบลราชธานีเท่าใดจากคะแนนเต็ม 100” นายแพทย์นรินทร์ ตอบว่า

ผมให้คะแนน 40 แต่ผมมองว่าเป็น phase แรกเท่านั้น เรายังต้องมีอะไรทำอีกเยอะ เราต้องจัดตั้งอาสาสมัครในชุมชนมากขึ้น สานกับแนวคิดเรื่องสร้างประชาคมจังหวัด ต้องฝึกคน ด้านเทคนิคและด้านบริหารให้เป็นหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ แต่เราต้องสร้างตัวบทกฎหมายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนและต้องจัดสรรงบประมาณสำหรับประชุมสัมมนาอบรมประชาชน เราต้องประสานกับกลุ่มองค์กรวิชาชีพ นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน

นายแพทย์นรินทร์มีบทบาทอย่างมากในการดำเนินงานวิทยุชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานี ในฐานะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนและในฐานะประธานคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ทีมงานที่ผลิตและดำเนินรายการวิทยุชุมชน 4 รายการ เพื่อให้ทราบทรรศนะของท่านเหล่านี้เกี่ยวกับความเข้าใจ แนวคิดของวิทยุชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

การสัมภาษณ์คุณถาวร ไชยกาล ผู้จัดและผู้ดำเนินรายการ “ชาวบ้านเฮา” ออกอากาศ 6.30-7.00 น. ตั้งแต่จันทร์ถึงเสาร์ คุณถาวรเป็นเจ้าหน้าที่บริหารทั่วไปของสำนักงานประชาสัมพันธ์เขต 2 ได้แสดงทรรศนะว่า (สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2543)

เดิมรายการ “ชาวบ้านเฮก” เป็นรายการของกรมประชาสัมพันธ์ แต่ต่อมาจัดให้เป็นรายการของวิทยุชุมชน...ผมพอใจที่ชาวบ้านจะได้มีส่วนร่วมที่จะประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นตัวเอง...วิทยุชุมชนยังมีรายการดี ๆ อีกเยอะ ประชาชนต้องออกไปทำมาหากิน ไม่มีโอกาสรับสื่อ เป็นเรื่องที่ยึดอัดใจของผู้ดูแลรักษาข่าว... ชาวบ้านเลยยังไม่ได้มาดำเนินรายการ ที่เข้ามาดำเนินรายการเป็นตัวแทนขององค์กร ศักยภาพของชุมชนยังมีไม่ถึง... ตัวประชาชนเองต้องการฟังเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเขา ตัวชาวบ้านเองไม่กล้านำเสนอ ชาวบ้านนี่ถ่อมตัวนะ ขอให้ช่วยส่งข่าวต่อ ๆ ให้..พอ 7 โมงเช้าเขาต้องออกไปทำไร่นา จะเปิดหอกระจายข่าวให้ฟังมากกว่านั้น ผู้ใหญ่บ้านไม่มีรายได้ (ที่จะจ่ายค่าไฟเอง-ผู้วิจัย)

การสัมภาษณ์คุณนิกร วิสเพ็ญ ซึ่งเป็นทนายความ และอาจารย์สุเชาว์ มีหนองหว้า ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ผู้ร่วมจัดรายการ เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง (สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2543) ทั้งคู่มีแรงบันดาลใจหรือมูลเหตุจูงใจในการจัดทำวิทยุชุมชนคือทนายนิกร ได้ร่วมทำงานกลุ่มเดียวกับนายแพทย์ประเวศ วะสี อาทิ โครงการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปการเมือง อาจารย์สุเชาว์เรียนทางรัฐศาสตร์ อยากทำเพื่อประชาชน ทั้งคู่มองว่ารายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการสื่อสารสองทางคือให้ประชาชนโทรเข้ามา “การเปิดสายโทรศัพท์จะมีชีวิตคนจัดรายการจริง ๆ คือชาวบ้าน เราสองคนเป็นแค่คนสะกิด มีคน phone in และส่งจดหมายเข้ามา” สถิติที่ทางรายการเก็บไว้แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมในรายการนี้อย่างน่าพอใจในระดับหนึ่ง (สรุปการดำเนินงาน, 2542)

ภาพรวมของรายการในรอบ 1 ปี (ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2541-28 กันยายน 2542)

1. แกร็บเชิญที่เชิญร่วมสนทนาในรายการจำนวน 107 คน จากจำนวน 100 ครั้ง
2. โทรศัพท์แสดงความคิดเห็นของผู้ฟังเข้ามาในรายการ

ช่วงวันที่ 8 ตุลาคม 2541 - 31 ธันวาคม 2541 จำนวน 352 สาย

เดือน มกราคม 2542 จำนวน 134 สาย

เดือน กุมภาพันธ์ 2542 จำนวน 110 สาย

เดือน มีนาคม 2542 จำนวน 52 สาย

เดือน เมษายน 2542 จำนวน 103 สาย

เดือน พฤษภาคม 2542 จำนวน 66 สาย

เดือน มิถุนายน 2542 จำนวน 81 สาย

เดือน กรกฎาคม 2542 จำนวน 91 สาย

เดือน สิงหาคม 2542 จำนวน 61 สาย

เดือน กันยายน 2542 (ถึงวันที่ 25 กันยายน 2542)

จำนวน 72 สาย

รวมทั้งสิ้น 1,122 สาย

3. จดหมายของผู้ฟังที่เขียนถึงรายการ

ช่วงวันที่ 1 ตุลาคม 2541 - 31 ธันวาคม 2541 จำนวน 116 ฉบับ

ช่วงวันที่ 1 มกราคม 2542-25 กันยายน 2542 จำนวน 261 ฉบับ

รวมทั้งสิ้น 377 ฉบับ

ในแง่การตอบรับของปัจเจกชน รายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” จุดประกายความคิดได้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำวิทยุชุมชน ทนายนิกรและอาจารย์สุเชาว์มีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำวิทยุชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นไปแค่ระดับ 3 ตามที่มีการจัดแบ่งระดับโดยรองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี (2542 (ช)) ผู้วิจัยเห็นศักยภาพของวิทยุชุมชนของอุบลราชธานี นั่นคือ มีคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของประชาชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย กำหนดเรื่องราวหรือเนื้อหาที่จะนำเสนอ ในขณะที่เดียวกันจะสะท้อนความต้องการของผู้ฟังให้ทราบ ผู้จัดรายการซึ่งเป็นอาสาสมัครเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในสถานี การกำหนดเนื้อหา การจัดรายการจะทำด้วยตนเองทั้งสิ้น โดยมีเจ้าหน้าที่สถานีคอยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือ แต่สถานียังเป็นหน่วยงานของรัฐ งบประมาณมาจากรัฐ ประชาชนไม่ใช่เจ้าของ

การสัมภาษณ์คุณชยันนวิทย์ ศรีสกุลวรรณ ผู้จัดรายการ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” ทำให้ได้ข้อมูลว่าคุณชยันนวิทย์ เป็นเจ้าของร้านอาหาร “อินโดจีน” ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นร้านขายอาหารเวียดนามระดับแนวหน้าเป็นที่รู้จักดีในจังหวัดและในหมู่นักท่องเที่ยว ได้มาร่วมทำรายการวิทยุชุมชน เพราะ(สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2543)

ผมอยากทำ ผมจัดง่าย ๆ ไม่เป็นวิชาการมากเกินไป มันจะนำฟัง ผมช่วยหน่วยงานราชการ ซึ่งมักเอื้อมไปไม่ถึงเกษตรกร พวกเขา(เกษตรกร) ไม่อ่านหนังสือพิมพ์กัน...กลุ่มผู้ฟังเป้าหมายก็คือผู้มีอาชีพเกษตรกร และคนที่มีความสนใจทางด้านวิชาเกษตร เป็นงานอดิเรกก็ได้

การสัมภาษณ์ทีมงาน “วิถีไท” มีผู้ให้สัมภาษณ์ 3 ท่านคือ อาจารย์วรลักษณ์ อ่อนนุพันธ์ อาจารย์โปรแกรมการสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี คุณจิรศักดิ์ บางท่าไม้ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และคุณกรกช ภูมิ นายช่างไฟฟ้าสื่อสาร สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2543) คุณจิรศักดิ์ เล่าว่า ทอการค้าอุบลราชธานีเสนอซื้อตนเองเข้าไปเป็นหนึ่งในคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน และตนเองมีแรง

บันดลใจที่จะทำได้ เพราะเดินทาง 45 กม. ทุกวันเพื่อมาผลิตรายการโดยไม่มีผลตอบแทนก็ ยังทำเพราะถือเป็น “สัญญาประชาชน” มีจดหมายมีโทรศัพท์เข้ามา ทำให้มีกำลังใจ อาจารย์ วรลักษณ์ กล่าวไว้ว่า ในส่วนของตนนั้นถือเป็นการฝึกงานให้นักศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาไทย ไปในเวลาเดียวกัน ซึ่งอาจารย์หลายท่านเสนอในรูปการเขียน วิทยุชุมชนจะช่วยเผยแพร่งาน เหล่านั้น คุณกรกชเองเป็นข้าราชการของกรมประชาสัมพันธ์ มีความรู้ด้านเทคนิค แต่มาช่วย ผลิตและดำเนินรายการเพราะมี “ใจรัก อยากเสียสละเพื่อชุมชน” เพราะประชาชนปัจจุบันนี้ถูก ยัดเยียดข่าวสาร ผมไม่เชื่อว่าจะไปกำหนดทิศทางให้เขา แต่อยากเป็นอาสาสมัคร อยากช่วย เหลือ” คุณจรัสศักดิ์ ให้ความเห็นว่า

ชาวบ้านเข้าใจการมีส่วนร่วม แต่ไม่แสดงความเห็นเพราะชาวบ้านหรือ ประชาชนจะแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายหนึ่งคือผู้นำเป็นทางการ วิทยุชุมชน ทำให้เกิดการตั้งกำแพง เขารู้สึกว่าประชาชนรักเขาก่อน ในส่วนของ ประชาชนที่มีการศึกษาจะระวังตัวมากเพราะโทรศัพท์เข้ามาจนคนจำเสียง ได้ อีกฝ่ายหนึ่งคือผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เช่นเจ้าอาวาส กำนัน ผู้ใหญ่ บ้านที่ปลดเกษียณไปแล้ว พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ประธานชมรมหอกระจายข่าว จะเข้มแข็งอยู่ไม่กี่ที่ แต่ถ้าประสานกันระหว่างผู้นำทางการและผู้นำไม่เป็น ทางการแล้ว ชุมชนจะเข้มแข็งมาก แต่ถ้าใครมือคดแล้ว จะขึ้นำได้มาก ปัญหาของอุปบลฯ คือ มีพื้นที่ใหญ่ รับฟังวิทยุชุมชนไม่ทั่วถึง และก็ไม่มี โทรศัพท์ที่จะโทรเข้ามา

โดยสรุปในภาพรวมจะเห็นได้ว่า ผู้บริหาร ผู้ผลิต ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนได้ พยายามทำตามหลักปรัชญาของวิทยุชุมชน นั่นคือ การทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด โดย ทุกคนยอมรับว่า การให้ชาวบ้านจริง ๆ มาเริ่มทำคงเป็นไปได้ยาก อาจจะต้องเริ่มจากปัญญาชน คนชั้นกลาง และค่อย ๆ พัฒนาชาวบ้านให้ค่อย ๆ เข้ามาเรียนรู้โดยต้องอาศัยความช่วยเหลือ ทางด้านเทคนิคจากหน่วยงานของรัฐ นี่เป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่ก้าวต่อไป ซึ่งจะเป็นประเด็นต่อ ไปที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์ด้วยคำถามว่า “ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัย ที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนมีอะไรบ้าง และจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร บ้าง” และ “อนาคตของวิทยุชุมชนของอุปบลฯราชธานีจะมีลักษณะอย่างไรในทรรศนะของท่านผู้ บริหารและผลิตรายการวิทยุชุมชนอุปบลฯราชธานี”

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการ และสืบสานวิทยุชุมชนอุบลราชธานี พร้อมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหาและการมองอนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานี

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการปรมาภรณ์ ศรีสินวรภาณุ แห่งสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อุบลราชธานี คุณปรมาภรณ์ ให้ความเห็นว่า (สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2543)

ขอพูดเรื่องปัจจัยบวกและปัจจัยลบไปด้วยกัน ที่ทีมงานต้องเข้มแข็ง แรงผลักดันจากผู้ใหญ่ รัฐมนตรี อธิบดี ที่มงาน สวท. และ Staff ที่มาช่วยกันทำงาน เรียกว่า ถ้าผู้บริหารไปไหนไป กันก็จะเจริญ ขอให้ช่วยให้กำลังใจในทางสร้างสรรค์ วิจารณ์ก็ได้ ไม่ใช่เงียบ ก็จะ เป็นกำลังใจให้วิทยุชุมชนดำเนินการและ สืบสานต่อไปได้...พูดถึง เรื่องการรวมตัวของประชาชนในการเข้าชื่อขอคลื่นความถี่ ลงทุน 10 ล้าน สร้างสถานีนั้น ดิฉันคิดว่า สื่อน่าจะเป็นของรัฐ แต่ถ้าเป็น รัฐดีความเป็นของรัฐ การตรวจสอบจะเข้มงวด ประชาชนไม่มี เงินทุน ต้องเป็นกลุ่มทุนใหญ่ที่จะมาลงทุนให้ ในลักษณะเช่นนั้น ประชาชนมาใช้ สถานีของ สวท. จะดีกว่า...ตอนนี้เลิกสัญญาเช่าทำ รายการของเอกชนตั้งแต่ธันวาคม 42 คุณหญิงสุภัทรา อยากให้ ปลอดโฆษณา บางคนเช่าถึงกันยายน 43... เกี่ยวกับโฆษณาในวิทยุ ชุมชนนี้ ทรรคนะส่วนตัวยากให้มีโฆษณาหล่อเลี้ยงบ้าง ขอ ให้ถือทางสายกลางคือ ไม่ใช่ค่าโฆษณา ให้แก่คนหา แต่ใช้หล่อ เลี้ยงสถานีคือให้คอมมิชชันคนหาโฆษณาสัก 5 เปอร์เซ็นต์ 10 เปอร์เซ็นต์... อนาคตวิทยุชุมชนอุบลฯนี้ ดิฉันมองว่า การ มีความรักจะไปได้นาน หมายถึงรักที่จะทำ ดิฉันจะไปชวน หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจอื่น ๆ มาร่วมทำรายการด้วย เริ่มฟอร์มทีม ตั้งสถาบัน ช่วยกันตั้งประเด็น มีทั้งประปา ครุ ศาล เทศบาล โรงพยาบาล หอการค้า ตอนนี้ได้ทราบว่าจะมีเครือข่าย 2 ของกรมประชาสัมพันธ์ ส่วนกลาง ผู้วิจัย จะมาลง เข้าใจว่าราย การวิทยุชุมชนคงจะถูก เบียดออกไปบ้าง เอ็มเอ็มน่าจะให้อุบลทำเอง ไม่ใช่แค่ 5-7 โมงเช้า แล้วมาให้อีกที่ตอน 10 โมง

ซึ่งไม่พอ.....

คุณสาโรจน์ ม่วงสมมุข หัวหน้าฝ่ายรายการ สวท. อุบลราชธานี ได้ตอบคำถามใน
ส่วนนี้ว่า (สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2543)

ปัจจัยบวกและปัจจัยลบในการพัฒนาวิทยุชุมชนในส่วนตัวผม ผม
คิดว่าเงินสำคัญ ที่เป็นโครงสร้างการจัดการที่ต้องช่วยกันคิด เรา
น่าจะมีโฆษณาแต่ไม่ใช่โฆษณาสินค้า เช่น มีผู้เห็นความสำคัญ
แล้วบริจาคเข้ามา ถ้าเป็นโฆษณาสินค้า เราต้องตกเป็นเบี้ยล่าง
เขา ต้องพูดตามที่เขาต้องการในต่างประเทศมีการลงขันช่วยกัน
ทำ แต่บ้านเราไม่มีวัฒนธรรมนี้ พวกอาสาสมัครที่ทำวิทยุชุมชน
ปัจจุบันเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ อยู่แล้วอาจขอรับความสนับสนุน
จากองค์กรทั้งในและต่างประเทศอย่างมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ เขามี
เป้าหมายว่าทำเพื่อประชาชนและประชาชนได้ประโยชน์ถ้ามีคน
จัดรายการเพื่อประชาชนก็อาจขอความสนับสนุนจากเขาได้....เงิน
ที่ได้ก็ไม่ใช่ว่าแรงเป็นค่าน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ถึงแม้ไม่มีเงิน
ปัจจัยบวกที่จะทำให้วิทยุชุมชนพัฒนาไปได้คือ ให้อิสระเขาในการ
ทำงาน ผมถือว่าเขาทำงานเพื่อประชาชนแต่เราต้องคุยกันในเรื่อง
กฎกติกาการขาด เช่น วิทยุชุมชนนี้สวท. อุบล หรือกรมประชา
สัมพันธ์ สำนักนายกรัฐมนตรียังเป็นสื่อของรัฐที่คอยกำกับดูแลอยู่
ในทางปฏิบัติแล้ว กฎกระทรวงฉบับที่ 14 เป็นคู่มือในการทำงาน
วิทยุกระจายเสียง แต่ผมไม่ได้เอากฎนั้นมาจับมาคุม ถ้าเอากฎนั้น
มาจับแล้ว พวกเขาจะอยู่ทำรายการยาก ยากมาก เราวางกติกาไว้
หลวม ๆ พอแล้ว เช่น บัตรผู้ประกาศ กบว. ไม่ได้อยู่แล้ว ผมว่าเรา
ใช้ภาษาถิ่น เราเข้ามาในฐานะวิทยากร ไม่ใช่หนักจัดรายการมือ
อาชีพ กำลังใจจากประชาชนก็เป็นสิ่งสำคัญ พอทนายนิกรกับ
อาจารย์สุเชาว์หายไปคนก็ถามหาแต่ไม่ใช่สองคนนี้ผูกขาดนะ
ใคร ๆ ก็ทำได้ แต่ต้องเข้าใจว่าเป็นวิทยุชุมชนที่ สวท.อุบล
ราชธานีให้เวลาตรงนี้ต้องมีคนรับผิดชอบทั้ง 4 รายการ ต้องมีใจ
รัก ไม่ได้เงินได้ทอง ตาสีตาสาดไม่ได้หรือยกคุณชยันวิทยุจัดราย
การเสียดูอยู่เสียดิน เป็นตัวยืนคู่กับคุณชาติสยาม แล้วเขาก็ไปเชิญ
เกษตรกรมาช่วยออกรายการบ้าง ผมถือหลักว่า อย่ากดดันเขา
อย่าห้ามเขาทำโน่นทำนี่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรสหกรณ์จะ
มาออกรายการมาออกได้เลยตรงวิทยุชุมชน แต่ผมไม่ให้เจ้าหน้าที่
ของรัฐมาดำเนินการโดยตรง เพราะผมถือว่าวิทยุชุมชนนี้ของ
ประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน เจ้าหน้าที่เกษตร
ของรัฐมาร่วมจัดกับผู้จัดการวิทยุชุมชน แต่ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เกษตร

ของรัฐมาบ้าง ไม่มาบ้างเขาก็มีงานของเขา แต่ในส่วนของ“อยู่ดีมี
 แสง” มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรัฐมาให้ความรู้โดยเฉพาะ ถ้า
 เราเอาประชาชนมาพูด มันไม่มีความน่าเชื่อถือ เราต้องเอา
 บุคลากรจากสาธารณสุข เราทำงานแบบเครือข่าย พอปี 43 เรา
 ไม่มีธุรกิจเข้าเวลาแล้ว เราประสานงานกับคุณหมอหารายการมา
 จัดคือเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน คุณหมอยอดุสย์ นาคคุ้มวงศ์ ผอ.โรงพยาบาล
 สรรพสิทธิ์ คุณหมอดนัย ผอ.ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 7 และฝ่าย
 ศึกษาประชาสัมพันธ์ เขต 7

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จสำหรับวิถียุชุมชนอุบลราชธานี ตามความเห็นของ
 คุณสาโรจน์ ม่วงสมมุข คือการให้อิสระในการจัดทำดำเนินงานแก่ผู้ทำรายการวิถียุชุมชน และผู้
 จัดทำรายการคือตัวแทนของประชาชนที่มีคุณภาพ มีอาสาสมัครเข้ามามาก แต่ปัจจัยสำคัญคือ
 เงิน ซึ่งจะช่วยสืบสานวิถียุชุมชนให้มั่นคงกว่านี้

การสัมภาษณ์นายแพทย์ธีรวันตร์ พัทธ์ชัยชระ ประธานอนุกรรมการวิถียุชุมชน
 “คุณหมอผู้เป็นแรงสำคัญในการจัดทำวิถียุชุมชนอุบลราชธานี” ในประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยที่
 สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิถียุชุมชนพร้อมทั้งอนาคตของ
 วิถียุชุมชนอุบลราชธานี นายแพทย์ธีรวันตร์ ได้ให้ทรงคนว่า (สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2543)

เราทำงานกันเป็นที่มออยู่แล้ว และเรายึดหลักการทำงานแบบไม่
 เป็นทางการ มีปัญหาอะไรก็มานั่งคุยกัน ปรึกษากัน ไม่ต้องมี
 ประธานไม่ต้องมีจัดหมายเชิญ เราจับประเด็นหลัก ๆ มาคุย
 ปัญหากัน แล้วช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหา... แนวทางที่จะสานต่อ
 ของวิถียุชุมชนคือ ดึงส่วนล่างคือประชาชนให้มารวมมากขึ้น
 ส่วนผมจะไปทำในส่วนผมคือ ในฐานะวุฒิสมาชิกจะไปผลักดัน
 การตั้งองค์กรอิสระและตรวจสอบของค์กรอิสระนี้ด้วยการ train
 ชาวบ้านส่วนล่างนี้ต้องไปดูมาตรา 40 มันมีกำหนดสัดส่วนกอง
 ทูทกฎหมายประกอบสภา ประชาชนไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่ามันมี
 ทั้งภาคเทคนิคและการบริหาร แต่ลึก ๆ เขาแสดงออกมาได้ว่า
 เข้าใจและตรงนี้คือการกระจายสื่อสารมวลชน เป็นหน้าที่กรม
 ประชาสัมพันธ์กับคณะกรรมการวิถียุชุมชนต้องช่วยกัน คณะ
 ทำงานเหมือนประชาคมจังหวัดต้องฝึกคนและในขั้นตอนที่
 อาจ เรย์จุ่มพล ไ้ทั้งที่ไว้ ผมว่าเรามี 3 ขั้นตอนที่ต้องทำคือ 1)
 เรื่องตัวบทกฎหมายที่ต้องสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม 2)
 การบริหารจัดการหรือการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งรัฐต้องมีส่วน

ร่วมด้วย โดยจัดให้ประชาชนรู้เรื่องด้านเทคนิค โดยจัดประชุม
 สัมมนา และต้องมีการประสานกันระหว่างองค์กรภาคเอกชน นัก
 วิชาชีพ นักวิชาการ ซึ่งจะทำให้ การอบรมสัมมนาครั้งนี้แตกต่าง
 ต่างจากการอบรมที่เคยมีมาเช่น อปม. ซึ่งทำให้คล้ายกับว่า
 อบรมมาแล้วเป็นกลไกของรัฐ เขาต้องการผลตอบแทน เขาไม่ได้
 คิดว่าตัวเขาเป็นอาสาสมัครแต่ถ้าเอาองค์กรเอกชน องค์กรพัฒนา
 เอกชน องค์กรวิชาชีพ นักวิชาการเข้ามาร่วมทำให้เกิด balance
 จะมองว่าไม่ใช่รัฐแล้ว ประชาชนทำเพื่อตัวเอง 3) ต้องสร้าง
 แนวทางในการดึงประชาชนทุกส่วนเข้ามา ต้องสานกับแนวคิด
 ประชาคมระดับตำบลและระดับจังหวัด ตอนนี้มีแนวคิดเรื่องการ
 ทำประชาคม 16 จังหวัด ผมคิดว่าเราต้องทำวิทยุชุมชนให้
 ประสานกับ base เรื่องประชาคมนี้ ต้องทำให้สื่อเป็นเรื่องของ
 ท้องถิ่น ตรงนี้เขาไม่เคยรู้มาก่อน ต้องทำให้เขาแสดงออก เช่น
 ทางวัฒนธรรม เขามีอยู่แล้ว เพียงแต่ที่ผ่านมาเขาถูกทำให้รู้สึก
 ว่าเขาส่วนกลางไม่ได้

ในแนวคิดเรื่องบที่จะดำเนินการวิทยุชุมชน และมีบางทรรศนะว่าควรจะมีโฆษณา
 นั้น นายแพทย์นรินทร์ ให้ความเห็นว่า โฆษณาไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งจำเป็นและจะทำให้เกิดการเอารัดเอา
 เปรียบจากผู้ให้โฆษณา วิธีการที่จะทำวิทยุชุมชนดำเนินการต่อไปได้ เหมือนหลวงพ่อบริการวัด
 สร้างอุโบสถ คือให้ค่อยเป็นค่อยไป ให้หลายคนเห็นความสำคัญและสมาชิกลงขัน อย่างไรก็ตาม
 งบมาจากชาวบ้านคงจะมีไม่มาก รัฐต้องช่วยด้วยในรูปของกองทุน สำหรับเรื่องที่ประชาชนจะ
 รวมตัวของคลื่นความถี่ สร้างสถานีวิทยุชุมชนเอง มูลค่าประมาณ 10 ล้านบาทนั้น นายแพทย์
 นรินทร์ มีความเห็นว่าควรเริ่มจากเล็ก ๆ ไม่ได้ต้องการอะไรที่สลับซับซ้อนมาก มิฉะนั้นจะ
 เหมือนกับการสร้างโรงพยาบาลที่มีตึก แต่ไม่มีหมอ ไม่มีพยาบาล วิธีที่ดีคือให้แต่ละจังหวัดร่วม
 กลุ่มกันเป็นประชาคม แล้วให้ช่วยกันมองภาพให้ชัดเจน เหมือนหลวงพ่อบริการวัดช่วยกันระดมคนสร้าง
 โบสถ์ ให้รัฐช่วยสนับสนุนด้านเครื่องมือและเทคโนโลยี

ในช่วงรัฐธรรมนูญเปลี่ยนถ่าย(จากที่เคยมีสภาร่างธรรมนูญเป็น
 รัฐธรรมนูญฉบับ สสร. ผู้วิจัย) รัฐต้องสร้างคน ถ้าเราคิดว่าวิทยุ
 ชุมชนที่มีผู้ทำรายการแล้ว พอแล้วก็จบกัน ผมคิดว่าเราต้องสร้าง
 อารูททางปัญญาให้แก่ประชาชน และถ้าเราจะทำงานต่อ รัฐต้อง
 สานต่อสองในสภา... รัฐต้องให้คนเข้ามาช่วยจัดสัมมนาอบรม
 สร้างกิจกรรม เรามีสมาชิกวิทยุชุมชน 200 กว่าคน เราจะดึงคน
 เหล่านี้เข้ามาใส่ความรู้ให้เขาและให้เขาเป็นอาสาสมัคร อยู่ารอ

องค์กรอิสระที่จะตั้งเมื่อไรไม่ทราบ รัฐอาจจะให้องค์กรเอกชนทำก็ได้ แต่รัฐต้องให้ทุนเขา

สำหรับปัจจัยแห่งความสำเร็จในการทำวิทยุชุมชนและอุปสรรคนั้น

นายแพทย์

นรินทร์ มองว่า

ปัจจัยที่หนึ่งคือกระแสทางด้านการเมือง อันนี้เป็นใบเบิกทาง คือเมื่อปฏิรูปการสื่อสารมวลชน ปัจจัยที่สอง คือการตื่นตัวของภาคประชาชน คือเมื่อมีใบเบิกทางแล้ว ประชาชนก็จะรับรู้มากขึ้น ตรงนี้อยากให้นักวิชาการเข้ามาช่วย คือพอประชาชนตื่นตัวแล้ว เราต้องดูว่า เราจะให้ Channel ไหนที่ประชาชนจะเข้ามาร่วมด้วยได้ ประชาชนแต่ละภาคมีการแสดงออกไม่เหมือนกัน เช่นภาคอีสานประชาชนจะอ่อนน้อมถ่อมตน ช้าๆ ถ้าเราสามารถประยุกต์การปฏิรูปสื่อให้เข้ากับประชาชนก็จะดีมาก ปัจจัยที่สามคือ พัฒนาการของภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ ต่างฝ่ายต่างก็มองถึงประชาชน ตอนนั้นก็เริ่มทำแนวทางแก้ไข... สำหรับอุปสรรคนั้น ผมมองว่าเป็นความไม่กลมกลืนกันในแนวคิด คือ ภาคมหาดไทยไม่ยอมรับ ติดในรูปแบบของผลประโยชน์ทางการเมือง อยากให้ประชาชนติดในกลุ่มตนเป็นระบบอุปถัมภ์ ทางกรมประชาสัมพันธ์ยอมรับเรื่องการปฏิรูปสื่อ เราต้องกระจายแนวคิดนี้ให้หน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐด้วย และเมื่อกระตุ้นให้ประชาชนแสดงออก ภาครัฐต้องปรับการมองของตนด้วย มิฉะนั้นจะมองว่าประชาชนจะทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้น นอกจากมหาดไทยก็มีสาธารณสุข พัฒนาชุมชน และกระทรวงศึกษา ซึ่งต้องพยายามทำให้เขาเข้าใจชาวบ้านมากขึ้น อุปสรรคประการต่อไปคือ ต้องทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวเขา ทำให้เขาเห็นว่า ตรงนี้เป็นผลประโยชน์ของเขา เช่น สิ่งแวดล้อมสาธารณสุข ตอนนั้นกรมประชาสัมพันธ์เลิกสัญญาเช่า สวท.มีเวลามากขึ้น คุณสารโรจน์เปิดโอกาสให้หน่วยราชการทำงานมากขึ้น ผลคือ พอมีเวลามากแล้วปรับตัวไม่ทันเลยทำรายการเป็น routine ผมว่าเราต้องติดอาวุธทางปัญญาให้ประชาชน ให้เขาเตรียมตัวเองให้พร้อม...สำหรับอนาคตของวิทยุชุมชนนั้น หวันไหวมาก จุดเริ่มอย่างเดียวไม่พอ ต้องอาศัยจุด maintenance ด้วย... คือกรมประชาสัมพันธ์ ผมอยากให้มองโครงการวิทยุชุมชนเป็นเรื่องต่อเนื่อง ผู้บริหารบางท่านรับโครงการวิทยุแห่งชาติมาเอาเครือข่าย 2 มาลงซึ่งกระทบ

วิทยุชุมชนซึ่งเพิ่งเริ่มมา 20-30% ถ้าผู้บริหารบอกว่ารอให้กฎหมายประกอบการมาตรา 40 ออกก่อนแล้วค่อยทำวิทยุชุมชนก็มันเริ่มมาแล้ว กว่าสร้างการมีส่วนร่วม ความเข้าใจทำงาน สอดประสานกันระหว่าง สวท. และผู้จัดรายการวิทยุก็ใช้เวลานาน

ในประเด็นนี้ที่เกี่ยวกับปัจจัยแห่งความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาและสืบสานวิทยุชุมชน ตลอดจนอนาคตของวิทยุชุมชน คุณถาวร ไชยกาล ผู้จัดรายการ “ชาวบ้านเฮา” ได้มีความเห็นว่า หลังจากรายการ “ชาวบ้านเฮา” แล้วประชาชนต้องออกไปทำนา ฉะนั้นจะไม่มีโอกาสฟังรายการต่อ ๆ ไปของวิทยุชุมชน การจะนำวิทยุติดตัวไปฟังเป็นเรื่องยาก เว้นแต่คนที่ฟังวิทยุขณะขับรถยนตร์ การดูแลหอกระจายข่าวก็เป็นปัญหาของผู้รับฟังวิทยุชุมชน เนื่องจากไม่มีงบที่จะเปิดหอกระจายข่าวให้ฟัง (ค่าไฟ ค่าดูแลซ่อมแซม ฯลฯ) คุณถาวรเห็นว่า ควรจะให้ อบต. มามีส่วนร่วมในการดูแล หอกระจายข่าวมี 2,000 กว่าแห่งในอุบลราชธานี มีผู้รับผิดชอบหลายหน่วยงาน ควรจะมีการฝึกฝนผู้มาดูแลโดยเฉพาะ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในทรรศนะของคุณถาวร มาจากทั้งทางฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายชาวบ้าน คือ รัฐบาลเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงจัดให้มีวิทยุชุมชนขึ้น ฝ่ายประชาชนก็ให้ความสนใจรับฟัง ถ้าไม่มีกระแสตอบรับก็จะเป็นอุปสรรค สื่อบุคคลก็จะช่วยให้สำเร็จคือ นอกจากจะออกวิทยุชุมชนแล้ว คุณถาวรยังไปเยี่ยมเยียนประชาชนโดยไม่แนะนำตัวเอง ไปพูดคุยสารทุกข์สุขดิบแล้วนำมาออกข่าว นอกจากนี้บทบาทของผู้นำชุมชน เช่น กำหนดผู้ใหญ่บ้าน ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในการชักชวนให้ประชาชนรับฟังวิทยุชุมชน

ในอนาคตคุณถาวร เห็นว่าถ้าประชาชนรวมตัวขอคลื่นความถี่และมีผู้สร้างสถานีวิทยุชุมชนให้ 10 ล้าน ก็น่าจะทำได้สำเร็จ เพราะมีรัฐธรรมนูญซึ่งจะทำให้มีกฎหมายรองรับ แต่ที่ต้อมีการฝึกอบรมบุคลากรโดยเฉพาะด้านเทคนิค แต่ที่สำคัญที่สุดคือ ต้องอบรมด้านการพูด การดำเนินรายการ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มีคนฟังหรือไม่มีคนฟัง

สำหรับเรื่องปัจจัยที่สนับสนุนการดำเนินการและการสืบสานวิทยุชุมชนตลอดจนอนาคตของวิทยุชุมชนนั้น ทนายนิกร วิสัฏเฐ และอาจารย์สุเชาว์ มีหนองหว้า ผู้จัดรายการ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง” ได้มีทรรศนะว่า (สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2543)

เราไม่เห็นด้วยกับการมีโฆษณา เคยมีกรณีที่ว่าพอรายการเราติดลมแล้วมีคนอยากเข้ามาจัดแทน โดยมีนักการเมืองสปอนเซอร์ อันนี้มันผิดหลักวิทยุชุมชน การที่วิทยุชุมชนจะอยู่ได้ กรมประชาสัมพันธ์ต้องสนับสนุน ตอนนั้นก็ให้เวลาเรา แต่ถ้าเก็บค่าเช่าเมื่อไหร่ เราก็ต้องถอยออกมา แต่ในเรื่องการจัดสรรคลื่นความถี่

รัฐกำหนดจะจัดสรรเวลาให้ประชาชน 20% ตรงนี้ควรเป็นเวลา
ที่ให้แก่วิทยุชุมชนของตนเองสร้างประชาสังคมบ้าง

อาจารย์สุเชาว์ และทนายนิกร ได้สรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จของวิทยุชุมชนที่อุบล
ราชธานีคือ ประการแรก ฝ่ายบริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เปิดรับองค์กรภายนอกที่มีความ
หลากหลาย ประการที่สอง คือ ให้อิสระในการจัด อำนาจความสะดวกทั้งด้าน hardware และ
software ประการที่สาม ผู้จัดการวิทยุชุมชนมีที่มงาน มีเครือข่ายที่เคยร่วมงานกันมาใน
องค์กรกลาง ซึ่งสามารถช่วยเหลือกันได้ และมีแนวคิดที่หล่อหลอมไปในทางเดียวกัน ประการที่
สี่ ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ เราเปิดสายให้ประชาชน talk in เข้ามาได้ทุกวัน บางแห่งเขาเปิด
เฉพาะวันศุกร์ แต่เราเปิดทุกวัน และสิ่งที่เกิดขึ้นคือ ประชาชนที่โทรศัพท์เข้ามาค่อนข้างจะ
เคารพกติกา มารยาทที่ผู้จัดการตั้งไว้ ไม่ใช่วิทยุเป็นสื่อเพื่อการตำจบบ้าง ถ้าเราทำ เราจะ
ขอร้องและขอให้บอกชื่อที่อยู่ก่อน ตอนแรกจัดรายการพอยกหูขึ้นผู้พูดด่าเลย เราก็ค่อย ๆ ชี้แจง
ผู้ฟังคนอื่นจะได้ฟังไปด้วย ประเด็นสุดท้าย ที่ประสบความสำเร็จคือ มีการเตรียมข้อมูลอย่างดี
มีเครือข่ายช่วยดูว่ามีการเคลื่อนไหว มีกิจกรรมใหม่ ๆ สิ่งใดออกมาจะป้อนข้อมูลให้ สำหรับ
ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคคือ ประการที่หนึ่ง วิทยุชุมชนเป็นเรื่องใหม่ ฝ่ายรัฐยังเปิดใจไม่กว้างพอ
บางครั้งมองว่าวิทยุชุมชนทำให้ชาวบ้านกระด้างกระเดื่อง ฝ่ายผู้จัดการก็พยายามแก้ไข โดย
ทำให้โทนของรายการอ่อนลง คือ เราไม่มีโจทก์จำเลยในวิทยุชุมชน ประการที่สองคือ อาสา
สมัครที่มาจัดวิทยุชุมชนนี้มักจะมีงานประจำอยู่แล้ว บางครั้งงานประจำจะคาบเกี่ยวกับการต้อง
มาออกรายการ ก็ต้องอาศัยความเข้าใจอะลุ่มอล่วยกับผู้เกี่ยวข้อง รายการจะไม่มีกรอัดเทป
เมื่อจัดรายการวิทยุความใหม่สดของข้อมูลถือเป็นเรื่องสำคัญ อุปสรรคของ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง”
อีกประการหนึ่งคือ การรายงานตามสายงาน สวท. อาจจะอำนวยความสะดวกให้ได้บ้าง ที่เป็น
อยู่คือที่มงานต้องนั่งเขียนรายงานทุกวันเกี่ยวกับเนื้อหาที่ออกอากาศ สวท. จะส่งคนมา
อนุเคราะห์ที่จะเป็นการดียิ่ง

ต่อคำถามเกี่ยวกับอนาคตของวิทยุชุมชน ทั้งสองท่านให้ความเห็นว่า
ถ้าเป็นวิทยุชุมชนจริง ๆ ประชาชนควรเข้ามาดำเนินการทั้งหมด
ประชาชนควรจัดทำผังรายการ ดำเนินการจัดการทั้งหมด รวมตัว
กันขอคลื่นความถี่ แต่รัฐต้องสนับสนุนด้านเครื่องมือ คือรัฐจัด
การด้าน hardware ประชาชนไปทำด้าน software ทั้งหมด รัฐ
ควรให้ทุกจังหวัด 10-15 ล้าน เพื่อสร้างสถานีวิทยุชุมชนจังหวัดละ 1
สถานี แล้วประชาชนบริหารจัดการเองทั้งหมด เงิน 10 ล้านนี้ถ้า
เปรียบเทียบกับหนี้สินของประเทศแล้วเป็นเรื่องเล็ก ตอนนี้อยู่
สร้างคุณภาพของคน เราโดย top down สั่งมาเรื่องนโยบายตลอด
ชาวบ้านไม่เข้าใจหรอก เรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ถึงเวลา
แล้วที่เราต้องให้ความรู้กับชาวบ้าน ควรมีสื่อเป็นของชาวบ้านเอง

ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ให้ชาวบ้านสองบริหารดู เป็นการต่อยอดความคิด จะได้นำไปสู่ปฏิบัติการเมืองได้ สำหรับเรื่องบนัน องค์กรบริหารส่วนจังหวัดก็ดี องค์กรบริหารส่วนตำบลก็ดี มีงบมาก อาจจะเข้ามาช่วยกันทำตรงนี้ก็ได้อ... ส่วนเรื่องเครือข่าย 2 ที่จะถ่ายทอดมาจากส่วนกลางนั้น เรามองว่าไม่ค่อยสอดคล้องกับมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญที่จะให้คลื่นความถี่แก่ประชาชน มันคล้ายกับย้อนกลับไปสู่ของเก่าอีกแล้ว ยังไม่เข้าใจนโยบายดีนัก... การเปลี่ยนผังรายการนั้นอยากให้ระดมความเห็นกันก่อน... ในอนาคตถ้าเรามีสถานีวิทยุชุมชนของเราเอง เราคงต้องจัดกันใหม่ ชาวบ้านบางคนมีศักยภาพ เราต้องจับมานั่งทำรายการคู่กับเรา แบบ on-the-job training เราเป็นคนขับเคลื่อนแล้วเชิญชาวบ้านมานั่งประกบ... บทบาทของ อปม. ค่อนข้างจะล้มเหลว เพราะสั่งมา top down ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายมาและไม่มีรายได้ตอบแทน อปม. ถ้าจะให้สำเร็จขอให้หมู่บ้านสมัครมาด้วยตนเอง มาด้วยใจ จะสำเร็จมากกว่า ถ้าคนกลายเป็น อปม. ด้วยจิตวิญญาณ งานจะสำเร็จ พวกนี้ขอสัก 100 คน จะเป็นคนนำร่องได้ดี.... อนาคตอยากให้รัฐมีความเชื่อมั่นในประชาชนบ้าง เรียกว่าปล่อยวางให้เขาจัดทำกันเอง เช่น ผังรายการแต่ละจังหวัดไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ดูความเหมาะสมจำเป็นของแต่ละจังหวัด

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คุณชยันวิทย์ ศรีสกุลวรรณ ในประเด็นเดียวกันนี้ (สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2543) คุณชยันวิทย์ ผู้จัดการรายการ "เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน" ได้ให้ทรรศนะว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของวิทยุชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างที่สำคัญคือ ทีมงานต้องพัฒนาไปพร้อมกัน ยังขาดการประจักษ์ร่วมกันระหว่างผู้จัดกับสถานีและผู้จัดด้วยกัน ถ้าจะมองแต่ละองค์ประกอบ ประการแรก ผู้จัดการรายการวิทยุชุมชนเกรงว่าจะก่อความลำบากแก่เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคของ สวท. ว่าจะเป็นการเพิ่มงานและการจัดรายการวิทยุชุมชนนี้ไม่มีผลตอบแทนแก่เจ้าหน้าที่ที่เป็นข้าราชการประจำ ควรจะได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน ในส่วนของการหาโฆษณาเพื่อมาเป็นงบสำหรับใช้จ่าย (เช่นค่าตอบแทนเจ้าหน้าที่เช่นนี้) คุณชยันวิทย์ มีทรรศนะว่าต้องปรึกษากันอย่างมากกว่า ผู้อุปถัมภ์รายการนั้นไม่มีเจตนาซ่อนเร้นชนิดใด ประการที่สองของปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ ผู้จัดการรายการต้องมีความขยันขันแข็งที่จะจัดรายการเชิงรุก เช่น การไปสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ทำให้เราได้ความรู้เพิ่มมากขึ้นและรู้จักคนที่มีความสามารถมากขึ้น ซึ่งสามารถโยนเราไปกับคนอื่น ๆ ได้ด้วย ประการที่สาม รายการวิทยุนั้นจะสำเร็จได้ดีถ้ามีการส่งต่อประเด็นกัน เช่น ชาวบ้านเขา ส่งประเด็นด้านการเกษตรมาให้เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน ความสำเร็จเป็นผลพวงของความสามัคคีของทีมผู้ผลิต ซึ่งบางครั้งอาจมาผลิตรายการแทนกันได้ ประการที่สี่

การประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ฟังเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งอยากขอความร่วมมือจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในการประชาสัมพันธ์ ประการที่ห้า การเชิญวิทยากรจากหน่วยงานราชการ บางครั้งเป็นเรื่องยากสำหรับผู้จัดวิทยุชุมชน อยากให้ผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ช่วยอนุเคราะห์ในประเด็นนี้ด้วย เพราะบางครั้งต้องการจดหมายเชิญจากผู้บริหารระดับสูงของ สวท.

สำหรับในอนาคต ถ้าจะรวมตัวขอคลื่นความถี่ก็จะเป็นไปได้สำหรับมหาวิทยาลัย เพราะบุคลากรมีความพร้อม ถ้าชุมชนเองจะไม่พร้อมเช่นนี้ยังต้องการกฏกติกา มารยาทในการออกอากาศในการเป็นผู้ประกาศ (เพราะยังมีการใช้คำหยาบอยู่ในสถานีอื่น ๆ) การให้ชุมชนบริหารสถานีเองก็จะเป็นเรื่องที่จะเป็นไปได้ในระยะแรก ๆ ในกรณีที่เกิดมีสถานีวิทยุชุมชนเป็นของตนเอง เพราะต้องการนักบริหาร ช่างเทคนิค นักการตลาด นักประชาสัมพันธ์ที่จะมาดำเนินงานในสถานีนี้ แต่ถ้าให้ทำจริงก็คงได้ ต้องมีการศึกษาการวิจัยว่าจะจัดการอย่างไรเรื่องแรกที่ต้องเตรียมคือ ทุน จะระดมเงินได้อย่างไร ต่อไปคือส่วนผสมของรายการ ถ้าเป็นรายการเกษตรหรือรายการกฎหมายทั้งวันคงไม่มีผู้ฟัง วิทยุชุมชนนั้นผู้ดำเนินการหรือผู้ผลิตรายการคงไม่ต้องเป็นถึงบัณฑิต แต่ต้องขอคำแนะนำจากนักประชาสัมพันธ์หรือนักนิเทศศาสตร์มืออาชีพสรุปคือ อนาคตของวิทยุชุมชนนั้น คุณชนวิทย์ อยากให้ยั่งยืนตลอดไป ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น

ในการสัมภาษณ์ที่ทีมงาน “วิถีไท” (3 เมษายน 2543) เกี่ยวกับปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานและสืบสานวิทยุชุมชนตลอดจนอนาคตวิทยุชุมชนที่ทีมงานได้ให้ความเห็นว่า เรื่องงบประมาณนั้นแม้จะไม่ใช่ว่าเรื่องใหญ่สำหรับที่มงานวิทยุชุมชนในปัจจุบัน แต่เป็นสิ่งที่ควรถือได้ว่าจะทำงานได้สะดวกยิ่งขึ้น รัฐควรสนับสนุน ส่วนหนึ่งจากเงินภาษีของราษฎร เพราะการทำวิทยุชุมชนมีค่าใช้จ่าย ในขณะเดียวกันผู้จัดรายการของวิทยุชุมชนในปัจจุบันก็มองว่าตนเองคืนภาษีบางส่วนให้ประชาชนแล้ว วิทยุชุมชนอาจหารายได้จากข่าว ผ่าของทางราชการด้วยกัน (เช่น ต้องเป็นราคาต่อวินาที) แต่ไม่ควรให้เอกชนมาซื้อโฆษณา ธุรกิจและบริการ อีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้วิทยุชุมชนพัฒนาไปได้คือ ให้องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) มาเป็นผู้ฝึกให้ประชาชนหรือชาวบ้านรู้จักการมีส่วนร่วมและมีภาวะผู้นำ ขบวนการฝึกอบรมของ NGO นับว่ามีประสิทธิผล อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วิทยุชุมชนประสบความสำเร็จได้คือผู้จัดและผู้ฟังมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เข้าใจประเด็นของรายการร่วมกัน มีการตอบสนองกันและกัน รายการวิทยุชุมชนบางครั้งต้องแข่งกับรายการโทรทัศน์ แต่การแข่งขันไม่เป็นปัญหาถ้าประเด็นเด่นเป็นที่สนใจของผู้ฟัง ฉะนั้น ผู้จัดต้องมีความสามารถ ส่วนปัจจัยที่จะมองได้ว่าเป็นอุปสรรคคือ บางครั้งรายการวิทยุชุมชนเปิดประเด็นให้ผู้ฟังโทรมาแล้วค่อนข้างกระทบกระเทือนรัฐบาลท้องถิ่นก็จะมีอาการขอร้องให้มีการลดความเข้มข้นในการแสดงความคิดเห็น ผลที่ตามมาคือ

ปฏิบัติการตอบสนองในหมู่ผู้ฟังจะลดลงไปอย่างมาก
อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนได้เช่นกัน

ซึ่งที่มวิถีมองว่ากรอบเช่นนี้ก็จะเป็

อนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานีและแนวทางแก้ไข ที่มงานวิถีมองว่า ถ้ายังไม่เปลี่ยนการบริหารก็จะไม่พัฒนาเท่าที่ควร ในปัจจุบันถือว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะยังไม่ใช้ของประชาชนอย่างแท้จริง คือ ผู้ดำเนินรายการทั้งหมดยังเป็นปัญญาชนคนชั้นกลาง ประการที่สอง สังคมไทยเป็นระบบอุปถัมภ์ เมื่อเชิญใครมาออกรายการก็มักจะถือว่าข้ามหน้าข้ามตาผู้บังคับบัญชา ประการที่สาม เราควรต้องประสานงานกับองค์กรส่วนท้องถิ่น นำอาสาสมัครหรือเครือข่ายมาช่วยในการสื่อข่าว เช่น ทอกระจายข่าว ฉะนั้นถ้าข้ามหน้าข้ามตาผู้หรือมิฉะนั้นก็จะเป็นข่าวกรอง (เพราะวิทยุชุมชนกำลังส่งไม่ทั่วถึง และคนส่งข่าวมาไม่มีโทรศัพท์ อีกประการหนึ่ง คนส่งข่าวจะส่งข่าวตามที่ตนสนใจเท่านั้น ไม่มีการส่งข่าวต่อเนื่อง) โครงการอาสาสมัครที่เคยมีอยู่แล้วจะนำมาใช้ประโยชน์แก่วิทยุชุมชนอย่างมาก ถ้ามีนำการฝึกคนแบบองค์กรพัฒนาเอกชนมาใช้ และกระตุ้นให้เขาทราบบทบาทของตนเองและให้อาสาสมัครเหล่านี้เป็นคนนำร่องสร้างเครือข่ายวิทยุชุมชนต่อไป ซึ่งจะเห็นความสำคัญของการเป็นสื่อบุคคลซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาวิทยุชุมชน ประการที่สี่ การประสานงานระหว่างส่วนบนกับส่วนล่างเป็นสิ่งจำเป็น ทอกระจายข่าวเป็นตัวอย่งที่ดี มีผู้รับผิดชอบหลายหน่วยงาน คือ กรมประชาสัมพันธ์ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงศึกษา กระทรวงสาธารณสุข ผู้บริหารต้องร่วมมือประสานงานกัน อาสาสมัครและผู้ดูแลทอกระจายข่าวในระดับเบื้องต้นต้องการ training เช่น mind mapping อย่างนี้จึงจะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่ห้า ต้องสร้างเจตคติที่ดีแก่ชุมชน ให้เห็นความสำคัญและการเสียสละตัวเองเพื่อวิทยุชุมชน อย่างนี้ถึงค่าตอบแทนเป็นหลัก ประการสุดท้าย ในอนาคตถ้ามีการลงทุน 10 ล้านบาท เพื่อสร้างสถานีวิทยุชุมชน ที่มงานวิถีมองเห็นว่า ถ้ามีหน่วยงานหรือองค์กรไม่ว่าไทยหรือต่างประเทศลงทุนให้ก็น่าจะดี แต่มีเงื่อนไขว่า ห้ามโฆษณา เช่น วิทยุบีบีซีในต่างประเทศ ซึ่งจะทำให้วิทยุชุมชนพัฒนาไปได้อย่างมาก

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานี เราพอจะมองเห็นภาพได้ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการและสืบสานของวิทยุชุมชน รวมไปถึงอนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานี น่าจะได้แก่ ประการแรก ความตั้งใจจริง และการผลักดันจากผู้บริหารระดับสูงที่จะให้มีการปฏิบัติการให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งรวมทั้งกฎหมายประกอบกิจการที่จะมารองรับด้วย ประการที่สอง เรื่องงบประมาณนั้น อาจจะมาจากมูลนิธิหรือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร หรือจากค่าบริการต่าง ๆ ที่สถานีวิทยุชุมชนอาจเรียกเก็บได้ ไม่ควรจะเป็นโฆษณาสินค้าเพราะผู้อุปถัมภ์รายการจะมีอิทธิพลต่อเนื้อหาและรูปแบบของรายการซึ่งทำให้ไม่เป็นวิทยุชุมชนอีกต่อไป ประการที่สามความเป็นอิสระในการทำงาน ไม่ใช้กฎเกณฑ์ในการวางกรอบให้แก่ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ จะทำให้วิทยุชุมชนพัฒนาไปได้ แต่ในขณะเดียวกัน ฝ่ายผู้บริหาร สวท.

ควรจะได้มีการประชุมกับผู้จัดรายการวิทยุชุมชนที่เป็นประชาชนจากภายนอกเพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือให้สอดคล้องตรงกันเป็นระยะ ๆ ประการที่สี่ การทำงานต้องเป็นทีมเวิร์ค ขณะนี้ผู้ที่ดำเนินการคือประชาชนคนชั้นกลาง ชาวบ้านจริง ๆ ควรได้รับการฝึกฝนให้เข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการจัดประชุมสัมมนาและต้องมีการประสานกันระหว่างองค์กรภาคเอกชน นักวิชาชีพ และนักวิชาการ การลงทุน 10 ล้านบาทสร้างสถานีวิทยุชุมชนของชาวบ้านเอง ควรทำในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ในระยะแรกรัฐควรลงทุนด้วยเทคโนโลยีก่อนคือ hardware ประชาชนทำด้าน software และวิธีการฝึกฝนคนแบบองค์กรพัฒนาเอกชนควรจะได้มีการพิจารณานำเข้ามาใช้ อาทิ ฝึกภาวะผู้นำ ฝึกทำงานด้วยใจรักและเสียสละมากกว่าหวังกำไร สิ้นจ้าง ประการที่ทำ อุปสรรคอาจจะมาจากฝั่งรายการของส่วนกลางคือ กรมประชาสัมพันธ์ซึ่งการถ่ายทอดรายการจากส่วนกลางอาจจะทำให้รายการวิทยุชุมชนมีผู้ฟังลดน้อยลงไปอีกเพราะตามปกติหอกกระจายข่าว ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวจากวิทยุชุมชนก็จะถ่ายทอดข่าวเฉพาะในช่วงเช้าเท่านั้น (เพราะผู้ฟังส่วนใหญ่จะออกไปทำนาประการหนึ่ง เพราะไม่มีงบประมาณค่าไฟที่จะเปิดหอกกระจายข่าวให้ฟังมากกว่านั้นประการหนึ่ง หรือเพราะหอกกระจายข่าวชำรุดไม่มีงบซ่อมแซมประการหนึ่ง) ประการที่หก อุปสรรคอาจจะมาจากข้อขัดแย้งระหว่างบุคคลผู้ถูกโจมตีซึ่งสังกัดหน่วยงานต่าง ๆ กัน และประชาชนที่โทรมาร่วมรายการ เมื่อเกิดการกำหนดกรอบขึ้นให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม ประชาชนที่ติดต่อเข้ามามีส่วนร่วมในรายการจะลดลงอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนั้นวิทยุชุมชนจะมีการดำเนินงานคือเสนอข่าวเพียงอย่างเดียว ทางสายกลางคือผู้จัดรายการต้องพยายามให้มีการวิจารณ์อย่างสุภาพและดีเพื่อก่อ

ส่วนเรื่องอนาคตของวิทยุชุมชนอุปราชธานีนั้น บุคลากรที่ได้ไปสัมภาษณ์มีความเห็นว่า ถ้าจะมีการลงทุนสร้างสถานี 10 ล้านบาทนั้น รัฐหรือองค์กรไม่แสวงหากำไรควรสนับสนุนเรื่องเงินทุนและเทคนิค และประชาชนควรดำเนินการในเรื่องการผลิต การจัดหรือการดำเนินรายการ โดยมีผู้รัฐมาช่วยฝึกฝนได้ในระยะแรก องค์กรบริหารท้องถิ่นเข้ามาร่วมด้วยก็จะทำได้อย่างดี การเป็นผู้ประกาศ/ผู้ดำเนินรายการควรมีการฝึกฝนกันอย่างจริงจังในอนาคต เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้ฟังติดตามรายการ อนึ่งการสื่อข่าวก็เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต้องมีการฝึกอาสาสมัครและชี้ให้เห็นความสำคัญของบทบาทนี้อย่างจริงจัง

บทที่ 5

สรุปผล การวิจัยเกี่ยวกับผู้ฟังรายการวิทยุชุมชน

ในบทนี้ จะแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน

- ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากรของผู้ฟังที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
- ส่วนที่ 2 ความเข้าใจและทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับแนวคิดของวิทยุชุมชน
- ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในวิทยุชุมชน
- ส่วนที่ 4 ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์จากวิทยุชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง



สถาบันวิทยบริการ
าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากรของผู้ฟังที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 1 แสดงเขตที่อยู่อาศัยและเพศของกลุ่มตัวอย่าง

อำเภอเมือง		รวม	อำเภออื่นๆ		รวม
ชาย	หญิง	คิดเป็นร้อยละ	ชาย	หญิง	คิดเป็นร้อยละ
64	62	126	82	82	164
(50.79)	(49.21)	(100.00)	(50.00)	(50.00)	(100.00)

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างในเขตอำเภอเมืองและในเขตอื่นๆ มีสัดส่วนเป็น 3:4 คือ 126:164 และในจำนวนกลุ่มตัวอย่างนี้เพศชายและเพศหญิงมีจำนวนเท่าๆ กัน คือประมาณร้อยละ 50

ตารางที่ 2 แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

อายุ	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
น้อยกว่า 20 ปี	2 (1.59)	7 (5.56)	9 (7.14)	5 (3.05)	9 (5.49)	14 (8.54)
20-29 ปี	22 (17.46)	27 (21.43)	49 (38.89)	19 (11.59)	18 (10.97)	37 (22.56)
30-39 ปี	16 (12.70)	9 (7.14)	25 (19.84)	17 (10.37)	24 (14.63)	41 (25.00)
40-49 ปี	15 (11.90)	9 (7.15)	24 (19.05)	26 (15.86)	21 (12.8)	47 (28.66)
50-59 ปี	9 (7.14)	7 (5.56)	16 (12.70)	10 (6.1)	7 (4.25)	17 (10.36)
60 ปีหรือมากกว่า	-	2 (1.59)	2 (1.59)	4 (2.44)	1 (0.61)	5 (3.05)
ไม่ตอบ	-	1 (0.79)	1 (0.79)	1 (0.61)	2 (1.22)	3 (1.83)
รวม	64 (50.79)	62 (47.21)	126 (100.00)	82 (50.02)	82 (49.98)	(100.00)

ตารางที่ 2 แสดงว่าอายุของผู้ตอบแบบสอบถามในอำเภอเมืองส่วนใหญ่ จะอยู่ในช่วง 20-29 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.89 รองลงมาคือ 30.39 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.84 ในขณะที่ในอำเภออื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 28.66 รองลงมาคือช่วงอายุ 30.39 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.00

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 แสดงอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

อาชีพ	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
อาชีพอิสระ	11 (8.73)	10 (7.94)	21 (16.67)	14 (8.53)	11 (6.71)	25 (15.24)
เกษตรกร	11 (8.73)	9 (7.14)	20 (15.87)	20 (12.19)	22 (13.4)	42 (25.59)
รับราชการ	12 (9.53)	9 (7.14)	21 (16.67)	17 (10.36)	16 (9.76)	33 (20.12)
นักศึกษา	8 (6.34)	12 (9.53)	20 (15.87)	11 (6.71)	11 (6.71)	22 (13.42)
รับจ้าง	13 (10.32)	11 (8.73)	24 (19.05)	8 (4.89)	11 (6.71)	19 (11.6)
หัตถกรรม	9 (7.14)	11 (8.73)	20 (15.87)	7 (4.27)	7 (4.27)	14 (8.54)
อื่นๆ	-	-	-	5 (3.05)	2 (1.22)	7 (4.27)
ไม่ตอบ	-	-	-	-	2 (1.22)	2 (1.22)
รวม	64 (50.79)	62 (49.21)	126 (100.00)	82 (50.00)	82 (50.00)	164 (100.00)

ตารางที่ 3 แสดงว่าในเขตอำเภอเมือง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 19.05 ในขณะที่อาชีพอิสระ และอาชีพรับราชการมีจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 16.67 ในอำเภออื่นๆ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 25.61 รองลงมาคืออาชีพรับราชการ คิดเป็น ร้อยละ 20.12

ตารางที่ 4 แสดงการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย และเพศ

การศึกษา (จบชั้น)	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
ประถมศึกษา	21 (16.67)	27 (21.42)	48 (38.09)	39 (23.78)	44 (26.82)	83 (50.60)
มัธยมศึกษา	20 (15.88)	12 (9.52)	32 (25.4)	24 (14.63)	17 (10.37)	41 (25.00)
อนุปริญญา/ปวช/ ปวส/หรือเทียบเท่า	8 (6.36)	12 (9.52)	20 (15.88)	12 (7.32)	8 (4.88)	20 (12.20)
ปริญญาตรี	10 (7.94)	10 (7.94)	20 (15.88)	7 (4.27)	11 (6.71)	18 (10.98)
สูงกว่าปริญญาตรี	1 (0.79)	-	1 (0.79)	2 (1.22)	-	2 (1.22)
ไม่ตอบ	4 (3.17)	1 (0.79)	5 (3.96)	-	-	-
รวม	64 (50.81)	62 (49.19)	126 (100.00)	82 (51.22)	82 (48.78)	164 (100.00)

ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองและในอำเภออื่น ๆ ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 38.40 และ 50.60 ตามลำดับ รองลงมาคือจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา คิดเป็นประมาณร้อยละ 25

ตารางที่ 5 แสดงสถานภาพสมรสของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเขตที่อยู่ อาศัยและเพศ

สถานภาพสมรส	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
โสด	25 (19.84)	21 (21.43)	52 (41.27)	22 (13.41)	23 (14.02)	45 (27.43)
แต่งงานแล้วอยู่ ร่วมกัน	39 (30.96)	27 (21.43)	66 (52.39)	50 (30.49)	51 (31.1)	101 (61.59)
หย่า/แยกกันอยู่	-	4 (3.17)	4 (3.17)	3 (1.83)	4 (2.44)	7 (4.27)
หม้าย	-	3 (2.38)	3 (2.38)	7 (4.27)	4 (2.44)	11 (6.71)
อื่นๆ	-	-	-	-	-	-
ไม่ตอบ	-	1 (0.79)	1 (0.79)	-	-	-
รวม	64 (50.8)	62 (49.2)	126 (100.00)	82 (50.00)	82 (50.00)	164 (100.00)

ตารางที่ 5 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามทั้งในอำเภอเมืองและในอำเภออื่นๆ ส่วนใหญ่แต่งงานแล้วอยู่ร่วมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 แสดงรายได้ส่วนตัวเฉลี่ยต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม
เขตที่อยู่อาศัยและเพศ

รายได้ต่อเดือน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
ไม่มีรายได้	7 (5.56)	8 (6.35)	15 (11.91)	5 (3.05)	5 (3.05)	10 (6.1)
ต่ำกว่า 3,000	18 (14.29)	16 (12.69)	34 (26.98)	37 (22.56)	32 (19.51)	69 (42.07)
3,001-6,000	18 (14.29)	25 (19.84)	43 (34.13)	16 (9.75)	26 (15.85)	42 (25.6)
6,001-9,000	5 (3.97)	5 (3.97)	10 (7.94)	2 (1.22)	6 (1.22)	8 (4.88)
9,001-12,000	7 (5.57)	2 (1.58)	9 (7.15)	7 (4.27)	3 (1.83)	10 (6.1)
12,001-15,000	4 (3.18)	2 (1.58)	6 (4.76)	5 (3.05)	4 (2.44)	9 (5.49)
15,001-18,000	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	2 (1.22)	1 (0.60)	3 (1.83)
18,001-21,000	1 (0.79)	1 (0.79)	2 (1.58)	2 (1.22)	1 (0.61)	3 (1.83)
มากกว่า 21,000	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	6 (3.66)	3 (1.83)	9 (5.49)
ไม่ตอบ	-	1 (0.79)	1 (0.79)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
รวม	64 (50.83)	62 (49.17)	126 (100.00)	82 (50.00)	82 (50.00)	164 (100.00)

ตารางที่ 6 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอเมืองส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาทต่อเดือน และรองลงมาคือ ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามในเขตอำเภออื่นๆ ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน และรองลงมามีรายได้อยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม
เขตที่อยู่อาศัยและเพศ

จำนวนสมาชิก ในครอบครัว (รวมผู้ตอบ)	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
1-3 คน	16 (12.7)	20 (15.88)	36 (28.58)	22 (13.42)	26 (15.85)	48 (29.27)
4-6 คน	37 (29.37)	33 (26.19)	70 (55.56)	53 (32.32)	50 (30.48)	103 (62.80)
7-9 คน	9 (7.14)	6 (4.76)	15 (11.90)	6 (3.66)	4 (2.44)	10 (6.10)
10 คนขึ้นไป	1 (0.79)	2 (1.59)	3 (2.38)	1 (0.61)	2 (1.22)	3 (1.83)
ไม่ตอบ	1 (0.79)	1 (0.79)	2 (1.58)	-	-	-
รวม	64 (50.79)	62 (48.21)	126 (100.00)	82 (50.01)	82 (49.99)	164 (100.00)

ตารางที่ 7 แสดงให้เห็นว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ตอบแบบสอบถาม
ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 4-6 คน ทั้งผู้ที่อยู่ในเขตเมืองและเขตอำเภอเมือง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 แสดงรายได้ของครอบครัวต่อเดือน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

รายได้ ของครอบครัว ต่อเดือน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ
ต่ำกว่า 3,000	5 (3.97)	5 (3.97)	10 (7.94)	18 (10.97)	12 (7.32)	30 (18.29)
3,000-6,000	23 (18.25)	26 (20.63)	49 (38.88)	30 (18.29)	33 (20.12)	63 (38.41)
6,001-9,000	7 (5.56)	7 (5.56)	14 (11.12)	7 (4.27)	9 (5.49)	16 (9.76)
9,001-12,000	6 (4.76)	3 (2.38)	9 (7.14)	3 (1.83)	6 (3.66)	9 (5.49)
12,001-15,000	5 (3.97)	8 (6.35)	13 (10.32)	5 (3.05)	4 (2.44)	9 (5.49)
15,001-18,000	1 (0.79)	1 (0.79)	2 (1.58)	4 (2.44)	4 (2.44)	8 (4.88)
18,001-21,000	6 (4.76)	5 (3.97)	11 (8.73)	2 (1.21)	3 (1.83)	5 (3.04)
มากกว่า 21,000	10 (7.94)	7 (5.56)	17 (13.50)	13 (7.93)	7 (4.27)	20 (12.20)
ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	4 (2.44)	4 (2.44)
รวม	64 (50.79)	62 (49.21)	126 (100.00)	82 (49.99)	82 (50.01)	164 (100.00)

ตารางที่ 8 แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามจะมีรายได้ของครอบครัวโดยเฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 3,000-6,000 บาท ไม่ว่าจะอยู่ในเขตอำเภอเมืองหรือในอำเภออื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ในอำเภอเมืองนั้น กลุ่มที่มีรายได้ของครอบครัวในอันดับรองลงมาจะมีรายได้มากกว่า 21,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่ในอำเภออื่น ๆ รายได้อันดับรองลงมาอยู่ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน

ส่วนที่ 3 ความเข้าใจและทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับแนวคิดของวิเทศชุมชน

ตารางที่ 9 แสดงทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามที่อยู่อาศัยและเพศ เกี่ยวกับหลักการและแนวปฏิบัติของวิเทศชุมชน

ทัศนคติเกี่ยวกับ หลักการและ แนวปฏิบัติของ วิเทศชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
เห็นด้วย	58 (46.03)	58 (46.03)	116 (92.0)	76 (92.0)	80 (48.78)	156 (95.12)
ไม่มีความเห็น	2 (1.59)	2 (1.59)	4 (3.17)	3 (1.83)	-	3 (1.83)
ไม่เห็นด้วย	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	3 (1.83)	2 (1.22)	5 (3.05)
ไม่ตอบ	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	-	-	-
รวม	64	62	126 (100.00)	82	82	164 (100.00)

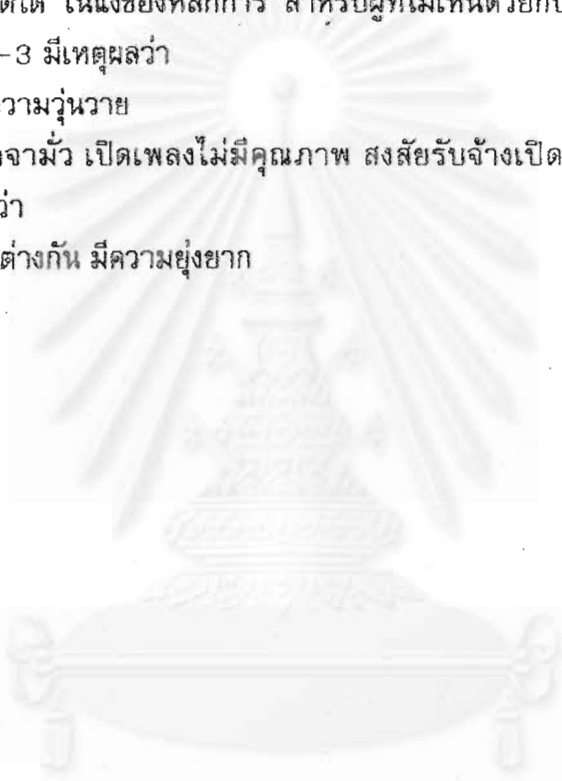
ตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่า มีผู้เห็นด้วยกับหลักการและแนวปฏิบัติของวิเทศชุมชนทั้งที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองและนอกเขตอำเภอเมืองกว่าร้อยละ 90 และในแบบสอบถามข้อเดียวกัน ผู้วิจัยได้สอบถามถึงเหตุผลที่เห็นด้วย ซึ่งคำตอบมีดังต่อไปนี้

- ทำให้ประชาชนได้พูดในสิ่งที่อยากทราบ เป็นการทำงานเพื่อประชาชน
- ได้รับข่าวสารและมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนปัญหา
- เป็นที่พึ่งให้กับประชาชน เป็นปากเป็นเสียงแทนได้ ไปบอกเขา(รัฐบาล) ว่าเราเป็นแบบนี้ ให้เขาหาเงินมาช่วยเหลือบ้าง ดูแลบ้าง
- มีความคิดหลากหลาย หลากมุมมอง
- ประชาชนไปทำ ทำให้อยากทำ(วิเทศชุมชน) ด้วย
- เขาจะรู้เรื่องของชุมชนดีกว่าราชการ
- ให้ความรู้ดี แต่ต้องพิจารณาประชาชนที่เข้าไปร่วมรายการ
- นโยบายมาจากข้างบน ประชาชนปฏิบัติเองได้ส่งข้อมูลกลับไปให้ข้างบนรู้
- น่าจะดีกว่าวิเทศธรรมดาซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทุนค่าจ้างเปิดเพลง เพลงละพัน
- ให้ความรู้สำหรับคนที่อยู่ในชนบท คนที่ไม่รู้หนังสือ มีส่วนร่วมในการจัดรายการ

- ประชาชนได้รับความรู้ต่าง ๆ รับรู้ข่าวสารเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี และเป็น
การอนุรักษ์ไทยด้วย มีข่าวการทำสินค้าชาย และนำอาชีพให้รู้จัก
- คนในท้องถิ่น น่าจะรู้จักกันเองว่าเป็นอยู่อย่างไร

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนเป็นเรื่องที่ผู้รับฟังเห็นด้วยอย่างมาก และมีแนวโน้มที่จะเข้าใจในแนวคิดได้ ในแง่ของหลักการ สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน ซึ่งมีประมาณร้อยละ 2-3 มีเหตุผลว่า

- จะก่อให้เกิดความวุ่นวาย
- จัดไม่เป็นพูดจามั่ว เปิดเพลงไม่มีคุณภาพ ส่งสัยรับจ้างเปิด ให้คนมีอาชีพ
จัดแล้วไปสัมภาษณ์ดีกว่า
- ความคิดแตกต่างกัน มีความยุ่งยาก



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 10 แสดงความเข้าใจและทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ
หลักการและการปฏิบัติของวิเทศชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

ทัศนคติและความ เข้าใจเกี่ยวกับ หลักการและการ ปฏิบัติ ของวิเทศชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
1. การมีวิเทศชนแสดงว่า ชาวบ้านจัด รายการเอง มี ความเป็น ประชาธิปไตย มากขึ้น						
-เห็นด้วย	60 (47.62)	59 (46.83)	119 (94.45)	80 (48.78)	79 (48.17)	159 (96.95)
-ไม่เห็นด้วย	3 (2.38)	3 (2.83)	6 (4.76)	1 (0.61)	3 (1.83)	4 (2.44)
-ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	1 (0.61)	-	1 (0.61)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)
2. เป็นประชาธิปไตย หมายความว่าสิทธิ ในการออก ความเห็นมาก ขึ้น						
-เห็นด้วย	63 (50.00)	62 (49.21)	125 (99.21)	81 (49.39)	82 (50)	163 (99.39)
-ไม่เห็นด้วย	-	-	-	1 (0.61)	-	1 (0.61)
-ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	-	-
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)

ตารางที่ 10 (ต่อ)

พรรณณะและ ความเข้าใจเกี่ยว กับหลักการและ การปฏิบัติ ของวิเทศชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
3. เป็นประ ชาธิปไตย หมายความว่า ว่าต้องมีส่วน ร่วมแสดง ความเห็นใน รายการ						
-เห็นด้วย	59 (46.83)	56 (44.44)	115 (91.27)	82 (50)	82 (50)	164 (100.00)
-ไม่เห็นด้วย	3 (2.83)	6 (4.76)	9 (7.14)	-	-	-
-ไม่ตอบ	2 (1.59)	-	2 (1.59)	-	-	-
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)
4. วิเทศชุมชน หมายถึงชาว บ้านมีข้าว ปากท้อง ทำ มาหากิน ข้าว บวช ข้าวแต่ง งาน ข้าว กฐินของตัว เองได้						
-เห็นด้วย	47 (37.3)	45 (35.71)	92 (73.01)	69 (42.07)	73 (44.51)	142 (86.59)
-ไม่เห็นด้วย	16 (12.7)	17 (13.49)	33 (26.20)	13 (7.93)	9 (5.49)	22 (13.41)
-ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	-	-
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ทัศนคติและความ เข้าใจเกี่ยวกับหลัก การและกาปฏิบัติ ของวิทยุชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
5. เป็นประชาธิปไตย หมายถึง ถึง เราใช้ สถานีวิทยุ ดำเนินคดีเรียน คนหรือหน่วย งานที่เราไม่ ชอบอย่างรุนแรง						
-เห็นด้วย	5 (3.97)	11 (8.73)	16 (12.70)	11 (6.71)	10 (6.1)	21 (12.80)
-ไม่เห็นด้วย	58 (46.03)	51 (40.48)	109 (86.51)	71 (43.29)	71 (43.29)	142 (86.59)
-ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)
6. เราสามารถ ดำเนินคนหรือ หน่วยงานที่ ทำไม่ได้ได้ แต่ ต้องสุภาพและ เสนอวิธีแก้ ปัญหาให้ด้วย						
-เห็นด้วย	63 (50)	62 (49.21)	125 (99.21)	74 (45.12)	77 (46.95)	151 (92.07)
-ไม่เห็นด้วย	-	-	-	8 (4.88)	4 (2.44)	12 (7.32)
-ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ทัศนคติและความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและการปฏิบัติของวิद्यุชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
7. การมีวิद्यุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านพูดให้รัฐบาลได้ยินได้รู้ปัญหามากขึ้น						
-เห็นด้วย	63 (50)	60 (47.6)	123 (97.62)	82 (50)	80 (48.78)	162 (98.78)
-ไม่เห็นด้วย	-	2 (1.59)	2 (1.59)	-	-	-
-ไม่ตอบ	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	2 (1.22)	2
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)

จากตารางที่ 10 แสดงความเข้าใจและทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับหลักการและการปฏิบัติของวิद्यุชุมชน ประชาชนกว่าร้อยละ 90 เห็นด้วยในประเด็นต่อไปนี้

- การมีวิद्यุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านจัดรายการเอง เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น
- เป็นประชาธิปไตย หมายความว่า มีสิทธิในการออกความเห็นมากขึ้น
- เป็นประชาธิปไตย หมายความว่า ต้องมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ
- เราสามารถตำหนิคนหรือหน่วยงานที่ทำไม่ได้ แต่ต้องสุภาพและเสนอวิธีแก้ปัญหาให้ดีขึ้น
- การมีวิद्यุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านพูดให้รัฐบาลได้ยินได้รู้ปัญหามากขึ้น

แต่มีคำถามอยู่ 2 ข้อในแบบสอบถามซึ่งการเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วยของประชาชนผู้รับฟังมีความน่าสนใจต่อคำถามที่ว่า

“วิद्यุชุมชน หมายถึง ชาวบ้านมีข่าวปากท้องทำมาหากิน ข่าวบวช ข่าวแต่งงาน ข่าวกรฐินของตัวเอง” ผู้ตอบในอำเภอเมืองไม่เห็นด้วยกว่าร้อยละ 25 และในอำเภออื่น ๆ ไม่เห็นด้วย ประมาณร้อยละ 13 ซึ่งต่างก็ให้เหตุผลของการไม่เห็นด้วยว่า

- เป็นเรื่องส่วนตัวไม่ควรนำมาออกรายการ
- ไม่จำเป็นต้องใช้วิทยุ เราใช้การ์ดเชิญเป็นสื่อได้
- ควรเป็นข่าวสารเกี่ยวกับเมืองเท่านั้น

ส่วนอีกคำถามหนึ่งผู้วิจัยถามว่า “การเป็นประชาธิปไตย หมายถึง เราใช้วิทยุ(ชุมชน) ตาหนีติเตียนคนหรือหน่วยงานที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรง ท่านเห็นด้วยหรือไม่” ปรากฏว่ามีผู้ไม่เห็นด้วยกว่าร้อยละ 85 ซึ่งต่างก็ให้เหตุผลว่า

- ไม่สมควรทำ ทุกคนมีเหตุผลที่จะสามารถพูดจากันดี ๆ ได้
- เราไม่ใช่สถานีวิทยุชุมชนตาหนี แต่เราใช้สื่อทางหนังสือพิมพ์
- เป็นการรุนแรงเกินไปกับหน่วยงานนั้น เกิดความเสียหายในภาพรวม
- ไม่เหมาะสมสำหรับที่จะออกอากาศ
- การเป็นประชาธิปไตย ไม่ควรจะติเตียนคนอื่นด้วยถ้อยคำที่รุนแรงเกินไป เพราะบุคคลนั้นก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตยเหมือนกัน
- เป็นการใช้คำรุนแรง ชาวบ้านหรือผู้ฟังรับไม่ได้ อยากให้พูดแต่สิ่งดี ๆ

สำหรับผู้ที่เห็นด้วย ซึ่งมีกว่าร้อยละ 10 นั้น เห็นว่าการใช้วิทยุชุมชนตาหนีคนหรือหน่วยงานอย่างรุนแรงนั้นเป็นสิ่งที่อยากให้ทำเพราะ “สะใจ” “พวกนี้หนายังกว่าตราซ่าง” และ “ใช้วิทยุหัวถึงกว่าพูดแค่ปากต่อปาก”

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในวิถุชุมชน

ตารางที่ 11 แสดงเหตุผลของผู้ตอบแบบสอบถามในการรับฟังวิถุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

เหตุผลในการรับฟัง วิถุชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
-ไม่มีใครชวนรายการวิถุชุมชนมาแทนรายการที่เคยฟัง	32 (25.4)	26 (20.63)	58 (46.03)	62 (37.8)	65 (39.63)	127 (77.44)
-พ่อแม่ สามี ภรรยา ลูก ๆ ญาติ	5 (3.57)	15 (11.9)	20 (15.87)	8 (4.88)	2 (1.22)	10 (6.10)
-เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน	7 (5.56)	9 (7.14)	16 (12.70)	1 (0.61)	-	1 (0.61)
-คนในตลาด ร้านค้าชุมชนพูดคุยกัน	1 (0.79)	-	1 (0.79)	2 (1.22)	-	2 (1.22)
-หนังสือพิมพ์ในจังหวัด	-	-	-	-	-	-
-โทรทัศน์ท้องถิ่น	1 (0.79)	-	-	-	-	-
-สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์	10 (7.94)	7 (5.56)	17 (13.49)	3 (1.83)	1 (0.61)	4 (2.44)
-ป้ายคัดค้านที่ป้ายผ้าใบ	-	-	-	-	-	-
-คนที่มาร่วมรายการ/ส่งข่าวให้รายการชักชวนญาติ/เพื่อน	1 (0.79)	1 (0.79)	2 (1.59)	2 (1.22)	-	2 (1.22)

ตารางที่ 11 (ต่อ)

เหตุผลในการรับฟัง วิทยุชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
-กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ	3 (2.38)	2 (1.59)	5 (3.97)	9 (5.49)	3 (1.83)	12 (7.32)
-แผ่นปลิว	1 (0.79)	-	1 (0.79)	-	-	-
-หออกระจายข่าว	17 (13.49)	9 (7.14)	26 (20.63)	19 (11.59)	20 (12.2)	39 (23.79)
-ไม่ตอบ	4 (3.17)	4 (3.17)	8 (6.35)	-	2 (1.22)	2 (1.22)

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าเหตุผลในการรับฟังมีทั้งแบบที่ผู้ฟังตั้งใจเลือกจะรับสารเอง และแบบที่รับฟังโดยบังเอิญหรือผู้ใหญ่บ้าน เปิดให้ฟังทางหออกระจายข่าว โดยผู้ฟังที่ไม่มีใครชวน รายการวิทยุชุมชนมาแทนรายการวิทยุปกติที่เคยฟังในอำเภอเมือง คิดเป็นร้อยละ 46.03 ในขณะที่อำเภออื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 77.4 เหตุผลรองลงมาในการฟังคือ ฟังจากหออกระจายข่าวในอำเภอเมือง คิดเป็นร้อยละ 20.63 และในอำเภออื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 23.78 เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่มีผู้ใดได้รับการชักชวนจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น โทรทัศน์ท้องถิ่น และป้ายคัทเอ้าท์ ป้ายผ้าใบ ซึ่งสื่ออย่างหลังสุดนี้เป็นนโยบายของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์อุบลราชธานีที่จะช่วยสนับสนุนรายการวิทยุชุมชน

ตารางที่ 12 แสดงการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ และเขตที่อยู่อาศัย (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

การมีส่วนร่วม ในวิทยุชุมชน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164
-ให้ข้อคิดเห็นใน การจัดรายการ	4 (3.17)	4 (3.17)	8 (0.63)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
-เป็นวิทยากร	-	-	-	-	-	-
-เป็นอาสาสมัคร ช่วยจัดรายการ และส่งข่าว	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	3 (1.83)	2 (1.22)	5 (3.05)
-ช่วยติดต่อคนรู้ เรื่องดีมาพูดเป็น ครั้งคราว	4 (3.17)	1 (0.79)	5 (3.97)	-	-	-
-จัดรายการบาง รายการ	-	-	-	-	-	-
-ติดตามฟัง	56 (44.44)	58 (46.03)	114 (90.48)	58 (35.37)	62 (37.8)	120 (73.17)
-ส่งจดหมายเข้าสู่ รายการ	7 (5.56)	4 (3.17)	11 (8.73)	5 (3.05)	2 (1.22)	7 (4.27)
-โทรศัพท์ถึงผู้จัด รายการ	7 (5.56)	2 (1.59)	9 (7.14)	6 (3.66)	5 (3.05)	11 (6.71)
-ไปเยี่ยมที่สถานี	5 (3.97)	1 (0.79)	6 (4.76)	2 (1.22)	-	2 (1.22)
-ไม่ตอบ	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	4 (2.44)	-	4 (2.44)

ตารางที่ 12 แสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งจำแนกออกเป็นหลายระดับ ตั้งแต่น้อยที่สุดคือ ติดตามฟังจนถึงระดับมากที่สุดคือ เป็นวิทยากรหรือจัดรายการ ปรากฏว่า ผลเป็นดังที่คาดหมาย คือติดตามฟังในอำเภอเมืองร้อยละ 90.48 และในอำเภออื่น ๆ ร้อยละ 73.17 ทั้งนี้แม้ผู้วิจัยจะมีกฎอยู่ว่าให้สัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่ฟังวิทยุชุมชนเท่านั้น แต่ผู้ช่วยเก็บข้อมูลรายงานว่า ผู้ถูกสัมภาษณ์ซึ่งควรจะฟังรายการทั้ง 126 คน ในอำเภอเมืองและ 164 คน ในอำเภออื่น ๆ ต่างบอกว่า “ฟัง” แต่ไม่ใช่ “ติดตามฟัง” ส่วนการเป็นวิทยากรหรือร่วมจัดรายการนั้นไม่เคยมีผู้ใดในกลุ่มตัวอย่างได้เคยมีส่วนร่วมขนาดนี้เลย นอกจากนี้กิจกรรมอื่น ๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนเรียงจากน้อยไปหามากคือ โทรศัพท์เข้าไปในรายการ ส่งจดหมาย ให้ข้อคิดเห็น เป็นอาสาสมัครส่งข่าวจากหมู่บ้าน ช่วยติดต่อวิทยากร ไปเยี่ยมสถานี กิจกรรมเหล่านี้อยู่ในระดับน้อยมาก คือน้อยกว่าร้อยละ 10

ส่วนที่ 4 ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์จากวิทยุชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง

จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

ตารางที่ 13 แสดงความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์จากรายการ “ชาวบ้านเฮา”

ระดับความ พึงพอใจ	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ			
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164	
เนื้อหา	มาก	41 (32.54)	40 (31.75)	81 (64.29)	52 (31.71)	55 (33.54)	107 (65.24)
	ปานกลาง	22 (17.46)	20 (15.87)	42 (33.33)	26 (15.85)	25 (15.24)	51 (31.10)
	น้อย	-	2 (1.59)	2 (1.59)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	1 (0.79)	-	1 (0.79)	4 (2.44)	1 (0.61)	5 (3.05)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
การดำเนินรายการ	มาก	25 (19.84)	18 (14.29)	43 (34.13)	52 (31.71)	51 (31.1)	103 (62.80)
	ปานกลาง	35 (27.78)	42 (33.33)	77 (61.11)	26 (15.85)	28 (17.07)	54 (32.93)
	น้อย	3 (2.38)	2 (1.59)	5 (3.97)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	1 (0.79)	-	1 (0.79)	4 (2.44)	2 (1.22)	6 (3.66)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
พิธีกร	มาก	30 (23.81)	22 (17.46)	52 (41.27)	51 (31.1)	59 (35.98)	110 (67.07)
	ปานกลาง	33 (26.19)	37 (29.37)	70 (55.56)	26 (15.85)	20 (12.2)	46 (28.05)
	น้อย	-	3 (2.38)	3 (2.38)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	1 (0.79)	-	1 (0.79)	5 (3.05)	2 (1.22)	7 (4.27)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	

ตารางที่ 13 แสดงให้เห็นว่าผู้ฟังในอำเภอเมืองและในอำเภออื่น ๆ ชอบเนื้อหาในระดับมากเป็นส่วนใหญ่คือร้อยละ 64.29 และร้อยละ 65.24 ตามลำดับ ส่วนในด้านรูปแบบหรือการดำเนินรายการนั้นผู้ฟังส่วนใหญ่ในอำเภอเมืองชอบในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 61.11 ในขณะที่ผู้ฟังในอำเภออื่น ๆ ชอบในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 62.80 ในส่วนตัวพิธีกรคือคุณถาวร ไชยกาล ผู้ฟังส่วนใหญ่ในอำเภอเมือง คิดเป็นร้อยละ 55.56 พอใจในระดับปานกลางในขณะที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ในอำเภออื่น ๆ พอใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 67.07

ส่วนเหตุผลของความชอบในระดับต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์ สามารถสรุปได้ดังนี้

- มีประโยชน์ได้สาระความรู้ต่าง ๆ
- ได้รับทราบเหตุการณ์บ้านเมืองในอุบลราชธานี
- ฟังเข้าใจง่าย
- ผู้จัดมีความเป็นกันเองกับคนฟัง
- ได้รู้ภาษาอีสานและคำคม
- ดูแลประชาชนออกข่าวให้บ่อย
- ชอบปานกลางเมื่อเทียบกับปรีชา ทรัพย์โสภณ ซึ่งมีลูกเล่นมาก อาจารย์ถาวรมีลูกเล่นพอสมควร
- เมื่อทำไม่มีความหลากหลาย
- รูปแบบก็ฟังได้แต่ไม่ถึงกับดี
- พิธีกรพูดเร็วมาก หอกระจายข่าวฟังไม่ชัดเจน ไม่รู้เรื่องอยู่แล้วคนจัดยังพูดเร็วอีก
- เนื้อหาข่าวไม่ค่อยยกเล่าพูดของนักการเมือง สส.พูดแต่ข่าวธรรมดา อยากให้วิจารณ์การเมือง อยากให้วิจารณ์การทำงานของหน่วยงานในอุบลราชธานี

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงรายการ“ข่าวบ้านเฮา”พอสรุปได้ดังนี้

- ควรนำประชาชนไปออกรายการ
- ควรเพิ่มเวลาให้มากขึ้น
- ควรเปิดเพลงลูกทุ่ง หมอลำในรายการ
- ควรเสนออาชีพเสริม พูดเรื่องทำมาหากินให้มากขึ้น
- ควรพูดให้ช้าลงกว่านี้
- ควรนำเสนอที่น่าสนใจกว่านี้
- ควรบอกกิจกรรมชุมชนให้มากกว่านี้
- ไม่ควรมีข่าวส่วนตัวของชาวบ้าน

ตารางที่ 14 แสดงความพึงพอใจจากรายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง”

ระดับความ พึงพอใจ	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ			
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164	
เนื้อหา	มาก	8 (6.35)	6 (4.76)	14 (11.12)	20 (12.2)	10 (6.1)	30 (18.29)
	ปานกลาง	9 (7.14)	14 (11.11)	23 (18.25)	7 (4.27)	4 (2.44)	11 (6.17)
	น้อย	3 (2.38)	-	3 (2.38)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่พึง	44 (34.92)	42 (33.33)	86 (68.25)	55 (33.54)	67 (40.85)	122 (74.39)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
การดำเนินรายการ	มาก	5 (3.97)	6 (4.76)	11 (8.73)	20 (12.2)	11 (6.17)	31 (18.90)
	ปานกลาง	12 (9.52)	12 (9.52)	24 (19.05)	7 (4.27)	3 (1.83)	10 (6.10)
	น้อย	3 (2.38)	2 (1.59)	5 (3.97)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่พึง	44 (34.92)	42 (33.33)	86 (68.25)	55 (33.54)	67 (40.85)	122 (74.39)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
พิธีกร	มาก	7 (5.56)	6 (4.76)	13 (10.32)	16 (9.76)	11 (6.71)	27 (16.46)
	ปานกลาง	10 (7.94)	14 (11.11)	24 (19.05)	11 (6.71)	3 (1.83)	14 (8.54)
	น้อย	3 (7.95)	-	3 (2.38)	-	1 (0.61)	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่พึง	44 (34.92)	42 (33.33)	86 (68.25)	55 (33.54)	67 (40.85)	122 (74.34)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	

ตารางที่ 14 แสดงให้เห็นว่า รายการนี้กลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมือง ร้อยละ 68 และในอำเภออื่น ๆ ร้อยละ 74 ไม่ได้ฟังในขณะที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ในอำเภอเมืองคือร้อยละ 18.25 ชอบเนื้อหาในระดับปานกลาง และผู้ฟังในอำเภออื่น ๆ ชอบเนื้อหาในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 18.29 สำหรับรูปแบบหรือการดำเนินรายการนั้น ผู้ฟังส่วนใหญ่ร้อยละ 19.05 ในอำเภอเมืองชอบในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ในอำเภออื่น ๆ ร้อยละ 18.90 ชอบในระดับมาก สำหรับความพอใจในพิธีกรนั้น ผู้ฟังส่วนใหญ่ในเขตอำเภอเมือง ร้อยละ 19.05 ชอบในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ในอำเภออื่น ๆ ร้อยละ 16.46 ชอบในระดับมาก

สาเหตุของการไม่ฟังนั้น สรุปได้ว่า

- ไม่ฟังเพราะต้องทำงาน
- ไม่ฟังเพราะติดเรียน
- ไม่ฟังเพราะต้องขายของในตลาด
- ไม่ฟังเพราะหอกระจายข่าวไม่เปิด

สำหรับเหตุผลที่พอใจและเห็นประโยชน์ในระดับต่าง ๆ กันนั้น เป็นเพราะ

- ให้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง
- เป็นข่าวใกล้ตัว ข่าวในท้องถิ่น
- พูดความจริง
- ทันเหตุการณ์ปัจจุบัน
- ให้สิทธิประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ
- ช่วยชุมชนในการปรับปรุงสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
- พิธีกรพูดเป็นแบบคุยกับเพื่อนแบบเล่าสู่กันฟัง พูดจาชัดเจนทำให้น่าสนใจและไม่เบื่อ
- ควรพูดเจาะลึกแต่ละเรื่องให้ละเอียด
- พูดคุยกันทำให้อยากมีส่วนร่วมแต่ไม่กล้า
- บางครั้งพิธีกรไม่สามารถควบคุมรายการได้
- พิธีกรบางครั้งใช้คำพูดรุนแรง ไม่เป็นกลาง

จะเห็นว่าเหตุผลที่ผู้ฟังพอใจนั้น บ่งถึงนัยยะประโยชน์ ผู้ฟังได้รับจากรายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” และถ้าพิจารณาจากจำนวนโทรศัพท์และจดหมายที่มีมาถึงผู้จัดรายการประกอบด้วย จะเห็นว่ารายการนี้ค่อนข้างประสบผลสำเร็จในกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย คือตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึงกันยายน 2542 มีโทรศัพท์ทั้งสิ้น 1,122 สาย และจดหมายทั้งสิ้น 377 ฉบับ ในขณะที่ผู้ฟังโดยรวมจากกลุ่มตัวอย่างไม่ได้ฟังร้อยละประมาณ 70

สำหรับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” เพื่อความพอใจและการใช้ประโยชน์นั้น พอสรุปได้ดังนี้

- ควรหาชาวบ้านที่รู้เรื่องเกี่ยวกับพื้นที่จริง ๆ เข้ามาคุย
- ภาษาในเนื้อหาบางครั้งเป็นทางการมากเกินไป ฟังไม่เข้าใจ สำหรับคนมีการศึกษาน้อย
- ควรอธิบายรายละเอียดของข่าวให้ชัดเจน แม่นยำในส่วนของข้อมูล
- สื่อบะไรได้ขอให้มาคุย ขอให้เน้นเรื่องจับสั้น ยาบ้า เม้าไม่จับ
- อยากให้ขยายเวลา



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15 แสดงความพึงพอใจจากรายการ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน อยู่ดีมีแสง” จำแนกตามเขต
ที่อยู่อาศัยและเพศ

ระดับความ พึงพอใจ	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ			
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164	
เนื้อหา	มาก	1 (0.79)	2 (1.59)	3 (2.38)	9 (5.49)	10 (6.1)	19 (11.58)
	ปานกลาง	2 (1.59)	6 (4.76)	8 (6.35)	5 (3.05)	3 (1.83)	8 (4.88)
	น้อย	4 (3.17)	-	4 (3.17)	-	-	-
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	57 (45.24)	54 (42.86)	111 (88.10)	68 (41.46)	69 (42.07)	137 (83.54)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
การดำเนินรายการ	มาก	7 (0.79)	2 (1.59)	3 (2.38)	8 (4.88)	10 (6.1)	18 (10.98)
	ปานกลาง	2 (1.59)	6 (4.76)	8 (6.35)	6 (3.66)	3 (1.83)	9 (5.48)
	น้อย	4 (3.17)	-	4 (3.17)	-	-	-
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	57 (45.24)	54 (42.86)	111 (88.10)	68 (41.46)	69 (42.07)	137 (83.54)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
พิธีกร	มาก	1 (0.79)	2 (1.59)	3 (2.38)	5 (3.05)	9 (5.49)	14 (8.54)
	ปานกลาง	2 (1.59)	6 (4.76)	8 (6.35)	8 (4.88)	4 (2.44)	12 (7.32)
	น้อย	4 (3.17)	-	4 (3.17)	-	-	-
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	57 (45.24)	54 (42.86)	111 (88.10)	68 (41.46)	69 (42.07)	137 (83.54)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	

ตารางที่ 15 แสดงให้เห็นว่า ผู้ฟังในกลุ่มตัวอย่างสำหรับรายการ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน อยู่ดี มีแฮง” ส่วนใหญ่ในเขตอำเภอเมืองประมาณร้อยละ 6 ชอบเนื้อหา การดำเนินรายการ และพิธีกรในระดับปานกลาง ส่วนในอำเภออื่น ๆ ประมาณร้อยละ 8-11 ชอบเนื้อหา การดำเนินรายการ และพิธีกรในระดับมาก เป็นที่น่าสังเกตว่ามีผู้ไม่ตอบ/ไม่ฟังรายการถึงมากกว่าร้อยละ 80 ในอำเภอเมืองและในอำเภออื่น ๆ

เหตุผลสำหรับการไม่ฟังรายการนี้พอสรุปได้ดังนี้

- ไม่ฟังเพราะทำงาน
- ไม่ฟังเพราะไม่สนใจ
- ไม่ฟังเพราะติดเรียน
- ไม่ฟังเพราะอยากฟังเพลงให้ความเพลิดเพลิน
- ไม่ฟังเพราะชอบดูทีวีมากกว่า
- ไม่ฟังเพราะเป็นวัยรุ่น

เหตุผลสำหรับความพอใจในรายการนี้ในระดับต่าง ๆ กัน พอสรุปได้ดังนี้

- ดีหมดทุกอย่าง ใช้ภาษาอีสาน
- ดำเนินรายการเป็นขั้นตอนคิดตามง่าย
- อยากให้พูดน้อยกว่านี้ เปิดเพลงบ้าง
- ได้สาระเกี่ยวกับเรื่องทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การแนะนำอาชีพ
- เนื้อหาดีประโยชน์ดี สามารถนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน

สำหรับประเด็นที่ขอให้ปรับปรุงรายการ เพื่อเพิ่มประโยชน์นั้น พอสรุปได้ดังนี้

- ในการพูดเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ เลี้ยงสัตว์ ปลูกสวนครัว ทำสวน ทอผ้า ขอให้บอกวิธี การและพูดแบบเจาะลึก
- เพิ่มอารมณ์ขันบ้างเพื่อเพิ่มสีสันให้รายการ
- ควรเพิ่มการประกอบอาชีพให้กับประชาชนอย่างง่ายเพื่อช่วยให้มีการประกอบอาชีพ ของตนเองได้
- ควรมีเพลงมาคั่นสลับการพูดบ้าง
- อยากให้เนื้อหาทันสมัยเหตุการณ์

ตารางที่ 16 แสดงความพึงพอใจจากรายการ “วิถีไท” จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

ระดับความ พึงพอใจ	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ			
	ชาย n=64	หญิง n=62	รวม/ร้อยละ n=126	ชาย n=82	หญิง n=82	รวม/ร้อยละ n=164	
เนื้อหา	มาก	2 (1.59)	1 (0.79)	3 (2.38)	4 (2.44)	3 (1.83)	7 (4.27)
	ปานกลาง	1 (0.79)	7 (5.56)	8 (6.35)	4 (2.44)	1 (0.61)	5 (3.04)
	น้อย	5 (3.97)	-	5 (3.97)	1 (0.61)	-	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	56 (44.44)	54 (42.86)	110 (27.30)	73 (44.51)	78 (47.56)	151 (92.07)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
การดำเนินรายการ	มาก	2 (1.59)	2 (1.59)	4 (3.17)	5 (3.05)	2 (1.22)	7 (4.27)
	ปานกลาง	1 (0.79)	6 (4.76)	7 (5.56)	3 (1.83)	2 (1.22)	5 (3.04)
	น้อย	5 (3.97)	-	5 (3.97)	1 (0.6)	-	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	56 (44.44)	54 (42.86)	110 (87.30)	73 (44.51)	78 (47.56)	151 (92.07)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	
พิธีกร	มาก	2 (1.59)	2 (1.59)	4 (3.17)	5 (3.05)	3 (1.83)	8 (4.88)
	ปานกลาง	1 (0.79)	6 (4.76)	7 (5.56)	3 (1.83)	1 (0.61)	4 (2.44)
	น้อย	5 (3.97)	-	5 (3.97)	1 (0.61)	-	1 (0.61)
	ไม่ตอบ/ไม่ฟัง	56 (44.44)	54 (42.86)	110 (87.30)	1 (0.61)	-	1 (92.07)
รวม	-	-	126 (100.00)	-	-	164 (100.00)	

ตารางที่ 16 แสดงให้เห็นว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ ทั้งในอำเภอเมืองและในอำเภออื่น ๆ ไม่ได้รับฟังรายการ “วิถีไท” ประมาณร้อยละ 90 ส่วนผู้ที่รับฟังในอำเภอเมืองจะชอบเนื้อหา รูปแบบ และพิธีกรในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้รับฟังในอำเภออื่น ๆ จะพอใจในระดับมาก

สำหรับสาเหตุของการไม่ฟังนั้น พอสรุปได้ดังนี้

- ดึกเกินไป ไม่ว่าง
- ดูทีวี
- เป็นวัยรุ่น ไม่ฟัง
- ไม่เคยฟัง ใช้เวลาทำธุรกิจ

ส่วนระดับของความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ที่มีต่าง ๆ กันนั้น มีเหตุผลดังนี้

- ให้สาระความรู้เรื่องในสิ่งที่ไม่รู้จัก มีประโยชน์
- เข้ากับสังคมของบ้านเรา
- พิธีกรดำเนินรายการดี ไม่กั้นเองเกินไป(เล่นมากเกินไป) ใฝ่หาความรู้มาให้ผู้ฟัง
- พิธีกรบางคนพูดไม่น่าติดตาม
- บางครั้งเนื้อหาหน้าเบื้อ

ข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงพอสรุปได้ดังนี้

- ดึกเกินไปควรเปลี่ยนเวลา
- ควรให้มีรางวัลมาก ๆ
- รายการนี้ไม่ควรตรงกับละครโทรทัศน์
- อยากให้นำวิถีชีวิตของคนไทยทุกภาคทุกจังหวัดทยอยมานำเสนอให้ทราบเรื่อย ๆ
- ทำเนื้อหาหรือข้อมูลที่น่าสนใจกว่านี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัย “วิทยุชุมชนของอุบลราชธานี (ตุลาคม 2541-มิถุนายน 2543) เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้วิทยุชุมชนเพื่อสร้างประชาคมให้เจริญรุ่งเรืองที่คู่ขนานมากับการจัดสรรคลื่นความถี่ซึ่งส่งเสริมเรื่องประชาสังคมหรือสังคมเข้มแข็ง การทำวิทยุชุมชนคือการทำสังคมให้เข้มแข็งให้เป็นรูปธรรมรูปแบบหนึ่งเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในภาพกว้างคือครอบคลุมทั้งในแง่ผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร รวมทั้งตัวสนับสนุนและอุปสรรค ตลอดจนอนาคตของวิทยุชุมชนอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามทำวิจัยดังนี้

1. ประชาชนในฐานะผู้บริหาร/ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง
2. การเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร อาศัยมูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจอะไรในการก่อตั้ง
3. ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง การเข้าร่วมของประชาชนในฐานะผู้ฟังเป็นไปในลักษณะอย่างไร ผู้ฟังใช้ประโยชน์และมีความพึงพอใจในวิทยุชุมชนอย่างไร
4. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสื่อสารวิทยุชุมชนอุบลราชธานีมีอะไรบ้าง จะมีแนวทางแก้ไขได้อย่างไร
5. อนาคตของวิทยุชุมชนของอุบลราชธานีจะมีลักษณะอย่างไรในทรรศนะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานีในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ ข้อบังคับ

การวิจัยจะครอบคลุมตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 ถึงเดือนมิถุนายน 2543 งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลโดยวิธีเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ คือ ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ผลิต ผู้จัด ผู้ดำเนินรายการ และทำการสำรวจภาคสนามโดยให้ผู้ฟังจำนวน 290 ราย ประเมินประโยชน์และความพึงพอใจจากการรับฟัง

ผลการวิจัย

คำถามข้อ 1 ประชาชนในฐานะผู้บริหาร/ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง

จากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์ปรากฏว่าประชาชนในฐานะผู้บริหาร/ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการในจังหวัดอุบลราชธานีมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนว่าเป็นสื่อเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน โดยผู้บริหารระดับสูง คือรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (คุณหญิง สุพัตรา มาศดิตถ์) และอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ได้สนับสนุนในแนวคิดด้านนี้ว่า พยายามให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามาบริหารและจัดทำรายการวิทยุชุมชน กรมประชาสัมพันธ์โดยสำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2 ได้รับนโยบายนี้มาและให้ สวท. อุบลราชธานีดำเนินการให้เป็นรูปธรรม ผู้อำนวยการ สวท. และหัวหน้าฝ่ายผลิตรายการรวมทั้งฝ่ายประชาชนได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน และคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชน โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ทางด้าน hardware ทางประชาชนผู้ผลิตรายการพยายามจัดทำรายการเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชน ทั้ง 4 รายการ คือ “ชาวบ้านเฮฮา” “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” “เฮ็ดอยุ่เฮ็ดกิน อยู่ดีมีเฮง” และ “วิถีไท” พยายามสะท้อนแนวความคิดของวิทยุชุมชน “เพื่อประชาชน” โดยเป็นรายการเกี่ยวกับข่าวสารในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ข่าวสารบ้านเมืองที่เป็นข่าวเด่นของคนไทยทั้งในภาคกลางและต่างจังหวัด บริการต่าง ๆ ทางด้านสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ข่าวสารเกี่ยวกับการกิน การอยู่ เกษตรกรรมและสาธารณสุข และการศึกษาวัฒนธรรมพื้นเมือง ทั้งรูปแบบการดำเนินรายการก็แสดงให้เห็นว่าทั้งผู้บริหารและผู้ดำเนินรายการพยายามทำรายการให้เป็น “เพื่อประชาชน” โดยการพูดภาษาถิ่น มีรายการสัมภาษณ์ พยายามให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในรายการ เช่น ในรูปแบบของโทรศัพท์หรือมีจดหมายเข้ามา เป็นสื่อกลางให้ประชาชนได้ถ่ายทอดความเดือดร้อนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปแก้ไขให้ อนึ่ง ถึงแม้วิทยุชุมชนจะเป็น “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” ผู้จัดรายการซึ่งเป็นประชาชนก็ปล่อยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นโดยเสรี ณ ระดับหนึ่ง ถ้าเป็นการกล่าวไม่สุภาพก็จะมีการตักเตือนขอร้อง เพื่อให้ประชาชนที่เข้าร่วมรายการเข้าใจคำว่า เสรีภาพในวิทยุชุมชนได้มากยิ่งขึ้น โดยสรุปแล้ว กล่าวได้ว่า ประชาชนในฐานะผู้บริหารและผู้ผลิต/ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนและพยายามถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40

**คำถามข้อ 2 การเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีในการจัดทำวิถุชุมชน
เป็นไปในลักษณะอย่างไร อาศัยมูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจ
อะไรในการก่อตั้ง**

การเข้าร่วมของประชาชนเป็นไปในลักษณะที่เข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการผลิตรายการ ซึ่งถ้าพิจารณาจากระดับการมีส่วนร่วมในวิถุชุมชนของ รศ.จุมพล รอดคำดี ซึ่งจำแนกไว้ในบทที่ 1 ของงานวิจัยนี้ จะเห็นได้ว่าวิถุชุมชนอุบลราชธานี ได้ก้าวไปถึงขั้นที่ 3 แล้ว โดยประชาชนเป็นอาสาสมัครเข้ามาจัดทำรายการและสถานีให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและอุปกรณ์ แต่ประชาชนยังไม่ได้เป็นเจ้าของสถานี รัฐยังคงเป็นเจ้าของ

มองอีกมุมหนึ่งการเข้าร่วมของประชาชนในอุบลราชธานีเป็นการเข้าร่วมใน ลักษณะอาสาสมัครไม่มีผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งนัยยะที่บ่งไว้คือ ประชาชนเหล่านี้ต้องมีงานประจำ ซึ่งก่อเกิดรายได้อยู่แล้ว จึงสามารถมาทำงานให้กับวิถุชุมชนได้ มูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจ ในการก่อตั้งจึงเป็นความรู้สึกรักที่จะทำงาน ที่จะอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้ผู้บริหารสถานี สวท. มีวิสัยทัศน์กว้างไกลพยายามดำเนินการให้สมเด็จพระมหาลาภของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 จึงได้ชักชวนให้ประชาชนผู้สามารถจัดรายการวิทยุได้ให้เข้ามาทำงานในระยะเริ่มแรก ซึ่งก็คงจะต้อง เน้นในศัพท์ที่เรียกว่า “ปัญญาชนคนชั้นกลาง” และค่อย ๆ ขยายลงเครือข่ายออกไปเป็นผู้ที่พอ มีความรู้ความสามารถโดยที่ไม่จำเป็นต้องมีใบรับรองความเป็นผู้ประกาศแบบมืออาชีพในระยะ แรกมีฉะนั้นคงจะไม่ได้เริ่มต้นถ้าเน้นความสมบูรณ์แบบ ในความเป็นสถานีนำร่องก็พอจะได้ แนวคิดหลายประการเพื่อการปรับปรุงต่อไป อนึ่ง ผู้บริหารบางท่านมีทรรศนะว่า คำว่า ประชาชนที่มาร่วมจัดทำรายการในวิถุชุมชนน่าจะครอบคลุมถึงหน่วยราชการหรือหน่วยงาน เอกชนที่มีบุคลากรที่มีความรู้ในวิชาชีพเฉพาะทาง เพราะเป็นประชาชนเช่นกัน โดยสรุปคือ ประชาชนที่มีส่วนร่วมในการบริหารและผลิตรายการวิถุชุมชนอุบลราชธานีในระยะนี้ยังคงเป็น ปัญญาชนคนชั้นกลาง ซึ่งยังคงมีช่องทางขยายได้ในอนาคต

**คำถามข้อ 3 ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิถุชุมชนอย่างไรบ้าง
การเข้าร่วมของประชาชนในฐานะผู้ฟังเป็นไปในลักษณะอย่างไร ผู้ฟังใช้
ประโยชน์และมีความพึงพอใจในวิถุชุมชนอย่างไร**

งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ในฐานะผู้ฟัง ผู้ฟังยังไม่รู้จักคำว่า “วิถุชุมชน” เท่าใดนัก หรือแทบจะไม่รู้จักเลย อาจจะเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์แนวความคิดเรื่องวิถุชุมชนยังไม่ได้มีการจัดทำกันอย่างแพร่หลาย เมื่อทำการวิจัย ผู้วิจัยต้องแนะนำวิถุชุมชนด้วยรายการ เฉพาะเจาะจงที่เป็นยอดนิยมคือ “ชาวบ้านเฮา” และเมื่อสอบถามเกี่ยวกับทรรศนะและความ

เข้าใจเกี่ยวกับหลักการและการปฏิบัติของวิทยุชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 แสดงแนวโน้มที่จะเข้าใจว่าการมีวิทยุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านจัดรายการเอง มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งหมายความว่า มีสิทธิในการออกความเห็นมากขึ้น ชาวบ้านเข้าใจดีว่าความมีประชาธิปไตยในวิทยุชุมชนไม่ได้หมายความว่า จะใช้วิทยุติดต่อนหน่วยงานหรือคนที่ไม่ชอบอย่างรุนแรง แต่ควรจะสุภาพและเสนอวิธีแก้ไขให้ด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมของประชาชนในลักษณะผู้ฟังยังเป็นไปในลักษณะ “ฟังจริง ๆ” คือมีการโทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเขียนจดหมายเข้ามาร่วมรายการน้อยมาก คือไม่ถึงร้อยละ 10 ไม่ต้องพูดถึงการเป็นผู้สื่อข่าว หรือนำรายการหรือเข้ามาร่วมจัดรายการ ส่วนการฟังรายการวิทยุชุมชนนั้น รายการ “ชาวบ้านเฮฮา” มีการรับฟังมากที่สุด มีความชอบเนื้อหาในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการดำเนินรายการและพิธีกรกลุ่มตัวอย่างชอบในระดับปานกลางไปจนถึงระดับมาก รายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 30 รับฟังรายการนี้ และกลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมืองชอบเนื้อหา การดำเนินรายการและพิธีกรในระดับปานกลาง ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างในอำเภออื่น ๆ ชอบเนื้อหา การดำเนินรายการ และพิธีกรในระดับมาก สำหรับรายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดีมีแสบ” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15 รับฟังรายการนี้และผู้ฟังในอำเภอเมืองพอใจเนื้อหา การดำเนินรายการและพิธีกรในระดับปานกลาง ในขณะที่ผู้ฟังในอำเภออื่น ๆ พอใจในระดับมาก ส่วนรายการ “วิถีไท” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 10 รับฟังรายการนี้และผู้ฟังในอำเภอเมืองชอบเนื้อหา การดำเนินรายการและพิธีกรในระดับปานกลาง แต่ผู้ฟังในอำเภออื่น ๆ พอใจในระดับมาก

สำหรับการมองเห็นประโยชน์ของรายการและข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงนั้น พอสรุปได้ดังนี้

-รายการ “ชาวบ้านเฮฮา” ให้สาระความรู้ต่าง ๆ เหตุการณ์บ้านเมืองในอุบลราชธานี ภูมิภาคอีสานและคำคม ดูแลประชาชนดีออกข่าวให้เสมอ ส่วนการปรับปรุงนั้นอยากให้เนื้อหา มีความหลากหลาย อยากให้พูดเกี่ยวกับนักการเมือง วิจารณ์การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ของอุบลราชธานี ควรเสนออาชีพเสริม เอาประชาชนไปออกรายการ และนำเสนอให้น่าสนใจกว่านี้

-รายการ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง” ผู้ฟังได้รับประโยชน์คือให้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง เป็นข่าวใกล้ตัว ชาวในท้องถิ่น ทันทเหตุการณ์ปัจจุบัน ให้สิทธิประชาชนได้มีส่วนร่วม แสดงความเห็นในรายการและช่วยชุมชนปรับปรุงให้สิ่งที่ไม่ถูกต้อง รวมทั้งสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม ส่วนการปรับปรุงคือควรรหาชาวบ้านที่รู้เรื่องเกี่ยวกับพื้นที่จริง ๆ เข้ามาคุย ภาษาในเนื้อหาบางครั้งเป็นทางการมากเกินไป ฟังไม่เข้าใจสำหรับคนการศึกษาน้อย ควรพูดให้เข้าใจง่ายกว่านี้ และควรอธิบายรายละเอียดของข่าวให้ชัดเจน แม่นยำในส่วนของคุณข้อมูล

-รายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดีมีแสบ” ให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังคือ ได้สาระเกี่ยวกับเรื่องทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การแนะนำอาชีพ เนื้อหา มีประโยชน์ สามารถนำไปใช้ในชีวิต

ประจำวัน ส่วนการปรับปรุงรายการนั้น ในการพูดเกี่ยวกับโรคภัยใกล้ตัว เลี้ยงสัตว์ ปุ๋ยสวน คริว ทำสวน ทอผ้า ควรมีการบอกวิธีและพูดแบบเจาะลึก พิธีกรรมมีอารมณ์ขันบ้างและควรมีเพลงมาคั่นสลับการพูดบ้าง

-รายการ “วิถีไท” นั้น ผู้ฟังเห็นว่ามีความน่าสนใจที่ว่าจะให้สาระความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้จัก เนื้อหาเข้ากับสังคมไทย ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงคือ รายการตึกเกินไปและตรงกับละครโทรทัศน์ ควรนำวิถีไทยของคนไทยทุกภาคทุกจังหวัดทยอยมานำเสนอให้ทราบเรื่อย ๆ และควรมีรางวัลให้มาก ๆ เพื่อให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

คำถามข้อ 4 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสาน ช่วยชุมชนอุบลราชธานีมีอะไรบ้าง จะมีแนวทางแก้ไขได้อย่างไร

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารของ สวท. อุบลราชธานีและผู้บริหารซึ่งมาจากประชาชน ซึ่งร่วมบริหารและร่วมผลิตรายการ สามารถสรุปได้ว่า การที่วิทยุชุมชนจะดำเนินการและสืบสานต่อไปได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคดังนี้

1. ทีมงานต้องเข้มแข็ง ผู้บริหารระดับสูงต้องได้การสนับสนุนการวิจารณ์ถือเป็นสิ่งสร้างสรรค์ให้กำลังใจ การเจียบไม่แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบจะเป็นการบั่นทอนกำลังใจ

2. เงินทุนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งในอนาคตอาจจะเป็นอุปสรรคได้ ควรมีแหล่งเงินทุนมาสนับสนุน ซึ่งอาจจะเป็นค่าน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ แก่ผู้ผลิต/ผู้ดำเนินรายการ

3. ปัจจัยบวกที่จะทำให้ช่วยชุมชนดำเนินการและสืบสานต่อไปได้คือฝ่ายสวท. ซึ่งหากจำเป็นต้องช่วยเหลือด้านสถานที่ออกอากาศ เทคโนโลยีและอุปกรณ์ ให้อิสระแก่ประชาชนในการทำงาน แต่ต้องทำความเข้าใจในขั้นแรกเกี่ยวกับระเบียบกฎหมายทั้งกติกา มารยาท การไม่ใช้กฎกระทรวง ฉบับที่ 14 การสนับสนุนให้ใช้ภาษาถิ่น การไม่กำหนดว่าผู้ประกาศต้องได้รับใบอนุญาตจาก กบว. เหล่านี้ทำให้ประชาชนมีกำลังใจในการดำเนินงานและผลิตรายการ

4. ฝ่ายประชาชนต้องมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการศึกษาพอสมควรในขั้นต้น มีวิสัยทัศน์ ในระยะแรกจำเป็นต้องมีปัญญาชนคนชั้นกลางมาเป็นจุดเริ่มต้นให้ แต่ในระยะยาวจำเป็นต้องมีการฝึกฝนอบรมอาสาสมัคร แต่ปัจจุบันรัฐไม่ได้สนับสนุนในด้านบุคลากรที่จะมาช่วยฝึกอบรม ไม่มีกฎหมายประกอบการรองรับทั้งในด้านเงินทุนและการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ถ้าจะให้วิทยุชุมชนดำรงสืบสานต่อไป รัฐต้องมีส่วนร่วมทั้งในด้านการบริหารกิจการและการจัดสรรงบประมาณ ต้องจัดประชุมสัมมนาให้ประชาชนรู้เรื่องเทคนิคและต้องมีการประสานงานกันระหว่างองค์กรภาคเอกชน นักวิชาชีพ นักวิชาการเข้ามาเป็นการสร้างสมดุลย์ช่วยกันอบรมให้แก่ประชาชน ซึ่งจะทำให้ประชาชนมองว่าเป็นของเขาเอง มิฉะนั้นพวกเขาขาดแรงจูงใจจึงมองไปที่ผลตอบแทนเป็นหลัก

5. ความร่วมมือและประสานงานระหว่างคณะผู้บริหารซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ คือ สวท. และคณะผู้บริหารของวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นภาคประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ควรมีการประชุม

แก้ไขปัญหาร่วมกันบ้าง บางครั้งอุปสรรคเล็กน้อยแต่อาศัยความร่วมมือจากผู้บริหาร สวท. อาจจะผ่านไปด้วยดี เช่นการขอความร่วมมือจากหน่วยราชการมาในรายการของวิทยุชุมชน บางครั้งอาจต้องขอในนามของ สวท. ฉะนั้นอาจต้องขอความช่วยเหลือ ฟังพบบารมีของผู้บริหาร สวท. บ้าง

6. ในชนบทของไทย บทบาทของผู้นำความคิดยังมีความสำคัญมาก ฉะนั้น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการแนะนำให้ประชาชนเข้าใจและรับฟังวิทยุชุมชนและมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนให้มากขึ้น และกรมประชาสัมพันธ์เอง โดย สวท.ประจำจังหวัดสามารถเชิญชวนประชาชนให้ฟังวิทยุชุมชนมากขึ้น ในขณะเดียวกัน ทอกระจายข่าวซึ่งติดตั้งอยู่ตามบ้านของผู้ใหญ่บ้านก็ขาดเงินทุนสนับสนุนในด้านค่าไฟและค่าซ่อมแซม การที่ทอกระจายข่าวทำงานไม่ได้เต็มที่ก็เป็นอุปสรรคในแง่การรับฟัง

7. ปัจจัยแห่งความสำเร็จทางด้านรายการคือ รายการที่เปิดให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นจะได้รับความสนใจ เช่น การโทรศัพท์หรือส่งจดหมายเข้ามา ทางด้านผู้จัดเองก็ต้องมีการเตรียมข้อมูลเป็นอย่างดี ตาเห็นรายการให้น่าสนใจ ตัวอย่างรายการที่จัดได้ว่าประสบความสำเร็จค่อนข้างน่าพอใจ คือรายการ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง” ซึ่งแม้จะมีผู้ฟังจำนวนไม่สูงมาก โดยเปรียบเทียบกับรายการ “ข่าวบ้านเฮา” แต่ก็เข้าถึงกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายได้ในระดับหนึ่ง คุณสุรินทร์ แปลงประสพโชค ผู้เชี่ยวชาญการประชาสัมพันธ์ฯ กรมประชาสัมพันธ์ ได้แสดงทรรศนะว่า ถ้ารายการวิทยุเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายเพียงร้อยละ 5 ของจำนวนผู้ฟังทั้งหมด ก็ถือว่าให้ผลน่าพอใจ (สัมภาษณ์ 24 เมษายน 2543) ในทำนองเดียวกัน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคคือ การที่บางครั้งวิทยุชุมชนถูกมองว่าทำทายนานาจรรัฐ โดยการดำเนินคดีเนรคุณการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งการจัดรายการพยายามควบคุม ผลคือ รายการจะขาดปฏิภักิรียาตอบสนองจากผู้ฟังไปพักใหญ่ทีเดียว

คำถามข้อ 5 อนาคตของวิทยุชุมชนของอุบลราชธานีจะมีลักษณะอย่างไร

ในทรรศนะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนอุบลราชธานี

ในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ ข้อบังคับ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชน พอสรุปได้ว่า ในอนาคตหากประชาชนรวมตัวกันขอคืนความดี ปัญหาเรื่องทุนจะเป็นอุปสรรคสำคัญ เพราะได้มีคาดการณ์กันว่า ถ้าประชาชนจะมีสถานีวิทยุชุมชนเป็นของตนเองจะใช้เงินลงทุนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท ในกรณีเช่นนั้นก็ต้องมีกลุ่มทุนใหญ่มาลงทุนให้ ซึ่งนัยยะที่บ่งไว้คือ ประชาชนก็จะไม่มีอิสระเสรีภาพอย่างที่ปรารถนาแล้ว นั่นคือ ต้องผลิตรายการและดำเนินงานตามความประสงค์ของผู้ลงทุน โทณณืเช่นนั้นบางทีการใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อาจจะเป็นทางออกที่พอรับได้บ้าง

มีการกล่าวกันว่า อาจจะมีโอกาสให้วิทยุชุมชนพอมีรายได้ที่พอเลี้ยงตัวได้ ผู้บริหารมองว่าให้เป็นทางสายกลางคือมีโฆษณาหล่อเลี้ยงสถานี ซึ่งก็คือประชาชนนั่นเอง ส่วนโฆษณานั้นไม่ควรจะเน้นโฆษณาสินค้า อาจจะได้รับควมสนับสนุนจากองค์กรหรือมูลนิธิ ทั้งในและต่างประเทศ หรือหารายได้จากข่าวฝากของทางราชการด้วยกัน

ในระยะยาว ต้องมีกฎหมายประกอบการมารองรับ รัฐต้องจัดสรรเงินทุน และเพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพที่จะดำเนินการด้านวิทยุชุมชนจริง ๆ องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ และนักวิชาการต้องมาร่วมกันให้เกิดดุลยภาพในการช่วยฝึกอบรมให้อย่างจริงจังและในระดับท้องถิ่นควรมีการรวมตัวกับประชาคม 16 จังหวัดให้ประชาชนเข้าใจว่านี่คือสื่อของท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญและความสามารถไม่ด้อยไปกว่าส่วนกลาง

การอภิปรายและข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการสัมภาษณ์จากแบบสอบถาม 290 ราย เราไม่ได้คำตอบว่ามีผู้ฟังวิทยุชุมชนที่เราจะพออนุมานจำนวนได้ที่ราย เพราะว่าจะถามแต่การรับฟังของผู้ฟังวิทยุชุมชนเท่านั้น แต่มีสิ่งที่น่าสนใจจากการสนทนาก่อนการสัมภาษณ์จากแบบสอบถามคือ ผู้วิจัยได้กำชับให้ผู้สัมภาษณ์ถามคำว่า “ท่านฟังวิทยุชุมชนหรือเปล่า” (เป็นภาษายีสาน) ถ้าผู้ใดไม่ฟังให้ถามสาเหตุ ก็ได้คำตอบที่น่าสนใจจากผู้ตอบทั้งที่อยู่ในอำเภอเมือง และอำเภออื่น ๆ ดังนี้

- ไม่เคยฟัง เพราะต้องออกมาทำงานแต่เช้ามืด และจะดูรายการที่วิมากกว่า
- ไม่เคยฟัง เพราะตรงกับเวลางานและจะฟังรายการ Headline ในช่วงเช้า
- ไม่เคยฟัง เพราะส่วนใหญ่ฟังเฉพาะรายการเพลง
- ไม่เคยฟัง เพราะไม่ชอบรายการที่วิชาการเกินไป ดูที่วิธีดีกว่า มีภาพด้วย
- ไม่เคยฟัง ส่วนมากฟังรายการคุณแถมตุ๊กตา จำโชน คนโก้ และคุณนพพร คุณสุรัชย์
- ไม่เคยฟัง เพราะการประชาสัมพันธ์ไม่ดี
- ไม่เคยฟัง ทอกระจายข่าวไม่เคยเปิดเลย

กล่าวโดยสรุปคือ วิทยุชุมชนต้องแข่งขันกับสื่ออื่นที่สำคัญที่สุดคือโทรทัศน์ ต้องแข่งขันกับรายการอื่น ๆ คือ เพลง และรายการจากสถานีอื่น ๆ นอกเหนือจากคลื่น 98.5 เมกกะเฮิรสท์ เวลากระจายเสียงไม่สะดวกสำหรับประชาชนที่จะฟังและทอกระจายข่าวก็จะเปิดแต่รายการ “ข่าวบ้านเฮา” เป็นส่วนมาก

ผู้วิจัยได้กำชับให้ผู้สัมภาษณ์ทั้งหลายถามผู้ถูกสัมภาษณ์ว่า “รู้จักวิทยุชุมชนหรือเปล่า” ควบคุมไปกับคำถาม “ท่านฟังวิทยุชุมชนหรือเปล่า” ปรากฏว่า ผู้ตอบกว่าร้อยละ 90 ไม่รู้จักวิทยุชุมชน ต้องเปลี่ยนคำถามใหม่โดยเอารายการยอดนิยมและโฆษณายอดนิยมขึ้นมาถามว่า “ฟัง “ข่าวบ้านเฮา” โดยคุณถาวร ไชยกาล หรือเปล่า” ชาวบ้านจึงจะเข้าใจ กล่าวโดยสรุปคือ คำว่าวิทยุชุมชนนั้นไม่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับน้อยมาก ต้องการการประชาสัมพันธ์อย่างมาก และรายการที่จะประชาสัมพันธ์ได้ดีคือรายการ “ข่าวบ้านเฮา” โดยคุณถาวร ไชยกาล ซึ่งออกอากาศทุกวันตั้งแต่จันทร์ถึงเสาร์ เวลา 6.30-7.00 น. รายการนี้ชาวบ้านติดตามมากมาตั้งแต่ยุคคุณปรีชา ทรัพย์โสภณ เล่าข่าวในตอนเช้าตรู่ และอีกประการหนึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอุบลราชธานีต้องหมั่นแจ้งชื่อสถานี (Identify) บ่อย ๆ เพราะจากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ปรากฏว่าชาวบ้านไม่ทราบว่าตนเองกำลังรับฟังสถานีใดอยู่และมักจะจำสับสนอยู่บ่อย ๆ

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในรายการวิทยุชุมชนนอกจากรายการ “เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง” ซึ่งมีการโทรศัพท์หรือส่งจดหมายเข้าไปในรายการ ซึ่งนับว่าประสบผลสำเร็จเป็นกำลังใจแก่ผู้จัดนั้นในภาพรวม การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในฐานะผู้ฟังยังอยู่ในฐานะแค่ติดตามฟังอุปสรรคอย่างหนึ่งคือ การต้องรับฟังจากหอกกระจายข่าว ซึ่งมักจะเปิดเฉพาะรายการ “ข่าวบ้านเฮา” ในตอนเช้า เพราะหลังจากนั้นชาวบ้านจะออกไปทำนา รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านเจ้าของหอกกระจายข่าวด้วย อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ในเวลาและสถานที่ต่างกันคือผู้ใหญ่บ้านบุญรอด จันทร์โสภณ หมู่บ้านหมู่ที่ 3 ต.สำโรง อ.สำโรง (สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2543) และผู้ใหญ่บ้านเขต ลากมุล อ.พิบูล ตะโพนกลาง (สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2543) ทั้งสองเล่าให้ฟังว่า มีหอกกระจายข่าวติดตั้งในบ้านของตนเอง แต่เวลาเสีย ต้องซ่อมเอง แล้วซ่อมไม่ได้ เวลาเปิดหอกกระจายข่าว ต้องจ่ายค่าไฟฟ้าเอง ข่าวเจ็ดโมงเช้า ไม่มีใครฟังแล้วเพราะเป็นข่าวจากส่วนกลางและข่าวต่างประเทศ ส่วนรายการอื่น ๆ ของวิทยุชุมชน ชาวบ้านจริง ๆ ออกไปทำนากันหมด ฉะนั้น จึงควรมีการประชาสัมพันธ์เรื่องวิทยุชุมชนและแนวคิดวิทยุชุมชนให้แพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้น โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอาจประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นโดยผ่านทางข่าวบ้านเฮาในตอนเช้า ซึ่งมีผู้ร่วมฟังมากและอาจใช้สำนักประชาสัมพันธ์ เขต 2 ในการประชาสัมพันธ์เรื่องวิทยุชุมชนในทุกจังหวัดที่อยู่ในความรับผิดชอบของประชาสัมพันธ์เขตก็ได้ และแม้จะใช้สื่อโทรทัศน์ในการประชาสัมพันธ์เรื่องวิทยุชุมชนก็เป็นไปได้

ด้านกฎหมาย ควรจะมีกฎหมายรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำวิทยุชุมชน ต้องจัดสรรงบประมาณสำหรับการประชุมสัมมนาอบรม เพราะวิทยุชุมชนมาจากภาษีของประชาชนและควรคืนกำไรให้แก่ประชาชนผู้เสียภาษี

เมื่อดูตามมาตรา 40 แล้ว ปัจจุบัน สวท. ก็ให้อิสระภาพแก่การดำเนินการช่วย

ชุมชนตามสมควร ควรกระจายความเป็นอิสระมากขึ้นในการให้ประชาชนจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร คณะอนุกรรมการ การผลิตเนื้อหาและคิดจัดทำรูปแบบของรายการ ในขั้นแรกอาจมีมืออาชีพมาช่วยเป็นที่เลี้ยงให้ ในขณะที่จะมีประชาชนเพียงโทรศัพท์หรือมีจดหมายเข้ามา แต่เป้าหมายตามอุดมการณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 คือ ให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการเต็มขั้นคือเป็นเจ้าของคลื่นความถี่และสถานี ซึ่งอาจจะต้องมีกฎหมายมารองรับ หน่วยงานระดับชุมชน เช่น อปม. (อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน) จะได้มีความชอบธรรมในการทำงาน

การปลูกจิตสำนึกของ อปม. เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าสามารถปลูกฝังทัศนคติและท่าทีให้เห็นความสำคัญของการมีวิทยุชุมชนในฐานะเป็นสื่อของประชาชนก็จะช่วยได้มากในการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ซึ่งต้องอาศัยผู้ฝึกอบรมอย่างมากโดยในขั้นต้นอาจจะอบรมให้เป็นผู้สื่อข่าวก่อนและให้เข้าร่วมใจกันสร้างเครือข่ายเองในหมู่บ้านแล้วกระจายต่อ ๆ ไป ชาวจึงจะเป็นชาวสดไม่ใช่ชาวแห้ง แต่อุปกรณ์การสื่อสารอาจต้องให้รัฐเป็นผู้ลงทุน เช่น โทรศัพท์ อาจจะมีศูนย์ส่งข่าว

ในฐานะผู้บริหารวิทยุชุมชน วิทยุชุมชนจะเจริญได้ ผู้บริหารฝ่ายสถานีต้องมีใจกว้าง ในกรณีของอุบลราชธานี ผู้บริหารของ สวท. ได้ปฏิบัติตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ถึงแม้ประชาชนจะยังไม่ได้เป็นเจ้าของสถานีอย่างเต็มขั้น แต่การได้รับความร่วมมือทางด้านเทคโนโลยี อุปกรณ์ จากทางสถานีของรัฐก็ฟังได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งแห่งความสำเร็จ

ผู้บริหารอาจจะต้องมองหาช่องทางในการทำให้อาสาสมัครในชุมชนที่มีอยู่ (เช่น อปม.) เป็นพลังที่มีความเข้มแข็งใช้การได้ (Mobilize) การขยายคำจำกัดความของ “ประชาชน” เพื่อให้ได้ความหลากหลายของผู้เข้าร่วม เช่น เทศบาล หอการค้า ศาล โรงพยาบาล นั่นคือ มีผู้มาร่วมจากหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน เพื่อขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องใคร่ครวญว่าบทบาทของประชาชนเหล่านี้จะมีมากน้อยเพียงใดในการจัดทำวิทยุชุมชน เพราะผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้ที่เรียกว่ากลุ่มรากหญ้า (grassroots) ของสังคม ซึ่งเป็นพลังเงียบ (silent majority) อยู่แล้ว อาจจะถูกทำให้เงียบยิ่งขึ้นไปอีก ถ้ามีผู้เชี่ยวชาญหรือพวกริชาชีพเข้ามาทำรายการวิทยุชุมชน ซึ่งเขาควรจะเป็นผู้ฝึก (trainer) ในระยะเริ่มต้นคือฝึกชาวบ้านจัดทำรายการเป็นแบบ on-the-job training และในระยะต่อมาเมื่อชาวบ้านเป็นผู้จัดทำหรือดำเนินรายการ ผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาชีพจากหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน อาจจะเป็นวิทยุกรรับเชิญในเนื้อหารายการที่เขาเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนั้น ๆ

วิทยุชุมชนมีรากฐานอยู่บน Multiplicity Paradigm จากแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Servaes, 1996) นั่นคือ การสื่อสารที่เน้นจากล่างสู่บน และระหว่างราษฎรในระดับเดียวกัน ส่งข่าวกันและกัน มีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งอันนำไปสู่ประชาสังคม

โดยเหตุที่ปัจจุบัน การกระจายเสียงของวิทยุชุมชนยังต้องใช้เครื่องมืออุปกรณ์ของรัฐ การให้ใช้สถานีวิทยุเพียงอย่างเดียวอาจต้องการประสานงานอื่น ๆ ประกอบด้วย ผู้วิจัยเห็นว่า การประชุมปรึกษาหารือกันเป็นครั้งคราวระหว่างผู้บริหารวิทยุชุมชนภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อรับทราบปัญหาและช่วยกันแก้ไขร่วมกันเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

ในฐานะผู้ผลิตรายการ ผู้จัดรายการหรือผู้ดำเนินการวิทยุชุมชนจะเจริญรุ่งเรืองได้ อุปสรรคข้อนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่จะเข้ามาผลิตรายการอาจจะต้องมีความรู้ตามสมควร อาจจะไม่ต้องถึงขั้นมีปริญญา อาจจะมีประสบการณ์จากการจัดรายการมาบ้าง และที่สำคัญคือ การมีผู้นำของชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้น (starting point) ที่ดี ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การฝึกอบรมผู้นำตามแนวองค์กรพัฒนาเอกชนสากล จะทำให้ประชาชนรู้จักการมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง นั่นคือ มีระเบียบวินัยและรู้จักอุทิศตนเพื่อส่วนรวม

การจัดทำผังรายการควรจะทำเองได้ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกจังหวัด รายการเครือข่าย 2 อาจจะเป็นเจตนาดีของผู้บริหารส่วนกลางที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน และอาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นรายการสด คือเป็นรายการอัดเทปเพื่อเสนอต่อประชาชนในเวลาที่เหมาะสม การออกอากาศของเครือข่าย 2 ที่เข้าช้อนกับเวลาออกอากาศเดิมของวิทยุชุมชนจะทำให้สูญเสียลูกค้าของวิทยุชุมชนที่ติดตามฟังอยู่เดิม อาจจะมีการตกลงให้เป็นสัดส่วนว่ารายการของสวท. รายการของวิทยุชุมชนและรายการของเครือข่าย 2 จะเป็นเท่าใดในแต่ละวัน

การมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ต้องกระตุ้นให้มีส่วนร่วมยิ่งขึ้น ดังกล่าวแล้วว่าอุปกรณ์การสื่อสารอาจเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังไม่สามารถโทรศัพท์เข้ามาในรายการได้ นอกเหนือไปจากนี้ ผู้ฟังยังขาดแรงจูงใจในการที่จะมีส่วนร่วม ซึ่งจากการคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้จัดบางรายและผู้เก็บข้อมูลบางราย ได้รับความเห็นจากชาวบ้านผู้ตอบแบบสอบถามว่าต้องการให้มีรางวัลเป็นสิ่งดึงดูดใจเมื่อมีการโทรเข้ามาหรือมีจดหมายเข้ามา ซึ่งคณะผู้บริหารและผู้ผลิตรายการอาจต้องพึงธุรกิจเอกชน ซึ่งไม่หวังกำไรโฆษณา ทางสายกลางอาจเป็นว่า ให้เอเย่บริษัทผู้ถืออุปกรณ์แค่เพียงสองสามประโยค โดยไม่มีการโฆษณาสินค้าของบริษัทนั้น ๆ

ในแง่ของผู้รับสารอีกเช่นกัน การพึ่งพาหอกระจายข่าวยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่มาก ฝ่ายบริหารจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือในการหาทุนทรัพย์มาจุนเจือเพื่อให้หอกระจายข่าวสามารถมีรายได้ที่จะจ่ายค่าซ่อมแซมดูแลและมีการเปิดปิดอย่างเป็นระบบเป็นการให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะรับรู้ข่าวสาร (the right to know) ตามรัฐธรรมนูญหรืออาจจะมีการจัดตั้งชมรมหอกระจายข่าวขึ้นมาเพื่อช่วย วิทยุชุมชนก็จะเป็นสื่อแบบผสมผสาน ซึ่งจะทำให้ความคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็งเป็นจริงได้เร็วยิ่งขึ้น

สำหรับการจัดสรรคลื่นความถี่ให้ 20% นั้น ไม่จำเป็นต้องเลือก prime time สำหรับวิทยุเช่นเดียวกับ prime time ของโทรทัศน์ เพราะชาวบ้านที่ฟังวิทยุชุมชนต้องเตรียมตัวออกไปทำงาน ควรออกอากาศตั้งแต่ 5.00-7.00 น. ส่วนเวลา 20.30-22.00 น. เป็นเวลาชาวบ้านดูโทรทัศน์ ทั้งนี้ควรพิจารณาคุณลักษณะอาชีพของแต่ละจังหวัดด้วย

แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนควรเป็นแนวคิดต่อเนื่อง นั่นคือ ไม่ว่ารัฐบาลใดเข้ามาบริหารประเทศ รัฐมนตรีจากพรรคใดมาดูแลสื่อ ควรมองว่าวิทยุชุมชนเป็นสื่อของท้องถิ่น ซึ่งควรได้รับความสนับสนุนให้ประชาชนระดับรากหญ้าได้มีส่วนร่วมในการรับฟัง (นั่นคือ เปิดหออกระจายข่าวให้มากขึ้น) และให้มีส่วนร่วมในการบริหารผลิตและดำเนินรายการ นโยบายจากกรมประชาสัมพันธ์ที่จะนำรายการจากเครือข่าย 2 มาลงได้สร้างความกังวลให้แก่ผู้บริหารวิทยุชุมชนและคณะผู้ผลิตรายการซึ่งมีความตั้งใจจริงที่จะทำงาน ในอนาคตหากจะมีเหตุการณ์เช่นนี้อีก การชี้แจงทำความเข้าใจเป็นระยะและการวางแผนร่วมกันน่าจะเป็นทางออกที่ดีหากวิทยุชุมชนยังคงใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในการออกอากาศ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาดูว่าจะสามารถนำพลังประชาชนมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาสื่อท้องถิ่นได้อย่างไร จะสร้างเครือข่ายได้อย่างไรและจะสร้างแรงกระตุ้นให้พลังประชาชนนี้คงอยู่ตลอดไปได้ได้อย่างไร
2. ควรมีการวิจัยการทดลองผลิตสื่อรูปแบบต่าง ๆ โดยประชาชนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ และควรมีการศึกษาเชิงทดลองดูว่า การจัดรายการวิทยุชุมชนประเภทใด รูปแบบใด เนื้อหาใด การดำเนินรายการแบบใดจึงจะเป็นที่สนใจของคนฟังและถึงการมีส่วนร่วมจากประชาชนได้มากที่สุด
3. ควรมีการวิจัยบทบาทของผู้นำชุมชนและหออกระจายข่าวในการนำแนวคิดวิทยุชุมชนให้แพร่หลายสู่ประชาชนระดับล่างให้มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย, 2543.
- จุมพล รอดคำดี. “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542 (ก).
- จุมพล รอดคำดี. “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542 (ข).
- ชิบ จิตนิยม. “ความต้องการข่าวสาร การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของกลุ่ม ประชาชนผู้ใช้เคเบิลทีวี : ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกของบริษัท อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (ไอบีซี).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- ชูชัย ศุภวงศ์. พัฒนาการของประชาสังคมไทยร่วมสมัย. ใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ : บทวิเคราะห์ทางวิชาการ. 109-119. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2540.
- ธีรยุทธ บุญมี. สังคมเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2536.
- นรินทร์ พิทักษ์วัชร. “รัฐธรรมนูญกับการปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542.
- “แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน” เอกสารกรมประชาสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร, 2542.
- ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลด์คีมทอง, 2536.
- ประเวศ วะสี. บทสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ในชูชัย ศุภวงศ์และสุวดี ฉาดการณีกุล. ประชาสังคม : ทศวรรษนักคิดในสังคมไทย. 1-36 กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2540.
- ประเวศ วะสี. ปรากฏการณ์พิเศษ ป้าย ถึงภากรณี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : ทอมซาวบ้าน, 2541.
- ประเวศ วะสี. สังคมดีไม่มีขาย อยากได้ต้องร่วมสร้าง : ความเป็นประชาสังคมเท่านั้นจึงจะแก้ปัญหาได้. มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 990 (สิงหาคม 2542): 26.

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. การวิเคราะห์ผู้รับสาร (AUDIENCE ANALYSIS). กรุงเทพมหานคร :

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

“วิทยุชุมชนกับคน อปม.” เอกสารกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร. 2542.

ศิริชัย ศิริกาเยะ และกาญจนา แก้วเทพ. ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน.

กรุงเทพมหานคร :ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.

สุรินทร์ แปลงประสพโชค. “การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. สมุดรายงานสถิติจังหวัด : อุบลราชธานี.

สำนักงานสถิติจังหวัดอุบลราชธานี, 2542.

สำนักงานวิจัยสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี. “รายงานการวิจัยการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและรับชมวิทยุโทรทัศน์ของประชาชนในพื้นที่เขตรับผิดชอบสำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 อุบลราชธานี” อุบลราชธานี, 254.

“สรุปการดำเนินงานโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี ตุลาคม 2541-กันยายน 2542” สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2, 2542.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล. ประชาสังคม : คำความคิด และความหมาย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.

ภาษาอังกฤษ

Jayaweera, Neville. Rethinking Development Communication. Synapse : Amid, 1987.

Partridge, Simon. Not the BBC/IBA : The Case for Community Radio. London : Comedie Publishing Group, 1982.

Servaes, Jan, Thorns Jacobson, and Shirley White. Participatory Communication and Social Change. London : Sage Publications Ltd. 1996.

เลขที่แบบสอบถาม
1, 2, 3 (1) (0) (0)

แบบสอบถามความพึงพอใจของประชาชน
ในวิเทศชุมชนของอุบลราชธานี

		สำหรับผู้วิจัย
1.	ท่านอยู่อำเภอใด.....	4 ()
2.	เพศ () ชาย () หญิง	5 ()
3.	อายุของท่าน () น้อยกว่า 20 ปี () 20 - 29 () 30 - 39 () 40 - 49 () 50 - 59 () 60 หรือมากกว่า	6 ()
4.	อาชีพของท่าน () อาชีพอิสระ เช่น แพทย์ ทนายความ เจ้าของกิจการ () เกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ประมง () รับราชการ เช่น ครู ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ () นักศึกษา () รับจ้าง เช่น พนักงานบริษัทห้างร้าน ทำงานโรงงาน () หัตถกรรม เช่น ทอผ้า กระจูด ตะกร้า เครื่องปั้นดินเผา () อื่น ๆ โปรดระบุ.....	7 ()
5.	การศึกษาสูงสุด จบชั้น.....	8 ()

6. สถานภาพของครอบครัว

- โสด
- แต่งงานแล้วอยู่ร่วมกัน
- หย่า/แยกกันอยู่
- ม่าย
- อื่น ๆ ระบุ.....

9 ()

7. ท่านมีรายได้เฉลี่ยเดือนละเท่าใด

- ไม่มีรายได้
- ต่ำกว่า 3000 บาท
- 3000-6000 บาท
- 6001-9000 บาท
- 9001-12000 บาท
- 12001-15000 บาท
- 15001-18000 บาท
- 18001-21000 บาท
- มากกว่า 21000 บาท

10 ()

8. จำนวนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งตัวท่าน

- 1-3 คน
- 4-6 คน
- 7-9 คน
- 10 คนขึ้นไป

11 ()

9. รายได้ของครอบครัวของท่านต่อเดือน 12 ()
- () ต่ำกว่า 3000 บาท
- () 3000-6000 บาท
- () 6001-9000 บาท
- () 9001-12000 บาท
- () 12001-15000 บาท
- () 15001-18000 บาท
- () 18001-21000 บาท
- () มากกว่า 21000 บาท
10. ท่านเคยรับฟังรายการวิทยุต่อไปนี้หรือไม่
- 10.1 “ข่าวบ้านเฮา” (-ศ. 6.30-7.30)
- () เคย () ไม่เคย 13 ()
- ถ้าไม่เคย เพราะ..... 14 ()
-
- 10.2 “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง” (จ.-ศ. 8.10-9.30)
- () เคย () ไม่เคย 15 ()
- ถ้าไม่เคย เพราะ..... 16 ()
-
- 10.3 “เข็ดอยู่ เข็ดกิน อยู่ดี มีแสง” (จ.-ศ. 11.35-12.30)
- () เคย () ไม่เคย 17 ()
- ถ้าไม่เคย เพราะ..... 18 ()
-
- 10.4 “วิถีไท” (จ.-ศ. 20.30-21.30)
- () เคย () ไม่เคย 19 ()
- ถ้าไม่เคย เพราะ..... 20 ()
-
11. ถ้าท่านไม่เคยรับฟังรายการวิทยุชุมชนแม้แต่รายการเดียว ท่านจะมีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง เพื่อให้ท่านจะได้รับฟังหรือมีส่วนร่วม
- 1 21 ()
- 2 22 ()
- 3 23 ()

*ผู้ที่ตอบว่า ไม่เคย ทั้ง 4 รายการ ให้ตอบข้อ 12 แล้วหยุดตอบได้
 ค่ะ ส่วนข้อ 13 เป็นต้นไป สำหรับผู้ที่ตอบว่า เคยฟัง แม้เพียง
 รายการหนึ่งรายการใด

12. ท่านรู้สึกอย่างไร ที่รายการดังกล่าวทั้ง 4 รายการ จัดโดยความ
 ต้องการของประชาชนเป็นหลัก มีประชาชนไปร่วมให้ข้อคิดเห็น
 หรือร่วมจัดรายการด้วย

24 ()

() เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะ.....

() เห็นด้วย เพราะ

() ไม่มีความเห็น เพราะ

() ไม่เห็นด้วย เพราะ.....

() ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะ.....

13. ตอนแรกที่มีวิทยุชุมชน ใครเป็นคนชักชวนให้ท่านรับฟัง

25, 26 () ()

(ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

() ไม่มีใครชวน รายการวิทยุชุมชนมาแทนรายการวิทยุปกติ
 ที่เคยฟัง

() พ่อแม่ สามีมารรยา ลูก ๆ ญาติพี่น้อง

() เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน

() คนในตลาด ชุมชน ร้านค้าพูดกัน

() หนังสือพิมพ์ในจังหวัด

() โทรทัศน์ท้องถิ่นของจังหวัด

() สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์

() ป้ายคัทเอ๊าท์ ป้ายผ้าใบ

() คนที่มาร่วมรายการชักชวนญาติสนิทมิตรสหายให้ฟัง
 เซอออกรายการ

() กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ

() แผ่นปลิว

() อื่น ๆ ระบุ

14. โปรดตอบว่า เห็นด้วย หรือ ไม่เห็นด้วย

	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1. การมีวิทยุชุมชนแสดงว่าชาวบ้านเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น			27 ()
2. เป็นประชาธิปไตย หมายความว่า มีสิทธิในการออกความเห็นมากขึ้น			28 ()
3. เป็นประชาธิปไตย หมายความว่าต้องมีส่วนร่วมแสดงความเห็นในรายการ			29 ()
4. วิทยุชุมชน หมายถึง ชาวบ้านมีข่าวปากท้อง ทำมาหากิน ข้าวบวช ข้าวแต่งงาน ข้าวกฐิน งานศพ ของตัวเอง			30 ()
5. เป็นประชาธิปไตย หมายถึง เราใช้สถานีวิทยุดำเนินคดีคนหรือหน่วยงานที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรง			31 ()
6. เราสามารถดำเนินคดีหรือหน่วยงานที่ไม่ดีได้ แต่ต้องสุภาพและเสนอวิธีแก้ปัญหาให้ด้วย			32 ()
7. การมีวิทยุชุมชนแสดงว่า ชาวบ้านพูดให้รัฐบาลได้ยินได้รู้ปัญหามากขึ้น			33 ()

15. ท่านเคยมีส่วนร่วมในรายการบ้างหรือไม่ โปรดกากบาททุก ๆ ช่องที่ท่านได้มีส่วนร่วม

- | | |
|---|--------|
| <input type="checkbox"/> ให้ข้อคิดเห็นในการจัดรายการ | 34 () |
| <input type="checkbox"/> เป็นวิทยากรไปพูดในเรื่องที่ท่านรู้ดี | 35 () |
| <input type="checkbox"/> เป็นอาสาสมัครช่วยจัดรายการและส่งข่าวจากหมู่บ้าน | 36 () |
| <input type="checkbox"/> ช่วยติดต่อคนที่รู้เรื่องดีมาพูดในรายการเป็นครั้งคราว | 37 () |
| <input type="checkbox"/> จัดรายการวิทยุบางรายการ | 38 () |
| <input type="checkbox"/> ติดตามฟังรายการ | 39 () |
| <input type="checkbox"/> ส่งจดหมายเข้าสู่รายการ | 40 () |
| <input type="checkbox"/> โทรศัพท์ถึงผู้จัดรายการ | 41 () |
| <input type="checkbox"/> ไปเยี่ยมที่สถานีด้วยตนเอง | 42 () |
| <input type="checkbox"/> อื่น ๆ ระบุ..... | 43 () |

16. ท่านเคยใช้โทรศัพท์มือถือโทรเข้าไปร่วมรายการบ้างหรือไม่

- เคย ไม่เคย 44 ()

17. ท่านชอบรายการต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

17.1 รายการ "ข่าวบ้านเฮา"

ระดับความชอบ	มาก	ปานกลาง	น้อย/ไม่ชอบ	
เนื้อหา				45 ()
รูปแบบ/การดำเนินรายการ				46 ()
พิธีกร/ผู้ประกาศ				47 ()
เหตุผลที่ชอบ/ไม่ชอบ/ปานกลาง				
1.				48 ()
2.				49 ()
3.				50 ()

17.2 รายการ “เบิ่งบ้าน เบิ่งเมือง”

ระดับความชอบ	มาก	ปานกลาง	น้อย/ไม่ชอบ	
เนื้อหา				51()
รูปแบบ/การดำเนินรายการ				52()
พิธีกร/ผู้ประกาศ				53()
เหตุผลที่ชอบ/ไม่ชอบ/ปานกลาง				
1.				54()
2.				55()
3.				56()

17.3 รายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดี มีแสง”

ระดับความชอบ	มาก	ปานกลาง	น้อย/ไม่ชอบ	
เนื้อหา				57()
รูปแบบ/การดำเนินรายการ				58()
พิธีกร/ผู้ประกาศ				59()
เหตุผลที่ชอบ/ไม่ชอบ/ปานกลาง				
1.				60()
2.				61()
3.				62()

17.3 รายการ “วิถีไท”

ระดับความชอบ	มาก	ปานกลาง	น้อย/ไม่ชอบ	
เนื้อหา				63()
รูปแบบ/การดำเนินรายการ				64()
พิธีกร/ผู้ประกาศ				65()
เหตุผลที่ชอบ/ไม่ชอบ/ปานกลาง				
1.				66()
2.				67()
3.				68()

18. โปรดให้ข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงรายการต่อไปนี้

18.1 รายการ “ข้าวบ้านเฮา”

1.	69()
2.	70()
3.	71()

18.2 รายการ “เบิงบ้าน เบิงเมือง”

1.	72()
2.	73()
3.	74()

18.3 รายการ “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน อยู่ดี มีแฮง”

1.	75()
2.	76()
3.	77()

18.4 รายการ “วิถีไท”

1.	78()
2.	79()
3.	80()

ขอบคุณมากค่ะ/ครับ



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



คำสั่งสำนักประชาสัมพันธ์เขต 2

ที่ ศปฐ/2541

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

ตามที่กรมประชาสัมพันธ์ได้มอบหมายให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี จัดทำโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นโครงการนำร่องในเขตพื้นที่ สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้การจัดและผลิตรายการมีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับความต้องการและสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและกลุ่มเป้าหมายในท้องถิ่น

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. องค์ประกอบ

- | | |
|---|---------------|
| 1.1 ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
จังหวัดอุบลราชธานี | ประธานกรรมการ |
| 1.2 นายกองจัดการบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.3 นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.4 เกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.5 ศึกษานิเทศก์จังหวัดอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.6 อธิการบดีสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.7 ประชาสัมพันธ์จังหวัดอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.8 ประธานหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.9 ประธานมูลนิธิที่กษัตริย์ราชชาติเพื่อชีวิต | กรรมการ |
| 1.10 ประธาน สมาคมสิทธิเสรีภาพประชาชน | กรรมการ |
| 1.11 ผู้แทน อปม. จังหวัดอุบลราชธานี | กรรมการ |
| 1.12 ผู้อำนวยการส่วนแผนงานและพัฒนามหาชนประชาสัมพันธ์
หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.13 ผู้อำนวยการส่วนข่าวและรายการภูมิภาค หรือผู้แทน | กรรมการ |
| 1.14 หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป หรือผู้แทน | กรรมการ |

1.15 หัวหน้าฝ่ายรายการรณานิเทศวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมการและเลขานุการ
จังหวัดอุบลราชธานี

1.16 นายถาวร ไชยกาล กรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

2. อำนาจหน้าที่ดังนี้

2.1 ศึกษา วิเคราะห์ กำหนดแนวทาง กลยุทธ์ และมาตรการเกี่ยวกับการปรับปรุงรายการวิทยุ
กระจายเสียงชุมชน

2.2 เสนอแนวทางและวิธีการพัฒนาวิทยุกระจายเสียงชุมชนให้เป็นไปตามนโยบายของชุมชน

2.3 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อดำเนินการตามคำสั่งนี้

2.4 ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่กรมประชาสัมพันธ์มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ลง ณ วันที่ 51 สิงหาคม พ.ศ. 2541

(นายสุชาติ สุชาติเวชภูมิ)

ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์เขต 2

กรมการ/ สว. นน. ๕๕๕๕๕



สถาบันวิทยบริการ
ลงกรณ์มหาวิทยาลัย



คำสั่งสภามหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือแห่งประเทศไทย จังหวัดฉะเชิงเทรา

ที่ ๖๕/๖๕๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน

ตามที่กรมประชาสัมพันธ์ได้มอบหมายให้สภามหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือแห่งประเทศไทย จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดทำโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชนเป็นโครงการนำร่องในเขตพื้นที่ สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การจัดและผลิตรายการมีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับความต้องการและสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของชุมชนให้อย่างสมบูรณ์ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและกลุ่มเป้าหมายท้องถิ่น

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงแต่งตั้งคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน ประกอบด้วย

1. ผู้แทนสมาชิก

- | | |
|-------------------------------|---|
| 1.1 น.พ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ | ผู้แทนกลุ่มชาวสวนเสวย |
| 1.2 นายนิกร วิสเทัญ | ผู้แทนองค์กรเอกชน |
| 1.3 นายนิมิต สิทธิโชค | ผู้แทนหอการค้า |
| 1.4 นายสวาท สุทธิอาการ | ผู้แทนกลุ่มเกษตรกร |
| 1.5 นายสุรินทร์ มีทองหว้า | ผู้แทนนักวิชาการ สถาบันนายัญฉะเชิงเทรา |
| 1.6 นายสมสิงห์ โสโณญ์ฉิงเจริญ | ผู้แทน อบจ. |
| 1.7 นายฉะวร ไชยบาล | ผู้แทนสื่อมวลชน |
| 1.8 น.ส.ศิริพร วงศ์ปัญญา | ประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา |
| 1.9 นายวรกุล กองาน | ผู้แทนประชาสัมพันธ์จังหวัด |
| 1.10 น.ส.วรลักษณ์ ออานชัย | ผู้แทนนักวิชาการ สถาบันราชภัฏฉะเชิงเทรา |
| 1.11 นายจักรศักดิ์ นางท่าไม้ | ประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยฉะเชิงเทรา |
| 1.12 นางสุลา งามนิต | ผู้แทนกลุ่มอาสาสมัครจังหวัดฉะเชิงเทรา |
| 1.13 นายชาติทอง สุระบุญชัย | ผู้แทน อบป. |
| 1.14 นายมนัส แก้วประพันธ์ | ผู้แทนกลุ่มพัฒนาชุมชน |
| 1.15 นายชยันต์ ศรีสกุลวรรณ | ผู้แทนกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ |
| 1.16 นายสารโรจน์ บำรุงบุญ | หัวหน้าฝ่ายโครงการ สวท.ฉะเชิงเทรา |

2. ภารกิจหน้าที่ทั่วไป

- 2.1 กำหนดนโยบายและแผนการรวมกลุ่มเป้าหมาย
- 2.2 กำหนดโครงสร้างและวิธีการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์และแผนการ
- 2.3 พิจารณาคัดเลือกที่บงการผู้จัดรวม
- 2.4 จัดทำโครงการและกำหนดค่าตอบแทนบุคลากรวิทยุชุมชน
- 2.5 ดำเนินการประชาสัมพันธ์ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ผู้ไม่สนใจเตรียมใจรวมวิทยุชุมชน
- 2.6 พิจารณาคัดเลือกหน่วยงานที่คณะกรรมการบริหารเสนอมา 4 หน่วยงาน เพื่อนำไปจัดทำเป็นประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชน
- 2.7 ประสานงาน - จัดทำข้อมูลเตรียมการสมัครรวม
- 2.8 ประเมินผลการดำเนินงาน
- 2.9 ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชน จังหวัดอุตรดิตถ์มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป

วันที่ ๗ วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2541



นายแพทย์ บุญช่วย

ผู้อำนวยการศูนย์วิทยุกระจายเสียงชุมชน จังหวัดอุตรดิตถ์

จังหวัดอุตรดิตถ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการผู้จัดรายการวิทยุชุมชน

1. ชาวบ้านเฮา	:	นายถาวร	ไชยกาล
2. เบิ่งบ้านเบิ่งเมือง	:	นายนิกร	วีลเพ็ญ
		นายสุเชาว์	มีหนองหัว
		นายนิมิต	สิทธิไตรย์
		นพ.นิรันดร์	พิทักษ์วัชระ
		นายทรงเกียรติ	เสนาพันธ์
3. เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน :			
ภาคเกษตร	:	นายขยันวิทย์	ศรีสกุลวรรณ
		นายชาติสยาม	จริยวัฒนากุลกิจ
ภาคสาธารณสุข	:	นพ.นิรันดร์	พิทักษ์วัชระ
		นพ.อดุลย์	ราชณูวงษ์
4. วิถีไท	:	นส.วรลักษณ์	อ่อนน.นัยน์
		นางศิวาพร	ฟ้าฟ้าของ
		นส.อรนุช	ปวงสุข
		นส.นริศรา	ปวงสุข
		นายจรัสศักดิ์	บางท่าไม้
		นายทรงเกียรติ	เสนาพันธ์
		นายชาติสยาม	จริยวัฒนากุลกิจ
		นายจรัส	จันทร์พวง
		นายนพพร	มหาเป่าระยะ

ภาพผนวก ๒

สถาบันพระมหากษัตริย์
สภาองครักษ์แห่งชาติ



ภาคผนวก 2
(วิทยุชุมชนระยอง)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยุชุมชนระยอง (ตุลาคม 2541-มกราคม 2544)
(โครงการระยะแรกของงานวิจัย "การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของ
ประชาชนในวิทยุชุมชนระยอง")

โดย
รองศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท

ทุนสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2543

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ถูกล่วงไปตีพิมพ์ด้วยความกรุณาจากสถาบันและท่านผู้มีรายนามต่อไปนี้
สภาวิจัยแห่งชาติ ซึ่งให้ทุนอุดหนุนการทำวิจัยด้วยความหวังที่จะสนองเจตนารมณ์
รัฐธรรมนูญมาตรา 40 ที่จัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ประชาชน

รองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

คุณสุรินทร์ แผลงประสพโชค ผู้เชี่ยวชาญการประชาสัมพันธ์ 9 กรมประชาสัมพันธ์
สำนักนายกรัฐมนตรี

ผอ. อำนวย รัตนคราม ผอ.สวท.ระยอง ก่อนและตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึงมกราคม
2543 อันเป็นช่วงที่งานวิจัยนี้ได้ครอบคลุมในระยะหนึ่ง

ผอ.นิสากร ศักดิ์สง่างาม ผอ.สวท.ระยอง ตั้งแต่กุมภาพันธ์ 2543 ถึงสิ้นมกราคม
2544 ซึ่งเป็นอีกระยะหนึ่งที่งานวิจัยนี้ครอบคลุม

คุณศิริวรรณ บุญมี หัวหน้าฝ่ายรายการ สวท.ระยอง ตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึง
ปัจจุบัน

คุณศิลปชัย สกุดกล้า และ คุณศิลปชัย แซ่เจ็ย ตัวแทนจากภาคประชาชนซึ่งถึงแม้
จะยังไม่มียุทธศาสตร์มากนักในวิเทศชุมชนก็แสดงศักยภาพที่จะพัฒนาได้อีกไกล

นิสิตนักศึกษาปริญญาตรีและปริญญาโท ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสถาบัน
ราชภัฏรำไพพรรณี วิทยาเขตระยอง หลายคนซึ่งช่วยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์
ในภาคสนามซึ่งต้องอาศัยความอดทนบากบั่นเป็นอย่างยิ่ง

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยคงจะเริ่มกรุยทางให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดทำ
ดำเนินงานและวิพากษ์รายการวิเทศชุมชนให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนระยองให้มากยิ่งขึ้น
ในอนาคต

อรวรรณ ปีลันธนโอบาท
กุมภาพันธ์ 2544

บทที่ 1 บทนำ

อุดมการณ์ของความเป็นประชาธิปไตยคือการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองมากที่สุด เท่าที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ของความเป็นชาติไทย กล่าวได้ว่า การปกครองมักจะอยู่ในรูปแบบของการบริหารจากระดับบนลงสู่ระดับล่าง ประชาชนไม่มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็นมากนัก แนวคิดของประชาสังคม (civil society) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระดับล่างที่เรียกว่ารากหญ้า (grassroots) ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน สื่อของชุมชนก็เน้นการสื่อสารในระดับระนาบคือประชาชนสื่อสารด้วยกันเองภายในท้องถิ่นของตน และสื่อสารจากล่างขึ้นบนคือ จากผู้ถูกปกครองไปยังผู้ปกครองแทนที่การสื่อสารอย่างที่เคยเป็นมาคือการสื่อสารจากบนลงล่าง การสื่อสารจากผู้ถูกปกครองไปยังผู้ปกครองนั้นถึงแม้จะมีการตีบคลงไปอย่างช้าๆ แต่ก็ได้มีการเริ่มต้นแล้ว

แนวคิดเรื่องการสื่อสารของชุมชนได้รับการรองรับในหลักการโดยรัฐธรรมนูญฉบับ สร.มาตรา 40 ซึ่งกล่าวไว้ว่า

คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มืองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

ทั้งนี้การจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อประชาชนได้เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับ สร.ได้มีการประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2540 เป็นต้นมา ในขณะที่งานวิจัยนี้ดำเนินอยู่ เป็นที่ยอมรับกันในหลักการในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่า จะมีการจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชนในอัตราส่วนร้อยละสิบ นอกเหนือไปจากการจัดสรรให้รัฐและเอกชน

การจัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชนมีแนวคิดหลักคือให้ประชาชนได้ใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยสื่อหลักที่จะให้ประชาชนได้ใช้คือ วิทยุกระจายเสียงภายใต้ชื่อว่า วิทยุชุมชน (community radio) กล่าวอีกนัยหนึ่ง มาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ สสร เปลี่ยนแนวคิดหลักจากประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (representative democracy) เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participative democracy) สื่อมวลชนซึ่งแต่เดิมผูกขาดโดยรัฐ และธุรกิจเอกชนก็จะเปลี่ยนเป็นกระจายไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ประชาชนมีความเข้มข้น หลากหลาย เปิดกว้าง มีการกระจายอำนาจให้ประชาชนเป็นเจ้าของ สามารถเข้าถึง ร่วมจัดสรร มีการตรวจสอบองค์กร คุณภาพ เนื้อหาสาระในระบบเพื่อเพิ่มประโยชน์สูงสุด (นิรันทร พิทักษ์วัชระ, 2542) แนวคิดของวิทยุชุมชนเช่นนี้ทำให้การเป็นประชาสังคม (civil society) ของคนไทยซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

องค์การยูเนสโกได้สรุปว่า วิทยุชุมชนถือเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) การสื่อสารในแนวนี้ได้เห็นหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ (Simon Partidge อ้างใน จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

1. การเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการ หรือจัดทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย นอกจากนี้เป็นช่องทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการเปลี่ยนแปลงรายการ เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้ แม้คณะผู้ผลิตรายการ หรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อที่ประชาชนก็สามารถเปลี่ยนได้

2. การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกๆระดับในระบบการสื่อสารเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การจัด การ ใช้สื่อในชุมชนต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (self-management) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตยและการตัดสินใจนั้นครอบคลุมการคิด การวางแผน การกำหนดนโยบาย การบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง รวมไปถึงการบริหารสถานี ยูเนสโกยอมรับว่าการจัดการด้วยตนเองจะต้องค่อยเป็นค่อยไป ส่วนใน 2 หลักการแรก คือการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มาก และสามารถทำได้ง่ายกว่า

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้ยึดถือแนวคิดการสร้างความสำเร็จ การยอมรับความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (diversity)

ความไม่เป็นเพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่ง (plurality) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกันในความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ การยอมรับความหลากหลายทางความคิด การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน การยอมรับว่าทุกคนบนโลกมีหลากหลายเผ่าพันธุ์ ไม่ใช่เพียงเผ่าพันธุ์เดียวหรือวัฒนธรรมเดียวเท่านั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมย่อมต้องอยู่บนพื้นฐานการยอมรับในสิ่งเหล่านี้ (จุมพล รอดคำดี, 2542 : (ก))

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นที่สภาวะแวดล้อมผู้รับสารมากกว่าตัวผู้ส่งสารหรือการแสดงผลการสื่อสาร สิ่งสำคัญคือเน้นให้เห็นถึงการแสวงหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสารมากกว่าวิธีการสื่อสารเพียงเพื่อถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นที่ผู้รับสารซึ่งมีหลากหลายเผ่าพันธุ์หลากหลายประเพณีและวัฒนธรรม ฉะนั้นหัยยะจึงบ่งว่าผู้รับสารคือประชาชนในระดับรากหญ้า เป็นคนท้องถิ่น เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งรวมถึงคนที่ด้อยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการสื่อสารนี้ด้วย โดยสรุปแล้ว วิทยุชุมชนจะมีหลักการดังนี้ (Jan Servaes และคณะ, 1996)

1. ต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน โดยถือหลักว่าคนส่วนใหญ่รวมตัวกัน แสดงความต้องการร่วมกัน
2. วิทยุชุมชนต้องเป็นการยอมรับของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน
3. วิทยุชุมชนย่อมไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน
4. วิทยุชุมชนต้องยึดถือแนวทางการเสนอข่าวสารและรายการของชุมชนเป็นหลักภายใต้แนวคิดความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ภายในท้องถิ่นเป็นหัวใจของการนำเสนอข่าวสารและรายการ
5. วิทยุชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหาร จัดการ หรือเป็นผู้ปฏิบัติในสถานที่ได้ องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้เห็นว่า “Participatory radio means a radio station that is self-managed by those participating in it” นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในวิทยุชุมชน ให้เป็นไปตามแนวคิดและความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักกระบวนการทางประชาธิปไตย
6. วิทยุชุมชนเป็นสถานีวิทยุที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น (มีลักษณะเป็น narrowcasting ไม่ใช่ broadcasting) กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์
7. วิทยุชุมชนเป็นสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตย (democratic media) คือเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน

สรุปวิทยุชุมชนมีแนวคิดหลักที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิด และเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด อย่างไรก็ตาม

ในบางประเทศการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐภายใต้กรอบการเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชน หรือให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออกเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาดำเนินการเอง ตามหลักการ “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” ได้อย่างเต็มที่

จุมพล รอดคำดี (2542 : (ข)) สรุปการพิจารณาระดับของการเป็นวิทยุชุมชนมีอยู่ 6 ระดับ

1. ระดับรายการแนวคิดคือ การจัดรายการเพื่อบริการประชาชน รายการเป็นของ สถานีหรือเป็นของผู้จัด เช่น การจัดบริการประกาศของหาย งานจัดเลี้ยง งานทำบุญขึ้นบ้าน ใหม่ งานพบปะสังสรรค์ ฯลฯ ประชาชนหรือผู้ฟังจะส่งจดหมายหรือโทรศัพท์มาบอก ผู้จัดรายการจะเป็นผู้เลือกเนื้อหาและพูดด้วยตนเอง ผู้ฟังหรือประชาชนไม่มีสิทธิในการเลือกเนื้อหา หรือวิธีการนำเสนอ ตลอดจนเป็นเจ้าของรายการได้

2. ระดับรายการที่มีแนวคิดการจัดรายการโดยเนื้อหาเป็นการรายงานโดยตรงจาก ประชาชน เช่น รายการของ จส.100 สวพ.91 รายการร่วมด้วยช่วยกันของ INN เป็นต้น ผู้ฟัง จะเป็นผู้กำหนดเนื้อหา และวิธีการเสนอ (รายงานการจราจร แจ้งของหาย เหตุด่วน เหตุร้าย ด้วยตนเอง) ตามที่สถานีกำหนดกรอบให้รายงาน แต่ประชาชนยังไม่สามารถเป็นเจ้าของรายการได้ สถานีหรือผู้จัดรายการยังเป็นผู้ควบคุม หรือเป็นเจ้าของรายการ หรือประชาชน หรือผู้ ฟังจะเป็นผู้เสนอเนื้อหาหรือเล่าเหตุการณ์ด้วยตนเองเท่านั้น

3. ระดับรายการที่มีแนวคิดการจัดรายการในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของสถานี ซึ่งสถานี ยินยอมให้จัดเนื้อหาและวิธีการนำเสนอจะมาจากความคิดเห็นจากตัวแทนของประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกขึ้นมาอยู่ในรูปของ “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” จะเป็นผู้ตัดสิน และให้ความเห็นชอบว่าจะจัดรายการอย่างไร กรรมการชุดนี้จะเป็นผู้กำหนดนโยบาย กำหนดเรื่องราวหรือ เนื้อหาที่จะเสนอ ในขณะที่เดียวกันจะสะท้อนความต้องการของผู้ฟังให้ทราบ ผู้จัดรายการซึ่งเป็นนักจัดรายการอาชีพ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของสถานีนั้น ๆ ก็จะได้รับมติหรือเอาความเห็นของ คณะกรรมการไปปฏิบัติ ในกรณีนี้ จะสังเกตได้ว่า ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรายการ และบริหารรายการโดยสามารถกำหนดเนื้อหา และวิธีการเสนอรายการตามแนวทางของตนได้ มิใช่สถานี หรือผู้จัดรายการเป็นผู้กำหนดแต่ประการใด สถานีจะทำหน้าที่ดูแลให้คำปรึกษาเฉพาะทางด้านระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างๆ และอำนวยความสะดวกในด้าน การออกอากาศและผลิตรายการตามวัตถุประสงค์ของ “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” เท่านั้น เช่น รายการ “สร้างสรรค์จันทร์”

4. ระดับสถานี ในระดับนี้จะอาศัยอาสาสมัครเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติในหน้าที่ต่าง ๆ ในสถานีบริหารรายการทั้งหมด โดยกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ การกำหนดเนื้อหาในชุมชน การจัดรายการจะทำด้วยตนเองทั้งสิ้น โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานีคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือ แต่สถานียังเป็นหน่วยงานของรัฐ งบประมาณมาจากรัฐ และการบริจาคประชาชนไม่ใช่เจ้าของ

5. ระดับสถานี เป็นสถานีที่มีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ในแนวคิดนี้ ประชาชนในชุมชนสามารถรวมตัวกันยื่นขอคลื่นความถี่จากรัฐ และลงทุนจัดตั้งสถานีวิทยุเป็นของชุมชนตนเอง แล้วตั้งตัวแทนเข้าไปบริหารสถานีในรูปคณะกรรมการวิทยุชุมชน คณะกรรมการฯ จะทำหน้าที่กำหนดนโยบาย การบริหารสถานี แต่งตั้งผู้จัดการสถานี (station managing director) และว่าจ้างผู้จัดรายการมืออาชีพ (professional radio producers) และนักข่าวมืออาชีพ (professional journalists) ตลอดจนจ้างพนักงานธุรการและอาสาสมัครหรือสมาชิกในชุมชนที่สามารถทำงานการเงินการบัญชีเข้ามาทำงานให้สถานี การทำงานของพนักงานสถานี ตั้งแต่ผู้จัดการลงไปจนถึงพนักงานระดับล่าง จะอยู่ภายใต้ันโยบายของคณะกรรมการฯ การจัดรายการจะเป็นไปในแนวทางที่กรรมการฯ กำหนดหรือให้นโยบายเอาไว้

6. ระดับเจ้าของสถานีและมีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ ในระดับนี้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งสถานี และขอใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่นความถี่จากรัฐเช่นเดียวกับระดับที่ 5 แต่การดำเนินงานของสถานี ตั้งแต่ระดับกรรมการวิทยุชุมชนไปจนกระทั่งเจ้าหน้าที่ทุกคน ทุกระดับจะเป็นอาสาสมัครทั้งสิ้น อาสาสมัครเหล่านี้จะได้รับการอบรมจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการบริหารสถานี การจัดรายการ การสื่อข่าวเขียนข่าว และหน้าที่อื่น ๆ ที่จำเป็น ซึ่งชุมชนว่าจ้างให้มาอบรม หรือสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่เชี่ยวชาญจากภาคเอกชน ภาครัฐ อาจจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือก็เป็นได้

กล่าวโดยรวมแล้ว ทั้ง 6 ระดับของการเป็นวิทยุชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระยะต้น ๆ คือผิวเผินไปจนถึงมีความลุ่มลึกมากขึ้นตามลำดับซึ่งต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนและเรียนรู้พอสมควร

จากการสอบถามผู้อำนวยการทางด้านวิทยุชุมชนสองท่านคือรองศาสตราจารย์จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค ผู้อำนวยการฝ่ายจัดรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ทำให้ทราบว่า วิทยุชุมชนที่สมควรนำมาเป็นแบบอย่างเพื่อศึกษาคือ วิทยุชุมชนที่จังหวัดระยอง งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของผู้ผลิตดำเนินรายการและผู้รับฟังรายการวิทยุชุมชนที่จังหวัดแห่งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาว่า ประชาชนมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้างในฐานะผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ และในฐานะผู้ฟัง
2. เพื่อศึกษาว่า การเข้าร่วมของประชาชนในระยงในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร มีมูลเหตุจูงใจอย่างไร
3. เพื่อศึกษาว่าปัจจัยบวกและปัจจัยลบในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนของระยงมีอะไรบ้าง จะแก้ไขได้อย่างไร
4. เพื่อสำรวจการรับฟังและความพึงพอใจของผู้ฟังของวิทยุชุมชน
5. เพื่อสำรวจทัศนคติของผู้บริหาร ผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนต่ออนาคตของวิทยุชุมชนในระยง

คำถามนำวิจัย

1. ประชาชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง
2. การเข้าร่วมของประชาชนในระยงในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร อาศัยมูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจอะไรในการก่อตั้ง
3. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนระยงมีอะไรบ้าง จะมีแนวทางแก้ไขได้อย่างไร
4. อนาคตของวิทยุชุมชนของระยงจะมีลักษณะอย่างไรในทัศนคติของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนระยง ในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ข้อบังคับ
5. ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้างผู้ฟังใช้ประโยชน์และมีความพึงพอใจในวิทยุชุมชนอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ในแง่สถานที่ งานวิจัยนี้ครอบคลุมเฉพาะวิทยุชุมชนในจังหวัดระยอง อันถือเป็นจังหวัดนำร่อง 1 ใน 19 จังหวัดที่กรมประชาสัมพันธ์กำหนดให้ทำการกระจายเสียงวิทยุชุมชนในแง่เวลา งานวิจัยนี้ศึกษาวิทยุชุมชนตั้งแต่โครงการนำร่องเริ่มในเดือนตุลาคม 2541 และเก็บข้อมูลภาคสนามและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในเดือนกรกฎาคมถึงตุลาคม 2543 อย่างไรก็ตาม โครงการวิทยุชุมชนยังขึ้นกับปัจจัยทางการเมืองซึ่งมีการพิจารณาโยกย้ายมาจากส่วนกลางและถ่ายทอดผ่านสู่ระดับจังหวัด ฉะนั้น งานวิจัยนี้จึงมีข้อจำกัดอยู่บ้างจึงกำหนดไว้ว่าในโครงการขั้นแรกนี้จะสิ้นสุดการวิจัยในเดือนมกราคม 2544

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คาดว่าจะได้งานวิจัยที่ใช้การศึกษาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณซึ่งสามารถใช้ในการพิจารณาวางแผนและประเมินผลสำหรับการดำเนินการวิद्यุชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ

นิยามศัพท์

การสื่อสาร หมายถึง การแสดงออกของประชาชนทั้งความคิด และการกระทำเกี่ยวกับวิद्यุชุมชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต/ผู้จัดรายการ/ผู้ดำเนินรายการและผู้ฟัง

การมีส่วนร่วม หมายถึง ระดับและลักษณะของการทำกิจกรรมของประชาชนในระยของเกี่ยวกับวิद्यุชุมชนทั้งในลักษณะการเป็นผู้ฟัง ผู้ร่วมรายการ ผู้จัด/ผู้ผลิตรายการ ผู้บริหารและเจ้าของสถานี ได้แก่ การติดตามฟัง การโทรศัพท์เข้าไปในรายการ การส่งจดหมายไปร่วมรายการ การเป็นวิทยากรรับเชิญ การผลิตหรือการจัดหรือการดำเนินรายการ การบริหาร การรวมตัวขอคลื่นความถี่ การเป็นเจ้าของสถานี

ความพึงพอใจ หมายถึง การตระหนักรู้และการยอมรับของผู้จัดและผู้รับฟังว่าวิद्यุชุมชนได้สนองตอบการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ทั้งความบันเทิงและเนื้อหาสาระที่ใช้ประโยชน์ได้

วิद्यุชุมชนจังหวัดระยอง หมายถึง รายการที่ออกอากาศ 3 รายการทาง สวท.ระยอง คลื่น 91.75 เมกะเฮิรตซ์ อันได้แก่ รายการ “วิद्यุชุมชนกับหอกระจายข่าว” (5.30-6.00 น.) “วิद्यุชุมชนเพื่อคนระยอง” (11.00-12.00 น.) และ “วิद्यุชุมชนเพื่อคนระยอง” (18.00-19.00 น.)

ปัจจัยบวกและปัจจัยลบ หมายถึง องค์ประกอบทางด้านกำลังคน กำลังทรัพย์ เวลา สถานที่และเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวย หรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดทำวิद्यุชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเรื่องชุมชน (Community) และประชาสังคม (Civil Society)

1.2 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication)

1.3 ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (uses and gratification approach)

1.4 ประวัติวิทยุชุมชนในประเทศไทย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเรื่องชุมชนและประชาสังคม

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง “ชุมชน” โดยใช้แทนคำว่า Civic Tradition หรือ Civility ว่าหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วยกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็แล้วแต่ และมีการจัดการ (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล, 2541)

นอกจากนี้แล้ว ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่า การที่จะมองดูว่าความเป็นชุมชนเกิดขึ้นนั้นจะพบเห็นได้จากสิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนดังนี้คือ หนึ่ง เกิดความสุข ซึ่งเป็นความสุขของคนที่มาาร่วมกัน เพราะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน สอง มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้โดยง่าย อีกทั้งเป็นเครื่องพัฒนาวัฒนธรรม และเป็นการเมืองพร้อมกันในตัวด้วย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับทุกคนที่อยู่ในระบบ และสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ โดยต้องเป็นการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านทาง การปฏิบัติ (interactive learning through action) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญเพราะทำให้เกิดปัญญา และการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ สาม มีการจัดการ ซึ่งการจัดการเป็นปัญญาที่ทรงพลัง ถึงขนาดมีคนกล่าวไว้ว่า การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ (Management makes the impossible possible) เรื่องการจัดการนี้ต้องมี

ความเข้าใจเชิงระบบ และองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกัน ว่าควรจัดการเชื่อมโยงอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นการจัดการต้องไปสร้างความรู้ที่จุดต่างๆ ให้เข้ามาเชื่อมโยงกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ว่า “ชุมชน” คือ ที่ซึ่งเราต้องมีความสัมพันธ์โดยตรงทางกายภาพ หรืออย่างน้อยที่สุดเขียนจดหมายถึงกันแม้จะไม่เห็นหน้าค่าตากัน โดยมาตรฐานของชุมชนที่สำคัญคือ (1) ต้องสัมพันธ์โดยตรงได้ (2) ต้องมีความเอื้อเพื่อต่อกัน (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี ศาดการณีกุล, 2541)

อนเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวถึง “ชุมชน” โดยกล่าวว่า Community เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า Civil Society โดยชี้ถึงจุดต่างว่า “ชุมชน” มีลักษณะเห็นหน้าค่าตากัน ใกล้ชิดและเป็นส่วนตัว (personal) ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักมีในชนบทและในชนบทในความหมายนี้มักโยงใยทางสายเลือด มีความผูกพันทางจิตใจ (spiritual binding) ค่อนข้างสูง คนในชุมชนจะคิดคำนวณอะไรด้วยผลประโยชน์ หรือประกันด้วยสัญญาอะไรน้อยในขณะที่ Civil Society เป็นแนวคิดของสังคมเมือง มีเรื่องของสัญญา (contract) เข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งต้องสร้างความผูกพัน (bond) ขึ้นมา แต่ความผูกพันนี้เป็นเรื่องที่ต้องใช้เงินตราการเข้ามาช่วย ซึ่งจะแตกต่างกันกับชุมชนตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี ศาดการณีกุล, 2541)

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้เสนอคำจำกัดความว่า “ชุมชน” (Community) หมายถึงกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน และคำจำกัดความว่า ประชาคม (Community ในความหมายกว้าง) หมายถึง กลุ่มประชาชนอันหลากหลายที่เกี่ยวกับพื้นที่อาณาเขตหนึ่งๆ เช่น จังหวัด อำเภอ ลุ่มน้ำ กลุ่มจังหวัด และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่หรืออาณาเขตนั้นๆ (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี ศาดการณีกุล, 2541)

ชูชัย ศุภวงศ์ ได้กล่าวถึง “ชุมชน” โดยอาศัยการอ้างอิงกรอบแนวคิดทางพุทธศาสนาว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกล่าวถึงคำว่า “สงฆ์” แปลว่า ชุมชน คำว่า “ไตรสิกขา” เป็นหลักของการดำเนินชีวิต สิกขาเป็นภาษาบาลี ตรงกับสันสกฤตว่า “ศึกษา” เพราะฉะนั้น สงฆ์ คือชุมชนของผู้เรียนรู้ (learning community) นั่นเอง (ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี ศาดการณีกุล, 2541)

กาญจนา แก้วเทพ ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะอาชีพที่เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน (homogeneous) มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้ที่อยู่อาศัย “ชุมชน” มีความรู้สึกว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ้ายทอดไปยังลูกหลาน ซึ่งการเป็น “ชุมชน” นั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพ หรือขึ้นอยู่กับเพียง “ตัวคน” เท่านั้น แต่ปัจจัยที่ค่อนข้างจะเป็นตัวชี้ขาดความเป็น

ชุมชนก็คือ “ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น” ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “ความเป็นชุมชน” จะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนควรมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกันคือ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน (supra-village) (กาญจนา แก้วเทพ, 2538)

จากแนวคิดในเรื่องของการให้ความหมายคำว่า “ชุมชน” และ “ความเป็นชุมชน” จากนักวิชาการและนักคิดในสังคมไทยข้างต้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “ชุมชน” และ “ความเป็นชุมชน” มีสาระสำคัญคือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่มีต่อกันโดยตรง แสดงออกซึ่งความรู้สึกร่วมถึงความเป็นกลุ่ม หรือ ชุมชนเดียวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในวัฒนธรรมชุมชน และมีศักยภาพในการจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนนี้ถือว่า เป็นสาระสำคัญประการหนึ่งสำหรับงานวิจัยนี้ เนื่องจากความเข้าใจ “ชุมชน” และ “ความเป็นชุมชน” อย่างถ่องแท้ขึ้นจะเป็นสิ่งสร้างเสริมกรอบแนวคิดสำหรับการดำเนินงานวิจัยที่ต้องเข้าไปศึกษาในพื้นที่ของชุมชน รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ผลสำหรับงานวิจัยขึ้นใหม่ที่มุ่งศึกษาการสื่อสารของกลุ่มคนในระดับชุมชนท้องถิ่น

แนวคิด “ประชาสังคม” ของประเทศ รัสเซีย และของ อีริยูท บูญมี จะเป็นแนวคิดที่งานวิจัยนี้เห็นในภาพรวมแล้ว แนวคิดประชาสังคม (Civil Society) ได้ก่อตัวขึ้นมาอย่างช้า ๆ ในสังคมไทยภายในไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540) โดยมีผู้นำคำว่า “Civil Society” มาใช้ในภาษาไทยหลายคำ เช่น “ความเป็นชุมชน” หรือ “ประชาคม” (ประเทศ รัสเซีย) “สังคมประชาธรรม” (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม) “สังคมราษฎร์” (เสน่ห์ จามริก) “วิถีประชา” (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ใช้คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า Civic movement) “อารยะสังคม” (อเนก เหล่าธรรมทัศน์) และ “สังคมเข้มแข็ง” (อีริยูท บูญมี) เป็นต้น (อนุชาติ พวงลำสี และ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2540, ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

ประเทศ รัสเซีย เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายแนวคิดประชาสังคม โดยเสนอวิธีการทำงานในลักษณะ “เบญจภาคี” (พ.ศ.2535) และ “ยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา” (พ.ศ.2536) และเสนอให้มี “ประชาคมจังหวัด” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประมวลได้ว่า สังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ “รัฐาภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน หรือ “ธนาภาพ” ส่งผลให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล้มเหลวในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคมที่เรียกว่า “สังคมานภาพ” การเกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมที่เรียกว่า “สังคมสมานภาพ” ได้นั้น ประเทศ รัสเซีย (2536) เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (community strengthening) หรือสังคมประชาธรรม หรือประชาสังคม (ประเทศ รัสเซีย, 2541 : 20)



ประเวศ วะสี (2541 : 34-36) ยังกล่าวอีกว่า ประชาสังคมคือสังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน คำว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกันด้วย (community ต้อง communicate) ความเป็นชุมชนตามความหมายนี้ มิได้หมายถึงชุมชนแบบโบราณหรือบุพกาล แต่คือความเป็นชุมชนในบริษัทของสังคมสมัยใหม่ ความเป็นชุมชนอยู่ที่มีความร่วมกัน การที่มีคนจำนวนมาก แต่ไม่มีอะไรร่วมกัน ไม่เรียกว่ามีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่ และสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community) ความเป็นชุมชนสงฆ์ ความเป็นชุมชนทางอากาศ (เนื่องจากเป็นการรวมกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน) ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมาก เพราะเป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทร มีการกระทำ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นายแพทย์ประเวศ วะสีเรียกแนวคิดนี้ว่า interactive learning through action ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ผุดบังเกิด¹ (emerge) ความมีจิตวิญญาณ² ผู้นำตามธรรมชาติ และการจัดการ³

การเกื้อหนุนให้ “สังคมสมานภาพ” เกิดขึ้นได้นั้น ประเวศ วะสี (2540 : 24) กล่าวว่า ต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของ “เบญจภาคี” หรือพหุภาคี ได้แก่ ภาคสังคมต่าง ๆ ทั้ง ภาคประชาชน, ภาครัฐบาล และภาคธุรกิจเอกชน เช่น นักธุรกิจ ช่างราช

¹การผุดบังเกิด(emergence) เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ปรากฏขึ้นเมื่อมี “ความเป็นทั้งหมด (whole) ซึ่งเกิดจากการมีส่วนประกอบ (parts) ที่พอดีหรือเหมาะสมแก่การบังเกิดขึ้น ความเป็นทั้งหมดเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีอำนาจเหนือส่วนประกอบ เช่น ส่วนต่างๆ ของนกบินไม่ได้ แต่ความเป็นนก หรือความเป็นทั้งหมดบินได้ ทำนองเดียวกับจิต หรือจิตวิญญาณ (consciousness) ที่มีกายเป็นองค์ประกอบ แต่เป็นอีกมิติหนึ่งที่ไม่เหมือนกาย แต่มีอำนาจเหนือกายหรือสังขาร เป็นปัจจัยให้เกิดจิตวิญญาณ หรือจิตวิญญาณ สังขารหมายถึง การก่อตัว (formation) (ประเวศ วะสี, 2541)

²ความมีจิตวิญญาณ (spirituality) เกิดขึ้นเมื่อมีการก่อตัว หรือรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน (formation) หรือสังขาร จิตวิญญาณของกลุ่มจะไปมีอิทธิพลต่อความรู้สึก และพฤติกรรมของกลุ่ม ก่อให้เกิดความปิติ ความสุขสันต์เหลือ และเกิดพลังอย่างมโหฬาร ความเป็นชุมชนจึงมีพลังแห่งการเยียวยา (healing power) ทำให้มีความสุข และสุขภาพดี (ประเวศ วะสี, 2541)

³ในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ หรือกระบวนการชุมชน ความเป็นผู้นำจะผุดบังเกิด (emerge) ออกมา ผู้นำตามธรรมชาติมีลักษณะคือ มีปัญญา เห็นแก่ส่วนรวม ติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้ดี เป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหมด ผู้นำตามธรรมชาติจะมีหลายคน แล้วแต่เป็นผู้นำในเรื่องอะไร (ประเวศ วะสี, 2541)

เป็นใหญ่” หรือ “อำนาจของประชาชน” ที่มีการกล่าวกันในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 องค์กรประกอบของการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งตามทฤษฎีของธีรยุทธ (2536) ได้แก่

1. เน้นให้มีการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มความคิด กลุ่มอาสาสมัครเพื่อสังคม เพื่อสาธารณประโยชน์ เพื่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในลักษณะที่กระจาย (diffused) และควรให้มาจากคนทุกส่วนของสังคม ทุกวิชาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ มีกลุ่มองค์กรที่หลากหลายที่ทำให้ตัวให้เข้มแข็ง แม้ในมิติอาชีพของตนเท่านั้นก็เพียงพอ โดยไม่จำเป็นต้องมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือมีเป้าหมายทางการเมืองเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวได้สะท้อนปัญหา เสนอทางแก้ไขต่าง ๆ ของสังคม รวมทั้งต่อรองผลประโยชน์กับรัฐ

2. พัฒนาและขยายสถาบันของสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ให้กระจายหลากหลายมากขึ้น สถาบันที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาบันสื่อ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ พัฒนาให้มีความอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและข้าราชการประจำ มีสถาบันวิชาการที่รับผิดชอบต่อบ้านเมือง มีสถาบันวิชาชีพที่มีบทบาทรับผิดชอบต่อประโยชน์ตนเองและสังคมมากขึ้น สถาบันที่เป็นนามธรรมเช่น รัฐธรรมนูญ ด้วยบทกฎหมาย ควรได้รับการพัฒนา เช่น ขยายสิทธิของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงในการปฏิบัติงานของรัฐสภา รัฐบาล และข้าราชการมากขึ้น สร้างกลไกที่เปิดโอกาสให้สังคมตรวจสอบการปฏิบัติงานและการใช้อำนาจของรัฐสภาและฝ่ายบริหาร ในลักษณะที่ให้สังคมมาคุมผู้ใช้อำนาจมากกว่าผู้ใช้อำนาจไปควบคุมสังคม เช่น กระบวนการประชาพิจารณ์ (public hearing) กระบวนการให้การต่อสาธารณะ (testify) ของนักการเมืองและข้าราชการประจำ

3. ปฏิรูปกฎหมายให้ประชาชนมีสิทธิประโยชน์ในสิ่งที่เป็นของส่วนรวม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมด้วยตนเองและตรวจสอบอำนาจวินิจฉัยของฝ่ายบริหาร รวมทั้งตั้งกรมอัยการของประชาชน (public defense office) เพื่อฟ้องร้องรัฐบาลตามคำเรียกร้องของประชาชน

4. การสลายกลุ่มอุปถัมภ์นักการเมืองและพรรคการเมือง หรือเปลี่ยนรูปให้เป็นความสัมพันธ์ผู้นำ ผู้ตาม กล่าวคือ ให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่นของผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, สมาชิกท้องถิ่น ธีรยุทธ (2536) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างจิตสำนึกในระดับชุมชน กับจิตสำนึกในระดับสังคม จิตสำนึกระดับสังคมตามความหมายของธีรยุทธ หมายถึง จิตสำนึกที่บุคคลรู้สึกรับผิดชอบหรือผูกพันกับสังคมขนาดกว้าง ที่เป็นเมืองใหญ่หรือทั่วประเทศ ที่กว้างกว่าชุมชน นั่นคือ เป็นจิตสำนึกที่ยกระดับจากจิตสำนึกระดับชุมชนให้เป็นระดับสังคมที่

ใหญ่ขึ้น โดยกล่าวว่า เดิมไทยมีเพียงจิตสำนึกระดับชุมชน⁴ เท่านั้น ยังไม่เกิดจิตสำนึกในระดับสังคม จิตสำนึกระดับสังคมเพิ่งก่อตัวขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2504 ภายหลังจากการพัฒนาเศรษฐกิจแผนใหม่ช่วงเวลาหนึ่ง และเกิดปัญหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ตามมาเช่น ปัญหาสลัม ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหาสภาพแวดล้อม ที่เริ่มเรียกว่า “ปัญหาสังคม” ซึ่งเป็นการเกิดจิตสำนึกร่วมกันเป็นครั้งแรกของคนไทยว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชนดั้งเดิม คือ วิถีชีวิตสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น การเกิดจิตสำนึกในระดับสังคมดังกล่าว เป็นการก่อตัวของสังคมเข้มแข็ง (civil society) ซึ่งธีรยุทธได้เสนอขั้นตอนการก่อตัวของสังคมเข้มแข็งว่ามี 4 ขั้นตอนคือ

1. การเกิดจิตสำนึกสังคม

2. การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสังคมต่างๆที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ กลุ่มที่มีลักษณะสังคมสงเคราะห์ เช่น สภาสตรี องค์กรพัฒนาเอกชนที่ดูแลปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้แก่ เด็ก สตรี ชนบท สภาพแวดล้อม ฯลฯ กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เช่น ทนายความ สถาปนิก แพทยสภา ฯลฯ ภาคเอกชน เช่น สมาคมธนาคาร อุตสาหกรรม ทหารการค้า ฯลฯ รวมทั้งกลุ่มสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคมที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม (ซึ่งธีรยุทธเสนอว่า สังคมไทยปัจจุบันกำลังดำเนินอยู่ในขั้นตอนนี้)

4. การที่อุดมการณ์แห่งสังคมเข้มแข็งตกผลึกเป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต

จากแนวคิดของประเวศ วะสี และธีรยุทธ บุญมี จะเห็นได้ว่าแม้มีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยแต่โดยรวมแล้วมีความคล้ายคลึงกันทั้ง 2 ท่าน ต่างเห็นว่าการเสริมสร้างประชาสังคม หรือสังคมเข้มแข็ง เป็นพลังที่สามซึ่งสามารถสร้างสังคมที่มีดุลอำนาจระหว่างรัฐ ทูต และสังคม เกิดเป็นสังคมสมานุภาพที่มีการถักทอโครงสร้างความสัมพันธ์ทั้งแนวตั้งและแนวนอนเข้าด้วยกัน สังคมเข้มแข็ง หรือสังคมประชาธิปไตย หรือประชาสังคม เป็นสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์แนวนอน ซึ่งความสัมพันธ์ของคนในสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีศักยภาพที่จะรวมกลุ่มด้วยความเท่าเทียมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ ในรูปของกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน

ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างให้เกิดประชาสังคม เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมทางการสื่อสารที่คนในชุมชนรวมตัวกัน เรียนรู้ร่วมกันในการ

⁴ คำว่า “ชุมชน” ตามความหมายของธีรยุทธ (2536) มีขนาดไม่ใหญ่มาก มีการดำเนินวิถีชีวิตร่วมกัน ซึ่งอาจจะเป็นเมืองเล็ก ๆ หมู่บ้าน ตรอก ซอย ย่าน โดยในวิถีชีวิตดังกล่าว ชุมชนจะควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน รับผิดชอบปัญหาศีลธรรม คุณธรรมและอื่น ๆ ร่วมกัน

วางแผน กำหนดรูปแบบและเนื้อหา รวมทั้งวิธีเสนอรายการร่วมกัน เป็นการเข้าถึงสื่อของประชาชนที่สามารถเสริมสร้าง “พลังที่สาม” ให้เกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมในการใช้สื่อวิทยุเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการสื่อสารดังกล่าวมีระดับการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด หรือมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเพียงพอที่จะเสริมสร้างให้เกิด “ประชาสังคม” หรือ “สังคมเข้มแข็ง” มากน้อยเพียงใด สามารถศึกษาได้โดยใช้กรอบแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

1.2 แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication)

(Servaes, et. al. 1996)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน Multiplicity Paradigm ที่เกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ กระบวนทัศน์ 2 กระบวนทัศน์ คือ modernization และ dependency paradigm เป็นแนวคิดที่มีการเปลี่ยนแปลงมุมมองของการสื่อสารจากข้างล่างสู่ข้างบน และเปลี่ยนมุมมองความสามารถในการพัฒนาตนเองของชุมชน โดยเชื่อว่ามีแนวคิดและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสังคมสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ทั้งความหมาย เป้าหมาย และหนทางของการพัฒนา คำว่า “การพัฒนา” ของแต่ละสังคมไม่สามารถกำหนดโดยสังคมอื่นได้ และเพื่อให้เกิดความเข้าใจ multiplicity paradigm มากขึ้น จึงควรทำความเข้าใจ กระบวนทัศน์ซึ่งเป็นที่มาของกระบวนทัศน์นี้คือ modernization paradigm และ dependency paradigm

Modernization Paradigm

กระบวนทัศน์นี้เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาความทันสมัยให้แก่สังคมกระบวนทัศน์หลักเกือบทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา modernization paradigm มีคุณลักษณะ คือ

1. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมอย่างเป็นเส้นตรงแบบชั้นบันได (unilinear) เมื่อเกิดแล้วมีแต่ก้าวรุกไปข้างหน้า ไม่มีกระบวนการย้อนกลับ (irreversible)
2. การพัฒนา หมายถึง การแยกแยะทางโครงสร้าง (structural differentiation) และการทำหน้าที่ใหม่ๆ ของสถาบันทางสังคม (functional specialization)
3. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการใช้เทคโนโลยีที่ลงทุนสูง
4. การพัฒนานั้นสามารถถูกกระตุ้นจากปัจจัยภายนอก (external factors) ปัจจัยภายใน (endogenous factors) และจากระดับวิธีการภายใน (internal measures) ที่ช่วยสนับสนุนสังคมส่วนที่สมัยใหม่ และสร้างความทันสมัยให้แก่สังคมส่วนที่ยังยึดถือจารีตเดิม

ในกระบวนการทัศน์การทำให้เป็นสมัยใหม่ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา มีบทบาทเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยมองกระบวนการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ สื่อสารมวลชนจึงถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่นโยบายและวิธีปฏิบัติของรัฐและนักพัฒนา เช่น แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของ Everett Rogers (1962) ที่เรียกว่า การเผยแพร่ นวัตกรรม ซึ่ง Rogers เสนอว่า การถ่ายทอดแนวคิดใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชนผ่านทางสื่อมวลชน ให้ประสบผลสำเร็จนั้น จำเป็นต้องใช้การสื่อสารสองจังหวะ กล่าวคือ การถ่ายทอดข่าวสารไปยังมวลชนนั้น จะต้องทำการถ่ายทอดสารไปยังผู้นำความคิดในชุมชนเป็นจังหวะแรกก่อน จากนั้นสารจะได้รับการถ่ายทอดจากผู้นำความคิดผ่านไปยังมวลชนอีกจังหวะหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมวลชนทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดและเน้นนำด้วยข้อมูลเท่านั้น แต่ในขั้นตัดสินใจและลงมือปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยคำแนะนำและการสนับสนุนจากสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดในชุมชน

แนวความคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน modernization paradigm อีกแนวคิดหนึ่งคือแนวคิดของ Lerner (1958) ที่กล่าวว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยพัฒนาเป็นสังคมทันสมัยนั้น ปัจเจกบุคคลต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมมาเป็นคนทันสมัยด้วย หรือแนวคิดของ Schramm (1964) ที่นำเสนอบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาว่า สื่อมวลชนสมัยใหม่มีบทบาทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมทันสมัย

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์ modernization ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม องค์การยูเนสโก ประกาศว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศโลกที่สามนั้นมีสาเหตุเนื่องมาจาก รูปแบบ แนวคิด และวิธีการทำงานในการพัฒนา เป็นการนำเข้าจากภายนอก และส่งผ่านจากบนสู่ล่าง ซึ่งละเลยความสำคัญของประชาชนที่เกี่ยวข้อง กระบวนการทัศน์ที่มีเนื้อหาต่อต้านกระบวนการทัศน์ modernization โดยตรงคือ dependency paradigm

dependency paradigm

กระบวนการทัศน์นี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาตาม modernization paradigm นั้น เป็นกระบวนการนำเข้าประเทศโลกที่สาม ไปพึ่งพาขึ้นต่อประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว ข้อเสนอของ dependency paradigm ได้แก่

1. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาจะต้องแยกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วที่เรียกว่า ประเทศศูนย์กลาง และประเทศด้อยพัฒนาที่เรียกว่าประเทศรอบนอก
2. อุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนา คือปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่พึ่งพาและเอาเปรียบของประเทศศูนย์กลาง

3. เนื่องจากมีการดูดซับความมั่งคั่งจากประเทศรอบนอก ไปหล่อเลี้ยงประเทศศูนย์กลาง ดังนั้น ความเจริญก้าวหน้าของประเทศที่พัฒนาแล้วจึงมาจากความมั่งคั่งพัฒนาของประเทศรอบนอกนั่นเอง

4. ประเทศรอบนอกจำเป็นต้องตัดขาดตนเองออกจากระบบตลาดโลก และมีนโยบายพึ่งตนเอง

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ dependency paradigm มักหมายถึง cultural imperialism ที่ศึกษาจักรวรรดินิยมหรือความครอบงำทางวัฒนธรรม และพบว่า เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการไหลเวียนข่าวสารระหว่างประเทศศูนย์กลางที่พัฒนาแล้วกับประเทศรอบนอกที่กำลังพัฒนา โดยมีแต่ข่าวสารจากประเทศศูนย์กลางเท่านั้นที่ไหลไปสู่ประเทศรอบนอก และกลายเป็นอุปสรรคปิดกั้นมิให้มีการไหลเวียนข่าวสารระหว่างประเทศด้วยพัฒนาด้วยกัน

จะเห็นได้ว่า กระบวนทัศน์ modernization กับกระบวนทัศน์ dependency แม้ว่าจะมีลักษณะขัดแย้งกัน แต่กระบวนทัศน์ทั้งสองยังคงเห็นว่า การพัฒนาคือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และใช้มิติเชิงปริมาณเป็นแนวทางหลักในการศึกษา รูปแบบ การสื่อสารเพื่อพัฒนายังคงมีลักษณะเป็นแนวตั้ง มีลักษณะครอบงำจากบนลงล่าง ทิศทางการไหลของข่าวสารแบบทางเดียว แตกต่างจากแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน multiplicity paradigm ที่มีรูปแบบการสื่อสารจากด้านล่างสู่ด้านบน มีทิศทางการไหลของข่าวสารแบบสองทาง เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา

Multiplicity Paradigm

กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า มีแนวคิดและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละสังคมสร้างขึ้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน การพัฒนาไม่จำเป็นต้องมีกระบวนทัศน์เดียวที่ใช้กันอย่างเป็นสากลทั่วโลก แต่ละสังคมอาจมีกระบวนทัศน์เฉพาะของตนเอง ขึ้นอยู่กับระบบนิเวศ และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ที่มีประวัติความเป็นมาและภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ลักษณะสำคัญของ multiplicity paradigm ได้แก่

1. ประเทศทั้งหลายในโลกนี้จำเป็นต้องพึ่งพากันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกจึงน่าจะเป็นสาเหตุร่วมกันในกระบวนการพัฒนา
2. การศึกษาเรื่องการพัฒนาของประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาของประเทศนั้นท่ามกลางบริบทของสังคมโลก ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศศูนย์กลางกับประเทศรอบนอก หรือความสัมพันธ์ภายในของแต่ละประเทศ
3. แนวทางการศึกษาการพัฒนานั้น ควรให้ความสนใจกับเนื้อหาของการพัฒนาให้มากกว่าความสนใจรูปแบบของการพัฒนา

4. ไม่มีแบบจำลองสากลสำหรับการพัฒนา แต่ละสังคมต้องพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาสำหรับตนเองขึ้นมา

multiplicity paradigm จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องการพัฒนาและการสื่อสาร ดังนี้

1. เปลี่ยนแปลงวิธีมองการพัฒนาการสื่อสารในลักษณะที่เป็นปฏิฐานนิยม (positivist instrumentalist) ซึ่งใช้ขี้การพัฒนารหัสเชิงปริมาณ (quantifiable indicators) มาเป็นแนวทัศนะแบบปทัสถาน (normative standpoint) ที่มองว่า การพัฒนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการวางมาตรฐานบางอย่างให้แก่สังคมและชีวิตมนุษย์ โดยเน้นวิธีดำเนินการและวิธีการศึกษาที่มีลักษณะเชิงคุณภาพและเชิงโครงสร้าง (qualitative and structuralism methods)

2. เปลี่ยนแปลงวิธีการให้คำนิยามการพัฒนาที่เคยกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาเอาไว้ว่าเป็นสากล และสามารถคาดเดาล่วงหน้าได้ว่า จุดหมายปลายทางของแต่ละสังคมคืออะไร เปลี่ยนเป็นการให้คำนิยามใหม่ว่าการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของแต่ละสังคม ซึ่งมีจุดหมายปลายทางและทิศทางที่แตกต่างกันอย่างไม่อาจคาดเดาอนาคตได้

3. เปลี่ยนแปลงจากความเข้าใจด้านการพัฒนาตามแบบอย่างตะวันตกมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่อิงบริบทและมีศูนย์กลางได้หลายแบบ

4. เปลี่ยนแปลงจากการเน้นเฉพาะปัจจัยภายในสังคม (endogenism) มาสู่การให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกสังคม (exogenism) และปัจจัยในสังคมระดับโลก (globalism)

5. เปลี่ยนแปลงหน่วยการวิเคราะห์ที่เคยใช้หน่วยระดับชาติ หรือระดับสากล มาเป็นการผสมผสานระหว่างหลายหน่วยการวิเคราะห์หลายระดับ

6. เปลี่ยนแปลงจากการเน้นหนักการพัฒนาในทางเศรษฐกิจมาสู่แนวทางการพัฒนาที่หลากหลาย

7. เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาที่มีลักษณะแยกส่วน (segmentary) มาสู่การศึกษาแบบองค์รวม (holistic) และถือเอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง

8. เปลี่ยนแปลงจากกลยุทธ์แบบบูรณาการปฏิรูปและทางเลือกแนวปฏิวัติ (integrationist - reformist strategy and revolutionary options) มาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและเป็นระดับนโยบาย

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ Multiplicity Paradigm มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนในการคิดอย่างเป็นอิสระ ส่งเสริมความเสมอภาคในชุมชน เป็นการพัฒนาแบบกระจายอำนาจ (decentralization) และพยายามถ่วงดุลอำนาจระหว่างการผสมผสานกับการเคลื่อนไหวประชาชนทางด้านการเมืองสังคมและเพิ่มความเป็นชุมชน โดยมีกลยุทธ์พื้นฐานที่ตั้งอยู่บนหลักการของความเข้มแข็งของชุมชน ขอบเขตของการสื่อสารขยายจากสื่อมวลชนออกไปสู่การสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อประเพณี สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคล ที่ถูกนำมาใช้ร่วม

กันเพื่อสนองความต้องการการสื่อสารของชุมชน โดยสื่อทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator role) ด้านข่าวสารทุกประเภทจากทุกแหล่งข่าวให้แก่ชุมชน การค้นคว้าวิจัยด้านการสื่อสารในกระบวนทัศน์ใหม่นี้มักใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยที่มีลักษณะเสมอภาคกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัยมากขึ้น และเป็นวิธีการวิจัยที่ให้คำตอบเรื่องกระบวนการแตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งมักให้คำตอบเรื่องผลลัพธ์

หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมี 2 ประเภทใหญ่ คือ (1) คำกล่าวของ Paulo Freire ที่ยืนยันว่า ประชาชนที่อยู่ภายใต้อำนาจรัฐจะต้องได้รับการปฏิบัติในฐานะบุคคลในทุกกระบวนการทางการเมือง ประชาชนทุกคนตั้งแต่ระดับบุคคลถึงหมู่คณะมีสิทธิที่จะพูด ดังนั้น แนวคิดนี้จึงเน้นการฟังสิ่งที่ชาวบ้านพูด ยอมรับทัศนคติและเชื่อในความสามารถของประชาชน นั่นคือมีความเชื่อว่า ในชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า หากแต่บรรจุไว้ด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชนของตน หลักการที่ (2) ได้แก่ คำประกาศของยูเนสโกจากการประชุมที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย เมื่อปี ค.ศ. 1977 ที่ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมหมายถึง

1. การเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การใช้สื่อเพื่อให้บริการแก่สาธารณชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการที่จะเกี่ยวข้องกับตนเองได้อย่างหลากหลาย และมีวิธีการที่จะให้ประชาชนได้ตอบกลับหรือแสดงความต้องการในวิธีการจัดการการผลิตรายการหลากหลายวิธี (demands to production organizations)

2. การมีส่วนร่วม (participation) ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในระบบการสื่อสาร ทั้งการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสาร

3. การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าการแสดงความเห็น และการให้คำปรึกษา คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุด โดยประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน กำหนดนโยบาย การบริหาร และการผลิตสื่อด้วยตนเอง

ในหลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของยูเนสโกดังกล่าว การมีส่วนร่วมในระดับเข้าถึงสื่อ (access) นั้น มีความเป็นไปได้ แต่ในระดับของการบริหารจัดการด้วยตนเอง อาจต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่างไรก็ตามยูเนสโกได้มุ่งประเด็นสำคัญไปที่สถาบัน โดยยกตัวอย่างวิมุขชุมชนว่าเป็นสถานีวิทยุที่มีการบริหารจัดการตนเองโดยประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ความสนใจกับกระบวนการและปริบทเพิ่มมากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญที่ผู้ทำการสื่อสารมาสู่การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง นักพัฒนาจะเป็นผู้ตอบสนองมากกว่าผู้ออกคำสั่ง โดยเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิริยาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา และเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในสังคมทุกระดับ กลยุทธ์ทางการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับหลักการของที่เชื่อมโยงกันระหว่าง

การสื่อสาร สันติภาพ ความเป็นประชาธิปไตย และการพัฒนาแบบชนานแท้ (authentic development)

เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระบวนทัศน์ modernization และกระบวนทัศน์ dependency ที่เป็นระบบครอบงำจากบนลงล่าง (dominant top to bottom) กับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใน multiplicity paradigm ที่มีความไม่เป็นเพียงหนึ่งหรือความถี่มากกว่าหนึ่งวิธีโดยมีทิศทาง การไหลของข่าวสารจากล่างสู่บน (pluralism bottom to top) จึงได้แสดงเปรียบเทียบทั้งองค์ประกอบของการพัฒนาและการสื่อสารในกระบวนทัศน์ดังกล่าวในตารางที่ 1

ตัวอย่างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของวิทยุชุมชนได้แก่ งานวิจัยของ Peruzzo (1996) ที่ศึกษารายการวิทยุชุมชน Sao Pedro's Popular Radio ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลหนึ่งของ Sao Pedro เมือง Victoria เมืองหลวงของรัฐ Espirito Santo ประเทศบราซิล ซึ่งเดิมทีวิทยุชุมชนยังไม่เป็นที่คุ้นเคยของคนในชุมชนมากนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่สามารถจะเป็นไปได้เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูงและมีความพยายามควบคุมอย่างมากของหน่วยงานรัฐบาล

	ระบบครอบงำ (dominant) จากบนลงล่าง	ระบบพหุนิยม pluralism จากล่างสู่บน
แหล่งสาร	ชนชั้นปกครอง หรือกลุ่มชนชั้นสูง	การแข่งขันอย่างเสรี กลุ่มบุคคลที่ให้ความสนใจ คนทุกกลุ่มในสังคม
สื่อ	อยู่ภายใต้การผูกขาดเป็นเจ้าของของกลุ่มเล็ก ๆ ไม่กี่กลุ่ม/มีรูปแบบเดียว	มีรูปแบบหลากหลายและเป็นอิสระซึ่งกันและกัน
โครงสร้าง	มีลำดับชั้นหรือตามอำเภอใจ	เป็นการสื่อสารแนวนอน มีลักษณะเสมอภาค
การผลิต	ตามมาตรฐานที่ชนชั้นปกครอง กำหนด กระทำเป็นกิจวัตร ถูกควบคุมในทุกขั้นตอนการผลิต	ผู้ผลิตสามารถสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระ
เนื้อหาและอุดมการณ์	ผ่านการคัดเลือกและตัดสินใจจากเบื้องบน	มีเนื้อหาหลากหลาย เป็นการตัดสินใจจากข้างล่าง
ผู้รับสาร	มีความเฉื่อยชา (passive) สามารถถูกทำให้มีทัศนคติทางเดียวกันหมด	มีสิทธิเลือกทำ (active) และมีปฏิริยาตอบโต้ มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารระหว่างระบบครอบงำ (dominance) กับระบบพหุนิยม pluralism (p : 41)

ประชาชนในชุมชนที่มีการดำเนินการวิทยุชุมชนดังกล่าวมีรายได้ต่ำ มาตรฐานการดำเนินชีวิตด้านที่อยู่ต่ำมาก ในบริบททางสังคมดังกล่าว ระบบหอกระจายข่าว (system of loudspeakers) ของ Sao Pedro's popular radio ได้เริ่มดำเนินการกระจายเสียงเป็นเวลา 2 ชั่วโมง ทุกวันเสาร์ โดยรายการเริ่มต้นประกอบด้วยดนตรี การทำนายโชคชะตา การแข่งขัน การแสดงความคิดเห็น การร้องเรียน และรายงานข่าว ซึ่งเนื้อหาสาระของรายการส่วนใหญ่เกี่ยวกับชุมชน

จุดเริ่มต้นของการดำเนินการสถานีวิทยุเริ่มจากการอภิปรายเกี่ยวกับความต้องการแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้ และวัตถุประสงค์ของระบบการสื่อสาร โดยเป็นการอภิปรายในกลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้แก่ ผู้นำชุมชน พรรคการเมืองฝ่ายซ้าย โดยในระยะเริ่มต้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากมืออาชีพด้านวิทยุและอาจารย์จากมหาวิทยาลัย การกระจายเสียงเริ่มดำเนินการได้ โดยความอุปถัมภ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) 2 กลุ่ม ในปี ค.ศ. 1986 จึงพบว่ามียุโรปรับฟังรายการประมาณ 5,000 คน

การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การวางแผน และการบริหารจัดการด้านการสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 แนวทางคือ (1) ความร่วมมือกันของทีมงาน (2) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชน โดยเป็นการวิเคราะห์การดำเนินงานในระหว่างปี ค.ศ. 1966 ถึงปี ค.ศ. 1990 และแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงเริ่มดำเนินการ เดือนธันวาคม 1988 และมกราคม 1989-1990

การศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวพบว่า ช่วงแรก สถานีวิทยุมีการปฏิบัติอย่างประชาธิปไตย ผู้เข้าร่วมมีการประชุมเพื่อประเมินผล วางแผนงานและแจกจ่ายงานสัปดาห์ละครั้ง สมาชิกทุกคนคือผู้อยู่อาศัยในชุมชน และมีส่วนร่วมในการอภิปรายและตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่พบและวิธีปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ คนที่ผู้นำชุมชนเชิญเข้ามา มิได้ถูกเลือกโดยองค์กรประชาชน

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในช่วงแรกเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพของทีมงานทั้งการผลิตรายการ การวางแผน และการจัดการ แม้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวางจะถูกจำกัดที่ระดับของสาร กล่าวคือ ไม่มีช่องทางให้คนในชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการผลิต และการวางแผนรายการ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการควบคุมรายการ สมาชิกที่มีส่วนร่วมดำเนินการแม้ว่าจะเป็นคนในชุมชน แต่ก็มีความเป็นอิสระ เมื่อระยะเวลาผ่านไป สมาชิกที่เข้าร่วมส่วนใหญ่ลาออกไป สมาชิกใหม่ที่เข้ามาก็มาจากการเชิญของสมาชิกเก่าที่คงอยู่

ในช่วงที่สอง การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชนและเสรีภาพในทีมงานลดน้อยลง การประชุมสัปดาห์ละครั้งค่อย ๆ น้อยลง และหายไปในที่สุด จนในที่สุด รายการที่ออกอากาศปราศจากการวางแผน สมาชิกใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมในทีมเป็นเด็กนักเรียนอายุ 7-16 ปีขึ้นไป ซึ่งไม่ผ่านการฝึกมาอย่างเพียงพอ มีผลให้คุณภาพของรายการลดลงและให้ความสนใจกับการออกอากาศมากกว่างานด้านชุมชน สารที่ได้รับการออกอากาศเป็นการเลือกและตัดสินใจ

ใจโดยผู้นำที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายซ้าย เช่น สุนทรพจน์ของผู้นำที่ออกอากาศโดยไม่มี การวางแผนมาก่อน

ดังนั้น การดำเนินการของวิทยุชุมชนจึงไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ของคนในชุมชน ทั้งการออกแบบสาร การผลิต การวางแผน และการจัดการ การมีส่วนร่วมของ คนในชุมชนมีบ้างเมื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชน

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทางวิทยุชุมชนมีทาง เป็นไปได้ ชุมชนมีความต้องการการสื่อสาร ถ้าเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงสื่อ ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการ และสามารถเข้าไปบริหารจัดการ หรือเป็นผู้ดำเนินการในสถานี มี ลักษณะการสื่อสารแบบสองทางโดยมีแนวทางหลักในการเสนอรายการและข่าวสารที่เกี่ยวข้อง กับชุมชนหรือในบริบทของชุมชนนั้นคือ การดำเนินการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่เลียนแบบคำ กล่าวถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ว่า วิทยุชุมชนคือ วิทยุของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน นั้นเอง

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่รับฟังสารคือคนในชุมชน และเนื่องจากเป็นการสื่อสารที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับในชุมชน จึงเป็นการสื่อสารสองทางที่ผู้รับสารมีบทบาทเป็นผู้กระทำ (active) ดังนั้น การประเมินผลการดำเนินงาน ของวิทยุชุมชนและการดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดจึงต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีการใช้ ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมาเป็นแนวทาง จึงได้นำแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมานำเสนอ ต่อไป

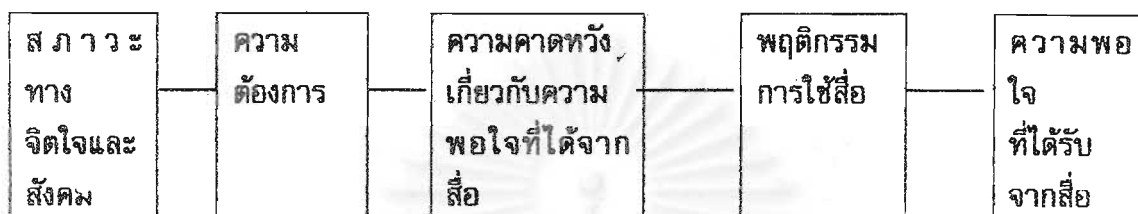
1.3 ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and Gratifications Approach)

แนวคิดทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่า ผู้รับสาร เป็นผู้กำหนดว่าตนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไร จึงจะสนองความพอใจของตนได้ ผู้รับ สารจะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถตอบสนองความต้องการและความพอใจของตน (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534) แนวคิดนี้จึงเป็นแนวคิดที่เน้นความสำคัญของผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้รับสาร มีได้อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ (passive person) แต่อยู่ในฐานะผู้กระทำ (active person) ที่จะ เลือกใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนเป็นหลัก

Katz และคณะ (1974) ได้สร้างแบบแผน (pattern) ของการศึกษาการใช้สื่อและ ความพึงพอใจว่า คือการศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาวะทางสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความ ต้องการของบุคคลซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การ คาดคะเนนี้นำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรมอื่น ๆ ของบุคคล ยังผลให้ เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งไม่ได้คาดหมายมาก่อน

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2534) ได้อธิบายแบบแผนดังกล่าวว่า ในสภาวะของสังคม และจิตใจที่แตกต่างกัน ส่งผลให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่แตกต่าง

กันนี้ทำให้แต่ละบุคคลคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทสามารถตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนได้แตกต่างกัน ดังนั้น ลักษณะการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อของแต่ละบุคคล ก็ยังมีความแตกต่างกันอีกด้วย ดังแสดงในแบบจำลองที่ 1



แบบจำลองที่ 1 อธิบายการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ (ยูล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534)

Wenner (1985 อ้างถึงในชิบ จิตนิยม, 2534) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อและความพอใจและสร้างแผนที่แสดงความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (media news gratifications map) ซึ่งสามารถแบ่งความพึงพอใจออกเป็น 4 กลุ่มคือ

1. **Orientational Gratifications** หมายถึง การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูล เพื่อการอ้างอิง และเพื่อเป็นแรงเสริม ย้ำความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม รูปแบบของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร (surveillance) การได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (decisional utility)

2. **Social Gratifications** เป็นการใช้ข่าวสารเพื่อเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคมที่รับรู้มาเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคลของปัจเจกชน เช่น การนำข้อมูลไปใช้ในการสนทนากับผู้อื่นเพื่อการชักจูงใจ เป็นต้น

3. **Para-social Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ประโยชน์จากข่าวสารเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล หรือเพื่ออ้างอิงผ่านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือที่ปรากฏในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสื่อ เช่น การยึดถือหรือชื่นชมพิธีกรรายการโทรทัศน์ และนำมาเป็นแบบอย่างของพฤติกรรม เป็นต้น

4. **Para-orientational Gratifications** หมายถึง กระบวนการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลดหรือผ่อนคลายความตึงเครียด หรือเพื่อปกป้องตนเอง เช่น การชมรายการตลกหรือละครหน้าเฝ้าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งอื่นที่ไม่พึงพอใจ เป็นต้น

ศิริชัย ศิริกาเย และกาญจนา แก้วเทพ (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาชุดตัวแปรความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อมวลชน โดยปรับปรุงจากงานของ Mcquail และคณะ (1972) ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
 - (1) เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตน สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
 - (2) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติ หรือความคิดเห็นในการตัดสินใจ
 - (3) สนองความอยากรู้อยากเห็นและความสนใจ
 - (4) ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
 - (5) สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน
2. ความต้องการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล
 - (1) ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
 - (2) ให้ตัวแบบพฤติกรรม
 - (3) แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ
 - (4) มองทะลุเข้าไปภายในตนเอง
3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - (1) มองทะลุเข้าไปภายในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
 - (2) แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
 - (3) นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - (4) ใช้แทนเพื่อน
 - (5) ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
 - (6) สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม
4. ความต้องการความบันเทิง
 - (1) การหลีกเลี่ยงหนี หลีกเลียงจากปัญหาต่าง ๆ
 - (2) การผ่อนคลาย
 - (3) ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้ความสนุกสนานทางสุนทรียะ
 - (4) ได้ทำอะไรเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
 - (5) ปลดปล่อยอารมณ์
 - (6) เป็นการกระตุ้นทางเพศ

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมีแนวคิดว่า บุคคลนั้นเปิดรับสื่ออย่างเป็นผู้กระทำ (active) เป็นการเลือกเปิดรับ (selective exposure) โดยการเลือกนั้นเกิดมาจากสภาพชีวิตที่เป็นจริงและความต้องการด้านต่าง ๆ ของบุคคลเอง ดังนั้น การดำเนินการวิทยุชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในทุกระดับของคนในชุมชน โดยเป็นการดำเนินการ วางแผน บริหารจัดการโดยคนในชุมชนเอง จึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากในทุกระดับตามหลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ถ้าชาว

สารในรายการที่กระจายเสียงนั้นมาจากการสำรวจความต้องการของชุมชน และมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น หรือบริบทของชุมชนนั้น ๆ นั้นเอง

1.4 ประวัติวิทยุชุมชนในประเทศไทย

(จุมพล รอดคำดี, 2542 (ก) สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2534)

จากการศึกษาและค้นคว้าจากในอดีตถึงปัจจุบัน รูปแบบของวิทยุชุมชนตามแนวคิดดังกล่าวยังไม่ปรากฏอย่างสมบูรณ์ ในอดีตจะมีสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีที่ตั้งในต่างจังหวัดทั่วประเทศ เช่น สถานี วมท.ของกองทัพบก สถานีวิทยุ ปชส. (เปลี่ยนเป็น สวท.ในเวลาต่อมา) ของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น มีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะภูมิภาคหรือเฉพาะพื้นที่ไม่กี่จังหวัด โดยใช้การส่งคลื่นในระบบ A.M. ต่อมาเมื่อระบบการส่งสัญญาณคลื่น F.M. ได้นำมาใช้ สถานีในต่างจังหวัดก็ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงในระบบ F.M. มากขึ้นด้วย กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์ ตามระเบียบการควบคุมความถี่ของกรมไปรษณีย์โทรเลข หลังจากนั้นก็มีสถานีของหน่วยราชการอื่น ๆ อีกหลายแห่ง รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำธุรกิจทางด้านสื่อสารมวลชนโดยตรงคือองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ก็ได้ขยายจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ส่งคลื่นในระบบ F.M. ในท้องถิ่นมากขึ้น แต่ทุกสถานียังเป็นสถานีของทางราชการเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะพยายามให้บริการข่าวสารหรือจัดรายการเพื่อประชาชนในท้องถิ่น อยู่ก็ตาม ก็ยังไม่เป็นสถานีวิทยุชุมชนตามหลักการสากลดังกล่าวมาแล้ว เนื่องจากเนื้อหาสาระทั้งหมดและความเป็นเจ้าของยังไม่ได้เกิดจากความคิดริเริ่มและบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง

แต่เมื่อไม่นานนี้ ได้เกิดสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นมาในกรุงเทพมหานครอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนว่า หลายคนคิดว่า เป็นวิทยุชุมชนในรูปแบบหนึ่ง คือ สถานีวิทยุ จ.ส.100 ของกองทัพบกพร้อมกับบริษัทแปซิฟิกคอปอเรชั่น จำกัด เริ่มออกอากาศรายการจรรยาเมื่อเดือนกันยายน 2534 และสถานีวิทยุ สวท.91 ของกรมตำรวจเดิมได้จัดรายการโดยให้บริการข้อมูลข่าวสารการจราจรเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2537 โดยใช้ชื่อรายการว่า “ข่าวจราจร สวท.91” รายการที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งสองสถานีนี้ประชาชนที่ไร้รถใช้ถนนจะเป็นผู้รายงานสถานการณ์การจราจรให้ทราบ ซึ่งเท่ากับว่าประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมจัด ร่วมเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการ ถือว่าได้เข้าถึงสื่อและมีส่วนร่วมในการจัดรายการด้วย อย่างไรก็ตาม ประชาชนอีกจำนวนมากก็ยังไม่สามารถเข้าถึงรายการได้ทุกคน เพราะผู้ดำเนินรายการและฝ่ายข้อมูลจะเป็นผู้กั้นกรองการออกอากาศ นอกจากนี้ กิจกรรมพิเศษต่างๆ จะทำเพื่อการพบปะสังสรรค์ในหมู่สมาชิกเสียเป็นส่วนใหญ่ การตัดสินใจ การเลือกเนื้อหาข่าวยังเป็นของผู้จัดรายการและพนักงานของบริษัทเท่านั้นและกองทัพบกและกรมตำรวจยังเป็นเจ้าของสถานีโดยแท้จริง

นอกจากการจัดตั้งสถานีวิทยุฯ เพื่อการรายงานข่าวจราจรขึ้นมาแล้ว สำนักข่าว INN ก็ยังได้จัดทำรายการ “ร่วมด้วยช่วยกัน” ทางสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. ขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม

2540 โดยให้ผู้ฟังโทรศัพท์แจ้งข่าวสารต่าง ๆ ได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดเฉพาะเรื่องข่าวจราจรเท่านั้น เรื่องเดือดร้อนอื่น ๆ หรือภัยสังคมต่าง ๆ ก็สามารถรายงานออกอากาศได้

เมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้มีการทดลองการจัดทำรายการวิทยุชุมชนขึ้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยระบบ F.M. จังหวัดจันทบุรีขึ้น โดยนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค นิสิตปริญญาโทสาขานิติศาสตร์พัฒนาการ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การทดลองในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต การทดลองได้พยายามยึดกรอบแนวคิดของวิทยุชุมชนตามหลักการ democratic media และ participatory communication คือให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่าย (accessibility) ช่วยกันคิด วางแผน กำหนดเนื้อหาการผลิตรายการร่วมกัน (participation) และเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจการตัดสินใจในการบริหารรายการด้วยตนเอง (self-management) โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจันทบุรีเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในด้านการจัดรายการ

การทดลองได้เริ่มขึ้นจากการเลือกกรรมการตัวแทนของประชาชนในเขตรัศมีการออกอากาศของสถานีคือ 1 กิโลเมตร กรรมการที่เป็นตัวแทนของประชาชนก็จะมีทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครผู้สนใจ กรรมการทั้งหมดจะประชุมกันทุกอาทิตย์เพื่อวางแผนการจัดรายการ ส่วนเวลาออกอากาศนั้นได้มีการสอบถามจากชาวบ้านในพื้นที่การออกอากาศ ซึ่งสรุปได้ว่าเวลาที่เที่ยงชาวบ้านจะหยุดพักรับประทานอาหารกลางวันและฟังวิทยุ จึงได้เจรจาขอเวลาออกอากาศจากสถานีฯ เป็นเวลา 1 ชั่วโมงทุกวัน คือเริ่มตั้งแต่ 11.30-12.30 น. เพื่อใช้ในการทดลองในครั้งนี้ ซึ่งสถานีก็ได้อนุญาต เวลาในช่วงนี้จึงอยู่ในการบริหารของคณะกรรมการวิทยุชุมชนในช่วงตลอดการทดลอง(ประมาณ 2 เดือน)

กรรมการฯ ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการเสนอรายการ โดยกรรมการท่านหนึ่งอาสาแต่งเพลงประจำรายการเอง ส่วนเนื้อหาก็กำหนดว่าจะเป็นเรื่องอะไรบ้าง ในแต่ละวันในหนึ่งอาทิตย์ ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดูแลสวนผลไม้ การทำนาทุ่งและปัญหาในชุมชนต่าง ๆ พร้อมทั้งตั้งชื่อรายการว่า “รายการสร้างสรรค์จันทบุรี” สังเกตได้ว่า เรื่องที่นำมาเสนอนั้น กรรมการจะนึกถึงปัญหาที่ใกล้ตัวหรือเป็นปัญหาในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การแก้ปัญหา ก็จะร่วมกันใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนกันเอง สถานีฯจะเป็นตัวกลางนัดหมายผู้ที่มีปัญหา กับคนที่รู้วิธีที่แก้ปัญหา ได้เดินทางมาแนะนำหรือนัดพบกันกับผู้ที่มีปัญหาที่สถานีฯ เลยทีเดียว แต่เป็นปัญหาที่ชาวบ้านแก้กันเองไม่ได้ จึงจะขอความร่วมมือไปยังหน่วยราชการหรือสถาบันการศึกษาที่เชี่ยวชาญเพื่อให้ความช่วยเหลือและแนะนำ

ด้านผู้จัดรายการก็จะมีอาสาสมัครของชุมชนคนหนึ่ง และนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค ทั้งสองคนต้องจัดรายการตามข้อเสนอของกรรมการวิทยุชุมชนทุกเรื่อง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนก็ให้ความร่วมมือด้วยดี นายสุรินทร์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดรายการวิทยุเป็นอย่างดีมาก เพราะเป็นข้าราชการ กรมประชาสัมพันธ์ แต่ส่วนอาสาสมัครเป็นเพียงนักจัดรายการวิทยุสมัครเล่นผู้หนึ่งเท่านั้นเมื่อได้ร่วมมือทำงานด้วยกันอาสาสมัครก็ได้เรียนรู้วิธีการจัดรายการไปด้วย

ผลของการทดลองปรากฏว่า ได้รับผลดีเป็นที่สนใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก บางหมู่บ้านได้ถ่ายทอด ออกอากาศทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านเพื่อให้มีการรับฟังการอย่างกว้างขวาง สรุปได้ว่าการทดลองการจัดทำรายการเพียงบางส่วนของสถานี เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของวิทยุชุมชนก็สาบารถทำได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดที่ยังไม่สมบูรณ์ตามแนวคิดก็คือการเป็นเจ้าของความถี่และสถานีวิทยุกระจายเสียงอย่างแท้จริง เนื้อหาสาระบางประการที่จะสะท้อนความเป็นอิสระทางความคิดในการจัดรายการยังติดขัดที่ระเบียบกฎหมายและวิธีปฏิบัติอยู่หลายประการ ข้อเท็จจริงคือสถานีฯ ยังเป็นหน่วยงานของรัฐ ไม่ใช่ของชุมชนนั่นเองแต่สิ่งที่ได้ทดลองไปได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ในการเผยแพร่ข่าวสารและการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนไปสู่สังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในอนาคต ซึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับที่มีเจตนาคจะให้การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุและการดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ของชุมชน และเอกชนที่มีลักษณะเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic Media) ยิ่งขึ้นตามรัฐธรรมนูญมาตรา 39 และ 41 กรมประชาสัมพันธ์จึงได้จัดโครงการทดลองกระจายเสียงวิทยุชุมชนเป็นโครงการนำร่องใน 19 จังหวัด 19 สถานีในปีงบประมาณ 2541 โดยเริ่มการทดลองกระจายเสียงตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค. 41 ถึง 30 ก.ย. 42 สถานีวิทยุกระจายเสียงที่จะจัดรายการวิทยุชุมชน ทำการคัดเลือกโดยสำนักงานประชาสัมพันธ์เขต (สปช) 1 ถึงเขต 8 เขตละ 2 สถานีรวม 16 สถานีและมีบางเขตมี 3 สถานี รวมทั้งสิ้น 19 สถานี ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (วิทยุชุมชนกับอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน, 2542)

1. สปช. 1 ได้แก่ สวท.ขอนแก่น สวท.นครราชสีมา
2. สปช. 2 ได้แก่ สวท.บุรีรัมย์ สวท.อุบลราชธานี
3. สปช. 3 ได้แก่ สวท.ลำปาง สวท.แม่ฮ่องสอน
4. สปช. 4 ได้แก่ สวท.พิษณุโลก สวท.เพชรบูรณ์ สวท.อุดรธานี
5. สปช. 5 ได้แก่ สวท.ภูเก็ต สวท.สุราษฎร์ธานี สวท.นครศรีธรรมราช
6. สปช. 6 ได้แก่ สวท.พัทลุง สวท.สงขลา
7. สปช. 7 ได้แก่ สวท.ตราด สวท.จันทบุรี สวท.ระยอง
8. สปช. 8 ได้แก่ สวท.เพชรบุรี สวท.สุพรรณบุรี

ทั้งนี้ในแต่ละจังหวัดนี้ ทางกรมประชาสัมพันธ์ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ กล่าวคือ มีคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงประจำจังหวัด และคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน โดยคณะแรกจะทำหน้าที่เชิงนโยบาย การบริหารจัดการ เป็นแหล่งข้อมูล และเป็นที่พักวิชาการ ส่วนคณะที่ 2 ทำหน้าที่สะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและความต้องการข่าวสารท้องถิ่นจากชาวบ้านโดยตรงรวมทั้งการผลิตงานผลิตรายการ การขยายเครือข่ายและการปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้านในการส่งข่าวเผยแพร่ในรายการ สำหรับวิทยุชุมชนระยอง จะได้มีการกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี” ของสุรินทร์ แปลงประสพโชค ศึกษาความเป็นไปได้ และรูปแบบการจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี ผลของวิทยุกระจายเสียงชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการรับสื่อ และความพึงพอใจในการรับสารของผู้ฟังเป้าหมาย รวมทั้งศึกษาแนวทางการใช้วิทยุกระจายเสียงชุมชนในลักษณะสื่อเพื่อการพัฒนา

วิธีการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยกึ่งทดลองโดยทดลองจัดรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับผู้ฟังในพื้นที่ซึ่งอยู่ในรัศมี 8-10 กิโลเมตร โดยรอบสถานีทดลองคือสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ระบบเอฟ.เอ็ม. รายการดังกล่าวบริหารจัดการและดำเนินการโดยคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ทดลอง ออกอากาศทุกวันๆ ละ 1 ชั่วโมง เป็นเวลา 2 เดือน

ผลการวิจัยได้จากการทดลอง การสังเกต และการทดสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลองโดยกลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 196 ราย สุ่มจากหมู่บ้าน 4 ทิศทางรอบสถานี ปรากฏว่าคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้น สามารถปฏิบัติหน้าที่บริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและเป็นสื่อกลางสะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชนให้กับรายการได้เป็นอย่างดี โดยกรรมการและเลขาธิการจะมีบทบาทสำคัญในการประสานระหว่างคณะกรรมการ สถานีและชุมชน หลังการทดลองผู้ฟังนิยมฟังรายการจากสถานีทดลองมากขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบกับรายการเดิม ผู้ฟังจะนิยมและพึงพอใจรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนมากกว่ารายการเดิม โดยความนิยมจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความพึงพอใจจะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นอกจากนี้วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้นยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการจัดสื่อเพื่อการพัฒนาได้

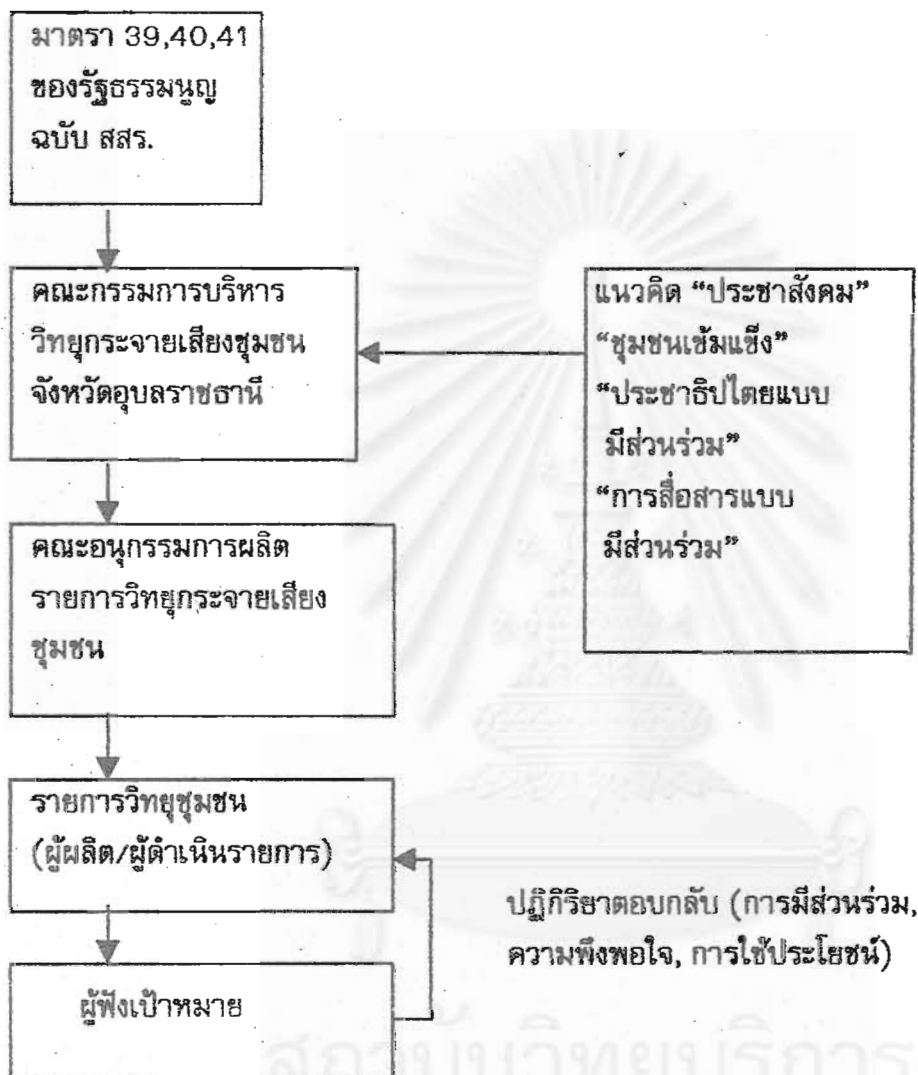
หนังสือสื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้ เป็นรายงานการวิจัยของกาญจนา แก้วเทพ และคณะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเอกสารและการวิเคราะห์เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และของคณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และของสภาวิจัยแห่งชาติ โดยที่งานวิจัยเหล่านี้ที่คัดเลือกมาได้รวม 180 ชิ้น เป็นงานวิจัยอันเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชนบท คณะผู้วิจัยได้อธิบายแนวคิดหลัก ๆ 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 พัฒนาการของแนวคิดเรื่องการสื่อสารการพัฒนา โดยได้อธิบายครอบคลุมถึง Dominant / modernistic paradigm, dependency paradigm และ alternative / multiplicity paradigm และส่วนที่ 2 เป็นแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน คณะผู้วิจัยได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยด้านวิทยุชุมชนและพบว่าในต่างประเทศมีวิธีดำเนินการหลายรูปแบบดังที่กล่าวไว้ในรายงานวิจัยของต่างประเทศ ดังนั้น จึงควรมีการวิจัยเพื่อติดตามรูปแบบต่าง ๆ ของ

การดำเนินงานวิทยุชุมชน งานศึกษาของ H.V.D. Desai (1976) ที่วิจัยให้เห็นว่า แม้แต่ในรายการวิทยุที่มีรัฐเป็นเจ้าของเช่น วิทยุในรัฐทมิฬนาฑู ก็ยังมี “โอกาส” และ “ช่องว่าง” ที่จะใช้วิทยุเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น ผ่านรายการประเภทสนทนาพูดคุย (Talk) เพียงแต่ต้องมีวิธีการบริหารจัดการและกระบวนการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยเข้าใจว่า ในกรณีของวิทยุกระจายเสียงในชนบทของไทยก็น่าจะมีปรากฏการณ์เช่นเดียวกับวิทยุในรัฐทมิฬนาฑูมี จึงควรศึกษาประเภทรายการดังกล่าวบ้าง (งานวิจัยของไทยเท่าที่มี มีแต่การศึกษารายการ “ข่าวท้องถิ่น” เท่านั้น) กาญจนา แก้วเทพ และคณะ กล่าวว่า เนื่องจากวิทยุเป็นสื่อที่มีธรรมชาติเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนำมาใช้เพื่อการพัฒนา ทั้งยังเป็นสื่อที่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้ง่าย เพราะกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อนนัก และสามารถใช้ประสานกับสื่อเฉพาะกิจอิเล็กทรอนิกส์แบบอื่น ๆ เช่น หอกระจายข่าวเทปบันทึกเสียง ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาบทบาทของสื่อวิทยุในการสร้างสรรค์ประชาสังคม (civil society) หรือบทบาทในการเป็นตัวเชื่อมต้อ (linkage) เพื่อการสร้างสรรค์/เสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน ตัวอย่างเช่น การเกิดรายการวิทยุชุมชนในเมือง (city radio) การเกิดรายการที่มีรูปแบบ interactive ในรายการ “ข่าวและสนทนา” (News & Talks) □□ เป็น ปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ในกรุงเทพฯ ในต่างจังหวัดอาจมีการศึกษาว่า ได้มีความเคลื่อนไหวในเรื่องต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

จากการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจงานวิจัยต่าง ๆ ทำให้สามารถสรุปกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework)



บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเอกสาร (documentary research) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากแบบสอบถาม (structured interview from questionnaire)

สำหรับการวิจัยเอกสาร ข้อมูลได้จากกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร ประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ประชาสัมพันธ์เขต 7 จังหวัดระยอง

การสัมภาษณ์เจาะลึก ได้สัมภาษณ์บุคคลต่อไปนี้คือ

1. นายอำนาจ รัตนคราม ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง ในช่วงตุลาคม 2541 ถึงมิถุนายน 2543

2. นางนิสากร ศักดิ์สว่างวงศ์ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2543 ถึงปัจจุบัน

3. นางศิริวรรณ บุญมี หัวหน้าฝ่ายรายการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง ตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึงปัจจุบัน ผู้จัดการรายการ “วิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว” และ “วิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง”

4. นายศิลปชัย สกุลกล้า ผู้ใหญ่บ้านอำเภอมือง จังหวัดระยอง ผู้เป็นประธานในคณะกรรมการบริหารชมรมหอกระจายข่าว และร่วมจัดทำรายการ “วิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว” กับ สวท.ระยอง เวลา 6.00-6.30 ในระยะแรก

5. นายศิลปชัย แซ่เจ็ย ตัวแทนประชาชนจังหวัดระยอง ประกอบอาชีพส่วนตัวคือ กรีดยาง ทำยางและซ่อมรถ และเป็นประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดระยอง เจ้าของโครงการเมนูห้าสิ่งสนับสนุนโดยองค์กรพัฒนาชุมชน ZIP ของธนาคารออมสินได้มาออกรายการวิทยุชุมชนเป็นวิทยากรรับเชิญเป็นครั้งคราว

สำหรับการสัมภาษณ์จากแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากนิสิตปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักศึกษาราชภัฏรำไพพรรณี วิทยาเขตระยอง และผู้วิจัยเอง ออกไปทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ฟังจากแบบสอบถามทั้งในอำเภอมืองและนอกอำเภอมือง ระหว่างวันที่ 2-9 ตุลาคม 2543 ได้รับคำตอบทั้งสิ้น 132 ชุด โดยผู้วิจัยได้พิจารณาจากข้อมูลด้านภูมิศาสตร์และประชากรดังนี้

ข้อมูลของจังหวัดระยอง (ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดระยอง)

จังหวัดระยองตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานคร 179 กิโลเมตร ประกอบด้วย 6 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ ในปี 2542 มีประชากรทั้งสิ้น 513,984 คน เป็นชาย 258,101 คน และหญิง 255,883 คน อำเภอมืองระยอง มีประชากรมากที่สุด จำนวน 186,197 คน

สถิติรายอำเภอและจำนวนประชากรของ
ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2542

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวนประชากร			ระยะห่างจากอำเภอเมือง(กม)
	ชาย	หญิง	รวม	
อำเภอเมืองระยอง	94,559	91,638	186,197	0
อำเภอบ้านฉาง	23,289	22,498	45,787	28
อำเภอแกลง	60,733	62,383	123,116	50
อำเภอวังจันทร์	11,146	11,072	22,218	90
อำเภอบ้านค่าย	28,170	28,897	57,067	12
อำเภอปลวกแดง	16,677	16,232	32,909	47
กิ่งอำเภอเขาชะเมา	10,374	9,938	20,312	10
กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา	13,153	13,225	26,378	10
รวม	258,101	255,883	513,984	

สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจโดยอาศัยแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาองค์ประกอบต่อไปนี้คือ

1. อาชีพ ของคนส่วนใหญ่ในจังหวัดระยองคือกสิกรรม ประชากรร้อยละ 38 ประกอบอาชีพเป็นกสิกร รองลงมาคือ ประมงและปศุสัตว์ อุตสาหกรรม (เหมืองแร่ เปโตรเคมี) ค้าปลีก และท่องเที่ยวและบริการ

2. สวท. ระยอง เริ่มก่อตั้งในปี 2538 เป็นวิทยุกระจายเสียงชุมชนของระยองโดยใช้คลื่นความถี่เอฟเอ็ม 91.75 เมกะเฮิรตซ์ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยมีกำลังส่งได้ 1 กิโลวัตต์ ตามหลักการวิทยุชุมชนคือรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ ฉะนั้นในระยะกำลังส่ง 1 กิโลวัตต์จะออกอากาศได้ไกลในรัศมี 20-40 กิโลเมตร โดยเหตุที่เสาอากาศของ สวท.ระยองตั้งอยู่บนเขาชายตา เป้าหมายต้องการให้มีกำลังส่งไปได้ไกล ผลก็คือ การรับฟังจะได้ดีที่ตราด ปราจีนบุรีบางส่วน สัตหีบ ชลบุรี จันทบุรี แต่ภายในอำเภอเมือง จังหวัดระยอง และอำเภอรอบด้านบางอำเภอในระยอง การรับฟังมีปัญหา
(สัมภาษณ์ ผอ.นิสากร ศักดิ์สว่างวงศ์, 7 กรกฎาคม 43)

3. การกระจายของประชากร การเก็บข้อมูลที่ดีคือ การเก็บตามสัดส่วนของประชากร โดยขณะนี้ ตัวอย่างน่าจะมาจากอำเภอเมืองมากที่สุดและจากอำเภอแกลง อำเภอบ้านค่าย เรียงตามลำดับไปจนถึงกิ่งอำเภอเขาชะเมา แต่เนื่องจากปัญหาการรับฟังดังกล่าวแล้วในข้อ 2 การเก็บข้อมูลจึงต้องพิจารณาหลายองค์ประกอบ

ตามเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกอำเภอเมืองและอำเภออื่นๆ ที่อยู่ในรัศมี การรับฟังออกมาได้จำนวนหนึ่ง และได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) ในอำเภอเมืองและกิ่งอำเภอ ดังปรากฏจำนวนตัวอย่างดังนี้

1. อำเภอเมือง จำนวน 37 คน (มีปัญหาด้านการรับฟัง)
 2. อำเภอแก่ง จำนวน 13 คน (มีปัญหาด้านการรับฟัง)
 3. อำเภอวังจันทร์ จำนวน 11 คน
 4. อำเภอบ้านฉาง จำนวน 19 คน (มีปัญหาด้านการรับฟัง)
 5. อำเภอบ้านค่าย จำนวน 18 คน
 6. อำเภอปลวกแดง จำนวน 10 คน
 7. กิ่งอำเภอเขาชะเมา จำนวน 13 คน
 8. กิ่งอำเภอนิคมน้ำอ้นพัฒนา จำนวน 11 คน
- รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 132 คน

การนำเสนอผลการวิจัยจะเป็นการตอบคำถามนำวิจัยโดยบูรณาการระเบียบวิธีวิจัยทั้ง 3 คือ การศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้างจากแบบสอบถาม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับผู้บริหาร และผู้จัดรายการวิทยุชุมชน

ในบทนี้จะเป็นการตอบคำถามนำวิจัยที่ได้ตั้งไว้ในบทที่ 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชน ในฐานะผู้บริหารและผู้จัดรายการวิทยุชุมชน แต่เนื่องจากคำตอบของคำถามแต่ละข้อจะมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกันไม่มากนักน้อย การตอบคำถามจึงเป็นไปในลักษณะการรวมประเด็นหลักๆ เข้าด้วยกัน และเพื่อที่จะเข้าใจในคำตอบเราต้องทำความเข้าใจกับโครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนระยองก่อน การเสนอผลการวิจัยในบทนี้จึงแบ่งเป็นส่วนๆ ดังนี้

- ส่วนที่ 1 โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนระยอง
- ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหาร สวท.ระยอง และผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 1 โครงสร้างการบริหารและรูปแบบรายการวิทยุชุมชนระยอง

ดังเป็นที่ทราบกันแล้วว่า กรมประชาสัมพันธ์โดยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ และ นายสมพงษ์ วิสุทธิแพทย์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ได้สนับสนุนให้มีโครงการวิทยุชุมชนนาร่องขึ้น 19 สถานีใน 19 จังหวัดทั่วประเทศ

กรมประชาสัมพันธ์ โดยสำนักประชาสัมพันธ์เขต 7 ได้ปรับบทบาทและกำหนดนโยบายให้วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง จัดโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีขั้นตอนของการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดระยองเป็นประธานกรรมการ และมีผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์เขต 7 เป็นกรรมการ ร่วมด้วยตัวแทนจากหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจร่วมเป็นคณะกรรมการทั้งสิ้น 13 คน โดยให้เริ่มมีผลตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2541 คณะกรรมการที่ปรึกษามีองค์ประกอบดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

- | | |
|--|---------------|
| 1. ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง | ประธานกรรมการ |
| 2. ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์ เขต 7 ระยอง | กรรมการ |
| 3. นายกเทศมนตรีเมืองระยอง | กรรมการ |
| 4. ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 5. นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 6. ผู้อำนวยการสำนักงาน ททท. ภาคกลาง เขต 4 | กรรมการ |
| 7. อุตสาหกรรมจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 8. แรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 9. พาณิชยจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 10. ประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 11. เกษตรจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 12. ศึกษาธิการจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 13. ผู้อำนวยการโทรศัพท์จังหวัดระยอง | กรรมการ |

2. แต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วยผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง (ในขณะนั้นคือ นายอำนาจ รัตนคราม) เป็นประธานคณะกรรมการ คณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงานของรัฐ และเอกชนจากกระทรวงหลักๆ จำนวนทั้งสิ้น 17 คน โดยให้เริ่มมีผลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2541

คณะกรรมการบริหาร

- | | |
|--|----------------------------|
| 1. ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.ระยอง | ประธานคณะกรรมการ |
| 2. ประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง | รองประธานกรรมการ |
| 3. ปลัดเทศบาลเมืองระยอง | กรรมการ |
| 4. ปลัดเทศบาลตำบลเมืองแกลง | กรรมการ |
| 5. ปลัดเทศบาลตำบลมาบตาพุด | กรรมการ |
| 6. ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 7. สาธารณสุขจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 8. เกษตรจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 9. ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด | กรรมการ |
| 10. ประธานหอการค้าจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 11. ผู้อำนวยการสำนักงาน ททท.ภาคกลาง เขต 4 | กรรมการ |
| 12. ประธานมูลนิธิธิดาสว่างพรกุศล | กรรมการ |
| 13. ประธาน อปพร.เมืองระยอง | กรรมการ |
| 14. ประธานชมรม องค์การบริหารส่วนตำบล | กรรมการ |
| 15. ประธานชมรม อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน | กรรมการ |
| 16. นักประชาสัมพันธ์ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง | กรรมการและเลขานุการ |
| 17. ผู้จัดการรายการ สวท.ระยอง | กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |

คณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการบริหารที่ทำหน้าที่ดังนี้

1. เป็นที่ปรึกษาและแหล่งข้อมูลวิชาการ
2. วางแผนโครงการวิทยุกระจายเสียงชุมชนเมืองระยอง
3. สรรหาคณะอนุกรรมการผลิตรายการ
4. ให้การสนับสนุนในการผลิตรายการและการขยายเครือข่าย
5. ประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะการจัดรายการวิทยุชุมชน
6. แก้ไขปัญหาการดำเนินงานวิทยุชุมชน

เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดระยอง ได้สนองตอบนโยบายของกรมประชา

สัมพันธ์ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชน และคณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการด้านเทคนิค ในวันที่ 1 ตุลาคม 2541 โดยมีโครงสร้างและหน้าที่ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนประกอบด้วย

- | | |
|--|---------------------|
| 1. ประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง | ประธานกรรมการ |
| 2. ผู้อำนวยการส่วนข่าวและรายการภูมิภาค | รองประธานกรรมการ |
| 3. ประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองระยอง | กรรมการ |
| 4. ประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองแกลง | กรรมการ |
| 5. ประชาสัมพันธ์เทศบาลมาบตาพุด | กรรมการ |
| 6. ประชาสัมพันธ์ประถมศึกษาจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 7. ประชาสัมพันธ์เกษตรจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 8. ประชาสัมพันธ์พาณิชย์จังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 9. ประชาสัมพันธ์อัยการจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 10. ประชาสัมพันธ์ตำรวจภูธรจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 11. ประชาสัมพันธ์โรงพยาบาลจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 12. ประชาสัมพันธ์ประมงจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 13. ประชาสัมพันธ์อุตสาหกรรมจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 14. ประชาสัมพันธ์จัดหางานจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 15. ประชาสัมพันธ์สาธารณสุขจังหวัดระยอง | กรรมการ |
| 16. ประชาสัมพันธ์ กศน.ภาคตะวันออก (สื่ออิเล็กทรอนิกส์) กรรมการ | |
| 17. ประธานชมรม อปม. | กรรมการ |
| 18. ประธานชมรม อสม. | กรรมการ |
| 19. ประธานชมรม อบต. | กรรมการ |
| 20. นายเทอดศักดิ์ สุวรรณเพิ่ม | กรรมการ |
| 21. ผู้สื่อข่าว สวท.ระยอง | กรรมการ |
| 22. ผู้จัดการรายการ สวท.ระยอง | กรรมการและเลขานุการ |

มีหน้าที่

- กำหนดรูปแบบ เนื้อหาและดำเนินการผลิตรายการวิทยุชุมชนเมืองระยอง
- ขยายผลรายการและสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน
- ให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่รายการวิทยุชุมชน
- ปรับปรุงรายการให้น่าสนใจ สนองความต้องการส่วนใหญ่ในชุมชนเมืองระยอง

คณะกรรมการฝ่ายปฏิบัติการด้านเทคนิค

- | | |
|----------------------------|---------------------|
| 1. นายสมจิต แก้วกัลยา | ประธานอนุกรรมการ |
| 2. นายอดิสร บุญชื่น | กรรมการ |
| 3. นายสุเทพ จินตะนะกนก | กรรมการ |
| 4. นายเอกวัฒน์ชัย พรหมช่วย | กรรมการและเลขานุการ |

มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ให้การสนับสนุน จัดหาอุปกรณ์และดำเนินการผลิตรายการด้านการใช้เครื่องมือสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์
2. ประสานงานด้านข้อมูล ข่าวสาร ในการผลิตรายการ บันทึกเสียงการส่งข่าวสารที่รายงานทางดทรทัศน์
3. ปฏิบัติหน้าที่ตามวาระการอยู่เวร ช่างห้องส่งและช่างเครื่องส่งตามปกติ

จากคณะกรรมการทั้ง 4 ชุดจะเห็นได้ว่าในระยะแรก ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 ถึงสิ้นเดือนมิถุนายน 2543 คณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนจังหวัดระยอง ยังไม่มีการร่วมมือระหว่างสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดระยองกับตัวแทนของประชาชนอย่างเป็นทางการ จนเมื่อเดือนสิงหาคม 2543 หลังการสัมมนาสมาชิกชมรมหออกระจายข่าวและเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน ผู้อำนวยการนิสสาร ศักดิ์สง่าวงศ์ ซึ่งมาเป็น ผอ.สวท.ระยองตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2543 ได้ให้ความสำคัญกับหออกระจายข่าวเป็นอย่างมาก และได้จัดสรรเวลาของทางสถานีเพื่อจัดรายการ “วิทยุชุมชนกับหออกระจายข่าวระหว่างเวลา 6.00-7.00 น. ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2543 เป็นต้นไป และให้ตั้งคณะกรรมการบริหารรายการ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน 8 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากอำเภอและกิ่งอำเภอ ทั้ง 8 ของจังหวัดระยอง นับเป็นครั้งแรกที่มีตัวแทนของประชาชนในระดับหมู่บ้านซึ่งใกล้เคียงกับบริษัทของวิทยุชุมชนมาร่วมผลิตรายการ แต่รายการ “วิทยุชุมชนกับหออกระจายข่าว” ก็ต้องเปลี่ยนเวลาออกอากาศจาก 6.00-7.00 น. เป็น 5.30-6.00 น. เมื่อนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์จากส่วนกลางกำหนดให้เวลา 6.00-7.00 น. เป็นช่วงภาคเช้าของกรมประชาสัมพันธ์ ผลก็คือ คณะกรรมการบริหารรายการ “วิทยุชุมชนกับหออกระจายข่าว” เห็นว่า รายการที่เริ่มตั้งแต่ 5.30 น. เป็นการออกอากาศที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากเข้าเกินไป (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านศิลาชัย สกุลกล้า, 7 ตุลาคม 2543) ทางเจ้าหน้าที่ สวท.ระยองจึงต้องจัดทำรายการเองและออกอากาศตั้งแต่ 5.30 น. ทำให้ยังไม่สามารถสนองเจตนารมณ์ของความเป็นวิทยุชุมชนได้เต็มที่นัก

รูปแบบของรายการวิทยุชุมชนระยอง (สัมภาษณ์ ผอ.นิสสาร ศักดิ์สง่าวงศ์,

21 ก.ย.43) ในช่วงที่กรมประชาสัมพันธ์ริเริ่มงานวิทยุชุมชน ผอ.อำนาจ รัตนคราม ซึ่งเป็น ผอ.สวท.ระยอง ในขณะนั้น (คือในช่วงจัดตั้งวิทยุชุมชนตั้งแต่ตุลาคม 2541 ถึงมกราคม

2543) ได้ให้จัดรายการวิทยุชุมชนขึ้นตั้งแต่จันทร์ถึงศุกร์ 12.00-12.30 น. เป็นรายการ สันทนาการอย่างเดียว มีการเชิญหน่วยราชการมาร่วมรายการ เช่น สาธารณสุข (โรงพยาบาล จังหวัดระยอง) กฎหมาย เต็มมีเจ้าหน้าที่ สวท.ดำเนินรายการคนเดียว ต่อมาเมื่อมีเจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์เขต 7 เข้ามาร่วม รายการดำเนินไปเช่นนี้จนถึงเดือนมกราคม 2543

เมื่อ ผอ.นิสากร ศักดิ์สว่างวงศ์ ย้ายเข้ามารับตำแหน่ง ผอ.สวท.ระยองในเดือน กุมภาพันธ์ 2543 ได้มีการปรับรายการให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรา 40 เวลา 12.00-12.30 น. เป็นรายการของวิทยุเพื่อการศึกษาเครือข่าย 2 ซึ่งถ่ายทอดเสียงจากกรมประชาสัมพันธ์ส่วนกลาง รายการวิทยุชุมชนจึงเขยิบเวลาขึ้นไปเป็น 11.00-12.00 น. ในระยะแรก และระยะต่อมาได้เพิ่มอีกช่วงเวลาหนึ่งคือ 18.00-19.00 น.

ต่อมา ผอ.นิสากร ได้มีโอกาสเป็นวิทยากรบรรยายเรื่องหอกระจายข่าวและได้ขอความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านตำบองจะจัดรายการทุกวันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ตั้งแต่ 6.00-7.00 น. โดยมาร่วมทำรายการข่าวจาก 6 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ ใช้ชื่อรายการว่า “วิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว” แต่ดำเนินงานไปได้ไม่นาน เวลาของรายการก็ต้องยกให้แก่ข่าวส่วนกลางของกรมประชาสัมพันธ์ตั้งแต่ 6.00-7.00 น. ส่วนวิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าวก็เลื่อนขึ้นไปเป็น 5.30-6.00 น. โดยมีเจ้าหน้าที่ สวท.ผลิตและดำเนินรายการเองในรูปแบบของการสนทนา เป็นข่าวอัดเทป เสนอแก่ผู้ฟัง

จากการสัมภาษณ์ ผอ.นิสากร ศักดิ์สว่างวงศ์ และ คุณศิริวรรณ บุญมี หัวหน้าฝ่ายรายการของ สวท.ระยอง และศึกษาจากเอกสารสรุปได้ว่า รายการวิทยุชุมชนระยองนั้น สวท.ระยอง ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า

1. เพื่อให้ผู้ฟัง หน่วยงานราชการ เอกชน ประชาชนทั่วไปได้เป็นศูนย์กลางในการ เสนอผลงานและแสดงความคิดเห็น
2. เพื่อให้สื่อวิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์เห็นประโยชน์ในการที่จะได้มีส่วน ช่วยในการประชาสัมพันธ์เชิงรุก
3. เพื่อใช้สื่อหอกระจายข่าวเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น
4. เพื่อประชาชนจะได้รับข้อมูล ข่าวสารอย่างใกล้ชิด เนื่องจากผู้เสนอข่าวสาร เป็นผู้ ที่คุ้นเคยต่อสภาพปัญหา หรือความตึงการของท้องถิ่นเป็นอย่างดี

สำหรับรูปแบบของรายการวิทยุชุมชนระยองนั้น นอกจากรายการ “วิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว” แล้ว ยังมีอีก 2 รายการคือ “รายการวิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง” ซึ่งออกอากาศตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2543 จนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เวลา 11.00-12.00 น. ทุกวันจันทร์ ถึง ศุกร์ ผู้ดำเนินรายการคือ คุณศิริวรรณ บุญมี และ คุณสุภาพ นพแก้ว ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของ สวท.ระยอง เป็นรายการสนทนาข่าวสาร สารความรู้โดยเชิญวิทยากรจากภายนอกมาร่วมให้การ

สัมภาษณ์ หัวข้อสนทนาก็จะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับชีวิตชุมชนระยอง เช่น โครงการชยะแลงไข่ การบำบัดน้ำเสีย การจัดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม การแปรรูปผลไม้ ฯลฯ อีกรายการหนึ่งคือ “รายการวิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง” ออกอากาศเวลา 18.00-19.00 น. ทุกวัน ผู้ดำเนินรายการคือคุณศิริวรรณ บุญมี และ คุณสุภาพ นพแก้ว เป็นรายการสนทนาข่าวสาร สารความรู้สลับเพลงเพื่อชีวิต รายการทุกรายการออกอากาศเป็นภาษากรุงเทพฯ ไม่ใช่ภาษาท้องถิ่น

ผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายได้กำหนดว่าเป็นกลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน อาสาสมัคร ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประกอบการ กลุ่มพลังมวลชน กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในระดับท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสถานีกับผู้ฟังจากเอกสารรายงานอย่างเป็นทางการ (เอกสารจากสวท.ระยอง, 7 สิงหาคม 2543) ได้แก่

1. ผู้ฟังโทรศัพท์เข้าร่วมพูดคุย แสดงความคิดเห็นในประเด็นที่สนทนา
2. ประชาชนในชุมชนสนใจที่จะมาร่วมดำเนินรายการ
3. ประชาชนส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นในรายการ โดยนำส่งจดหมายด้วยตนเองที่สถานี
4. ผู้นำชุมชนร่วมสนทนา กิจกรรมในชุมชนที่ได้มีการพัฒนา ให้ชุมชนอื่นได้ทราบ

โดยสรุปวิทยุชุมชนระยองตั้งแต่ตุลาคม 2541 จนถึง ตุลาคม 2543 ที่ออกอากาศทางสวท.ระยอง ยังคงเป็นรายการที่ผลิตโดยเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์โดยที่มีความพยายามจะทำประชาชนมาร่วมผลิต แต่มีปัญหาที่เวลาออกอากาศ จึงชะงักกันไป ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเป็นแขกรับเชิญหรือวิทยากรร่วมสนทนาหรือให้สัมภาษณ์หรือโทรศัพท์เข้ามาร่วมพูดคุย แสดงความเห็นในประเด็นที่สนทนาหรือส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นต่อรายการ

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหาร สวท.ระยอง และผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน

จากการวิจัยปรากฏว่าผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนระยองยังคงเป็นเจ้าหน้าที่สวท.ระยอง นั่นคือยังไม่มีประชาชนเข้ามาเป็นผู้ผลิต/ผู้จัด/ผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชนระยองมีความพยายามที่จะให้ประชาชนได้เข้ามาร่วมผลิตรายการในรายการ “วิทยุชุมชนกับทอกระจายข่าว” แต่ก็มีอุปสรรคดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ผอ.อำนาจ รัตนคราม ซึ่งเป็น ผอ.สวท.ระยองตั้งแต่วันที่เดือนตุลาคม 2541 ถึงสิ้นมกราคม 2543 (สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2543) คุณอำนาจกล่าวว่า

...ตอนนั้นความรู้เรื่องวิทยุชุมชนใหม่มาก ประชุมคณะกรรมการ 1 ครั้ง (คณะกรรมการที่ปรึกษา-ผู้วิจัย) แล้วไม่ได้ประชุมอีก ผู้ใหญ่มาไม่ครบ เพราะเป็นของใหม่ หัวหน้าส่วนราชการให้ความร่วมมือดี... ส่วนประชาชนนั้น ผมคิดว่าได้แต่ฟัง จะโทรเข้ามาร่วมรายการได้อย่างไร ก็เปลี่ยนสตางค์เขา ผมใช้วิธีเจาะลึกเขาไปหาประชาชนโดยโทรเข้าไปที่ประธานชมรม เช่น ชมรมผู้เลี้ยงกุ้ง... นิสัยคนระยองมีความอยากร่วมทำรายการวิทยุชุมชนกับเรา แต่ผมว่าเราต้องไปสื่อข่าวในหมู่บ้าน ทำตัวให้เคยชินกับประชาชน แต่ติดขัดตรงที่เราไม่มีบุคลากร... วิทยุคลื่นอื่นๆ ก็อ้างชุมชน เมื่อตอนที่อยู่ระยอง ทำรายการ 12.00-12.30 น. คุณศิริวรรณ บุญมี เขียวหัวหน้าส่วนราชการมาออก ทางด้านตัวแทนประชาชนมีคุณ ศิลปชัย แซ่เจีย (ประธานชมรม SIF ของธนาคารออมสินในนามตัวแทนของระยอง) มาช่วยอาทิตย์ละครั้ง)

จากการสัมภาษณ์ ผอ.นิสากร ศักดิ์สว่างงษ์ (สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 43) คุณนิสากร ได้แสดงทรรศนะว่า ประชาชนไม่มั่นใจในการถ่ายทอดเสียง ทาง สวท.เองก็ต้องระวัง เพราะ สวท.เป็นหน่วยงานของรัฐ การไปทำงานกับชุมชน แลกข่าวสารกันจะเป็นทางเลือกที่ดีกว่า ความเป็นกลางในการนำเสนอข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ หนึ่งการร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ค่อนข้างจะเป็นอุปสรรคเพราะต้องทำงานตามระบอบราชการไม่คล่องตัว การร่วม

มือกับชาวบ้านแบบชมรมหอกกระจายข้าวซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน 8 คน เป็นผู้ประสานงานน่าจะเป็นการทำงานที่คล่องตัวกว่า อนึ่ง การใช้อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อปม.) เป็นหน่วยงานที่ไม่สามารถทำงานได้ตามเป้าประสงค์ เพราะประการแรกต้องมีเครื่องมือสื่อสารซึ่งชาวบ้านไม่สามารถหาซื้อมาได้ ประการที่สอง ชาวบ้านต้องมิงานประจำที่มีรายได้เลี้ยงตัวเองอยู่แล้วจึงจะสามารถเป็นผู้สื่อข่าวอาสาสมัครได้ และประการที่สาม การประสานงานกันเองระหว่างประชาสัมพันธ์จังหวัดกับ อปม. เป็นไปได้ด้วยความยากลำบากเพราะขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ในการสื่อสาร

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คุณศิลปชัย แซ่เจ็ย ซึ่งมีอาชีพทำยางและซ่อมรถ และถือว่าเป็นผู้นำชุมชนคนหนึ่งของระยอง เพราะดำรงตำแหน่งประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดระยอง (เมนู 5) (สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2543) เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน คุณศิลปชัย ในฐานะที่เคยเป็นวิทยากรของรายการให้ความเห็นว่า

พอเอาวิทยุเครือข่าย 2 ลง เรารู้สึกยุ่งยากมาก พอถึงวันศุกร์ เป็นเวลาให้ผู้ว่าฯ พบประชาชนเวลา 11.00-12.00 น. (เวลาของวิทยุชุมชน-ผู้วิจัย) ทำไมต้องมาเบียดบังเวลาประชาชน เพราะเราแบ่งแล้ว ภาครัฐเอาไป 40% ภาคเอกชน 40% ภาคประชาชน 20% ในฐานะประชาชน ผมขอถามว่า หนึ่ง สิทธิในการจัด ผมมีสิทธิแค่ไหน สอง ผมจะเอางบมาจากไหน ผมต้องมีคนร่วมจัด เช่น หมอ จิตแพทย์ ประชาชนควรมีทางระบายความทุกข์หรือดูแลเรื่องความเจ็บป่วย ผมมีเพื่อนที่อยากทำแต่ไม่มีเงิน ที่ระยองไม่มีเอ็นจีโอ ผมมองว่าคนระยองค่อนข้างต่างคนต่างอยู่ ใจคิด “รัฐรักษาตัวรอดเป็นยอดดี” เครือข่ายในหมู่บ้านไม่สามารถทำงานได้ มีอุปสรรคมากมาย... ชมรมหอกกระจายข้าวเขาแอ้คทีฟมาก จริงๆ แล้ว ผู้ใหญ่บ้านบางแห่งไม่อยากจะเปิดหอกกระจายข้าวเพราะต้องจ่ายค่าไฟค่าซ่อมเอง ผมมองว่าต้องมีกองทุนช่วยบริหารหอกกระจายข้าว...

จากการอ่านบันทึกการประชุมเวทีการสัมมนาเครือข่ายองค์กรชุมชนระยอง โครงการจัดสวัสดิการชุมชนเร่งด่วนเพื่อผู้ยากลำบากจังหวัดระยอง (เมนู 5) ในวันเสาร์ที่ 22 กรกฎาคม 2543 ณ วัดหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผู้วิจัยสังเกตว่า ผู้เข้าประชุมได้ลงคะแนนในเรื่องต่างๆ อาทิ อยากรให้มีการตรวจสอบกองทุน 5 คะแนน อยากรให้สร้างงานจ้างผู้ด้อยโอกาส 6 คะแนน ต้องการให้ลดดอกเบี้ย 14 คะแนน เห็นด้วยว่าการประชาสัมพันธ์ ไม่ทั่วถึง 21 คะแนน แต่ผู้มีความต้องการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน 0 คะแนน ซึ่งแสดงว่าประชาชนยังไม่รู้จัก รับรู้ หรือเห็นประโยชน์ของวิทยุชุมชน

โดยสรุปพรรคชนะของ ผอ.นิสากรจะคล้ายคลึงกับพรรคชนะของ ผอ.อำนาจ ในแง่ที่ว่า การทำวิทยุชุมชนก็ต้องไปสร้างความสนิทสนมกับชุมชน ทั้งสองผู้บริหารยังไม่ได้ดำเนินการ ถึงขั้นให้ประชาชนมาดำเนินรายการเองหรือผลิตรายการเอง ผอ.อำนาจ บริหารรายการวิทยุชุมชนด้วยการส่งเจ้าหน้าที่ สวท.ไปสื่อข่าวในหมู่บ้าน ผอ.นิสากร บริหารรายการวิทยุชุมชนด้วยการติดต่อให้ชมรมหอกระจายข่าวภายใต้การบริหารของผู้ใหญ่บ้าน 6 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ เป็นผู้สื่อข่าวและดำเนินรายการพร้อมกับเจ้าหน้าที่ สวท. ในช่วงเช้า ในขณะที่พรรคชนะของผู้นำชุมชนอย่างคุณศิลาชัย แซ่เจ็ย มองว่าอุปสรรคสำคัญของประชาชนที่จะเข้าร่วมผลิตและดำเนินรายการวิทยุชุมชนคือ งบประมาณและประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญ และการใช้ประโยชน์จากวิทยุชุมชน

2.2 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหาและการมองอนาคตวิทยุชุมชนระยอง

2.2.1 งบประมาณ

ตามความเห็นของอดีตผู้บริหาร สวท.ระยองคือ ผอ.อำนาจ รัตนคราม ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของการดำเนินงานของวิทยุชุมชนคืองบประมาณ คือไม่มีเงินค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าซ่อมบำรุง ให้แก่เจ้าหน้าที่ สวท.ที่จะออกไปสื่อข่าว (สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2543) และแม้ชาวบ้านอยากจะมีรายการก็เป็นอุปสรรคคือไม่มีค่าพาหนะและอุปกรณ์สื่อสาร

ผอ.นิสากร เห็นว่าเรื่องงบประมาณเป็นสิ่งจำเป็น แต่ถ้าต้องการให้ชาวบ้านมาจัดการและใช้เงินเป็นแรงจูงใจ อย่างนี้จะเป็นรองกว่าการได้ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น ชมรมหอกระจายข่าว การมีโฆษณาเป็นสิ่งดีระดับหนึ่ง แต่การโฆษณาอยากให้เป็นไปในแนวทางที่ให้การสนับสนุนมากกว่าจะเป็นการโฆษณาสินค้าหรือสถาบันโดยตรงคือเป็นการโฆษณาโดยไม่หวังผลกำไร ทางผู้ประกาศอาจจะพูดสเปคสั้นๆ ว่า “รายการวิทยุชุมชนเพื่อคนระยองสนับสนุนโดยบะหมี่อ้อขง” เป็นต้น ผอ.นิสากร มีทรรศนะว่าทิศทางการเมืองหรือผู้ฉกฉวยประโยชน์อาจจะแฝงมาในรายการวิทยุชุมชนก็เป็นได้ (สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2543)

2.2.2 เทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องส่งเครื่องรับ

จากการสัมภาษณ์ ผอ.อำนาจ และ ผอ.นิสากร อุปสรรคประการสำคัญของ สวท.ระยองซึ่งส่งผลกระทบต่อรายการวิทยุชุมชนคือ เส้าอากาศของ สวท.ระยองตั้งอยู่บนเขาชายคา ซึ่งอยู่สูงเกินไป ทำให้อำเภอเมืองระยองและอำเภออื่นๆ รับคลื่น สวท.ระยองไม่ได้ชัดเจน คงมีเพียงบางพื้นที่ในบางอำเภอเท่านั้นที่รับได้ จังหวัดที่รับคลื่น สวท.ระยอง ได้ชัดเจนกลายเป็นจังหวัดที่อยู่ห่างไกลออกไปได้แก่ ตราด ปราจีนบุรี (บางส่วน) สัตหีบ ชลบุรี จันทบุรี เพชรบุรี

สมุทรสาคร ขณะนี้สัญญาณไปในระยะไกล แต่ไประยะตรงไม่ beam ลง วิธีการแก้ไขคือต้องนำเอาเสาอากาศลงมาติดตั้งใหม่บนพื้นดินข้างล่าง ใช้พื้นที่ประมาณ 10 ไร่ หรือต้องจัดปีกเสาให้ beam ได้ดีกว่าเก่า กรมประชาสัมพันธ์ต้องใช้งบประมาณประมาณ 2-4 ล้านบาท ซึ่งก็ยังคงอยู่ในช่วงการวางแผนและตัดสินใจเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่นๆ

อุปสรรคอื่นทางด้านเทคนิคคือ การที่ไม่มีโทรศัพท์เพียงพอในการที่จะให้ผู้ฟังโทรมาร่วมแสดงความคิดเห็นในขณะที่มีการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน เนื่องจากไม่มีงบประมาณสำหรับซื้อครุภัณฑ์ คือถ้าใช้หนึ่งสายสำหรับสัมภาษณ์แขกรับเชิญเพื่อออกอากาศแล้ว จะไม่มีสายว่างพอสำหรับผู้ฟังที่จะโทรเข้ามาเลย (สัมภาษณ์ คุณศิริวรรณ บุญมี, 7 สิงหาคม 2543)

หออกระจายข่าวก็เป็นปัญหาเช่นกัน จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านศิลาชัย สกลกล้า (สัมภาษณ์ 8 ตุลาคม 2543) ผู้ใหญ่บ้านเล่าให้ฟังว่า มีตัวอย่างคือ ที่มาบตาพุดไม่มีหออกระจายข่าว ระหว่างบ้านฉางกับผลาก็มีหออกระจายข่าวเพียง 1 หอ หออกระจายข่าวเป็นส่วนกลางอาจจะอยู่ที่ศาลาหรือผู้ใหญ่บ้าน ปกติผู้ใหญ่บ้านต้องออกค่าไฟและค่าซ่อมแซมเอง และที่สำคัญคือ เทศบาลก็ใช้หออกระจายข่าวนี้ได้ และสถานีวิทยุอื่นๆ ของระยองก็ใช้หออกระจายข่าวนี้ได้เช่นกัน ฉะนั้นรายการวิทยุชุมชนกับหออกระจายข่าวของ สวท.ระยองจึงมีอุปสรรคทางด้าน การออกอากาศอยู่ค่อนข้างมากแม้ทาง สวท.ระยองจะจัดทำเองโดยที่ผู้ใหญ่บ้าน 8 คนไม่ได้ร่วมด้วย

2.2.3 บุคลากร

ดังจะเห็นได้จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ สวท.ระยอง มีจำนวนน้อย แต่ถ้าจะดูตามแนวคิดของการเป็นวิทยุชุมชนที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร การผลิต การจัดและการดำเนินรายการแล้ว ประชาชนยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก ประการหนึ่งผู้บริหาร สวท.ระยองไม่แน่ใจในความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมและประชาชนเองก็ไม่มีความมั่นใจในความพร้อมของตนเอง (สัมภาษณ์ คุณศิริวรรณ บุญมี, 7 สิงหาคม 2543) อีกประการหนึ่งประชาชนของระยองขาดแรงจูงใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิทยุชุมชนของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน เพราะขาดเหตุ (Cause) ที่จะผูกใจร่วมกัน เช่น จันทบุรีมีน้ำท่วมทำให้วิทยุชุมชนมีบทบาทสำคัญมาก ที่ระยองไม่มีเหตุ เช่นนี้ จึงต่างคนต่างอยู่ต่างทำมาหากินกันไป (สัมภาษณ์ คุณนิสากร ศักดิ์สว่างวงศ์, 31 กรกฎาคม 2543)

2.2.4 คู่แข่ง

รายการวิทยุชุมชนของ สวท.ระยอง ก็เหมือนกับรายการวิทยุชุมชนของจังหวัดอื่นๆ คือมีรายการโทรทัศน์เป็นคู่แข่งที่เรียกความสนใจจากผู้ชมได้มากกว่า นอกจากนี้ โดยเหตุที่ สวท.ระยอง เพิ่งก่อตั้งในปี 2538 (สัมภาษณ์ ผอ.นิสากร 7 ตุลาคม 2543) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสถานีวิทยุอื่นๆ ในระยองแล้วถือได้ว่าเป็นสถานี “น้องใหม่” ฉะนั้นผู้ติดตามรายการประจำจึงยังค่อนข้างมีน้อย กอปรกับขณะนี้มีความตื่นตัวเรื่องวิทยุชุมชน จึงมีบางสถานีที่จัดรายการเกี่ยว

กับชุมชนหลายรายการ สถานีเหล่านี้จะมีกำลังส่งมากกว่า 1 กิโลวัตต์ (ตามข้อบังคับของกรมไปรษณีย์โทรเลข สถานีวิทยุจะมีกำลังส่งได้เพียง 1 กิโลวัตต์เท่านั้น) ฉะนั้นคลื่นของ สวท.ระยองจึงถูกเบียดบังได้ง่าย

นอกจากนี้ยังมีคู่แข่งด้านเวลา ซึ่งก็คือ การเข้าซ้อนของการกระจายเสียงระหว่างวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์กับรายการของ สวท.ต่างจังหวัด ที่เห็นได้ชัดเจนคือเวลาของ “วิทยุชุมชนกับหอกกระจายข่าว” ซึ่งเคยออกอากาศ 6.00-6.30 น. ต้องเลื่อนเวลาไปเป็น 5.30-6.00 น. เพื่อเปิดทางให้แก่ข่าวยามเช้าของกรมประชาสัมพันธ์ การเป็นคู่แข่งด้านเวลาเช่นนี้ “ทำให้แฟนรายการหายไปเช่นกัน” (สัมภาษณ์ ผอ.นิสากร, 7 ตุลาคม 2543)

2.2.5 กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ

ในขณะที่เขียนรายงานการวิจัยนี้ (มกราคม 2544) สืบเนื่องจากบทบัญญัติมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2543 ตั้งแต่ 7 มีนาคม 2543 ขณะเดียวกัน ได้มีการเตรียมร่างพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พร้อมกันนี้การดำเนินการสรรหาคณะกรรมาธิการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ได้สำเร็จลุส่งไประดับหนึ่งแล้ว

นัยยะแห่งพระราชบัญญัติเหล่านี้คือ การจัดสรรคลื่นให้แก่ภาคประชาชนซึ่งจากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าผู้นำชุมชน เช่น คุณศิลาปชัย แซ่เจ็ย สนใจติดตามในเรื่องนี้ในขณะที่ผู้บริหาร สวท.ระยอง ยังไม่ได้เห็นในเรื่องนี้ ผู้บริหารบางคนเห็นว่าอาจมีปัญหากว่า กสช.กำหนดให้ผู้ประกาศทุกคนต้องมีใบประกาศและ/หรือต้องมีปริญญาตรี

โดยสรุปแล้วปัจจัยที่เป็นแรงสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบสานและพัฒนาวิทยุชุมชนระยอง ได้แก่ งบประมาณ เทคนิคและอุปกรณ์ เครื่องรับ เครื่องส่ง บุคลากร คู่แข่ง และระเบียบกฎหมายที่ เมื่อนำปัจจัยทั้งสองด้านมาพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้ว ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคดูจะเป็นสิ่งที่ทำลายเพราะหนักหนาและมากกว่าปัจจัยเกื้อหนุน เป็นที่น่าสังเกตในประเด็นต่อไปว่า ผู้บริหารของ สวท.ระยอง ได้พยายามแสวงหาทางออกโดยวิสัยทัศน์ต่างๆ

อนาคตของวิทยุชุมชนระยอง ผู้บริหารบางคนมองว่าอนาคตของวิทยุชุมชนระยองไม่แจ่มใสนักเนื่องด้วยติดขัดเรื่องงบประมาณ ผู้บริหาร เช่น ผอ.นิสากร คักดีสว่างงษ์ มองว่าต้องแสวงหาแนวร่วมจากประชาชน ถ้าชมรมหอกกระจายข่าวมีอุปสรรค ผอ.นิสากร ก็จะใช้ตนเองคือสื่อบุคคลเป็นหน่วยเคลื่อนที่ (mobile unit) ในการบรรยาย เก็บวิทยากร ประชาสัมพันธ์แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน (สัมภาษณ์ 7 ตุลาคม 2543) และในขณะที่เขียนรายงานวิจัยชิ้นนี้ (มกราคม 2544) วิทยุชุมชนระยองของ สวท.ได้เปลี่ยนชื่อรายการเป็น “วิทยุท้องถิ่นเพื่อคนระยอง” โดยอดีตรองอธิบดีพิพัฒน์ โกศลวัฒน์ ด้วยเหตุผลว่าเพื่อไม่ให้ซ้ำกับรายการวิทยุชุมชนของสถานี

วิทยุอื่นๆ ในจังหวัดระยอง ในขณะเดียวกัน ผอ.นิสากรได้ริเริ่มความคิดเรื่อง “วิทยุชุมชนภาค ตะวันออก” โดยให้ระยองเป็นศูนย์กลางในการจัดทำ โดยมีเหตุผลว่าเนื่องจากประชาสัมพันธ์ เขต 7 มีศูนย์กลางอยู่ที่ระยอง ซึ่งในกรณีนี้ ได้รับความสนับสนุนผู้อำนวยการประชาสัมพันธ์ เขต 7 และ ผอ.อำนาจ รัตนคราม กำลังดำเนินการวางแผนด้านเทคนิค (สัมภาษณ์ ผอ.นิสากร 26 มกราคม 2544) ซึ่งผู้วิจัยมีทรรศนะว่า โดยเหตุที่กำลังส่งของ สวท.ระยอง สามารถครอบคลุมพื้นที่ได้หลายจังหวัดเนื่องจากเสาอากาศตั้งอยู่บนยอดเขาายดา นโยบาย “วิทยุชุมชนภาคตะวันออก” น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีทางหนึ่งและสามารถระดมทรัพยากรด้านเทคนิค อุปกรณ์และกำลังคน งบประมาณ มาร่วมด้วยได้



สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับผู้ฟังรายการวิทยุชุมชน

ในบทนี้จะแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน

ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากรของผู้ฟังที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ส่วนที่ 2 ความเข้าใจและทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับแนวคิดของวิทยุชุมชน

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในวิทยุชุมชน

ส่วนที่ 4 การรับฟังและการไม่รับฟังวิทยุชุมชน ความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์
จากวิทยุชุมชน ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากวิทยุชุมชนระยองยังไม่เป็นที่แพร่หลายในหมู่คนฟัง ดังผลการวิจัยในบทที่ 4 ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นผู้ฟัง และผู้ไม่ได้ฟัง เพราะการที่ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการไม่ได้ฟังก็เป็นความรู้ประการหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า มีผู้ไม่ได้ฟังเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลทั้งทางด้านกายภาพของที่ตั้งเสาอากาศ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและเหตุผลทางด้านการบริหาร การเก็บข้อมูลจากจำนวนตัวอย่างไม่ได้เก็บตามสัดส่วนประชากร เนื่องจากการรับฟังไม่ได้ตามอำเภอเมืองและอำเภอต่างๆ เป็นเหตุให้การกำหนดจุดที่รับฟังได้และรับฟังไม่ได้ค่อนข้างคลุมเครือในเชิงเทคนิคและทำให้การคำนวณประชากรที่รับฟังได้ค่อนข้างจะมีอุปสรรค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากรของผู้ฟังที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 1 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และอายุ

อายุ	อำเภอเมือง				รวม	อำเภอนา				รวม
	ชาย (n=20)		หญิง (n=17)			ชาย (n=48)		หญิง (n=47)		
	ฟัง	ไม่ฟัง	ฟัง	ไม่ฟัง		ฟัง	ไม่ฟัง	ฟัง	ไม่ฟัง	
น้อยกว่า 20 ปี	-	1	-	-	1 (2.70)	-	-	-	-	-
20-29 ปี	3	0	3	2	14 (37.84)	5	4	2	11	22 (23.16)
30-39 ปี	5	1	1	4	11 (23.73)	7	9	6	12	34 (35.79)
40-49 ปี	1	1	-	4	6 (16.22)	5	9	3	6	23 (24.21)
50-59 ปี	1	-	1	2	4 (10.31)	2	4	2	1	9 (9.47)
60 ปีขึ้นไป	-	1	-	-	1 (2.70)	1	2	2	2	7 (7.37)
รวม	10 (27.03)	10 (27.03)	5 (13.51)	12 (32.43)	37 (100.0)	20 (21.05)	28 (29.47)	15 (15.79)	32 (33.89)	95 (100.0)

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าในอำเภอเมือง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เป็นชายอายุระหว่าง 30-39 ปี และ 20-29 ปี ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงจะอยู่ช่วงระหว่าง 20-29 ปี ในอำเภอนา กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชายและหญิงส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงอายุ 30-39 ปี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และอาชีพ

อาชีพ	อำเภอเมือง				รวม	อำเภออื่นๆ				รวม
	ชาย (n=10)		หญิง (n=5)			ชาย (n=20)		หญิง (n=15)		
	ฟัง	ไม่ฟัง	ฟัง	ไม่ฟัง		ฟัง	ไม่ฟัง	ฟัง	ไม่ฟัง	
ข้าราชการ/ พนักงานรัฐ วิสาหกิจ	-	1	2	1	4 (10.81)	3	3	2	5	13 (13.69)
แม่บ้าน/ ค้าขาย ทุกประเภท	2	1	2	6	11 (29.73)	3	10	8	18	42 (44.21)
เกษตรกรรวม /การประมง	1	1	1	1	4 (10.81)	1	10	3	4	18 (18.95)
รับจ้างราย วัน/ผู้ใช้ แรงงาน	5	5	-	1	11 (29.73)	6	3	2	5	16 (16.84)
พนักงาน บริษัท เอกชน	1	1	-	3	5 (13.51)	2	2	-	1	5 (5.26)
อื่นๆ	1	1	-	-	2 (5.41)	-	-	-	1	1 (1.05)
รวม	10 27.03	10 27.03	5 13.51	12 32.43	37 100.00	20 21.05	28 29.47	15 15.79	32 33.69	95 100.00

ตารางที่ 2 แสดงว่าในเขตอำเภอเมือง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เป็นชายจะมีอาชีพรับจ้างรายวันหรือผู้ใช้แรงงาน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน ค้าขายทุกประเภท ข้าราชการรัฐวิสาหกิจ ในอำเภออื่นๆ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชายและหญิงจะอยู่ในอาชีพค้าขายทุกประเภทและแม่บ้านเป็นส่วนใหญ่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และการศึกษา

การศึกษา	อำเภอเมือง		รวม	อำเภออื่นๆ		รวม
	ชาย (n=10)	หญิง (n=5)		ชาย (n=20)	หญิง (n=15)	
	ฟัง	ฟัง		ฟัง	ฟัง	
ประถม ศึกษา	4	1	5 (33.33)	8	8	16 (45.71)
มัธยมศึกษา	3	1	4 (26.67)	9	2	11 (31.43)
ปวช, ปวส, อนุปริญญา	2	1	3 (20.00)	3	-	3 (8.57)
ปริญญาตรี	1	2	3 (20.00)	-	4	4 (11.43)
สูงกว่า ปริญญาตรี	-	-	-	-	-	-
อื่นๆ (ไม่รู้ หนังสือ)	-	-	-	-	1	1 (2.86)
รวม	10 86.67	5 33.33	15 100.00	20 57.14	15 42.86	35 100.00

ตารางที่ 3 แสดงว่าในเขตอำเภอเมือง กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชายส่วนใหญ่จะจบการศึกษาชั้นประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงจะจบปริญญาตรี ส่วนในอำเภออื่นๆ ก็เช่นกัน คือทั้งกลุ่มตัวอย่างชายและหญิงจะจบการศึกษาชั้นประถมศึกษา

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และสถานภาพสมรส

สถานสมรส	อำเภอเมือง		รวม	อำเภออื่นๆ		รวม
	ชาย (n=10)	หญิง (n=7)		ชาย (n=20)	หญิง (n=15)	
	ฟัง	ฟัง		ฟัง	ฟัง	
โสด	4	3	7 (46.67)	2	4	6 (17.14)
แต่งงานแล้ว อยู่ร่วมกัน	6	2	8 (53.33)	18	8	26 (74.29)
หย่า/ แยกกันอยู่	-	-	-	-	1	1 (2.86)
เฝ้า	-	-	-	-	2	2 (5.71)
รวม	10 86.67	5 33.33	15 100.00	20 57.14	15 42.86	35 100.00

ตารางที่ 4 แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างที่สมรสแล้วทั้งในอำเภอเมืองและในอำเภออื่นๆ มีการรับฟังวิทยุชุมชนมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นโสด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และรายได้ต่อเดือน (ตนเอง)

รายได้ ต่อเดือน (ตนเอง)	อำเภอเมือง		รวม	อำเภออื่นๆ		รวม
	ชาย (n=10)	หญิง (n=7)		ชาย (n=20)	หญิง (n=17)	
	ฟัง	ฟัง		ฟัง	ฟัง	
ไม่มีรายได้	1	-	1 (8.67)	-	3	3 (8.57)
ต่ำกว่า 3,000 บาท	-	-	-	1	2	3 (8.57)
3,000-6,000 บาท	4	2	6 (40.00)	3	3	6 (17.14)
6,001-9,000 บาท	3	1	4 (26.66)	7	2	9 (25.71)
9,001-12,000 บ.	-	1	1 (8.67)	4	1	5 (14.29)
12,001-15,000 บ.	-	-	-	2	3	5 (14.29)
15,001-18,000 บ.	-	-	-	-	1	1 (2.86)
18,001-21,000 บ.	-	1	1 (8.67)	2	-	2 (5.71)
มากกว่า 21,000 บ.	2	-	2 (13.33)	-	-	1 (2.86)
รวม	10 66.67	5 33.33	15 100.00	20 57.14	15 42.86	35 100.00

ตารางที่ 5 แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมืองส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 3,000-6,000 บาท และ 6,001-9,000 บาทต่อเดือน ในอำเภออื่นๆ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 6,001-9,000 บาท และ 3,000-6,000 บาทต่อเดือน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และจำนวนสมาชิกในครอบครัว

จำนวนสมาชิกในครอบครัว	อำเภอเมือง		รวม	อำเภออื่นๆ		รวม
	ชาย (n=10)	หญิง (n=7)		ชาย (n=20)	หญิง (n=17)	
	ฟัง	ฟัง		ฟัง	ฟัง	
1-3	4	3	7 (48.67)	9	5	14 (40.00)
4-6	6	1	7 (46.67)	11	9	20 (57.14)
7-9	-	-	-	-	-	-
10 ขึ้นไป	-	1	1 (6.66)	-	1	1 (2.86)
รวม	10 66.67	5 33.33	15 100.00	20 57.14	15 42.86	35 100.00

ตารางที่ 6 แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมืองที่มีสมาชิกในครอบครัว 1-3 คน และสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน ฟังวิทยุชุมชนในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างในอำเภออื่น ๆ นั้น ผู้ที่มีสมาชิกในครอบครัว 4-6 คนจะฟังมากกว่าผู้ที่มีสมาชิกในครอบครัว 1-3 คน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 แสดงการรับฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และรายได้
ครอบครัวต่อเดือน

รายได้ ครอบครัว ต่อเดือน	อำเภอเมือง		รวม	อำเภออื่นๆ		รวม
	ชาย (n=10)	หญิง (n=7)		ชาย (n=20)	หญิง (n=17)	
	ฟัง	ฟัง		ฟัง	ฟัง	
ต่ำกว่า 3,000 บ.	-	-	-	-	1	1 (2.85)
3,000- 6,000 บ.	1	2	3 (20.00)	-	3	3 (8.57)
6,001- 9,000 บ.	2	-	2 (13.33)	3	2	5 (14.29)
9,001- 12,000 บ.	-	1	1 (6.67)	4	1	5 (14.29)
12,001- 15,000 บ.	2	-	2 (13.33)	3	3	6 (17.14)
15,001- 18,000 บ.	1	-	1 (6.67)	4	-	4 (11.43)
18,001- 21,000 บ.	-	-	-	3	1	4 (11.43)
มากกว่า 21,000	4	2	6 (40.00)	3	4	7 (20.00)
รวม	10 66.67	5 33.33	15 100.00	20 57.14	15 42.86	35 100.00

ตารางที่ 7 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมืองที่ฟังรายการวิทยุชุมชนมีรายได้ของครอบครัวต่อเดือนมากกว่า 21,000 บาท และในอำเภออื่นๆ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ก็มีรายได้ของครอบครัวต่อเดือนมากกว่า 21,000 บาทเช่นกัน

ตารางที่ 8 แสดงการชักชวนให้มีการฟังรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย เพศ และผู้ชักชวนให้มีการรับฟังวิทยุชุมชน

ผู้ชักชวน	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย (n=10)	หญิง (n=5)	รวม (15)	ชาย (n=20)	หญิง (n=15)	รวม (35)
1. ไม่มีใครชวน/รายการวิทยุชุมชน มาแทนรายการปกติที่เคยฟัง	5	4	9	9	8	17
2. พ่อแม่ สมาชิกอาสา ลูกๆ ญาติพี่น้อง	-	-	-	1	3	4
3. หอกระจายข่าว	2	1	3	5	3	8
4. เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน	-	-	-	-	-	-
5. คนในตลาดชุมชน ร้านค้าพูดกัน	-	-	-	-	-	-
6. สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์	-	-	-	-	-	-
7. คนที่มาช่วยรายการชักชวนญาติสนิท มิตรสหายให้ฟังเขาออกรายการ	-	-	-	-	-	-
8. กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ	-	-	-	1	-	1
9. อื่นๆ (วิทยุรับได้สถานีเดียวคือ สวท. ที่กิ่งอำเภอเขาชะเมา ต.พงแกวียน อ.แกลง ต.บ้านนา อ.แกลง ที่ประชุม อาสาสมัครอนามัยแจ้งให้ทราบ ฯลฯ)	3	-	3	4	1	5

ตารางที่ 8 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังรายการวิทยุชุมชนโดยไม่มีใครชักชวนหรือเพราะมาแทนรายการวิทยุปกติที่เคยฟัง รองลงมาคือจากหอกระจายข่าว ที่น่าสังเกตคือบางคนเปิดรับวิทยุชุมชนเพราะในอำเภอนั้นๆ รับได้คลื่นเดียว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 2 ความเข้าใจและทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับแนวคิดของวิद्यุชุมชน

ตารางที่ 9 แสดงความเข้าใจและทัศนคติของผู้ที่ฟังรายการวิทยุชุมชนเกี่ยวกับแนวคิด
ของวิद्यุชุมชน

ความคิดเห็นต่อข้อความข้อที่	ชาย(n=30)		หญิง(n=20)		N=50	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1	14	16	16	4	30	20
2	16	14	10	10	26	24
3	29	1	18	2	47	3
4	22	8	14	6	36	14
5	5	25	1	19	6	44
6	28	2	16	4	44	6

ในข้อความที่ 1 “วิทยุชุมชนนี้สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย ควรจะเป็นคนจัดรายการ” มีผู้เห็นด้วย 30 ราย และไม่เห็นด้วย 20 ราย

ในข้อความที่ 2 “วิทยุชุมชนนี้ชาวบ้านควรเป็นคนจัดรายการ เพราะเป็นวิทยุของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” มีผู้เห็นด้วย 26 ราย และมีผู้ไม่เห็นด้วย 24 ราย

ในข้อความที่ 3 “ในรายการวิทยุชุมชนนี้ ชาวบ้านควรมีส่วนร่วม เช่น ผลิตรายการ ดำเนินรายการ เป็นแขกรับเชิญ” มีผู้เห็นด้วย 47 ราย และมีผู้ไม่เห็นด้วยเพียง 3 ราย

ในข้อความที่ 4 “วิธีการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่งคือ พอมิ ชาวปากท้องทำมาหากิน ชาวบวช ชาวแต่งงาน ชาวภูธริน ส่งมาแจ้งผ่านรายการได้” มีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ 36 ราย ไม่เห็นด้วย 14 ราย

ในข้อความที่ 5 “วิธีการมีส่วนร่วมที่ดีอีกอย่างหนึ่งคือ ใช้วิทยุชุมชนในการดำเนินวิจารณ์คนหรือหน่วยงานที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรง” มีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ รวม 11 ราย ในขณะที่มีผู้ไม่เห็นด้วย 39 ราย

ในข้อความที่ 6 “ถึงประชาชนจัดรายการไม่เป็นก็ฝึกหัดกันได้” มีผู้เห็นด้วยรวม 44 ราย มีผู้ไม่เห็นด้วย 6 ราย

ตารางที่ 10 แสดงความเข้าใจและทัศนคติของผู้ที่ไม่พึงวิทยุชุมชนเกี่ยวกับแนวคิด
ของวิทยุชุมชน

ความคิดเห็นต่อคำถามข้อที่	ชาย(n=18)		หญิง(n=16)		N=34
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1	18	-	16	-	34
2	18	-	16	-	34
3	18	-	16	-	34
4	17	1	15	1	34
5	17	1	15	1	34
6	8	10	4	12	34

ในแนวคิดข้อที่ 1 “วิทยุชุมชนจะทำให้ชาวบ้านมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น
แปลว่า เราสามารถแสดงความเห็นได้มากขึ้น” มีผู้เห็นด้วยรวม 34 ราย ในขณะที่ไม่มีผู้ไม่เห็นด้วย

ในแนวคิดข้อที่ 2 “เป็นประชาธิปไตยหมายความว่าพูดให้ฝ่ายรัฐบาลรู้เรื่องของเรา
เรามากขึ้น” ในแนวคิดนี้ผู้เห็นด้วยทั้งหมด 34 ราย

ในแนวคิดข้อที่ 3 “วิทยุชุมชนคือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการส่งข่าวไป
ในรายการวิทยุ” มีผู้เห็นด้วยทั้งหมดเช่นกัน

ในแนวคิดข้อที่ 4 “ข่าวที่ส่งเป็นข่าวส่วนตัวหรือข่าวชุมชนก็ได้ (งานลอยกระทง งาน
เทศกาลผลไม้ของหมู่บ้าน งานบวช งานกฐิน งานแต่งงาน) มีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ 34 ราย และมีผู้
ไม่เห็นด้วย 2 ราย

ในแนวคิดข้อที่ 5 “วิทยุชุมชนต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ เป็นพิธีกร
เป็นแขกรับเชิญก็ได้” มีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ทั้งสิ้น 32 ราย และมีผู้ไม่เห็นด้วย 2 ราย

ในแนวคิดข้อที่ 6 “วิทยุชุมชนเป็น/น่าจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ตำหนิคนหรือหน่วยงานที่
เราไม่ชอบอย่างรุนแรงเพราะไหนๆ ก็มีสื่อมีไมโครโฟนอยู่ในมือแล้ว” มีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้เพียง 12
ราย ในขณะที่มีผู้ไม่เห็นด้วย 22 ราย

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในวิทยุชุมชน

ตารางที่ 11 แสดงการมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัยและเพศ

การมีส่วนร่วม	อำเภอเมือง			อำเภออื่นๆ		
	ชาย (n=10)	หญิง (n=5)	รวม (n=15)	ชาย (n=20)	หญิง (n=15)	รวม (n=35)
1. ติดตามฟังรายการนานๆ ครั้ง	4	3	7	4	4	8
2. ติดตามฟังรายการเป็นประจำ	6	2	8	16	11	27
3. ให้ข้อคิดเห็นในการจัดรายการ	-	-	-	-	-	-
4. เป็นวิทยากรไปพูดในเรื่องที่ทำนุรัติ	-	-	-	-	-	-
5. เป็นอาสาสมัครช่วยจัดรายการ และส่งข่าวจากหมู่บ้าน	-	-	-	-	-	-
6. ช่วยติดต่อคนที่รู้เรื่องดีมาพูดใน รายการ	-	-	-	-	-	-
7. จัดรายการวิทยุชุมชนบางรายการ	-	-	-	-	-	-
8. ส่งจดหมายเข้าสู่รายการ	-	-	-	1	1	2
9. โทรศัพท์ถึงผู้ผลิตรายการ	-	-	-	-	1	1
10. ไปเยี่ยมที่สถานีด้วยตนเอง	-	-	-	1	1	2
11. อื่นๆ	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 11 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมด้วย การติดตามฟังรายการเป็นประจำ การมีส่วนร่วมในระดับอื่นๆ ยังเป็นไปน้อยมาก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 4 การรับฟังและการไม่รับฟังวิทยุชุมชน ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ จากวิทยุชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง

เหตุผลที่ฟังวิทยุชุมชน ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์

1. เนื้อหามีสาระ ให้ความรู้ความเพลิดเพลินกับผู้ฟัง ไม่น่าเบื่อ
2. ผู้ดำเนินรายการพูดได้ดี ผู้ฟังรู้สึกสนุกไปด้วย พูดจาไพเราะ
3. มีข่าวสารของทางราชการดี
4. รายการดี มีการไปพบ ไปพูดคุยกับประชาชน ประชาชนร้องทุกข์ได้
5. มีการซักถามปัญหาที่ตรงไปตรงมา แต่บางครั้งมีเพลงเข้ามาแทรกมากเกินไป
6. รับฟังได้ชัด ชอบฟังการสัมภาษณ์บุคคลผู้มีชื่อเสียง หรือข่าวสารที่มีประโยชน์

ต่อสาธารณชนแต่เป็นเรื่องใกล้ตัว (กึ่ง อ.เขาชะเมา เป็นเขตที่รับ สวท.ได้ชัดเจน)

7. มีข่าวท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับตัวในชีวิตประจำวันหรือเพื่อระมัดระวังตัว

เรื่องส่วนรวมควรมีให้มากและลดเรื่องส่วนตัวลง

8. ข้อน่าสังเกตคือ ผู้สูงอายุมักชอบฟังวิทยุชุมชน ส่วนดีคือเสนอข่าวให้ผู้ฟังได้รับทราบตั้งแต่เข้ามีด ซึ่งเร็วกว่าสื่ออื่นๆ
9. รายการมีเนื้อหาที่ทันสมัย มีความเป็นสมัยใหม่อยู่เสมอ

เหตุผลที่ไม่ฟังวิทยุชุมชน

1. ไม่ชอบฟังเพราะสถานีเปิดเพลงไปเรื่อย ๆ ตลอดเวลา ทำให้ผู้ฟังเหงา ไม่มี ดี เจ มาพูดคุยกับผู้ฟัง จะร้องทุกข์ จะประชาสัมพันธ์อะไรก็ทำไม่ได้ ประชาชนไม่ทราบจะติดต่อกับสถานีได้อย่างไร
2. การติดตั้งลำโพงให้หมู่บ้านเพื่อเป็นหอกระจายข่าว ปรากฏว่าไปติดตั้งไว้ในที่ๆ เป็นชุมชนเบาบาง ส่วนชุมชนหนาแน่นกลับไม่มีลำโพง (อ.วังจันทร์)
3. เนื้อหาฟังยาก ฟังไม่เข้าใจ ไม่น่าติดตามฟัง ซัดความรำใจ
4. รับฟังวิทยุชุมชนได้ไม่ชัดเจน (อ.เมือง) ซัดเฉพาะสถานี 102.75 ของ อสมท. ส่วนอีก 4 คลื่น (96.75, 106.25, 105.25, 100.25) หากจะรับให้ชัดเจนต้องใช้เสาอากาศสูง
5. ไม่ชอบฟังวิทยุทั้งหมด เนื่องจากไม่มีรายการที่น่าสนใจ
6. รายการชุมชนกับหอกระจายข่าว ซึ่งออกเวลา 6.00-7.00 น. เข้าเกินไป ดันฟังไม่ทัน ส่วนวิทยุชุมชนเพื่อคนระยอง ออกเวลา 11.00-12.00 น. อยู่ในระหว่างเวลาทำงานหรือในที่ทำงาน ฟังไม่ได้
7. ฟังของ สอต.(สถานีอุตุวิทยุ) และสถานีกรมประมง ซึ่งรายการดีกว่า ฟังชัดกว่า
8. ฟัง 105.25 ชอบเพลง ส่วน 91.75 (สวท.ระยอง) ไม่ค่อยมีเพลง
9. บางชุมชน เช่น มาบตาพุด รับวิทยุชุมชน (สวท. 91.75) ไม่ได้เลย
10. ประกอบอาชีพประมง ออกเรือจับปลาตั้งแต่ 4.00 น. ไม่มีโอกาสฟัง บางคนขายกล้วยเดี่ยว ออกทำงานตั้งแต่ 3.00 น. หรือชาวเกษตรกรที่ออกไปทำไร่

11. ในเขตบ้านเพ ผู้ดูแลไม่เปิดหอกระจายข่าว

12. ลำโพงหมู่บ้านในเขต อ.บ้านค่าย ไม่เปิดวิทยุชุมชน และหอกระจายข่าว (บางคนบอกว่าเสีย) บางคนบอกว่ามีลำโพงอยู่ถนนสายนอก ซึ่งคนน้อย แต่ในตลาดนัดย่านชุมชนกลับไม่มี

13. ที่ อ.บ้านค่าย (ต.ตาขัน) มีหอกระจายข่าว เข้าใจว่าจะควบคุมโดย อบต. เนื่องจากจะเปิดให้ฟังเฉพาะข่าว อบต. เช่น มีการประชุม อบต. ไม่เปิดคลื่น 91.75

ความคิดและข้อเสนอแนะ

เนื้อหา

(1) อยากรู้อยากเห็นเนื้อหาต่อไปนี

- ข่าวเข้าก่อนออกไปทำงาน
- ครอบครัวในชุมชน
- การเกษตร ปุ๋ย พันธุ์ไม้ การตลาดของเกษตรกร การเศรษฐกิจ การเงิน
- ข่าวอุตุนิยามวิทยา
- ศาสนา ผู้ที่มีความประพฤติดีทั้งข้าราชการและเอกชน พระสงฆ์ และฆราวาส ที่เป็นตัวอย่างที่ดี
- เป็นที่ร้องทุกข์ของประชาชน เช่น บิดามารดาที่ถูกทอดทิ้ง คนจนไม่มีจะกิน
- อ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์
- รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด
- ข่าวกีฬา
- สถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- รายการสำหรับวัยรุ่น (จะแพร่หลายอย่างรวดเร็วเพราะวัยรุ่นจะพูดปากต่อปาก)
- ให้ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขามาตอบปัญหาในรายการ

(2) อยากรู้ให้ดูวิทยุชุมชนประมงเป็นตัวอย่าง ข่าวสารดี กว้างขวาง หลหลายมุมมอง โฆษณาน้อย มีเพลงดี ๆ โดยมีข่าวแทรกเป็นช่วง ๆ

(3) เนื้อหาสาระค่อนข้างหนักเกินไป

(4) อยากรู้ให้มีเพลงมากขึ้น

(5) เนื้อหาไม่ควรเป็นเรื่องส่วนตัว ข่าวชาวบ้านที่ออกอากาศ ควรเป็นข่าวบุคคลสำคัญของท้องถิ่น ข่าวฝากอาจมีมากจนเบียดบังรายการที่ดี ๆ ออกไป

รูปแบบ

1. การใช้วิทยุชุมชนเพื่อบำบัดทัศนคติ/หน่วยงานควรเป็นการดีเพื่อก่อ ผู้ที่ออกอากาศต้องรับผิดชอบข้อความที่ออกอากาศ

2. ควรใช้ภาษาที่ง่ายกว่านี้

3. การแสดงความเห็นต่าง ๆ ทางวิทยุ ควรให้แสดงได้ทุกฝ่ายและประชาชนเป็นผู้ตัดสิน

4. ไม่อยากให่วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือของนักการเมือง
5. หากประชาชนมีส่วนร่วมในการทำวิทยุชุมชน จะได้ความคิดแปลกๆ ระดับชาวบ้าน จะได้ช่วยแก้ปัญหาพร้อมกัน
6. การเสนอข่าวควรสั้น กระชับ อย่าให้เยิ่นเย้อ
7. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมอาจควบคุมลำบาก ควรกำหนดกรอบ เช่น ให้ออกได้ในเรื่อง กฎหมายหรือศาสนา
8. ถ้าประชาชนร่วมจัดรายการต้องมีค่าใช้จ่าย คนที่จะจัดได้จริงๆ ต้องเสียสละ
9. ถ้าให้ชาวบ้านไปจัดด้วยได้จะดี จะสามารถแจ้งข่าวได้รวดเร็ว โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่อง อาชญากรรม อยากให้เชิญ สจ. ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันไปพูด
10. ขอบที่ให้ประชาชนโทรไปในรายการได้เหมือน จส.100
11. ในขณะที่ดำเนินรายการตามปกติ ถ้ามีข่าวด่วนเข้ามาควรออกอากาศได้ทันที

พิธีกร/ผู้ดำเนินรายการ

1. การให้ชาวบ้านจัดรายการ อาจไม่ถูกใจเนื่องจากไม่ใช่มืออาชีพและอาจไม่มีความรู้พอ ควรให้เจ้าหน้าที่สถานีทำ แต่หาข่าวจากประชาชน และฟังเสียงประชาชนด้วย
2. อยากให้จัดรายการแบบมีดีใจในกรุงเทพฯ
3. การฝึกให้ประชาชนทำวิทยุชุมชนนั้นทำได้ แต่อยากให้มีส่วนช่วยเหลือ
4. พิธีกร/โฆษกอยากให้เป็นคนหนุ่มคนสาว เปลี่ยนเสียงให้มีสีสันทันสมัย วิพากษ์วิจารณ์ด้าน ต่างๆ บ้าง
5. พิธีกรพูดภาษาถิ่นบ้างก็จะได้
6. ผู้จัดรายการต้องตรงไปตรงมา ไม่เข้าข้างฝ่ายใด

เทคนิค

1. คลื่น 96.75 และ 102.75 เสียงชัดเจนกว่า เพลงเพราะและโฆษกไม่พูดมาก
2. เรื่องวิทยุชุมชนและหอกระจายข่าว ผู้นำชุมชนต้องเข้มแข็ง ดูแลเปิดปิดวิทยุอย่างสม่ำเสมอ ตรงเวลา อุปกรณ์ให้ใช้งานได้เสมอ

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัย “วิทยุชุมชนระยอง (ตุลาคม 2541-มกราคม 2544) เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาถึงประวัติความเป็นมา การก่อตั้ง การดำเนินงาน การบริหาร ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องและอุปสรรคปัญหาที่วิทยุชุมชนระยองประสบอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนาของรัฐธรรมนูญฉบับ สสร.พ.ศ.2540 มาตรา 39,40,41 ที่กำหนดให้คลื่นความถี่ส่วนหนึ่งเป็นของประชาชน ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้คือการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายผลิตรายการ และการสำรวจทั้งผู้ฟังและผู้ไม่ฟัง ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามนำวิจัยดังนี้

1. ประชาชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต ผู้จัด ผู้ดำเนินรายการ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง
2. การเข้าร่วมของประชาชนในระยอง ในการจัดทำวิทยุชุมชนเป็นไปในลักษณะอย่างไร อาศัยมูลเหตุจูงใจหรือแรงบันดาลใจอะไรในการก่อตั้ง
3. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสานวิทยุชุมชนระยองมีอะไรบ้าง จะมีแนวทางแก้ไขได้อย่างไร
4. อนาคตของวิทยุชุมชนของระยองจะมีลักษณะอย่างไรในทรรศนะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนระยอง ในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ ข้อบังคับ
5. ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง ผู้ฟังใช้ประโยชน์และมีความพึงพอใจในวิทยุชุมชนอย่างไรบ้าง

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความเข้าใจในแนวคิดของวิทยุชุมชนของประชาชนในฐานะผู้บริหาร ผู้ผลิต ผู้จัด ผู้ดำเนินรายการ การวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารยังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องนี้เด่นชัดนัก เพราะเป็นแนวคิดใหม่ ผู้ผลิต ผู้จัด ผู้ดำเนินรายการยังคงเป็นเจ้าหน้าที่ของ สวท.ระยองเอง ซึ่งจากประเด็นนี้สามารถพิจารณาได้ 2 มุมมองคือ ประการแรก ประชาชนเองยังไม่มั่นใจที่จะเข้าร่วมในการออกอากาศ ซึ่งเป็นสิ่งปกติธรรมดา มากกว่าผู้ที่ จะออกอากาศทางสถานีวิทยุจำเป็นต้องมีความเข้าใจและมั่นใจ ณ ระดับหนึ่ง อีกประการหนึ่งทาง สวท.เองก็ต้องระวังเพราะเป็นหน่วยงานราชการ หากประชาชนพูดวิพากษ์ผู้ปกครองประเทศรุนแรง ชัดความรับผิดชอบของ สวท.จะอยู่ตรงไหนจึงจะสามารถรักษาความสมดุลได้

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับ อบต. (องค์การบริหารส่วนตำบล) ไม่เกิดขึ้นเพราะติดขัดที่การทำงานซ้ำของหน่วยงาน

ราชการ ทำให้การบริหารและการผลิตรายการของวิทยุชุมชนไม่คล่องตัวเท่าที่ควร การทำงานของอาสาสมัครประจำหมู่บ้านไม่ได้ผล เนื่องจากขาดเครื่องมือสื่อสาร มีความร่วมมือเกิดขึ้นระหว่าง สวท.ระยองกับผู้ใหญ่บ้านทั้ง 8 อำเภอ ในการจัดทำรายการ “วิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว” แนวคิดของ ผอ.สวท.ระยอง คือการออกไปพบปะกับประชาชน เพื่อสื่อข่าว จูงใจประชาชนให้มาร่วมทำรายการด้วยโดยเสนอตนเองเป็นสื่อบุคคลสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในทรรณะของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นไปในระดับน้อยมาก ประชาชนไม่แน่ใจในสิทธิของตนเองในการผลิต จัดรายการและออกอากาศ ประชาชนมองบประมาณว่าเป็นเรื่องสำคัญ โดยสรุปคือ ยังขาดแรงจูงใจในการทำวิทยุชุมชน และยังไม่เห็นความสำคัญและการใช้ประโยชน์จากวิทยุชุมชน

3. ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสารวิทยุชุมชนระยอง แนวทางแก้ไขปัญหา และอนาคตของวิทยุชุมชนระยอง

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการและสืบสารวิทยุชุมชนระยอง คือ ประการแรกงบประมาณในการออกไปสื่อข่าวหรือให้ชุมชนมาร่วมรายการโฆษณาอาจแก้ปัญหาได้ แต่ควรเป็นโฆษณาไม่ใช่มุ่งผลทางการค้า ปัจจัยที่สองคือเทคนิคและอุปกรณ์เครื่องส่งเครื่องรับซึ่งเสาะอากาศของ สวท.ระยอง ทำให้การออกอากาศไม่ชัดภายในระยองแต่ชัดภายในจังหวัดอื่น ๆ อื่นๆ อุปกรณ์เช่น โทรศัพท์ก็ไม่เพียงพอในการที่จะให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาร่วมในรายการวิทยุชุมชน ประการที่สาม ดังได้กล่าวมาแล้ว คืออุปสรรคทางด้านบุคลากรคือ การขาดแรงจูงใจและขาดสาเหตุที่จะให้ภาคประชาชนมาร่วมมือกัน ประการที่สี่คือ คู่แข่งของรายการวิทยุชุมชนซึ่งมีทั้งคู่แข่งจากสื่ออื่นคือ โทรทัศน์ สถานีวิทยุอื่น ๆ และรายการจากส่วนกลางคือกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งเวลาซ้อนกับรายการของวิทยุชุมชน ทำให้วิทยุชุมชนต้องถอนรายการออกไป อุปสรรคประการที่ห้าคือ กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งอาจกำหนดให้ผู้ประกาศต้องมีใบประกาศตามกฎเกณฑ์ที่เคยมีมาของ กกช.หรือต้องสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

4. ลักษณะของอนาคตของวิทยุชุมชนระยองในทรรณะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการในแง่ของทรัพยากรบุคคล เงินทุน กฎหมาย หลักเกณฑ์ ข้อบังคับ

ในทรรณะของผู้บริหารและผู้ผลิตรายการวิทยุชุมชนระยอง อนาคตของวิทยุชุมชนระยองนั้นอาจจะมีปัญหาเรื่องงบประมาณ การออกไปหาแนวร่วมกับชมรมหอกระจายข่าวของผู้ใหญ่บ้านตามหมู่บ้านต่าง ๆ ก็เป็นทางเลือกหนึ่ง อีกทางเลือกคือ การตั้งเป็นวิทยุชุมชนภาคตะวันออกเฉียงใต้สร้างเป็นเครือข่ายโดยมีระยองเป็นศูนย์กลางในแง่เงินทุน ผู้บริหารคิดว่า เงินทุนที่ได้มา เช่นค่าโฆษณา ถ้าไม่เพื่อหวังผลประโยชน์ หากำไร แต่เป็นเพื่อสนับสนุนกิจการของวิทยุชุมชนก็น่าจะยอมรับได้เพื่อให้การสื่อข่าวง่ายเข้าและเป็นไปได้ในเรื่องกฎหมายและหลักเกณฑ์ข้อบังคับ ในฐานะหน่วยงานของรัฐ การให้ประชาชนมาออกอากาศหรือจัดทำรายการทาง สวท.

ต้องใช้ความระมัดระวังเพราะต้องผนวกความรับผิดชอบไปด้วย ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารในระดับสูงที่จะต้องวางกฎเกณฑ์ให้รอบคอบรัดกุม

5 ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนของประชาชนและการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในวิทยุชุมชนของประชาชนจังหวัดระยอง

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ประชาชนชาวจังหวัดระยองทั้งสิ้น 132 ราย ในจำนวนนี้เป็นผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนทั้งสิ้น 50 ราย ไม่ฟัง 82 ราย ลักษณะประชากรของผู้ฟังส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วง 20-39 ปี อาชีพรับจ้างรายวัน ผู้ใช้แรงงาน แม่บ้าน ค้าขายทุกประเภท การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา สถานภาพสมรสแล้ว รายได้ประมาณ 3,000-9,000 บาทต่อเดือน การรับฟังรายการวิทยุชุมชนนั้นเป็นการรับฟังตามปกติ ไม่มีใครชักชวน บางคนฟังจากหอกระจายข่าว

ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนเกี่ยวกับความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ส่วนใหญ่เห็นว่าวิทยุชุมชนนี้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยควรเป็นคนจัดรายการ มีผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเกือบจะเท่า ๆ กันในกรณีที่ว่าวิทยุชุมชนนี้ชาวบ้านควรเป็นคนจัดรายการ เพราะเป็นวิทยุของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน เกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าในรายการวิทยุชุมชนนี้ ชาวบ้านควรมีส่วนร่วมเช่นผลิตรายการ ดำเนินรายการ เป็นแขกรับเชิญ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าวิธีการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่งคือข่าวปากท้องทำมาหากิน ข่าวบวช ข่าวแต่งงาน ข่าวกฐิน สามารถส่งมาแจ้งผ่านรายการได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการใช้วิทยุชุมชนดำเนินวิจารณ์หน่วยงานหรือคนที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรง และผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าเป็นประชาชนจัดรายการวิทยุไม่เป็นก็ฝึกหัดกันได้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ความคิดเห็นและความเข้าใจของผู้ที่ไม่ได้ฟังวิทยุชุมชนเกี่ยวกับแนวคิดของวิทยุชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ไม่ฟังทั้งหมด 34 ราย เห็นด้วยว่า วิทยุชุมชนจะทำให้ชาวบ้านมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แปลว่า เราสามารถแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น ต่อคำถามที่สุด การเป็นประชาธิปไตย หมายความว่า พูดให้ฝ่ายรัฐบาลรู้เรื่องของเรามากขึ้น ทุกคนเห็นด้วยกับทัศนคตินี้ และเห็นด้วยเช่นกันกับทัศนคติที่ว่า วิทยุชุมชนคือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการส่งข่าวไปในรายการวิทยุ และส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่า ชาวที่ส่งเป็นข่าวส่วนตัวหรือข่าวชุมชนก็ได้ วิทยุชุมชนต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ เป็นพิธีกร เป็นแขกรับเชิญก็ได้ และส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าวิทยุชุมชนน่าจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ดำเนินคนหรือหน่วยงานที่เราไม่ชอบอย่างรุนแรงเพราะไหน ๆ ก็มีสื่อ มีไมโครโฟนอยู่ในมือ

สำหรับการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างนั้น ส่วนใหญ่ก็คือติดตามฟังรายการเป็นประจำเท่านั้น น้อยราย (เพียง 1 หรือ 2 รายที่จะโทรศัพท์เข้าไปในรายการหรือส่งจดหมายถึงผู้จัดการ)

เหตุผลที่หิ้งรายการวิทยุชุมชนก็คือ ด้านเนื้อหาสาระมีประโยชน์ มีการไปพบพูดคุยกับประชาชน เสนอข่าวแต่เช้าซึ่งเร็วกว่าสื่ออื่น ๆ การสัมภาษณ์บุคคลผู้ที่มีชื่อเสียงคือใกล้ตัวมีข่าวท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับตัวในชีวิตประจำวัน ประชาชนร้องทุกข์ได้ พิธีกรพูดไพเราะ ดำเนินรายการได้ดี

เหตุผลที่ไม่ฟังวิทยุชุมชนเพราะเนื้อหาฟังยาก ไม่น่าติดตามฟัง บางครั้งสถานีเปิดเพลงไปเรื่อย ๆ ไม่มีผู้ดำเนินรายการ ประชาชนไม่ทราบจะติดต่อกับใคร รับฟังได้ไม่ชัดเจนรู้สึกอื่นไม่ได้

การติดตั้งหอกระจายข่าว

มีการติดตั้งในชุมชนเบาบาง อบต. เปิดเฉพาะข่าว อบต. อาชีพก็เป็นอุปสรรค เช่น ทำประมงออกจับปลาตั้งแต่ 3.00 น.ชายก่ายเตียง 4.00 ในที่ทำงานห้ามเปิดวิทยุ ฯลฯ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมีทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ พิธีกรหรือผู้ดำเนินรายการและด้านเทคนิค โดยสรุปคืออยากให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวในชุมชน การเกษตร เศรษฐกิจ การเงิน อดุณิยมวิทยา ศาสนา การร้องทุกข์ของประชาชน ยาเสพติด ข่าวกีฬา มีเพลงแทรกเป็นช่วง ๆ รูปแบบคือถ้ามีประชาชนไปร่วมด้วยมาก ๆ ก็จะได้ ต้องการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ต้องการการเสี่ยสละจากประชาชนเพราะไม่มีงบช่วยเหลือ อยากให้เชิญ สจ. ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันไปพูด ผู้ดำเนินรายการนั้นเจ้าหน้าที่ของ สวท. ทำก็ได้ แต่อยากให้หาข่าวจากประชาชน ประชาชนนั้นอาจฝึกให้ทำวิทยุชุมชนได้ แต่ควรมีผู้ชำนาญควรให้ความช่วยเหลือ หอกระจายข่าวต้องมีการปรับปรุงอย่างมากโดยผู้นำชุมชนต้องเข้มแข็งเพื่อเปิดปิดเครื่องมือสื่อสารนี้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปราย

จากการพิจารณาดูโครงสร้างของคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนและคณะกรรมการการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนของจังหวัดระยอง เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวแทนของประชาชนมีเพียง 4 รายจากคณะกรรมการบริหาร 17 ราย คือ ประธานมูลนิธิสว่างพระกุศล ประธาน อปพร. เมืองระยอง ประธานชมรมองค์การบริหารส่วนตำบล และประธานชมรมอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน และในคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนมีตัวแทนของประชาชนเพียง 3 ราย จากกรรมการ 22 คน ประธานชมรม อปพร. ประธานชมรม อสม. และประธานชมรม อบต. ซึ่งโครงสร้างเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการเข้าร่วมของประชาชนในระยะแรกอาจจะเป็นไปได้ในระดับ 1 ของ 6 ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามการจัดของ รศ.จุมพล รอดคำดี นั่นคือ การจัดรายการของ สวท. เพื่อบริการประชาชน รายการเป็นของสถานีหรือเป็นของผู้จัด ประชาชนจะส่งจดหมายหรือโทรศัพท์มาบอก ผู้จัดรายการจะเป็นผู้เลือกเนื้อหาและพูดด้วยตนเอง การมีตัวแทนของประชาชนบ้างแสดงว่า สวท. เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นได้ แต่การประชุมอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นน้อย

ครั้งมากในคณะกรรมการทั้งสองชุด ซึ่งแสดงว่าโดยทั่วไปแล้วผู้บริหารและผู้จัดการรายของ สวท.ระยองเป็นผู้ดำเนินการวิทยุชุมชนทั้งหมด จากการสัมภาษณ์ปรากฏว่าประชาชนยังไม่มี สิทธิเป็นเจ้าของรายการแต่เข้าร่วมในฐานะวิทยากรหรือแขกรับเชิญเท่านั้น องค์กร^๑ที่ เรียกว่า กสช. (คณะกรรมการกำกับกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ) เมื่อมาดูแลจัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ภาคประชาชนร้อยละ 20 คงจะได้ทำแผนแม่บทซึ่งกำหนดโครงสร้าง หน้าที่และจัดสรรทรัพยากร/บุคลากร งบประมาณ เทคโนโลยี ฯลฯ ให้แก่คณะกรรมการ บริหารและคณะกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน ซึ่งคงจะเข้าถึงประชาชนระดับรากเหง้าสมดัง เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ สสร.

ลักษณะเช่นนี้ ผู้วิจัยคิดว่า จำเป็นต้องทำความเข้าใจเรื่องวิทยุจากระดับล่างขึ้นบนใน เวลาเดียวกันกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนเสียก่อน ตั้งแต่ผู้บริหารลงมาจนถึงผู้ปฏิบัติการและชาว บ้าน คงจะต้องมีการจัดการสัมมนาและระดมความคิดไปจนถึงอบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ต้องวางนโยบายและหลักปฏิบัติการให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งกฎกติกา มารยาท ใน ขั้นต้นนี้ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่า สวท.ในแต่ละจังหวัดสามารถเป็นที่เลี้ยงและเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติของ ประชาชนในการจัดทำวิทยุชุมชนได้เป็นอย่างดี

อุปสรรคทางด้านเทคนิคเป็นอุปสรรคที่ผู้วิจัยมองว่าอาจจะจัดไปได้ไม่ยากถ้าหน่วยง านที่รับผิดชอบต้องการให้ประชาชนระยองได้รับฟังและใช้คลื่นวิทยุชุมชนในฐานะภาคประชา ชน นั่นคือ การปรับปรุงกำลังส่งของเครื่องมือให้ถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง และหากมีการลง ทุนซึ่งมาจากภาษีของราษฎรมาใช้เพื่อปรับปรุงทางด้านเทคนิค เพื่อให้ถึงผู้รับสารเป้าหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยเชื่อว่าชุมชนระยองคงจะมีความพึงพอใจในการที่การจัดสรรคลื่น ความถี่ให้ประชาชนเป็นไปอย่างมุ่งให้ประชาชนได้รับประโยชน์เต็มที่ อาจจะมีประชาชนที่สนใจ จะผลิตรายการซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชนในระยะแรก ๆ แต่คงจะอยู่ในลักษณะรอดูท่าทีและการตัด สิ้นใจจากองค์กรที่มีอำนาจในการจัดสรรคลื่นความถี่และนโยบายคือ กสช. ดังที่ได้กล่าวแล้ว

โดยเหตุที่วิทยุชุมชนมีคู่แข่งหลายประเภท อาทิ คู่แข่งจากสื่ออื่น คู่แข่งจากสถานีอื่น และคู่แข่งจากรายการอื่น ๆ ผู้ฟังของรายการวิทยุชุมชนจึงมีจำกัดและเฉพาะเจาะจง ผู้ฟัง รายการวิทยุชุมชนระยองจึงคาดว่าเป็นแม่บ้านและเจ้าของกิจการเป็นส่วนใหญ่หรืออาจจะมีข้าราชการบำนาญโดยเฉพาะรายการที่ออกอากาศช่วง 11.00-12.00 น. ส่วนรายการ 5.30- 6.00 น. คงสำหรับผู้ที่ตื่นออกไปทำมาค้าเลี้ยงชีพในตอนเช้าและรายการ 18.00-19.00 น. ก็ สำหรับผู้ที่กลับจากทำงานและยังไม่สนใจชมโทรทัศน์ ซึ่งถ้าสามารถดึงดูดใจกลุ่มวัยรุ่นที่กลับ จากโรงเรียนหรือวิทยาลัยก็จะเป็นทางเลือกหนึ่งได้ ดังที่มีวัยรุ่นคนหนึ่งให้ข้อคิดว่า ถ้าทำราย การดึงดูดใจวัยรุ่นได้ก็จะชักชวนเพื่อนญาติพี่น้องให้ฟังเป็นการพูดปากต่อปาก อนึ่ง ถ้ามองว่า วัยรุ่นคือวัยที่จะฝึกให้รับผิดชอบวิทยุชุมชนได้ในอนาคตก็เป็นวัยที่น่าจะให้เริ่มต้นด้วยการเป็นผู้ ฟังที่มีคุณภาพก่อนที่จะเป็นผู้จัดการที่มีคุณภาพ คำถามคือ รายการประเภทใดจึงจะเป็นที่ ชื่นชอบของกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย จากการสำรวจแสดงให้เห็นว่า ผู้ฟังชอบรายการที่ให้ความรู้เกี่ยว กับการทำมาหาเลี้ยงชีพ หรือถ้าเป็นวัยรุ่นก็คงเป็นเรื่องการเรียน การวางตัว นักวิชาการและนัก

จัดรายการวิทยุชุมชนคนหนึ่งในภาคใต้ (วิทยุชุมชนกับประชาสังคม, 2542) ให้ทรศนะว่า รายการวิทยุชุมชนควรจะดึงพลังศักยภาพของท้องถิ่นนั้นออกมา รายการที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นจะสร้างจิตวิญญาณของคนในท้องถิ่นนั้นให้หนักแน่น สำนึกในพลังของท้องถิ่นนั้นมุ่งทำหน้าที่จะพัฒนา ผู้วิจัยมีทรศนะจากข้อมูลที่ค้นพบว่า ผู้ฟังจะฟังรายการวิทยุชุมชนที่ให้สาระประโยชน์เป็นหลัก บันเทิงเป็นรอง แต่ควรมีบันเทิงแทรกบ้างเช่นเปิดเพลงคั่น ผู้ดำเนินรายการควรมีลักษณะเป็นพิธีกรไม่ใช่ผู้ประกาศ (ในทรศนะของผู้วิจัย พิธีกรจะสามารถมีมุขต่าง ๆ ในการพูดมากกว่าผู้ประกาศ ซึ่งรายหลังจะค่อนข้างต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของ กกช. หรือคณะกรรมการบริหารกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ) และที่สำคัญที่สุดในทรศนะของผู้วิจัยคือ การเชิญประชาชนเข้ามาร่วมรายการหรือออกไปสื่อข่าวภายนอกสถานี โดยวิธีนี้เราจะมีส่วนผู้ฟังร่วมขึ้นมากมาย เพราะแขกผู้รับเชิญย่อมต้องชักชวนญาติมิตรให้ติดตามฟังรายการหรือมีอะไรรักให้แขกรับเชิญแนะนำแขกรับเชิญรายต่อไป เป็น snowball technique ซึ่งจะทำให้ได้ผู้ฟังเพิ่มขึ้นจากการชักชวน อีกวิธีการหนึ่งคือขอความร่วมมือให้สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ให้ประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชนของแต่ละจังหวัดเป็นระยะ ๆ และควรมีการเน้นย้ำ (highlight) รายการเด่นเป็นช่วง ๆ วิธีการเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งใหม่ แต่ต้องมีการวางแผนและเตรียมงบประมาณในระยะยาว

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือ การจัดรายการวิทยุชุมชนโดยประชาชนที่ไม่ได้สอบผ่านผู้ประกาศก็ดี การพูดโดยอาจจะกระทบกระเทือนหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐก็ดี บางครั้งอาจจะทำให้ผู้บริหารสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในการให้ประชาชนมาผลิตหรือดำเนินรายการหรือจัดรายการ ผู้วิจัยมีทรศนะว่าในอนาคตเมื่อคลื่นความถี่สามารถแยกออกได้เป็นหลายคลื่นตามระบบดิจิตอล ภาคประชาชนจะได้มีคลื่นของตนเอง ออกอากาศโดยเอกเทศและรับผิดชอบในการออกอากาศของตนเองโดยให้ผู้ฟังเป็นผู้ตัดสิน สถานีวิทยุของรัฐอาจจะเป็นผู้ฝึกสอนให้แต่มีคลื่นความถี่แยกออกไปต่างหาก ต่างฝ่ายต่างดำเนินการเป็นภาครัฐและภาคประชาชน

กล่าวโดยสรุปในภาพรวมแล้ว โครงการวิจัยระยะแรกทางวิทยุชุมชนระยอง (ตุลาคม 2541-มกราคม 2544) กล่าวได้ว่า วิทยุชุมชนระยองยังเป็นวิทยุที่จัดโดยเจ้าหน้าที่ของ สวท. ระยอง ประชาชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดรายการหรือมีก็น้อยมาก การมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะเป็นแขกรับเชิญเป็นครั้งคราวอาจโทรศัพท์หรือส่งจดหมายเข้าไปบ้าง ประชาชนยังไม่มีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วม งบประมาณเป็นอุปสรรคสำคัญในสายตาของสวท. ระยอง กฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ของการออกอากาศในสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐ การไปสื่อข่าวรับฟังข่าวจากประชาชนเป็นทางเลือกของ สวท. ในการพยายามทำให้วิทยุชุมชนมีลักษณะเป็นภาคประชาชนมากขึ้น การขอความร่วมมือจากประชาชน ประสบอุปสรรคบางประการ เช่น เวลาออกอากาศของวิทยุชุมชน ซึ่งเข้าช้อนกับรายการวิทยุซึ่งกระจายเสียงมาจากส่วนกลาง ปัญหาทางด้านเทคนิค ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดสนใจขององค์กรระดับสูงว่าจะออกอากาศให้ประชาชนในชุมชนระยองได้รับฟังโดยทั่วถึง โดยปรับเปลี่ยนเสาอากาศหรือจะให้ส่งกระจายเสียงไปในจังหวัด

ข้างเคียง เหล่านี้เป็นปัญหาซึ่งทำทลายวิทยุชุมชนของระยองซึ่งต้องพยายามหาทางออกที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ประชาชนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยขั้นต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยในระยะแรกของโครงการวิจัย “การมีส่วนร่วม การสื่อสารและความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชนอุบลราชธานีและระยอง” ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะได้เก็บข้อมูลจากประชาชนโดยเฉพาะผู้นำชุมชนซึ่งเป็นที่คาดหวังว่าจะได้เป็นผู้นำในการแพร่กระจายความคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับวิทยุชุมชนให้แก่ประชาชนที่มีความสนใจจะใช้สื่อวิทยุเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน พัฒนาลิทธิในการแสดงออกซึ่งความคิด การวิเคราะห์วิพากษ์มุมมองต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดขององค์การอิสระอันได้แก่ กสช. (คณะกรรมการกำกับกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ) ซึ่งจะวางแผนแม่บทเกี่ยวกับการจัดสรรคลื่นความถี่ให้แก่ภาคประชาชนและพระราชบัญญัติประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ควบคู่ไปด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย, 2543.
- จุมพล รอดคำดี. “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542 (ก).
- จุมพล รอดคำดี. “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542 (ข).
- ชิบ จิตนิยม. “ความต้องการข่าวสาร การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของกลุ่ม ประชาชนผู้ใช้เคเบิลทีวี : ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกของบริษัทอินเตอร์เนชั่นแนล บรอดคาสติง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (ไอบีซี).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- ชูชัย ศุภวงศ์. “พัฒนาการของประชาสังคมไทยร่วมสมัย.” ใน สุวิทย์ วิบูลผลประเสริฐ ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ : บทวิเคราะห์ทางวิชาการ. 109-119. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2540.
- ชูชัย ศุภวงศ์ และยุพดี ศาดการณีกุล. (บรรณาธิการ) “บทสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี “ประชาสังคมในทฤษฎีนักคิดในสังคมไทย.” กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2541.
- ธีรยุทธ บุญมี. สังคมเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2536.
- นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ. “รัฐธรรมนูญกับการปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน” ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2542.
- “แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน” เอกสารกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร, 2542.
- บรรยายสรุปข้าราชการระยอง ระยอง : สำนักประชาสัมพันธ์จังหวัด, 2543.
- ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานุภาพและวิเศษ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, 2536.
- ประเวศ วะสี. ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2541.
- ประเวศ วะสี. สังคมดีไม่มีขาย อยากได้ต้องร่วมสร้าง : ความเป็นประชาสังคมเท่านั้น จึงจะแก้ปัญหาได้. มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 990 (สิงหาคม 2542) : 26.

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. การวิเคราะห์ผู้รับสาร (AUDIENCE ANALYSIS). กรุงเทพมหานคร :
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

“วิทยุชุมชนกับคน อปม.” เอกสารการประชุมสัมพันธ กรุงเทพมหานคร, 2542.

ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ. ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน. กรุงเทพมหานคร :
ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.

ศูนย์ประสานมวลชนสัมพันธ์ สำนักพัฒนานโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์
กรมประชาสัมพันธ์ “สรุปผลโครงการนำร่องวิทยุชุมชนกับคน อปม. : โครงการ
นำร่องวิทยุชุมชนกรมประชาสัมพันธ์ (พ.ศ.2541-2542)”. พฤษภาคม 2543.

สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม “วิทยุชุมชนเพื่อประชาสังคม” การประชุมเชิง
ปฏิบัติการ 24-26 กันยายน 2542 โรงแรมอมารีรีสอร์ท พัทยา ชลบุรี.

สุรินทร์ แปลงประสพโชค. “การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนชนบท
ในเขตชานเมือง จังหวัดจันทบุรี.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.

ภาษาอังกฤษ

Jayaweera, Neville. Rethinking Development Communication. Synapse : Amid, 1987.

Partridge, Simon. Not the BBC/IBA : The Case for Community Radio. London :
Comedie Publishing Group, 1982

Servaes, Jan. Thorns Jacobson, and Shirley White. Participatory Communication
And Social Change. London : Sage Publications Ltd. 1996.